

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია
შოთა რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტი
თბილისის საულიერო აკადემია

ჭავჭავაძე პვერელი
ოთხეობისა წვალებათათვე

GEORGIAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
SHOTA RUSTAVELI INSTITUTE OF GEORGIAN LITERATURE
TBILISI THEOLOGICAL ACADEMY

SAINT EPIPHANIUS OF CYPRUS
ON EIGHTY HERESIES

The Georgian translation prepared for publication,
research and glossary added by

Soso Makharashvili

Tbilisi Theological Academy and Seminary Publishing House

Tbilisi 2012

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია
შოთა რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტი
თბილისის საულიერო აკადემია

წმიდა ეპიფანე პვიპრელი
ოთხეოცხა წვალებათათვს

გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და
საძიებლები დაურთო

სოსო მახარაშვილმა

თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის გამომცემლობა

თბილისი 2012

წინამდებარე წიგნში პირველად ქვეყნდება IV საუკუნის ცნობილი საეკლესიო ღვთისმეტყველის, წმ. ეპიფანე კვიპრელის, უმნიშვნელოვანესი ანტიერეტიკული შრომის, „ანაკეფალაიონის შესრულებულია თეოფილე ხუცესმონაზონის (XI ს-ის II ნახევრი) მიერ.

წიგნში გამუშებულია თეოფილე ხუცესმონაზონის ქართული თარგმანის რაობა და შედგენილობა. ბერძნულ დედანთან და სხვა ბერძნულ წყაროებთან შედარების საფუძველზე გარკვეულია „ანაკეფალაიონის“ ტექსტის ისტორიის ზოგიერთი მხარე, რაც აქამდე უცნობი იყო ბიზანტინოლოგიაში. დადგენილია, რომ თეოფილეს თარგმანი მომდინარეობს იმ ბერძნული რედაქციიდან, რომელიც დღეს შემონახულია არ არის.

წიგნში ქართული ტექსტის ლექსიკური და ენობრივ-სტილური ანალიზის საფუძველზე განხილულია თეოფილე ხუცესმონაზონის მთარგმნელობითი მეთოდის თავისებურებანი.

წინამდებარე ნაშრომი სამსახურს გაუწევს ეკლესიის ისტორიის მეცნიერებს, ასევე ძველი ქართული ლიტერატურულ-მთარგმნელობითი პროცესების შესწავლით დაინტერესებულ პირებს.

ტექსტს ერთვის საძიებლები.

The present book contains the Georgian translation of the most significant anti-heretic work “Anakephalaios” by the famous 6th century theologian Epiphanius of Cyprus published for the first time. In the translation the work, which was performed by hieromonk Theophilus (second half of the 9th century) is titled “On Eighty Heresies.”

The book analyses the essence and composition of the Georgian translation by hieromonk Theophilus. Through a comparison with the Greek original and other Greek sources the author of the book establishes some historical aspects of the text of “Anakephalaios”, which were previously unknown to Byzantologists. It has been ascertained that the translation was performed by Theophilus from the Greek version which has not been preserved.

Based on the lexical and linguistic-stylistic analysis of the Georgian text the book deals with the peculiar translation methods employed by hieromonk Theophilus.

The present work will be useful for the scholars engaged in the study of church history and everyone who is interested in old Georgian literary and translation processes.

The text is accompanied by glossaries.

რედაქტორი

მაია რაფავა
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

Editor

Maia Raphava
Doctor of Philological Sciences

რევიუზინგტები

მღვდელი ოსებ გელუქაშვილი
ნინო მელიქიშვილი
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

Reviewer

Priest Ioseb Gelukashvili
Nino melikishvili
Doctor of Philological Sciences

წინასიტყვა

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგადაა ცნობილი და მეტნაკლებად შესწავლილი წმ. ეპიფანე კვიპრელის ან მისი სახელით მოღწეული ისეთი ცნობილი ძეგლები, როგორებიცაა: „ათორმეტთა თუაღმატებულის“, „საზომთათუს და საწყალოს“, „ფიზიოლოგის“, „თარგმანებამ დავითის ფსალმუნისამ“ და სხვ. ეს თხზულებები „შეტბერდის კრებულის“ გამოქვეყნების შემდეგ (1979 წ.) ხელმისაწვდომი გახდა ფართო მკითხველი საზოგადოებისთვისაც. სამწუხაროდ, ამასვე ვერ ვიტყვით წმ. ეპიფანეს ავტორობით ცნობილ კიდევ ერთ საყურადღებო შრომაზე, რომელსაც ბერძნულად „ანაკეფალაიოსისი“ ჰქვია. იგი თარგმნილია თეოფილე ზუცესმონაზონის მიერ და ქართულად მოკლედ „ოთხმეოცთა წვალებათათუს“ შეიძლება ეწოდოს. ეს თხზულება დღემდე არათუ გამოცემული, არამედ უკანასკნელ დრომდე თითქმის შეუძავლელი იყო.

მირითადად ამ ხარვეზის შევსებას ისახავს მიზნად წინამდებარე ნაშრომი. „ოთხმეოცთა წვალებათათუს“ ტექსტის კრიტიკულ დადგენასთან ერთად საჭირო იყო თხზულებასთან დაკავშირებული ყველა მირითადი ისტორიულ-ფილოლოგიური საკითხის გადაწყვეტა. უპირველეს ყოვლისა, ამისათვის აუცილებელი იყო ქართული თარგმანის ბერძნული დედნის დადგენა, რის შემდეგაც ისეთი საკითხების კვლევა, როგორიცაა: ქართული ტექსტის მიმართება ბერძნულ ტექსტთან, თეოფილეს მთარგმნელობითი პრინციპები, თარგმანის ენობრივი და სტილისტური თავისებურებანი, მისი მნიშვნელობა და კვალი ჩვენს ძველ მწერლობაში – ასე თუ ისე დიდ სირთულეს აღარ წარმოადგენდა. ორიგინალის ძიებამ, თარგმანის შედარებამ ანალოგიური ხასიათის ბერძნულ თხზულებებთან, ე.ი. შესაძლო დედნებთან, ნათელი მოპფინა თავად „ანაკეფალეოსისის“ ტექსტის ისტორიის ზოგიერთ მხარეს, რაც აქმდე უცნობი იყო ბიზანტინოლოგიაში. ეს კი ზრდის თეოფილეს თარგმანის მნიშვნელობას თავად ბერძნული ლიტერატურის ისტორიისათვისაც.

„ოთხმეოცთა წვალებათათუს“ გარკვეულ სირთულეებს ქმნის წმინდა შემცირებითი თვალსაზრისით. საქმე ისაა, რომ ის წარმოადგენს თავისთავად არა დამოუკიდებელ ნაწარმოებს, არამედ წმ. ეპიფანეს ვრცელი პოლემიკურ-ისტორიული ხასიათის თხზულების – „პანარიონის“ – შემოკლებას, უფრო ზუსტად კი, მისი ცალკეული ტომების, „ანაკეფალეოსისების“, ნაკრებ ტექსტს. აქედან გასაგებია, რომ ამ უკანასკნელის გარეშე მისი სრული აღქმა და გაგება შეუძლებელია. ამ გარემოებას ვითვალისწინებდით, როდესაც ნაშრომში მნიშვნელოვანი ადგილი დავუთმეთ „პანარიონის“ ლიტერატურულ მიმოხილვას, მისი როლისა და მნიშვნელობის ჩვენებას ქრისტიანული მწერლობის ისტორიაში. ამასთან, არც ერთი ცალკე აღებული ნაწარმოების შეფასება არ იქნება სრულყოფილი, თუ ზოგადად მაინც არ იქნა გათვალ-

ისწინებული მისი შემქმნელი მწერლის მთელი ლიტერატურული მემკვიდრეობა. ჩვენც შევეცადეთ მოქლედ თვალი გადაგვევლო წმ. ეპიფანე კვიპრელის მდიდარი შემოქმედებისათვის, რომლის დროსაც, ცხადია, უპირველესი ყურადღება დავუთმეთ მისი სახელით მოღწეულ ნაკლებად ცნობილ თუ უფრო გახმაურებულ ძველ ქართულ თარგმანებს და ერთგვარად შეგავსეთ და შევაჯამეთ მათი შესწავლის დღევანდელი მდგომარეობა. ამგვარად, თავმოყრილი იქნა ქართულ ენაზე არსებული, წმ. ეპიფანეს ავტორობით ცნობილი ყველა ლიტერატურული ძეგლი, რაც, ვფიქრობთ, მათი შემდგომი გაღრმავებული კვლევის საწინდარი გახდება.

მწერლის და, მით უმეტეს, საეკლესიო ავტორის ლიტერატურული შემოქმედება, რა თქმა უნდა, განუყოფელია მისი პრაქტიკული სასულიერო მოღვაწეობისაგან, მის მიერ განვლილი ცხოვრების გზისაგან და, ბოლოს და ბოლოს, მისი პიროვნული პორტრეტისაგან. ნაშრომში საკმაოდ ვრცლად არის გადმოცემული წმ. ეპიფანე კვიპრელის ბიოგრაფია, მისი მშვიოთვარე და დაუდალავი, სარწმუნოებრივი ბრძოლებით აღსავსე მოღვაწეობა. ამასთანავე, განსაკუთრებული ადგილი აქვს დათმობილი მისი ცხოვრება-მოქალაქეობის ამსახველი ქართული მასალების განხილვას, წარმოჩნასა და ანალიზს მის შესახებ არსებული იმ წყაროებისა, რომლებითაც ასე მდიდარია ჩვენი ძველი მწერლობა.

გამოკვლევას დამატების სახით ერთვის „ოთხმეოცთა წვალებათათჯ“ თხზულების ქართული თარგმანის კრიტიკული ტექსტი, დადგენილი მისი ყველა ხელნაწერის მიხედვით.

სოსო მახარაშვილი

წინამდებარე ნაშრომი მომზადდა 1990 წელს აწ გარდაცვლილი მეცნიერის, სოსო მახარაშვილის მიერ, ამიტომ მასში არ არის ასახული მომდევნო წლებში გამოქვეყნებული რამდენიმე გამოკვლევა ამ ძეგლში არსებული ზოგიერთი ერესის შესახებ.

რედაქტორი

თავი I

ნ. ეპიფანი პანარიოს ცხოვრება და სამრალო მოღვაწეობა

1 529 წლის 10 ოქტომბერი იქნებოდა. მარბურგის საღვთისმეტყველო საუბრების შემდეგ, უკინ მობრუნებულმა მელანქტონმა ერფურტში, იოპან ლანგის წიგნებს შორის ეპიფანე კვიპრელის მრავალტომიანი ხელნაწერი აღმოაჩინა. მისმა შინაარსმა რეფორმატორი ძალზე გაიტაცა. ეპიფანე ავტორია ძველი ეკლესიის თითქმის სრული ისტორიისა, – გახარებული წერდა ის თვის მეგობარ კამერარიუსს. მართალია, მელანქტონმა ვერ შეძლო საჭირო მეცნიატის გამონახვა და ეპიფანეს თხზულებების გამოცემა, მაგრამ მის აღმოჩენას უკვალოდ მაინც არ ჩაუვლია. ლანგის ხელნაწერს და, საერთოდ, ამ საინტერესო მწერლის ლიტერატურულ მემკვიდრეობას სხვებმაც მიაყრეს ყურადღება...¹.

ამის შემდეგ გაიარა კიდევ რამდენიმე წელმა. იანუს კორნარიუსმა, რომელიც იმხანად მაინის ფრანკფურტში მოღვაწეობდა ქალაქის ექიმად, ლათინურად გადათარგმნა ეპიფანე კვიპრელის უმთავრესი თხზულებები – „პანარიონი“, „ანკუროტოსი“, „ანაკეფალაიოსისი“, „საზომთათვეს და საწყალოთა“, გამოცემა კი ქ. ბაზელში განახორციელდა ი. ოპორინუსმა. ბეჭდვა დასრულდა 1543 წლის სექტემბერში. ლათინური თარგმანის წარმატებამ ოპორინუსი ბერძნული ტექსტის გამოსაცემადაც შეაგულიანა და უკვე მომდევნო, 1544 წელს იმავე ბაზელში ეპიფანეს შრომები ბერძნულ ენაზეც გამოქვეყნდა².

აი, ასე გაიცნო და აღმოაჩინა ხელმეორედ დასავლურმა ქრისტიანულმა სამყარომ წმ. ეპიფანე კვიპრელი – IV საუკუნის გამოჩენილი საეპლესიო მოღვაწე და მწერალი.

საქართველოში კი წმ. ეპიფანე კვიპრელი ერთ-ერთ დიდ საეკლესიო ავტორიტეტად ითვლებოდა და პოპულარობით სარგებლობდა ჩვენს ლიტერატურაში მთელი შუა საუკუნეების მანძილზე. XIII საუკუნის ქართველ მწერალს, არსენ ბულმაისიმისძეს მასზე ასეთი ორიგინალური იმპიკოც კი შეუთხხავს:

1 K. Holl, Die Handschriftliche Überlieferung des Epiphanius (Ancoratus und Panarion), TU.36,2; Leipzig, 1910, s. 1-2. შდრ.: P. Fraenkel, Histoire sainte et Hérésie chez saint Éphiphanie de Salamine d'après le tome I du Panarion, Revtéol. Phil, t. XII, Lausanne, 1962, p. 177.

2 K. Holl, დასახ. წიგნი, 2-3.

პავლებრ ქრისტესთად არ-ქრისტესთაგან ქმნილი,
ნიშთა მკროას, კურნებათა წყაროას,
ღმრთის-მეტყველებს და ყოფათდა წინ-მეუწყობს,
მღვდელთ-მთავრობს კპტრეს, სამებისათვას იღუწის
და აღპვლის ცათა დღეს დიდი ეპიფანე³.

ცხოვრების გზა

Гპიფანე კვიპრელი დაიბადა 315 წელს პალესტინაში (იუდეაში), ელევთეროპოლისის მახლობლად. ტრადიციული გადმოცემით, წარმოშობით იყო ებრაელი, დარიბი მიწათმოქმედის შვილი⁴. ადრეულ ყრმობაშივე მოპკიდა მან ხელი საღვთო წერილის შესწავლას. ასევე სწავლის მიზნით იყო განპირობებული მისი ეგვიპტეში გამგზავრება, სადაც სასულიერო განათლებასთან ერთდ ეზიარა ბერმონაზვნური და ასკეტური ცხოვრების იდეალებს.

ეგვიპტეში მას დიდხანს არ დაუყვია. 335 წელს დაბრუნდა სამშობლოში, შედგა ბერად და ელევთეროპოლისთან ახლოს დააპარსა მონასტერი, რომელსაც თითქმის 30 წლის მანძილზე წინამდღვრობდა. აქ მას შეექმნა უსაბო მართლმორწმუნისა და დიდი ერუდიტის რეპუტაცია: იერონიმე დაუფარავი აღტაცებით უწიდებდა „ხუთენოვან მამა ეპიფანე“, რადგან მან იცოდა ბერძნული, სირიული, ებრაული, ეგვიპტური (კოპტური) და იშვიათი რამ აღმოსავლელისათვის – ცოტა ლათინურიც.

367 წელს უკვე ორმოცდაათს გადაცილებული ეპიფანე კვიპროსის ეპისკოპოსებმა თავიათ მიგროპოლიტად, კონსტანტიის (ძველი სალამინის) ეპისკოპოსად აირჩიეს (აქედან მოდის მისი სხვა ზედწოდებები: სალამინელი, კონსტანტიინელი). ამის შემდეგ მისი პოპულარობა კიდევ უფრო გაიზარდა. 70-იან წლებში მან ისეთი დიდი ავტორიტეტი მოიპოვა, რომ იმპერატორმა ვალენტიმა, რომელიც რისხვად ატყდებოდა მართლმორწმუნე ეპისკოპოსებს, ხელის ხლება ვერ გაუტედა. კუნძული კვიპროსი, კერძოდ კი, ქალაქი სალამინი, მისი განსწავლებული მთავარეპისკოპოსის წყალობით, განთქმული გახდა მთელ აღმოსავლეთში. იგი იქცა თეოლოგიური ინფორმაციის ცენტრად, იმ დირსშესანიშნავ ადგილად, რომელსაც ხშირად მიმართავდნენ წერილობით ცალკეული პირები და ჯგუფები სხ-

3 გალობანი ყველთა წმიდათანი, A 85 (XIII, XVI ს.), 243r, 12 მაიხო.

4 ო. ბარდენჰეფერი თვლის, რომ ეს ცნობა ძველ გაუგებრობაზეა დაფუძნებული. მისი აზრით, ეპიფანე დავთისმოშემ და შეძლებულ ქრისტიანთა ოჯახიდან იყო გამოსული. იხ. მისი Geschichte der altkirchlichen Literatur, III, Darmstadt, 1962, s. 293.

ვადასხვა რელიგიური და სარწმუნოებრივ-დოგმატური საკითხების გადასაწყობად.

წმ. ეპიფანეს ხანგრძლივი სიცოცხლის ბოლო ათწლეული ორიგენეს მიმდევართა წინააღმდეგ მიმართული ცხარე ბრძოლების ნიშნითაა აღმეტდილი.

90-იანი წლების დასაწყისში ის ჩავიდა იერუსალიმში და იქადაგა ორიგენიზმის წინააღმდეგ, თუმცადა მნელი არ იყო იმის მიხვედრა, რომ მის სიტყვებს კონკრეტული აღრესატიც ჰყავდა – იქაური ეპისკოპოსი იოვანე, რომელიც ორიგენეს მხურვალე თაყვანისმცემლად ითვლებოდა. მალე სარწმუნოებრივმა პაექრობამ კიდევ უფრო მძაფრი ხასიათი მიიღო და თანდათანობით უმაღლეს სასულიერო პირთა პირად მტრობაში გადაიზარდა. ეპიფანეს მომხრეთაგან თავისი აქტიურობით გამოირჩეოდა იერონიმე, ხოლო იოვანე იერუსალიმელს გვერდში ედგა რუფინუსი.

შემდგომში ორიგენისტების მოწინააღმდეგეთა ბანაკს შეუერთდა თუთვილე ალექსანდრიელი, რომელმაც V საუკუნის დამდეგს განსაკუთრებით დიდი როლი შეასრულა ბიზანტიის დედაქალაქში დატრიალებულ სარწმუნოებრივ-პოლიტიკურ ამბებში. პირადმა შეუდლმა და უთანხმოებამ ჯერ ნიტრიის ეგვიპტელ ბერებთან, ხოლო შემდეგ – იოვანე ოქროპირთან, იგი აქცია მძულვარე ანტიოქიეცებისტად, ორიგენეს მიმდევართა დაუნდობელ მდევრად. 400 წელს თეოფილეს ხელმძღვანელობით შეკრებილმა საეკლესიო სინოდმა დაგმო ორიგენიზმი ეგვიპტეში. ამასთან, მან მოახერხა კვიპროსის ხანდაზმული მიტროპოლიტის კიდევ ერთხელ ამხედრება ორიგენისტთა წინააღმდეგ.

დაახლოებით 402 წელს წმ. ეპიფანემ კვიპროსში მოიწვია საეკლესიო კრება, რომელმაც შეაჩვენა ორიგენე და მისი ნაწერები. შემდეგ გაემართა კონსტანტინეპოლიში, რათა საბოლოოდ სასიკვდილო ლაპვარი ჩაეცა მწვალებლობისთვის. აქ ის, ნებსით თუ უნებლიერ, დაუპირისპირდა იოვანე ოქროპირს, რომელსაც ბრალს სდებდნენ თრიგენიზმის მიმდევრობაში. თავდაპირველად ეპიფანე აქტიურად გამოვიდა მის წინააღმდეგ, მაგრამ მალე მიხვდა, რომ თეოფილე ალექსანდრიელს იოვანესთან პირადი ანგარიშები ჰქონდა და მის ავგორიტეტს არაკეთილსინდისიერად იყენებდა. ამიტომ აღარ დაუცადა მუხის ცნობილი საეკლესიო კრების გადაწყვეტილებას, რომელმაც ოქროპირის ეპისკოპოსობიდან გადადგომა გამოაცხადა, ჩაჯდა სალამინისაკენ მიმავალ ხომალდში და 403 წელს ზღვაზე უწია სიკვდილმა.

ამ მოკლე ბიოგრაფიიდან უკვე კარგად ჩანს, რომ წმ. ეპიფანეს მოდგაწყობა მოუხდა მსოფლიო ისტორიის მეტად როგორც ჰერიოდში, როი დიდი კულტურის – ელინიზმისა და ქრისტიანობის გზასაყარზე. იგი ეპუთვნოდა იმ თაობას, რომელიც ცხოვრობდა რომის იმპერიაში მიმდინარე უდიდესი სარწმუნოებრივ-რელიგიური ცვლილებებისა და ქარტეხილების ეპოქაში,

როცა ძველი წარმართული ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები თანდათანობით გზას უთმობდა აღმავლობის გზაზე მდგარ, მაგრამ ჯერ კიდევ ბოლომდე ჩამოუყალიბებელ და ათასგვარი მწვალებლური მიმდინარეობის შემცველ ქრისტიანულ მოძღვრებას. ამასთანავე, მოხდა ისე, რომ მას, ზოგიერთი სხვა თანამედროვე გამოხენილი საკლესიო მამისაგან გასსხვავებით (ბასილი დიდი, გრიგოლ ნაზიანზელი, გრიგოლ ნოსელი, იოვანე ოქროპირი, ევაგრე პონტოელი და სხვ.), ელინისტური განათლება უშეალოდ არ მიუღია. როგორც აღვინშებული, ის განისწავლა ეგვიპტეში, იქაურ ასკეტებთან და ამიტომ აღზრდა მიიღო სასულიერო-ორთოდოქსული. ამ გარემოებებმა უთუოდ განსაზღვრა მისი, როგორც მწერლისა და საეკლესიო მოღვაწის, მშფოთვარე, აქტიურობით აღსავსე ცხოვრების გზა.

წმ. ეპიფანე სიცოცხლის ბოლომდე დარჩა ნიკეაში აღიარებული ქრისტიანული დოქტრინის ერთგულ დამცველად, ასკეტიზმისა და მონასტრული ყოფის ერთ-ერთ ყველაზე თავგამოდებულ პროპაგანდისტად. თანამედროვენი მას თვლიდნენ მართლმორწმუნეობის ცოცხალ განსახიერებად, ქრისტიანული დვთისმოსაობის ნიმუშად. ის თითქოს წინასწარ გრძნობდა იმ საყველთაო საფრთხეს, რაც მართლმადიდებლურ რწმენას ემუქრებოდა, ამიტომ სიტყვითა და კალმით მუდამ მზად იყო მის მოსაგერიებლად. ასეთ დროს ეპიფანეს საღვთო მოშურნეობას საზღვარი აღარ ჰქონდა: ეს დვთისმოშიში და, ერთი შეხედვით, მორიდებული კაცი, ერთბაშად ხდებოდა დაუოკებელი მებრძოლი, უკომიკომისო პოლემისტი, რომელმაც აღარ იცოდა, რა იყო ტაქტი და ზომიერება.

წმ. ეპიფანეს საეკლესიო მოღვაწეობას და ლიტერატურულ შემოქმედებას არასდროს ჰყოლია ერთნაირი შემფასებელი არც მის დროს და არც შემდგომში. სიჯოუტე და თავგამოდებულება, რომელსაც იგი იხენდა ქრისტიანული დოგმების დაცვისას, ჯერ კიდევ IV საუბაზეში ძლიერ აღიზიანებდა ზოგიერთ მის თანამედროვეს. ათანასე ალექსანდრიელი ერთ წერილში ამგვარი სიტყვებით მიმართავდა მას: „შენ ჩვენთან ერთად იყავი ჭირსა თუ ლინძში; დაე, ასევე ბოლო მოედოს კიცხა-განქიქებას. უფრო მეტად ილოცე, რათა ბოლოს და ბოლოს ეკლესიაში მტბიცე მშვიდობამ დაისადგუროს და საზღვარი დაედოს ყველა მწვალებლობას...“⁵. ხოლო ეპიფანეს თხზულებების აღმომხენი, ჩვენს მიერ უპვე ნახსენები მელანქლიონი, საკმაოდ კრიტიკულ აზრს გამოთქვამდა მის შემოქმედებაზე: „ისტორიული ცნობები, რომელთაც გვაწვდის ეს ავტორი, მნიშვნელოვანია, მაგრამ მისი თეოლოგია ნაკლებად მისაღებია. ის საერთოდ სუსტი ჩანს,

5 ერთგან ეპიფანე „ოავაზიანად“ ადარებს ორიგინეს, ამ ბრძენ „უტიფარს“, „ჭაობის გომბეშოს“, საიდანაც ის ავრცელებს თავის „მეღურად ყიფის“ და გვეპტიუება ამ „წებოვანი დორბლისა და შხამიანი ცხოველის“ მოსაძირკვად (Panarion, Her. 64,72 – K. Holl, Eriphanius (Ancoratus und Panarion), II GCS, Leipzig, 1922. s. 522-523).

6 P. Fraenkel, Histoire sainte et hérésie... p. 117, შდრ.: Migne, PG 26, col. 1257.

თვითონ წყაროები კი დაუდევრადაა ჩაწერილი⁷.

კვიპროსის მთავარებისკოპოსის ლიტერატურული მემკვიდრეობის ეს შეფახება თანდათანობით გაიზიარა ბიზანტინოლოგთა ერთმა ნაწილმა. მათ არც ჩვენი საუკუნის მეცნიერები ჩამორჩნენ. მაგალითად, ისინი მიუთითებენ, რომ ეპიფანეს ერუდიცია იყო უფრო ფართო, ვიდრე ლრმა და საფუძვლიანი, ხოლო მის ნაწერებში ჩამოყალიბებული ქრისტიანული დოქტრინა იყო მშრალი და ზედაპირული. ამასთანავე, აკრიტიკებენ მართლმადიდებლობის დასაცავად და ერეტიკოსების საწინააღმდეგოდ მიმართულ მის დაუნდობელ ბრძოლებს და ა.შ. მაგრამ განსაკუთრებით საყვედურობენ იმას, რომ მან, დიდი კაპადოკიელი მამებისაგან განსხვავებით (ბასილი კესარიელი, გრიგოლ ნაზიანზელი, გრიგოლ ნოსელი), არ მიიღო ბერძნული ფილოსოფია და არ ჩააყენა იგი თეოლოგის სამსახურში. მართლაც, ორიგენისტებთან კამათში ეპიფანე განსაკუთრებით მათ პლატონიზმს დაუპირისპირდა, ხოლო არიოზისა და მისი მიმდევრების განქიქებისას დაგმო და გაკიცხა არისტოტელეს დიალექტიკა; მეტიც: მან „ელინიზმი“, ე.ი. მთელი წარმართული ბერძნული ცივილიზაცია გამოაცხად ერთ-ერთ უმთავრეს ერებად, ყოველგვარი მწვალებლურის საწყისად და დედაძმარდგად, მაშინ, როცა მისი დროის სხვა გამოჩენილი საეკლესიო მოღვაწეები თავიანთ შრომებში უხვად იუქნებდნენ ელინური კულტურისა და მეცნიერების მიღწევებს.

წმ. ეპიფანე კვიპრელის ლიტერატურული ლგაწლის ამგვარი კრიტიკა ჩვენ უსაფუძვლოდ გვეჩვენება. წარსული დროის ესა თუ ის პირი უნდა შეფასდეს არა ისე, როგორც ჩვენ გვინდოდა დაგვეხახა (ე.ი. არა იმის მიხედვით, თუ რამდენად აკმაყოფილებს და უპასუხებს მისი შემოქმედება ჩვენს დღევანძელ მოთხოვნებს), არამედ, უპირველეს ყოვლისა, რეალურ ისტორიულ ჭრილში, იმ ობიექტური გარემოსა და პოლიტიკურ-კულტურული ვითარების გათვალისწინებით, რომელშიც მას უხდებოდა მოღვაწეობა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თვით ცხოვრებამ (სწავლა-აღზრდა, გარემომცველი ადამიანების წრე, ისტორიული რეალობა) განაპირობა, რომ ეპიფანეს მოღვაწეობის თავისი, საკუთარი გზა აერჩია და, ასევე, სხვათაგან გამორჩეული ლიტერატურული მრწამსი ჰქონდა. ვფიქრობთ, ამით აზროვნების ისტორიას არაფერი დაუკარგავს. ბოლოს და ბოლოს, კულტურის პროგრესს ხომ განსხვავებულ აზრთა და დაპირისპირებულ იდეათა ჭიდილი განაპირობებს!⁸

7 იქნე, გვ. 117, შდრ.: K. Holl, Die handschriftliche Überlieferung... s. 1.

8 განსაკუთრებით კრიტიკს ქარცეცხლში ატარებს ჩვენს ავტორს დ. ამანდი წიგნში: Fatalisme et liberté dans l' antiquité graecque, Louvain-Paris, 1945, p. 440-460.

9 ეპიფანე კვიპრელის ბიოგრაფიის შესახებ იხ. D. Bardenhewer, Geschichte..., III, s. 293-195. B Altaner, A. Stüber, Patrologia, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter, Freiburg..., 1978, s. 315-316. P. Fraenkel, Histoire sainte et Hérésie... P. 175-179. D. Amand, Fatalisme..., p. 440-

ქველ ქართულ მწერლობაში დაცულია საკმაოდ უხვი წყაროები ეპიფანეს ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ. ჯერ კიდევ ადრე-ფეოდალიზმის ხანაში, X საუკუნემდე, უთარგმნიათ ჩვენში „ცხოვრება ეპიფანე კპპრელისაა“¹¹. ამასთანავე, ქართულ ხელნაწერებს შემოუნახავთ მისი ცხოვრების ამსახველი ფრაგმენტები, ლეგენდარული ცხობები და გადმოცემები. მის სახელზე შექმნილია სახოგბო ჰიმნები. ეს მასალა გაბნეულია ქართულ ჰიმნოგრაფიულ და სვინაქსარულ საკითხებისავთ შინაარსის კრებულებში, რომელთა შემაღლებული თხზულებები ძირითადად თარგმნილია ბერძნულიდან.

„ცხოვრება ეპიფანე კპპრელისაა“ ჩვენამდე მოღწეულია ორი ხელნაწერით: *Sin 6* (სრულად) და *Ier 3* (ნაკლულად, მხოლოდ 5 ფურცელი უჭირავს). სინური ხელნაწერი და, მაშასადამე, ჩვენი ძეგლიც, გადაუწერია ცნობილ მწერალს, იოვანე-ზოსიმეს 982 წელს. თხზულება თარგმნილია ბერძნული ენიდან, რასაც უცილობელ პყოფს მასში დადასტურებული ბერძნიზმები. სამწეხაროდ, უცნობია მისი მთარგმნელი. მაგრამ ვინც არ უნდა იყოს ეს ანონიმი მოღვაწე, იგი არის ჩინებული მწერალი, დიდებული მოქართულე, უძველესი ქართული მთარგმნელობითი სკოლის ლირსეული წარმომადგენელი. შემთხვევითი არაა, რომ ეპიფანეს „ცხოვრების“ გამომცემელმა, ი. იმნაიშვილმა, ეს თხზულება შეიტანა თავის „ძველი ქართული ენის საკითხეავ წიგნში“¹⁰. მანვე მოგვაწოდა ცნობები ამ ძეგლის ისტორიულ-ლიტერატურული და ენობრივი მნიშვნელობის შესახებ¹¹.

ეპიფანეს „ცხოვრება“ აღწერა ორმა მისმა მოწაფემ: იოვანე ხუცესმა და პოლიბიოს ეპისკოპოსმა. თხზულების მიხედვით (გვ. 98-99)¹², ეს იოვანე ყოფილა „ნათესავით სარკინოზი“, რომელიც ეპიფანეს მოუქცევია ქრისტიანობაზე (შესაძლოა, ეგვიპტეში). დღიდან დამოწაფებისა იგი გვერდიდან აღარ მოშორებით თავის მოძღვარს და ყველგან თან ახლდა დაუსრულებელ მოგზაურობებში. ამასთან, ეპიფანესაგან მაღულად იწერდა ყოველივე იმას, „რომელსა-იგი ღმერთი მის მიერ აღასრულებდა საგრველებათა მათ“ და რაც თავად ეხილა. სიკვდილის წინ მან დაი-

443 (ამავე შრომებში დასახელებულია ყველა მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი გამოკვლევა ეპიფანეს ცხოვრებაზე).

10 „ცხოვრება ეპიფანე კპპრელისაა“, საკითხევი წიგნი ძველ ქართულ ენაში, II, გამოხცა ი. იმნაიშვილმა, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 10. თბ., 1966, 92-146.

11 იქვე, 218-235.

12 ეპიფანეს „ცხოვრების“ გვერდებს ვიმოწებთ ი. იმნაიშვილის გამოცემის მიხედვით.

ბარა თავისი სულიერი ძმა, პოლიბიოსი, გადასცა „ქარტავ“, რომელშიც მას ეპიფანეს ცხოვრება ჰქონდა აღწერილი და სთხოვა, პოლომდე მიეყვანა მის მიერ დაწყებული ეს საპატიო საქმე (გვ. 120-121)¹³. პოლიბიოსმა შეუსრულა დანაბარები მეგობარს. მას გაასრულა თხზულება და, ეტყობა, საერთო რედაქციაც გაუკეთა, რადგან, მიუხედავად ორი ავტორისა, „ცხოვრების“ ამ პირველ და მეორე ნაწილს შორის სხვაობა მაინცადამაინც არ იგრძნობა. მთელ ნაწარმოებს ერთიანი მხატვრულ-იდეური კონცეფცია მსჯვალავს.

წმ. ეპიფანე კვიპრელის „ცხოვრების“ ქართული თარგმანი თითქმის სიტყვასიტყვით მიჰყვება მინის „პატროლოგიაში“ გამოქვეყნებულ ბერძულ ტექსტს (ეგ კია, რომ ეპისკოპოს საბინეს ეპისტოლე პოლიბიოსი-სადმი ეპიფანეს დაკრძალვის თაობაზე მასში მხოლოდ ლათინურადაა წარმოდგენილი)¹⁴. აქ ეს თხზულება გადმობეჭდილია და. პეტავიუსის გამოცემიდან, რომელიც 1622 წელს განხორციელდა პარიზში (ეს იყ საერთოდ ეპიფანეს შრომების მეორე, ახალი გამოცემა)¹⁵. პეტავიუს-მავე მოგვცა ეპიფანეს „ცხოვრების“ ისტორიული ლირებულების შეფასება. მისი აზრით, ის „მეტწილად უფრო ახლოა ზღაპართან, ვიდრე ისტორიასთან“¹⁶.

„ცხოვრებად ეპიფანე კპპრელისად“ ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებია და, ბენებრივია, ზუსტი საისტორიო ქრონიკის ან დოკუმენტის ფუნქციას ვერ შეასრულებს. მაგრამ ამ უანრის ნაწარმოებთათვის დამახასიათებელი უტყური ისტორიული შეფერილობა მასაც ახლავს. ამიტომ ცნობილი ფაქტების გათვალისწინებითა და ფრთხილი განხჯა-ანალიზის საფუძველზე მასშიც შეიძლება ისტორიული რეალობის აღდგენა. მით უმეტეს, რომ „ცხოვრება“ თვითმხილველ ავტორთა მიერად შეთხული.

უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას იქცევს თხზულების ბოლო ნაწილი, რომელშიც აღწერილია ანტიორიგენისტული ბრძოლები და ეპიფანეს სიცოცხლის უკანასკნელი წლები. მასში მოთხოვობილია შემდეგი (გვ. 135-140):

ალექსანდრიის მთავრის, ჰერაკლეს, სამი ქე მამის სიგვდილის შემდეგ „წარვიდა უდაბნოდ“ და შეუდგა ბერმონაზვნური ცხოვრების აღსრულებას. თეოფილე ალექსანდრიელმა უკანვე დაბრუნა ისინი ქალაქში, ამისთან, უფროსი ძმა ეპისკოპოსად აგურთხა ეგვიპტის სხვა ქალაქში, ხოლო მომდევნო თრი ალექსანდრიაში დატოვა – დიაკვნად და იკონომოსად

13 საკითხავი წიგნი..., II, 221.

14 P G 41, col. 24-116.

15 ეპიფანე კვიპრელის ამ და სხვა მომდევნო გამოცემების შესახებ დაწვრილებით იხ.: K. Holl, Die handschriftliche Überlieferung des Epiphanius (Ancoratus und Panarion), s. 5-13.

16 O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, III, s. 294.

განაწესა ეკლესიაში. მალე ორივე ძმა განუდგა თეოფილეს და მიხან
 მალულად კვლავ ძველ ადგილსამყოფელს მიაშერეს. განრისხებულმა
 ალექსანდრის ეპისკოპოსმა შეაჩვენა ისინი. ძმებმა იოვანე ოქროპირს
 მიმართეს კონსტანტინეპოლიში სამართლიანობის აღსაღვენად. მიუხედა-
 ვად იოვანეს ორგზის თხოვნისა, თეოფილემ უარი განაცხადა ეგვიპტელი
 ბერების შემორიგებაზე. მაშინ იოვანე აღარ მოერიდა ალექსანდრის
 ეპისკოპოსს და თავად მოხსნა სასჯელი „კრელ-უოფილ“ ძმებს, რითაც
 ის ძალიან მოიმდურა. ამასობაში დიდი უთანხმოება ჩამოვარდა ბიზან-
 ტის დედოფალ ევდოქსიასა და იოვანე ოქროპირს შორის. კონფლიქტის
 საბაბი გახდა თეოგნოსტოსის ქვრივი, რომელსაც, ჯერ იყო და მეფემ
 უსამართლოდ ქმარი გადაუსახლა, ხოლო შემდეგ დედოფალმა ესეც არ
 აკმარა და ოჯახის უკანასკნელი სარჩო-საბადებლის – ვენახის ჩამორთ-
 მევაც დაუპირა. იოვანე გამოიესარჩლა უბედურ ქვრივს, რამაც ევდოქსია
 ძლიერ განარისხა. დედოფალმა იოვანე ოქროპირის „საყდრიდან“ გაძევე-
 ბა განიზრახა. ამ ამბებით ფრთაშესმულმა თეოფილე ალექსანდრიელმა
 გადაწყვიტა, ანგარიში გაესწორებინა კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსი-
 სათვის. მან დააჯერა ეპიფანე კვიპრელი, რომ, თითქოს, იოვანე ორიგენეს
 მოძღვრებას იზიარებდა და ისიც მის წინააღმდეგ განაწყო. კონსტან-
 ტინეპოლში ჩასული ეპიფანე ერთბაშად ვერ გაერკავა იმ არეულობაში,
 რაც მაშინ ქალაქში სუფევდა. მან უნებურად ხელყო კონსტანტინეპოლის
 პატრიარქის უფლებები, როდესაც ქალაქთან ახლომდებარე ერთ მონას-
 ტერში იძულებული გახდა მღვდლის გურთხევა ძაღლსრულებინა, რითაც
 ძალზე ატკინა გული იოვანეს. ეპიფანესთან საუბარში გამჟღავნდა ეპ-
 დოქსიას ნამდვილი ზრახვები – იოვანე ოქროპირის წინააღმდეგ წამოწ-
 ყებული სარწმუნოებრივი ბრძოლის კამპანია მხოლოდ მოჩვენებითი იყო,
 რომელშიც იფარებოდა მისი პირადი მტრობა და დიდი სიძულვილი კონ-
 სტანტინეპოლის ეკლესიის მწყემსმთავრისადმი. ამის შემდეგ კვიპროსის
 ხანდაზმულ მიტროპოლიტს, აღმათ, უკვე აღარ სურდა სამეფო კარის
 მიერ მოწყობილ ამ ბნელ ინტრიგებში გარევა, მაგრამ დედოფალი და
 მისი მომხრენი არ ცხრებოდნენ. სმა გავრცელდა, თითქოს ეპიფანემ ურ-
 ჩია ევდოქსიას ოქროპირის ეკლესიიდან გაძევება. ამ სმამ იოვანემდევც
 მიაღწია. მან ასეთი შინაარსის წერილი მისწერა კვიპრელ ეპისკოპოსს:
 „ეპიფანე ბრძენო, აზრახეა ჩემი განძება? რამეთუ არღარა დაშვებუ
 შენ საყდარსა შეწას“. ეპიფანემაც ასევე მწარედ უპასუხა წერილობით:
 „მოღუძეო იოვანე, ცემად თავს-იდევ და სხლო, არამედ აღგილსა მას,
 სადა-იგი განძებულ ხარ შენ, ვერ მიაწინე მუნ“. მალე ეპიფანემ დატოვა
 კონსტანტინეპოლი და გაემგზავრა კვიპროსისაკნ. მაგრამ კონსტან-
 ტიამდე მან ვერ ჩადალა. მართლაც, გზაზე უწიდ იოვანე ოქროპირის
 წინასწარმეტყველებამ და, როგორც აღვნიშნეთ, გემზე გარდაიცვალა
 (ცობილია, რომ ასევე იოვანესაც აუხდა ეპიფანე კვიპრელის წინას-

წარმეტყველება).

ეს ამბები ასეთივე თანმიმდევრობით, ოღონდ უფრო ვრცლად და დებალურად მოთხოვთბილია გიორგი ალექსანდრიელის იოვანე ოქროპირის „ცხოვრებაში“¹⁷. მეტიც: ზოგჯერ ერთმანეთს ემთხვევა ამ ორი თხზულების ცალკეული ადგილები და მონაცემთები. ასე მაგალითთად, დედოფალ ევდოქსიასა და ეპიფანე კვიპრელის დიალოგი, იოვანე ოქროპირისა და ეპიფანეს მიმოწერა¹⁸. ამგვარი შინაარსობრივ-ტექსტობრივი დამთხვევა კი მიუთითებს არა მარტო იმაზე, რომ პოლიბიოს ეპისკოპოსი და გიორგი ალექსანდრიელი საერთო, გავრცელებული წყაროებით სარგებლობები¹⁹, არამედ – იმაზეც, რომ ჩვენს ძეგლში დაცული ცნობები ეპიფანეს ცხოვრების ბოლო წლებზე ახლოსაა ჰემიარიტებასთან, რაც მკითხველისათვის ისედაც ნათელი უნდა იყოს ზემოთ წარმოდგენილი ბიოგრაფიის შემდეგ.

ისტორიული სიმართლის დასადგენად, ალბათ, ისიც არაა უინტერესო, რომ სხენებულმა მწერლებმა ერთნაირად შეაფასეს ეპიფანეს როლი ოქროპირის წინააღმდეგ მოწყობილ შეთქმულებაში: კეთილისმსურველი კვიპრელი ეპისკოპოსი უნებური თანამონაწილე შეიქნა დედოფალ ევდოქსიასა და თეოფილე ალექსანდრიელის ინტრიგისა, ამიტომ მას ბრალი არ მიუძღვის იოვანეს წინაშე. ჩვენი ავტორების თქმით, „ესე არა თუ ამისთვის ესევითაროთა ამათ კეთილთა იქმოდა და ამას ესევითარსამცა სიღრმესა სიბოროტეისასა აქუნდამცა მას შთახლვად“²⁰.

ზოგიერთ ისტორიულ ფაქტს „ცხოვრებაში“ აშკარა მხატვრული ტრანსფორმაცია განუცდია. ამ მხრივ უთუოდ საინტერესოა თხზულების ის ეპიზოდი, რომელიც ეპიფანე კვიპრელისა და იოვანე იერუსალიმელის ურთიერთობის წარმოაჩენს. ზემოთ უკვე ვთქვთ, რომ ეპიფანემ ანტიორიგენისტული პოლემიკა იერუსალიმის ეპისკოპოსთან პაექრობით დაიწყო.

17 „იოვანე ოქროპირის ცხოვრების“ ძეგლი ქართული თარგმანი და მისი თავისებურებანი 968 წლის ხელაწერის მიხედვით, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაუწოდ რ. გვარამიამ, თბ., 1986, 80-96. Douze récits byzantins sur saint Jean Chrysostome, publiés par Fr. Halkin, Bruxelles, 1977, p. 177-202.

18 ქართული ტექსტები აქ ისე ზესტად მიჰყვება ერთმანეთს, იმდენად სიტყვა-სიტყვით ემთხვევა ერთმანეთს ცალკეული წინააღმდებები და ფრაზები, რომ ერთ-ერთ მთარგმნელს, უცრო კი ეპიფანეს „ცხოვრების“ ავტორს, უნდა ესარგებლა მეორე თარგმნილი შრამით.

19 ამჯერად ჩვენს მიზანს არ შეადგენს ამ წყაროების ძიება. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ ეპიფანესა და ევდოქსიას დიალოგი, უფრო მოკლე ვარიანტების სახით, წარმოდგენილია თეოდორე ტრამითელის იოვანე ოქროპირის „ცხოვრებას“ და ოქროპირის დაკარგვით „ცხოვრებას“ ერთ ჩვენამდე მოღწეულ ფრაგმენტში (Douze récits..., p. 29-30; 298). ამავე თხზულებებში გადმოცემულია იოვანესა და ეპიფანეს მიმოწერა, რომელიც ოდნავ განსხვავებულ სახით დამოწერულია აგრძელებულ სოკრატეს „საეკლესიო ისტორიაში“ (Socratis, Historia Ecclesiastica, lib. VI, cap. XIV – P.G. 67, col. 708).

20 „ცხოვრება ეპიფანე კპრელისაა“, 138, 23-25. „ცხოვრება იოვანე ოქროპირისაა“, 96, 31-34.

მაგრამ მათი ურთიერთობა განსაკუთრებით გამწვავდა მას შემდეგ, რაც ეპიფანემ იერონიმეს ძმა, პალინიანე, ელევთეროპოლისთან ახლომდებარე ბეთლემის მონასტერში მდგდლად აკურთხა. ეს მონასტერი იოგანეს ეპარქიაში შედიოდა და, ბუნებრივია, მომხდარი ფაქტი მან თავის უშეალო უფლებებში ჩარევად აღიქვა²¹. ამ კონფლიქტმა თავისებური მხატვრული ასახვა ჰპოვა ჩვენს ძეგლში. აქ მოთხრობილია, თუ როგორ ჩავიდა ეპიფანე (პოლიბიოსთან ერთად) „ვეცხლისმოყუარე“ იოგანე ეპისკოპოსთან იერუსალიმში, როგორ გამოსტყედ სიმდიდრე და დაუნაწილა დარიბებს. როცა იოგანემ დიდი აყალ-მაყალი ატეხა და მტკიცედ მოითხოვა თავისი ქონების უკან დაბრუნება, სასწაულმოქმედმა ეპიფანემ „ჰპერა პირსა იოგანესსა და მეუსეულდად მასვე უამსა დაბრმა იგი“. შემდეგ სულგრძელმა კვიპრელმა ეპისკოპოსმა კვლავ დაუბრუნა იოგანეს მარჯვენა თვალში სინათლე, ხოლო როცა ის შეევერა მარცხენა თვალის ახელასაც, უთხრა: „არა ჩემი არს ესე, შვილო, რამეთუ ღმერთმანცა დაგიყუნა და ღმერთმანცა აღგიხილნა, ვითარცა უნდა მას, და ყო, რადთ უკუ განვისწავლნეთ ჩუენ“. ამის შემდეგ იოგანე, მართლაც, „განისწავლა“ და „იქმნა იგი წმიდა ყოველსა შინა“ (გვ. 123-125).

ეს მაღალმხატვრული პასაჟი შემდგომში ცალკე საკითხავად გამოუყვიათ და შეუტანიათ სვინაქსარულ კრებულებში. ამგვარი სახით ის შემონახულია ორ ქართულ ხელნაწერშიც: A 112-სა და Q 608-ში. პირველი მათგანი არის XVIII საუკუნის I ნახევარში რესულიდან თარგმნილი ცნობილი პროლოგ-ხვინაქსარი, ანუ „წიგნი სასურველი“²², რომელშიც ეს საკითხავი გვხვდება ახეთი სათაურით: „...სიტყუად იოანე იცრუსალიმელ ებისკოპოზისათვეს, ვითარ უკუც ეპიფანე პელოვნებითა აღიღო ვეცხლი და განუყო გლახაკთა ქუცლის საქმით“ (192 r). მეორე ხელნაწერი კრებული სომხური სვინაქსარიდან უთარგმნია და შეუდგენია ტერ-ზაქარა სურამელს, როგორც მისი ანდერძ-მინაწერებიდან ჩანს, 1822 წელს²³. სამწუხაროდ, ამ მოღვაწეს არცთუ სრულყოფილად სცოდნია ქართული, რასაც მოწმობს თუნდაც აღნიშნული საკითხავის სათაური და დასაწყისი: „მოთხრობა იოგანე ელუსარემისა (!) პატრიარქისა – ხოლო ესმა წმიდა ეპიფანე პატრიარქსა კიპროს (!) ქალაქისასა, რომელ იოგანე ელუსარემის პატრიარქისა (!), თუ ძნიად (!) ვერცხლის მოყვარულ არისო და მრავალის ქონების პატრონიო...“ (57 r).

ეპიფანე კვიპრელის სარწმუნოებრივი თუ ანტიურეტიკული ბრძოლები

21 O. Bardenhewer, დასახ. წიგნი, 294.

22 დაწვრილებით ის. ტ. რეგაბე, ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან (XVI-XVIII სს.), თბ., 1960, 155-183. აგრეთვე: ტ. კებელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბ., 1980, 550. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიანო მუზეუმის (A) კოლექციისა, I, თბ., 1976, 54-86.

23 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა იხალი (Q) კოლექციისა, II, თბ., 1958, 65-69.

მხატვრულადაა არეკლილი ნაწარმოების სხვა ეპიზოდებშიც. ასეთებია: ეპიფანეს პოლემიკური პაქტობანი და სიტყვისგებანი სპარსთა „უპირველეს მოგვთან (გვ. 102), ეპიფანე ედესელ ფილოსოფოსთან (გვ. 107; 108-110), ეპრაელთა შჯულისმოძვარ აულასთან (გვ. 110-111), ლეონტი ქალაქის მკვიდრ იერაკისთან (გვ. 111-112), ფილოსოფოს ევდემონთან (გვ. 112-113). ერთგან მოთხრობილია ისიც, თუ როგორ „დაუყო პირი“ ეპიფანემ ვალენტიანელთა ეპისკოპოს აეტიოსს და როგორ განდევნა კვიპროსიდან (მეფე თევდოსის თანადგომით და ბრძანებით) სხვადასხვა ჯურის მწვალებლები: ოფიტეველნი, სახელიანელნი, ნიკოლაიტელნი, სიონიანელნი, ბასილიდიანელნი, ქარპოკრატიანელნი (გვ. 134-135).

ვფიქრობთ, წმ. ეპიფანეს ეგვიპტეში პირველი გამგ ხავრებაა ხატოვნად ასახული „ცხოვრების“ ერთ პასაჟში, სადაც მოთხრობილია მისი მონასტრიდან გაპარვა, ორმოც სარკინოზთან შეხვედრა, ერთ-ერთი მათგანისათვის დაბრმავებული თვალის მორჩენა, მათ მიერ მისი ღმერთად აღიარება და თავიანთან წაყვანა (გვ. 98-99).

ისტორიული ფაქტების მხატვრული გარდასახვის ამგვარ მაგალითებს სხვასაც ბევრს აღმოაჩენს ამ საკითხით დაინტერესებული მკვლევარი. მაგრამ, ვგონებთ, მოყვანილი ნიმუშები საგმარისია იმის ნათელსაყოფად, რომ ეპიფანეს „ცხოვრებას“ არ აკლია ისტორიზმის ის დოზა, რაც საერთოდ ახასიათებს ჰაგიოგრაფიული ქანრის თხზულებებს.

არც IV საუკუნის ყოფითი სურათებია უცხო ჩვენი ძეგლისათვის²⁴. მიუხედავდ იმისა, რომ მისი დახატვა არაა იოგანესა და პოლიბიოსის (ისევე როგორც არც ერთი სხვა ჰაგიოგრაფის) მიზანი და ის, ასე ვთქვათ, თხზულების მეორე პლანს შეადგენს, მასში მაინც მძლავრად იგრძნობა ეპოქის მაჯისცემა – ბრძოლა ქრისტიანობასა და წარმართობას შორის, თავად ქრისტიანობის შიგნით სასულიერო პირებს შორის და ა.შ.

სანიმუშოდ განვიხილოთ „ცხოვრების“ კიდევ რამდენიმე ეპიზოდი.

კონსტანტიაში ცხოვრობდა ერთი წარჩინებული კაცი, ევგნომოსი. მას ვალად დახედო ამავე ქალაქის მკვიდრისგან, რომელსაც დრაგონი ერქვა, ასი დრაპეზანი, რისთვისაც საპყრობილები მოხვდა. ევგნომოსი წარმოშობით იყო რომაელი, ამიტომ მისი ვალის გადამხდელი ქალაქში არაგინ იყო. ახლადარჩეულმა სალამინის ეპისკოპოსმა ქველმოქმედება გამოიჩინა: წარმართ დრაგონს, რომელიც იყო „მდიდარ ფრიად და ველურ იყო სახითა“, საეკლესიო ფულიდან ასი დრაპეზანი გადაუხადა და ევგნომოსი საპყრობილებან გამოიხსნა. ამით ისარგებლა ერთმა უკეთურმა დიაკვანმა, ქარინოსმა, რომელსაც ეპიფანეს გამევება და საეპისკოპოსოს ხელში ჩაგდება უნდოდა. მან აამხედრა მღვდლები ეპიფანეს წინააღმდეგ, ბრალად დახდო რა მას საეკლესიო ქონების განიავება. ევგნომოსმა

24 შდრ. საკითხავი წიგნი... 221-222.

ყველაფერი გაყიდა, რაც კი რომში ებადა და ფული ეპიფანეს ჩაუტანა (ამის შემდეგ სიკვდილამდე აღარც მოშორებია მას). ამ უკანასკნელმა კი ფულის ერთი ნაწილი გაჭირვებულებს გაუყო, ხოლო დანარჩენი ასი დრაპეტინი ქარინოსს გადასცა. მოშუღლარი დიაკვანი არც ამის შემდეგ დამცხრადა, ვიდრე ეპიფანეს წინასწარმეტყველურმა სიტყვებმა – „ამას იტყვს ყორანი ისი, რათა არღარა იყო შენ დიაკონ“ – სარეცელს არ მიაჯაჭვა და სული არ ამოხადა (გვ. 118-119).

სხვა ეპიზოდში პაგიოგრაფი გადმოგვცემს: ოდესდაც დიდი შიმშილობა იყო კვიპროსში. მხოლოდ ფაოსტინიანოსს, რომელიც იყო „პაცი წარმართი და მდიდარი ფრიად, ჭირით მზრახი“ (გვ. 126), ჰქონდა სახლი ქერითა და ხორბლით სავსე. მაგრამ ის ძვირად ყიდდა ჭირნახულს და, ბუნებრივია, ყველას არ შეეძლო მისი შეძენა. „და იყო იწროებად დიდი ქალაქსა მას შინა“. ნათელმხილველ ეპიფანეს დმრთის ხმამ აუწყა, რომ ერთ ტაძარში, რომელსაც ერქვა დიოსისი, ის იპოვიდა დამარხულ დიდბალ ოქროს, რაც საშუალებას მისცემდა ეყიდა ფაოსტინიანოსგან ქერი და ხორბალი და მიუცა გაჭირვებული ხალხისთვის... მაგრამ მოხდა ისე, რომ მან ფულის მოყვარულ ფაოსტინიანოსისგან თანდათანობით მოელი მისი სანოვაგე შეისყიდა. ახლა უკვე ამ უკანასკნელის ოჯახი ჩაგარდა გაჭირვებაში. ამას ზედ დაერთო ისიც, რომ ფაოსტინიანოსის ხორბლით სავსე ნავები, რომლებიც კალამბრიიდან კვიპროსს მიემართებოდნენ, კონსტანტიის მახლობლად, ზღვაში დაინთქნენ. ეს ამბავი ფაოსტინიანოსმა ეპიფანეს მოგვიანება და მჩხიბაობას მიაწერა. მიუხედავად ამისა, სალამინის ეპისკოპოსმა ლვოის ანაბარად არ მიატოვა გაჭირვებაში ჩაგარდნილი ოჯახი და ფაოსტინიანოსის ზნეკეთილ მეუღლეს, რომელმაც ქმრისგან მალულად სთხოვა დახმარება, სამყოფი საზრდო უწილებდა (გვ. 129-130). ცხოვრების ბოლომდე არ მოუშლია ფაოსტინიანოსს მტრობა და შუღლი ეპიფანესთან. ეს მისი წაქეზებით იყო, რომ „მდუმარე“ დიაკონმა რუფინოსმა, ეპისკოპოსბის სურვილით შეპტრობილმა, კვიპროსის მიტროპოლიტის სიცოცხლის ხელყოფა განიზრახა. მხოლოდ წინასწარცნობის უნარმა იხსნა ეპიფანე უცილობელი სიკვდილისაგან (გვ. 131).

ცხადია, ამ ეპიზოდებში, ისევე როგორც სხვა ანალოგიურ სიტუაციებში, წვენი ავტორების მიზანი სრულიადაც არ არის აზვენონ დაპირისპირება ეპიფანესა და წარმართ დიდებულებს – დრაკონსა და ფაოსტინიანოსს – შორის, ან თუნდაც ეპიფანესა და მისსავე დიაკვნებს – ქარინოსსა და რუფინოსს – შორის. ეს მხოლოდ ლიტერატურული მასალაბა, გარეგნული ფონია, რომელშიც იკვეთება წმიდანის ზნეობრივი სახის რამდენიმე ძირითადი შტრიხი: დიდხელოვნება, მიმტევებლობა, განსაკუთრებით კი ლარიბებისადმი მოწყალეობა. თუმცა, როგორც ცხოვრება გვასწავლის (ბიბლიისდა შესაბამისად), დატაკების შეწყალებამ და შემწყნარებლობამ არ უნდა დაჩრდილოს სამართლიანობის გრძნობა. ეპიფანემ გადააყენა თავისივე დადგენილი საეპლესიო საქმეთა „ბჭე“ (მოსამართლე), საკმაოდ

განსწავლული დიაკვანი საბინოსი, ამ მოვალეობის შესრულებისაგან სწორედ იმისთვის, რომ მან ერთი სადავო საქმის განსჯისას დარიბსა და მდიდარ კაცს შორის დარიბისადმი მიგერძოება გამოამჟღავნა და ამით, ბენებრივია, დაარღვია საღმრთო წერილისეული მცხება: „ნუ შეიწყალებთ გლახაკსა საშჯელსა შინა და ნუცა გაქუთ თუალთღებად ძლიერთა“ (ლევ. 19,15). ამის შემდეგ გვიპროსის მიტრობოლიტი ოვად განაგებდა საეკლესიო სამართლს ეპარქიაში (გვ. 131).

ამ ბოლო პასაჟში²⁵ წმიდანის ზნეობრივი სახის კიდევ ერთი ნიშანი წარმოჩნდება – ის სამართლიანობის მსახური და დამცველია. ამ ნიშნების ჩამოვლა კიდევ შეიძლება გაგრძელდეს: ეპიფანეს ახასიათებს აგრეთვე უზადო მართლმორწმუნება, სწავლის სიყვარული, უპოვრება, სიმდაბლე... მაგრამ წმიდანის იდეალის შესაქმნელად პიროვნების მარტოდენ მაღალზეობრივი, გნებავთ მაღალმორალური, პორტრეტი არ გმარა. მას უცილობლად უნდა დაემატოს ეპიფანეს ნათელმხილველობისა და წინასწარცხობის დმრთივმომადლებული ნიჭი, რაც უკვე ჩანს კიდევ ჩვენს მიერ დამოწმებულ ეპიზოდებში და, აგრეთვე, სასწაულების ჩადენის უნარი, რათა წმიდანის იდეალური სახე საბოლოოდ დასრულდეს.

წმ. ეპიფანე კვიპრელმა სიცოცხლეშივე მოიპოვა წმიდანის რეპუტაცია. უკელვან, სადაც კი ის გამოხნდებოდა, გარშემორტყმული იყო თაყვანის მცემლებით და ადამიანები მრავალი საათის განმავლობაში ისმენდნენ მის ქადაგებას²⁶. წმიდა მამები ხშირად მიმართავდნენ მას, განემარტა ქრისტიანობის ესა თუ ის დოგმატური²⁷ და პოლემიტური საკითხი, მასთან ამოწმებდნენ ლიტურგიკული წესების შესრულების სისწორეს ეკლესიაში²⁸. მასვე მიაწერდნენ მრავალ სასწაულს. სასწაულმოქმედის ეს სახელი კიდევ უფრო იზრდება მისი სიგვალის შემდეგ, რაშიც უთუოდ დიდი წვლილი მიუძღვით ეპიფანეს „ცხოვრების“ ავტორებს – იოვანესა და პოლიბიოსს. მართლაც, თხზულებაში უხვიდად წარმოდგენილი სხვადასხვა ხილვა-სასწაულები და ლეგენდარული ამბები: ეპიფანე კურნავს აფადმყოფს, არჩენს საპყარო, აღადგენს დაცემულ-გარდაცვლილთ, დავრდომილთაგან განდევნის ეშმაკისეულ სულსა და დემონურ ძალებს; მის

25 ეს პასაჟი და ეპიფანესა და ფაოსტინიანობის ურთიერთობის ამსახველი ეპიზოდი ცალკე საკითხევებადაა შესული ჩვენს მიერ უკვე ნახსენებ A 112 ხელნაწერში შემდგენ სათაურებით: „ოქტომბერი ცხოვრებისა ეპიფანესა, ვითარმები სწორი სახელით ჯერ-არს სამშჯავროზედა და არა თუალლებად, არა მდიდართა და გლახაკო ზედა ნამდებაობა“ (97 v); „ნიტფუა ცხორებისგან წმიდისა ეპიფანესი საზრდელთა საყიდელისათვეს“ (272 r).

26 D. Amand, Fatalisme et liberté dans l'antiquité grecque, p. 441-442.

27 იხ. „კითხვაა მმისა ვისმე დიდისა ეპიფანეს მიმართ – რაისათვეს ნეტარებანი ვიდრემე ცხრანი არიან?...“ – S 269 (XVII ს.) 187r; Q 338 (1831 წ.), 25r, Q 284 (1862 წ.), 27r.

28 იხ. „...მამისა ეპიფანესთვეს“ – Sin. 35 (პატ.-ასტმტური კრეტული, XI ს.), 281r.

სიტყვას ნადირნიც კი ადამიანებივით შეისმენენ, მისი ხილვისას უმაღლ კვდება მტაცებელი ლომი, მას შეუძლია ღვინის წყლად ქცევა ტიგში და უდაბურ ადგილას წყაროს აღმოცენება, მის ლოცვას ძალუძს წვიმის მოვანაც, ავდრიანი ღრუბლების გადაურაც და ა.შ.

ზოგჯერ ასეთი სასწაულების სიჭარებები პაგიოგრაფიული ნაწარმოების ნაკლად მიაჩნიათ. მაგრამ ამ უანრის თხზულების ლიტერატურული ლირებულება უნდა შეფასდეს არა მასში წარმოდგენილი სასწაულებისა და ლეგენდების მეტ-ნაკლებობით, არამედ იმით, თუ რამდენად ორგანულადად ჩართული ისინი ნაწარმოების მხატვრულ ქსოვილში და რამდენად არ არღვევს მის საერთო კომპოზიციურ მთლიანობას. ამ მხრივ ეპიფანეს „ცხოვრება“, „რომელსაც ძალზე დინამიკური სიუჟეტი აქვს, საკმაოდ კარგ შთაბეჭდილებას ტოვებს.

12 მაისს ქრისტიანულმა ეკლესიამ დააწესა ეპიფანეს ხსენების დღე. ამ დღის ადსანიშნავად დაუწერიათ ეპიფანეს სფინაქსარული ცხოვრება, რომელიც ქართულად შემონახულია გიორგი მთაწმიდელის მიერ ბერძნულიდან თარგმნილ „დიდ სფინაქსარში“²⁹. ეს საკითხავი იოვანესა და პოლიბიოსის თხზულებას ემყარება, ამიტომ რაიმე ახალს ეპიფანეს ცხოვრებაზე მასში ვერ აღმოვაჩენთ. ამავე დღისთვის შეუთხავთ ეპიფანეს სახელზე სახოტბო ჰიმნები, რომლებიც დაცულია ქართულ ლიტურგიკულ კრებულებში, განსაკუთრებით მრავლად კი – სინურ ხელნაწერებში. ესენია: Sin. I (იადგარი, X ს. I ნახევარი), Sin. 14 (იადგარი, X ს.), Sin. 64 (იადგარი, X ს. II ნახევარი), Sin. 94 (გამოკრებილი თვენი, XIII-XIV სს.), Sin. 92 (თვენი, XIII-XIV სს.)³⁰, ასევე H 1710 (გიორგი მთაწმიდელის მიერ თარგმნილი თვენი, XI ს.)³¹, Ath. 76 (გამოკრებილი თვენი, XI ს.), Q 661 (თვენი, XVI ს.)³² და სხვ. როგორც მოსალოდნელი იყო, ახალ ცნობებს მისი ბიოგრაფიის შესახებ არც ეს ლიტურგიკულ-პოეტური მასალა იძლევა. აშენავა, რომ ჰიმნოგრაფებს³³ გამოუყენებიათ ზოგიერთი ეპიზოდი ეპიფანეს პაგიოგრაფიული „ცხოვრებიდან“. მაგალითად, საგალობლების ერთ ადგილას პოეტი ასე მიმართავს თავისი ხოტბის გმირს:

„მკურნალ გექმნა სულთა და ჭორცთა შენთა კაცი იგი ღმრთისათ, წმიდაო, და კაპრაულსა შენსა თანა მოაკუდინა ტკივილიცა შენი, და ფერჭა

29 Ath. 30 (1071 წ.), 12 მაისი; A 97 (XI ს.), 188v-189r; H 2211 (XI ს.), 246r-247r..

30 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, ნაკვ. I, თბ., 1978, 13-38; 39-53; 187-208; ნაკვ. II, თბ., 1979, 298-303; 262-288.

31 საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ... H კოლექცია, IV, თბ., 1950, 140-143.

32 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა ახალი (A) კოლექციისა, II, 119-134.

33 საგულისხმოა, რომ A 235 ხელნაწერში (თვენი, ანტონ I რედ., 1789 წ.) „ანონი წმიდისა ეპიფანესი“ ითანე მონაზონს მიეწერება (195r).

შენსა თანა განკურნა ცნობად შენი, დირსო!“³⁴

წმ. ეპიფანეს ბიოგრაფიის ეს დეტალები, რასაკვირველია, ამოღებულია მისი „ცხოვრების“ ეპიზოდიდან, რომელშიც მოთხრობილია შემდეგი:

„...და წინამთ შესლვამდე დაბად ვითარ მიღიონით ერთით შეემთხვდ მას კაცი ვინმე ქრისტიანც, სახელით კლეობიოს, და პრქუა მას: ჰყიდია კარაულსა მაგას, შვილ? ხოლო ეპიფანე მიუგო და პრქუა მას: არა, მამაო. ხოლო კლეობიოს პრქუა მას: უკუკოუ ჰყიდი, მიიღე სასკიდელი მაგისი და მომეც მე ეგვ. და ვითარ ამას ეტყოდა ოდენ კლეობიოს ეპიფანეს, მაშინ მექსეულად კარაული იგი ზნიანი აღბორგდა და გარდამოაგდო ეპიფანე და დააგუეთა ქუეყანასა ზედა და იგი განვიდა გარეშე ალაგსა მას. ხოლო ეპიფანეს იძულებითა მით კარაულისათა ევნო ბარალსა თკსსა და იდვა იგი ქუეყანასა ზედა და ტიროდა მწარედ და არა ძალედვა მას ძალებომად.

მაშინ კლეობიოს მივიდა ეპიფანესა და უპყრა მას ბარკალი იგი, რომელ ვნებულ იყო და დასწერა მას სამჯერ ჯუარი. და მექსეულად ალდგა იგი, და არარად იყო მის თანა ყოვლად ვნებად იგი. ხოლო კლეობიოს პრქუა კარაულსა მას: ყოვლითავე ზნითა სავსეო, რამეთუ რავდენ გინდა შენ მოხიგუდილი შენისა უფლისად? სახელითა იესუ ქრისტეს ჯუარცმულისათა ხუდარა წარხკდე შენ ამის ადგილისაგან! და სიტყუასა ამას ოდენ კლეობინცსსა მექსეულად დაუცა კარაული იგი ქუეყანასა ზედა და მოკუდა.

მაშინ ჰითხვიდა ეპიფანე კლეობინეს და პრქუა მას: ვინ არს, მამაო, იესუ ჯუარცუმული, რამეთუ ესევითარი ესე იქმნების მის მიერ სახელითა მისითა? მიუგო კლეობიოს და პრქუა მას: ესე იგი არს იესუ, ძმე ღმრთისათ, რომელი ჰურიათა ჯუარს-ძცუეს. ხოლო ეპიფანეს შეეშინა და უთხრა მას: რამეთუ ჰურიათ არს იგი“ („ცხოვრება“, 93-94).

დავიმოწმებთ სხვა ამგვარ ნიმუშებს:

„რაჟამს გესმა წმად სულიერი, მოიძულე ჭორცთა ზრუნვად და შეიყუარე შენ გზად მონაზონთად, და დად შენი ზიარი სისხლთა შენთად გეზიარა ნებასა შენსა სულიერებრსა და ორნივე სათნო-ეყვენით ღმერთსა“³⁵.

(შდრ.: „ცხოვრება“, გვ. 95-97).

„შეგეწყალნეს მოუძლურებულნი სიცხესა წყურილითა და პირველად სასწაულად მიემსგავსე ქრისტესა, ვითარცა ხარ მსახური მისი სარწმუნო, გარდააქციე ღპნოვ იგი წყლად, დირსო ეპიფანე“³⁶.

(შდრ.: „ცხოვრება“, გვ. 97-98).

„მოგიცვეს შენ, წმიდაო, აგარეანთა, ვითარცა ეშმაკთა გუნდმან, ხოლო

34 Sin. I, 163r; Sin. 14, 208v, Sin. 64, 175v. შდრ.: H 1710, 60r; Sin. 94, 124v.

35 Sin. 1, 163r; Sin. 14, 208v; Sin. 64, 175v. შდრ.: H 1710, 60v; Sin. 94, 125r.

36 Sin. 1, 163v; Sin. 14, 209r; Sin. 64, 176r. შდრ.: H 1710, 61v.

შენ ემსგავსე უფალსა შენსა და შემცოდებელსა შენსა; ერთ თუალსა მიპმადლენ თრნი თუალნი მხედველად, დირსო ეპიფანე.

შემოქმედი შენი მკაფიო იყო შენ თანა, დირსო მამაო, და გყო შენ სამკაფიო სულისა წმიდავსა და ღმერთ, ვითარცა მოსე ფარაონსა, აგრეთვე შენ არაბიელთა კრებულსა, ნეტარო³⁷.

(შდრ.: „ცხორება“, გვ. 98-99).

„სული იგი, რომელ განსდევნე, წმიდაო, აღაშფოთა მეფის იგი ბაბილონელთაი და იქმნა მიმთხოველ საქმეთა შენთა, დირსო ეპიფანე, რამეთუ ღმერთმან ყვის დიდებად მმადლობელთა მისთაღ“³⁸.

(შდრ.: „ცხორება“, გვ. 99-101).

„შეგივრდა შენ წინაშე ფერჭთა შენთა მეფის ქადაგებელთაო, ვითარცა უწყის ბოროტმან, ზარი სიწმიდისაღ და ყოველნი დამდაბლდიან მის წინაშე, რომელსა შინა დაიმკაფიოს დიდებულმან ღმერთმან მამათა ჩუენთამან“³⁹.

(შდრ.: „ცხორება“, გვ. 101-102).

ეპიფანე კვიპრელისადმი მიძღვნილ ჰიმნებში, წმიდანის ტრადიციულ ხოტბა-შესხმასთან ერთად, ისმის აგრეთვე მისი შეუპოვარი ანტიერეტი-კული ბრძოლების გამოხახილი და, საერთოდ, განდიდებულია ეპიფანეს ლიტერატურული ღვაწლი მწვალებლობის დაძლევის და ქრისტიანული მოძღვრების განმტკიცების საქმეში:

„სწავლითა შენითა შეამგე ეკლესიაღ და შემდგომად სიკუდილისა ცხოველ ხარ უფლისა მიერ, ეპიფანე. ამისთვისცა გიგალობთ შენ.

ბრწყინვენ სიტყუანი შენნი სოფელსა შინა, მსახურო ქრისტესო, დირსო ეპიფანე, უფროის მზისთუალისა ბრწყინვალედ საღმრთონი შენნი სწავლანი“⁴⁰.

„შენ სიბრძნისა სიტყუანი ამხილე მწვალებელთა ზაგუგასა და მართლ-სარწმუნოებისა ნათლითა განიპოხენ, ნეტარო; და იტყოდე: „აგურთხევდით ყოველნი საქმენი, უფალსა უგალობდით!“⁴¹.

„ექმენ ქადაგ შჯულსა მას მადლისასა, ღმრთივდიდებულო, და განანათლე სოფელი ნათლითა საღმრთომთა მით მოძღურებითა შენთამთა, ეპიფანე; და მწვალებელთა იგი სიცაბილი დააქციე და განაქიქე, და საღმრთოდ სიკეთე მართლისა სარწმუნოებისაღ საანჯმნო-ჰქმენ და ქრისტეს

37 Sin. 1, 163v; Sin. 14, 209v; Sin. 64, 176r. შდრ.: H 1710, 62r; Sin. 94, 126v-127r; Q 661, 206v.

38 Sin. 163v; Sin. 14, 209v; Sin. 64, 176r. შდრ.: H 1710, 62r; Q 661, 206v.

39 Sin. 1, 164 r; Sin. 14, 209v; Sin. 64, 176r. შდრ.: H 1710, 62v; Sin. 94, 127r-v.

40 Sin. 1, 163r; Sin. 14, 208r; Sin. 64, 175v, შდრ.: H 1710, 57v; Sin. 92, 257r.

41 Sin. 1, 164r; Sin. 14, 209v; Sin. 64, 176r. შდრ.: H 1710, 63r; Q 661, 206v.

ეპლესიასა შჯულისმდებელ ექმენ, პრძენო“⁴².

„გიხაროდენ, დიდო მნათობო, რომელმან ნათლითა მოძღვრებითა შენ-თავთა სოფელი განანათლე, და დასწუენ წვალებისა ღუარძლნი, და უმ-ეცრებისა ღელვათა შინა მყოფნი და დანოქმად მიახლებულნი სულნი აცხოვნენ...“

გიხაროდენ, წყალო ცხოველო, აღგსებულო მდინარეთაგან სულისათა, გპრგპნო ეპლესიათაო, მდდელომოძლუართა თუალო, მონაზონთა სუეტო და საფუძველო, წინამბრძოლო და შემწეო სარწმუნოებისაო უძლეველო, ხოლო მწვალებელთა მომსრველო, ნესტო კმატბილო და მერცხალო ზეცისაო, გონებაო მდჟძარეო, პირო დმრთივბრწყინვალეო, ნეტარო ეპი-ფანე, მადლოთა საღმრთოთა ჯურღმულო ღრმაო, ღმერთსა ევედრე“⁴³.

წმ. ეპიფანე კვიპრელზე არსებული ქართული წყაროების მიმოხილვა გვიჩვენებს, რომ ახალ, უცნობ მასალებს მისი ცხოვრება-მოღვაწეობის შესახებ ისინი არ შეიცავს. ამასთანავე, ეს წყაროები ცხადყოფს იმ უთუო ინტერესს, რასაც ჩვენი ძველი მწერლები იჩენდნენ ამ გამოჩენილი საეკლესიო პირისა და მწიგნობრისადმი. ამასვე ადასტურებს ეპიფანეს თხზულებათა ძველქართული თარგმანები, რომლებიც საკმაოდ ფარ-თოდაა წარმოდგენილი ჩვენს ლიტერატურაში.

42 H 1710, 58r; Q 661, 205r.

43 H 1710, 58v. Ath. 76; 22.

წმ. ეპიფანეს ლიტერატურული მემკვიდრეობა და მის

თხზულებათა ჩართული თარგმანები

პიფანე კვიპრელის მრავალმხრივ სასულიერო-პრაქტიკულ საქმიანობასთან მჭიდროდ იყო დაგავშირებული მისი სამწერლო მოღვაწეობა. მოძღვრების დაცვის ინტერესებმა, რომლისთვისაც იღვწოდა ეპიფანე მთელი ცხოვრების მანძილზე, გამოხატულება პპოვა მის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაშიც.

ადრეული შეა საუკუნეების საეკლესიო ცხოვრება ხშირად აყენებდა დღის წესრიგში დოგმატური, პოლემიკური და ლიტერგიკული საკითხების სასწრაფო გადაწყვეტის აუცილებლობას, რაც, ბუნებრივია, მძლავრ შემოქმედებით იმპულსს აძლევდა ლიტერატურული და მწიგნობრული საქმიანობის განვითარებას. სასულიერო მწერლობის ამგვარი პრაქტიკული დანიშნულება, რაც ერთი წუთითაც არ ამცირებს მის წმინდა მხატვრულ-ესთეტიკურ ღირსებებს, დრომ მოიტანა და დროისავე კანონზომიერებებით იყო ნაკარნახევი. ამიტომ შემთხვევითი არაა, რომ ეპიფანეს ყველა ძირითადი ნაწარმოები სწორედ მის თაყვანისმცემელთა კითხვებისა და თხოვნების პასუხად შეიქმნა. ალბათ, ამიტომაც შეიგრძნობა ამ თხზულებებში ასე ძალუმად ეპოქის ინტელექტუალური და სულიერი ცხოვრების მაჯისცემა. დღეს სადაცო არ არის ეპიფანეს შრომების დიდი ისტორიული და შემცნებითი მნიშვნელობა. მოკლედ მიმოვისილოთ მისი თხზულებები⁴⁴.

„ანგკროტოსი“ (Ἀγκυρωτός) ანუ „ღუზით დაბმული“. პამფილიის ეკლესიიდან, კარგა ხანია, სოხოვდნენ ეპიფანე კვიპრელს, რათა განემარტა და წარმოეჩინა ნამდვილი არსი ღმერთის სამებისა, კერძოდ კი, სული წმიდისა. ამ სურვილს ეპიფანე გამოეხმაურა 374 წელს „ანგკროტოსის“ შექმნით. თხზულებას, ვითარცა დუზას, უნდა შეეჩერებინა არიანული და სემიარიანული (ნახევრადარიანული) არეულობანი. გარდა სამების მოძღვრებისა, შრომაში გარკვეული ადგილი ეთმობოდა განკაცებასა და მკვდრეოთ აღდგომაზე მსჯელობას. ამ დოგმატური საკითხების განხილვას ახლდა ანტიერეტიკული ექსკურსები, მწვავე პოლემიკური პათოსი, რომელიც მიმართული იყო სხვადასხვა ჯურის მწვალებელთა წინააღმდეგ. თხზულებას ბოლოში დართული ჰქონდა ორი სარწმუნოებრივი აღსარება. პირველი, რომელიც უცნობი წარმოშობისაა, შემოღებული იქნა როგორც ნათლობის აღსარება კონსტანტიის ეკლესიაში, ჯერ კიდევ ეპიფანეს ეპისკოპოსად არჩევამდე. უკვე 381 წელს კონსტანტინეპოლის კრე-

44 PG. 43. O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, III, s. 295-302. B. Altaner, A. Stuiber, Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter, s. 316-318.

ბამ ეს აღსარება (მცირეოდენი შესწორებებით) გამოაცხადა ეკლესიის რწმენის ერთიან სიმბოლოდ. ხოლო მოგვიახებით იგი გადაიქცა მთელი აღმოსავლეთის საყოველთაო ნათლობის სიმბოლოდ. მეორე აღსარება დამუშავდა ეპიფანებ „ღუზით დაბმულზე“ მუშაობის პროცესში.

„ანგკროტოსი“ ქართულ ენაზე არ ყოფილა თარგმნილი. მისი მხოლოდ მცირეოდენი ფრაგმენტი (Διαμερισμὸς τῆς γῆς) გადმოუდიდ ექვთიმე ათონელს და ჩაურთავს მაქსიმე აღმსარებლის „ნეტარისა თაღას-ეს მიმართ“ თხზულების მისეულ თარგმანში⁴⁵. ამასთანავე, როგორც პამელიძემ გაარკვია, ეპიფანე პატრელის შრომა ექვთიმეს უთარგმნია არა წმინდა სახით, არამედ „შიგადაშიგ შეუტანია ცნობები როგორც იპოლიტეს ქრონიკიდან, ისე სხვა ანალოგიური ნუსხებიდან, რომელთა გარკვევა დღესდღეობით შეუძლებელია“⁴⁶. არაა გამორიცხული, რომ ექვთიმე ათონელს ესარგებლა ეპიფანეს „ანგკროტოსის“ დასახელებული ფრაგმენტის „უავე კომპილირებული ბერძნული ტექსტით.

„საზომთათვს და საწყაულთა“ (Περὶ μέτρον καὶ σταθμῶν) დაწერილია კონსტანტინეპოლში 392 წელს, ერთი სპარსი მღვდლის თხოვნით. ეს თხზულება გაცილებით სცილდება სათაურში მოქცეული ცნების ჩარჩოებს და წარმოადგენს ბიბლიის ნამდვილ ენციკლოპედიას. მასში განხილულია ძველი აღთქმის კანონიკური წიგნები და თარგმანები, ბიბლიის წიგნებში დადასტურებული ზომისა და წონის ერთეულები და ბოლოს, პალესტინის გეოგრაფია. შრომა უფრო ცალკეული მონაბაზებისა და პროექტების ნაგრების შთაბეჭდილებას ტოვებს, ვიდრე დასრულებული ნაწარმოებისას. ჩვენამდე მოღწეულია მისი სრული სირიული თარგმანი, რომელიც პ. დე ლაგარდმა გამოსცა. ბერძნულ ენაზე არსებობს მხოლოდ თხზულების პირველი ნაწილი და მეორე ნაწილის პატარა ექსცერტი.

ჩვენს მწერლობაში შემორჩენილია „საზომთა და საწყაულთას“ მხოლოდ ფრაგმენტები და ისიც კომპილირებული სახით. ერთი ასეთი ფრაგმენტის ქართული ტექსტი, რომელსაც სათაური არ მოეპოვება, გამოქვეყნებულია „შაგბერდის კრებულში“, სადაც ის წარმოადგენილია სამ ნაწილად: ა) ეპიფანე კპრელი, „საზომთათვს და საწყაულთა“; ბ) დიომიდე, ფრაგმენტი დიონისიოს თრაკიელის გრამატიკის სქოლიონებიდან⁴⁷;

45 პ. პამელიძე, ხალხთა კლასიფიკაციისა და გეოგრაფიული განრიგების საკითხები მცენ ქართულ მწერლითაში, ერთულები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, I, თბ., 1956, 168-182. შედრ.: გ. ჟორდანია, მეხურელთა და არამ ხელუს ვინაობის შესახებ („ხალხთა წარმოშობის წიგნის“ ქართული ვერსიის შესწავლისათვის), თბ., 1956, 7-15.

46 იქვე, 177.

47 ტექსტის ეს ნაწილი „სახწავლო წიგნის“ სათაურით პირველად გამოსცა მ. ჯანაშვილმა. იხ. მიხი: „აღვადგინე, ანუ „სამი ისტორიული ხრონიკისა“ და „წმ. ნინოს ცხოვრების“ გასაგებ-შესასწორებული სახელმძღვანელო, ტფ., 1891, 118-134.“

გ) იპოლიტე რომაელი, „ქრონიკონი“⁴⁸.

პირველად ნ. მარმა მიაქცია ყურადღება, რომ „შატბერდის კრებულში“ უსათაუროდ დაცული თხზულება წარმოადგენდა ეპიფანეს „საზომთა და საწყალთას“ XXII, XXIII, XXIV, IV, V და ნაწილობრივ VI თავებისაგან შემდგარ განსაკუთრებულ ქართულ ვერსიას; ამასთანავე, მიუთითა მის კომპილაციურ შედგენილობაზე და აღნიშნა: მხელი სათქმელია, საიდან მომდინარეობს ქართული თარგმანი: სომხურიდან თუ ბერძნული ენიდან. თუ ის გადმოღებულია უშეუალოდ ბერძნულიდან, მაშინ მთარგმნელს ელემენტარულად მაინც უნდა სცოდნოდა სირიული ან ებრაული ენაო⁴⁹.

ს. ყაუხხიშვილმა ქართული ვერსიას იმ მონაცემთს, რომელიც ეხება ბერძნულ ანბანს, მოუძებნა შესაბამისი ბერძნული წყარო – დიომიდეს დიონგვიოს თრაკიულის გრამატიკის სქოლითები და გამოსცა ქართულ-ბერძნული პარალელური ტექსტები. ასევე გამოყო ეპიფანეს თხზულები-დან ქართული ტექსტის მესამე ნაწილი – ქრონლოგიური ნუსხა⁵⁰.

ეპიფანეს ქართულ ვერსიას დაუცავს ცნობები ებრაული ანბანის, ძველი აღთქმის წიგნთა თუ ფსალმურთა დაყოფის შესახებ... მ. შანიძემ ამ ცნობების დაახლოებით იდენტურ ტექსტს მიაკვლია სხვა ქართულ ხელნაწერებში – A 38-სა და A 691-ში. ამასთან, A 38 („მცხეთის დავითი“, XI ს.) ნუსხის ტექსტში გამოვლინდა შესამჩნევი სირიაიზმები⁵¹, ხოლო A 691-ში აღმოჩნდა „საზომთა და საწყალთას“ ისეთი ფრაგმენტები, რომლებიც „შატბერდის კრებულში“ არ მოიპოვება. ეს აფიქრებინებს მკვლევარს, რომ ძველად არსებობდა სომხური ან სირიული წყაროდან მომდინარე აწ დაკარგული სრული ქართული თარგმანი ეპიფანეს აღნიშული შრომისა⁵².

და ბოლოს, ი. აბულაძემ გაარკვია, რომ „შატბერდის კრებულში“ შეტანილი უსათაურო თხზულების ბოლო ნაწილი წარმოადგენს იპოლიტე რომაელის „ქრონიკონის“ ქართულ ვერსიას, რომელიც შექმნილი უნდა იყოს არა უადრეს 717 წლისა. მისი აზრით, ეს ქრონლოგიური სია თრგანული ნაწილია მთლიანი თხზულებისა და უფრო თარგმნილი

48 შატბერდის კრებული X საუბანისა, გამოსაცემად მოამზადეს პ. გიგინეოშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა, თბ., 1979, 191-202.

49 ნ. Mapp: М. Джанашвили, Литература IX-X веков, Учебная книга, Византийский Временник, т. IX, вып. 3-4, Санкт-Петербург, 1902, 464-466. მდრ. კ. კველიძე, მხელი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 460-461.

50 ს. ყაუხხიშვილი, შატბერდის კრებულის სახწავლო წიგნი, ტფილისის უნივერსიტეტის მრამბე, III, თბ., 1923, 178-185.

51 მ. შანიძე, ებრაული ანბანის გადმოცემის შემთხვევები ძველი აღთქმის ქართულ ხელნაწერებში, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის შრომები, აღმოსავლურ ენათა სერია, II, თბ., 1957, 168-171.

52 მ. შანიძე, ფსალმურთა წიგნის ძველი ქართული თარგმანები, თბ., 1979, 87-95; 106-107.

უნდა იყოს ბერძნული ენიდან, ვიდრე ქართველი ავტორის მიერ შედგენილი ნაწარმოები⁵³. თავის გამოკვლევას მეცნიერმა დაურთო იპოლიტეს „ქრონიკონის“ ქართული ტექსტი⁵⁴.

როგორც ვხედავთ, ყველა ხსენებული მკვლევარი ამა თუ იმ კუთხით შეეხო ეპიფანეს „საზომთა და საწყალთას“ იმ ფრაგმენტს, რომელიც „შატბერდის კრებულშია“ გამოქვეყნებული⁵⁵, მაგრამ ამ თხზულების ქართული ვერსიის მთლიანობაში შესწავლა ჩვენსა თუ საზღვარგარეთის სიძელეეთსაცვებში დაცული მისი თითოეული ფრაგმენტის გათვალისწინებით არავის უცდია. ეს რთული სამუშაო შეასრულა მიშელ ვან ესპროგმა, რომელმაც გამოკვლევასთან ერთად გამოაქვეყნა „საზომთა და საწყალთას“ ქართული ტექსტის ფრანგული თარგმანი⁵⁶. მან ქართული ვერსიის ყოველ მონაკვეთს დაუქმნა შესაბამისი თავები პ. ლე ლაგარდის ეპიფანეს შრომის სირიულ გამოცემაში და ხელნაწერთა პირდაპირი თუ არაპირდაპირი ტრადიციის საფუძველზე გამოყო ორი ფრაგმენტი: მოკლე, რომელიც შატბერდის კრებულშია მოთავსებული და ვრცელი, რომელიც დაცულია A 691 (XII-XIII სს.) ხელნაწერში. შინაარსის მიხედვით, ქართული თარგმანი ხუთ ძირითად ნაწილად გაყო: 1. ძველი აღთქმის თარგმანები; 2. დიაგრამიკული ნიშნები; 3. საწყალებები; 4. საზომი; 5. მოსეს ხუთწიგნეული. დამატებით მე-6 თავად გამოყო ცნობა ბერძნული ანბანის შესახებ, რომლის წყაროს დიომიდეს კომენტარები წარმოადგენს. მკვლევარმა დაწვრილებით განიხილა თითოეული ეს თავი და შეადარა ისინი ბერძნულ, სირიულ და სომხურ ანალოგიურ ტექსტებს. გაირკვა, რომ ქართული ვერსიის ერთი ნაწილი (1-3 თ.) მომდინარეობს უცნობი სირიული ტექსტიდან, მეორე ნაწილი კი (4-6 თ.) – ბერძნულიდან. თარგმანი შეასრულებულია VII საუკუნის დასაწყისში. განსაკუთრებით საგულისხმოა ესპროგის მოსაზრება, რომ „საზომთა და საწყალთას“ ქართული ვერსია, ბერძნული და სირიული რედაქციებისგან განსხვავებით, წარმოადგენს ეპიფანეს ცალკე, დამოუკიდებელ შრომას, რომელსაც სულ სხვა მიზანდასახულება და იდეური ჩანაფიქრი აქვს, ამიტომ ამ უძველეს თარგმანს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს მწერლის ლიტერატურული მექანიზმების უფრო სრულყოფილად შესწავლის საქმეში⁵⁷.

„ათორმეტთა თუბლთათკს“ (περὶ τῶν ιβί λίθων) შექმნილია 394 წელზე

53 ი. აბულაძე, იპოლიტე რომაელის ქრონიკონის ძველი ქართული ვერსია, შრომები, III, თბ., 1982, 107-117.

54 იქვე, 118-127.

55 იხ., აგრეთვე, მ. შანიძისა და ე. გიუნაშვილის გამოკვლევა „შატბერდის კრებულის“ შესავალში, 38-40.

56 Les versions géorgiennes d' Épiphane de Chypre, traité des poids et des mesures, traduit par Michel van Esbroeck, Corpus scriptorum christianorum orientalium, vol. 461, Lovanii, 1984.

57 იქვე, 1-26.

ცოტათი ადრე, დიოდორე ტპრელი ეპისკოპოსის თხოვნით. თხზულება ალეგორიულად განმარტავს თორმეტ ძვირფას ქვას, რომელიც ძველი აღთქმის მდგრელმთავრის მგერდზე იყო მიმობნეული და აღნუსხავს ჯერ კიდევ ანტიური წიგნებიდან მომდინარე ქვათა სამკურნალო თვისებებს. შემორჩენილია მისი შედარებით ვრცელი ძველი ლათინური და სომხური თარგმანები. შემონახულია აგრეთვე ბერძნული, კოპტური და ეთიოპური ფრაგმენტები.

ქართულად დაცულია „თუალთას“ ყველაზე ვრცელი და სრულყოფილი რედაქცია, რომლის პრიტიცული ტექსტი დაიბეჭდა ხენებულ „შატბერდის კრებულში“⁵⁸. თავდაპირველად კი მისი ნაწილი პარალელური რესული თარგმანით გამოაქვეყნა მ. ჯანაშვილმა⁵⁹. მან ქართული თარგმანის სათაურსა და ძვირფასი ქვების სახელწოდებებში ბერძნული ენის გავლენის გვალი დაინახა და ამიტომ თხზულება ბერძნულიდან თარგმნილად გამოაცხადა⁶⁰.

ჯანაშვილის ნაშრომზე დაწერილ რეცენზიაში პირველად ნ. მარმა მიაქცია ყურადღება, რომ „თუალთას“ ქართულ ვერსიაში ყველაზე უპეტ უნდა ყოფილიყო შემონახული ამ თხზულების თავდაპირველი ბერძნული ორიგინალის სახე. მან დასაშვებად მიიჩნია თარგმანის ბერძნულიდან წარმომავლობის შესაძლებლობა, თუმცა ჩათვალი, რომ ამ კითხვაზე საბოლოო პასუხს გასცემდა მისი უფრო დრმა მეცნიერული შესწავლა, რის აუცილებლობასაც ქმნიდა როგორც საკუთრივ ქართული ლიტერატურის, ისე ამ ბიზანტიური ძეგლის შესწავლის ინტერესები⁶¹.

„ათორმეტთა თუალთათუ“ ქართული ტექსტის მეორე, უპვე სრული გამოცემა ინგლისური თარგმანით, ვრცელი გამოკვლევით, საძიებლებითა და ლექსიკონითურთ განახორციელდა რ. ბლეიკმა. ყველა მონაცემის (ბერძნიზმები, არმენიზმები...) დაწვრილებით შესწავლის საფუძველზე, იგი მივიდა იმ დასკვნამე, რომ ეპიფანეს ამ თხზულების ქართული თარგმანი უნდა მომდინარეობდეს არა ბერძნულიდან ან სირიულიდან, არამედ სომხური ენიდან⁶². ჩვენ მაინც დასაშვებად მიგვაჩნია, რომ ქართველ მთარგმნელს „თუალთას“ სომხურ ტექსტთან ერთად ესარგებლოს მისი ბერძნული დევნიტური დედინთაც.

58 შატბერდის კრებული, 127-175.

59 М. Джанашвили, Драгоценные камни, их названия и свойства, Сборник материалов для описания местностей и племён Кавказа, вып. XXIV, Тф., 1898, 1-72.

60 იქვე, 5; 8-9.

61 Н. Mapp: М. Джанашвили, Драгоценные камни, их названия и свойства, Византийский Временник, т. IX, вып. 3-4, СПБ., 1902, 466-469.

62 Epiphanius de Gemmis, by Robert P. Blake, pn. d; and Henri De Vis, Studies and Documents, II, London, 1934, P. LX იხ., აგრეთვე, „შატბერდის კრებულის“ შესავალი, 37-38, ქმბელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 460.

ეპისტოლები. ლათინურ ენაზე დაცულია ეპიფანე კვიპრელის ორი წერილი, რომლებიც ორიგენისტული ბრძოლების პერიოდს განეცუთვნება. ერთი მათგანი (PG 43, 379-392) დათარიღებულია 394 წლით და მიმართულია იოვანე იერუსალიმელისადმი. ეს ეხება ზემოთ უკვე ნახსენები პაულინიანებს მდგდლად კურთხევის საქმეს (იხ. გვ. 16) და ორიგენეს შეცდომებს; ლათინურად თარგმნილია იერონიმეს მიერ. მეორე, პატარა წერილი (PG 43, 391-392), მიძღვნილია თავად იერონიმესადმი (მისდამი გაგზავნილი ეპიფანეს მეორე, გვიანდელი ეპისტოლე და გარებულია). ის დაწერილია 400 წლის ბოლოს, როდესაც მართლმადიდებელი ეკლესია ორიგენიზმზე გამარჯვებას ზეიმობდა.

ბერძნულად შემორჩენილია ეპიფანეს ეპისტოლე არაბი ქრისტიანებისადმი (პანარიონი, ერ. 78) და ფრაგმენტი წერილისა აღდგომის უძმის შესახებ. ზოგიერთი ნაწყვეტი მისი ეპისტოლებიდან მოღწეულია აგრეთვე სირიულ ენაზე⁶³.

მხოლოდ სახელწოდებითაა ცნობილი რომის პაპ სირიციუსისადმი და პალესტინელი ბერებისათვის მიწერილი ეპიფანეს წერილები, რომლებიც მიმართულია იერუსალიმის ეპისკოპოსის, იოვანეს, წინააღმდეგ. იერონიმე მოიხსენიებს ახევე მის „მოკლე ეპისტოლე“, 371 წელს კვიპროსზე გარდაცვლილი ბერის, ილარიონის, სიქველეთა შესახებ.

ქართულ ენაზე არსებობს ბასილი კესარიელის „ეპისტოლე ეპიფანეს ეპისკოპოსა“. იგი წარმოადგენს ეპიფანეს წერილის პასუხს და ძირითადად ეხება სასულიერო წრეების უთანხმოებებს ანგიოქიის ეპლესიაში; დაცულია S 381 ხელნაწერში (1864 წ. გვ. 164-166), რომლის შემადგენელი ბასილის ეპისტოლეები თარგმნილია რუსულიდან 1799 წელს მოზღვეულში, გაითხ ასტრახანის არქიეპისკოპოსის (რექტორის) მიერ⁶⁴.

და ბოლოს, უნდა ვახსენოთ ეპიფანე კვიპრელის კიდევ ერთი ეპისტოლე, რომლის ადრესატიცაა იმპერატორი თეოდოსი I. ეს წერილი დაწერილია წმიდა ხატების წინააღმდეგ⁶⁵. ამავე თემას ეძღვნება მწერლის „ტრაქია-ტი“ და „ანდერძი“ თავისი მრევლისათვის. ეპიფანე ხატებს თვლის ეშმაგისულ გამონაგონად და კერპთაყვანისმცემლობის გამოვლენის ფაქტად. ამიტომ „ანდერძში“ ანათემით ემუქრება იმათ, ვინც განკაცებულ დმერთლობას, მიწიერი ფერებით გამოხატულს, დვთაებრივ ხატად ჭერებს.

ეპიფანე კვიპრელს მიეწერება კიდევ მრავალი სხვა თხზულება. ზოგიერთი მათგანის შექმნაში მას, მართლაც, მიუძღვის გარკვეული წვლილი,

63 Clavis patrum graecorum, vol. II, ab Atanasio ad Chrusostomum, Cura et studio M. Gerard, Corpus Christianorum, Brepols-Turnhout, col. 1974, 3757-3760.

64 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა... S კოლექციისა, I, თბ., 1959, 446. პ. გეგმლიძე, ქველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 390.

65 ო. ბარდენპეგერი, ვილჰელმ შრომბზე დაყრდნობით, VIII ს-ში გამოჩენილ ამ წერილს ხატებრძოლთა შეთხზულ-გამოგონილად მიიჩნევს. იხ. მიხ: Geschichte... III, 301.

ხოლო რამდენიმე ასეთი ძეგლი, როგორც დღეს მეცნიერებაში გარკვეულია, ეპუთვნის სხვა ავტორებს. ჩვენ ადარ შევუდგებით მათ ჩამოთვლას⁶⁶. აღვნიშნავთ მხოლოდ იმ თხზულებებს, რომლებიც ქართულ ენაზე არსებობს.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა დავასახელოთ შეა საუკუნეების პიპულარული ძეგლი „ფიზიოლოგი“, რომელსაც ქართულად „მგეცოთგს სახისა სიტყვად“ წარდება⁶⁷. იგი მოგვითხოვთ ცხოველთა, ფრინველთა, მწერთა და მინერალთა თავისებურებებსა თუ თვისებებზე, უპირისპირებს მათ ადამიანის ხასიათის ნიშნებს, მისთვის ჩვეულ სათნოებებსა და მანკი-ერებებს⁶⁸. ქრისტიანული ბუნების სიმბოლიკის ეს საინტერესო წიგნი კოლექტიური შრომის ნაყოფს უნდა წარმოადგენდეს და შექმნილი უნდა იყოს II-IV საუკუნეებში. ნუსხათა უმეტესობა, მრავალრიცხოვანი გადამუშავებებითა და თარგმანებით, მის ავტორად ეპიფანე კვიპრელს ასახელებს. ქართული თარგმანი „ფიზიოლოგი“ ბასილი კესარიელს მიაწერს. მაგრამ როგორც პ. კეკელიძე აღნიშნავს, ხელნაწერთა ტრადიციას თუ მივიღებთ მხედველობაში, ის ეპიფანეს თხზულებად იგულისხმება. შატბერდის კრებულში, რომელშიც ბასილის არც ერთი ნაწარმოები არაა, „სახისმეტყელი“ მოთავსებულია ეპიფანეს თხზულებათა შორის (ასევეა S 384, A 6 და A 65 ხელნაწერებში)⁶⁹. „ფიზიოლოგი“ ქართული ვერსია, მისი პირველი გამომცემლისა და ვრცელი გამოკვლევის ავტორის, ნ. მარის აზრით, ხომხურიდან არის თარგმნილი VIII საუკუნის გახულს ტაო-კლარჯეტში⁷⁰.

„შატბერდის კრებულში“ ეპიფანე კვიპრელს მიეკუთვნება კიდევ ერთი ეგზეგეტიკური ნაშრომი – „თარგმანებად დავითის ფსალმუნებისად“ (გვ. 364-424). მასში განმარტებულია არა ყველა 150, არამედ მხოლოდ 15 ფსალმუნი – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 44, 45, 46, 49, 50, 67. აქედან „აღმოთქუენის“ ჯგუფის, ანუ მეშვიდე განონის ფსალმუნები მთლიანად (სულ 7 ფსალმუნი: 44-50) ხომხური ენიდან გადმოულია დაჩის (IX ს-ის დასასრული – X ს-ის დახსაწყისი), როგორც ეს ჩანს თარგმანების ტექსტზე წამდლგარებ-

66 იხ. Clavis patrum graecorum, vol. II, 3765-3807.

67 შატბერდის კრებული, 175. ი. მინაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ტ. I, ნაკ. I, თბ., 1970, 235.

68 Культура Византии, IV – первая половина VII в, М., 1984, 421.

69 პ. კეკელიძე, დველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 461.

70 физиолог, Армяно-грузинский извод. Грузинский и армянский тексты исследовал, издал и перевёл Н. Марр, Тексты и разыскания по армяно-грузинской филологии, книга VI, Санкт-Петербург, 1904, ст. XXIV-XXXIX; XLVII. იხ. აგრეთვე, „შატბერდის კრებულის“ შესავალი, 38. ი. აბულაძე, ქართული და ხომხური ლიტერატურული ურთიერთობა IX-X სს-ში, თბ., 1944, 029-033; პ. იგოროვა, რესტავრაციის ეპოქის სალიტერატურო ძემგვიდრეობა, რესტავრაციის კრებული, თბ., 1938, 64-65 (აյ „ფიზიოლოგი“ ქართული თარგმანი VI-VII საუკუნეებით არის დათარიღებული).

ული მისი ეპისტოლურადან სტეფანე მტბევარისადმი. დანარჩენ ფსალმუნთა კომენტარებიც, ი. აბულაძის მოსაზრებით, ამავე მთარგმნელს მავრების გაუთვის⁷¹. ხსენიშვილ წერილში დაჩი წერს:

„მრავლით ქამითგან გულსმოდგინებ ვეძიებდ თარგმანებასა ფსალ-მუნთასა, წიგნსა მას, რომელი დაწერა წმიდამან მამამან (ჩუქმან) ეპი-ფანე პპტრელ ებისკოპოსმან, და არა ვპოვე ქართულად. ბერძნოთა ენითა ვპოვე და ვერ შეუძლე ცნობად, ვითარცა წყაროსა მიუწოდომელსა და ფასსა დაფარულსა. მერმე ვპოვე სომხურითა ენითა წერ[ილი] სრული-ად მითვე ბერძულითა განგებითა და მითვე რიცხვთა... ხოლო მე არა ვპოვე პირველ თარგმანებული და ამისთვის მცირედი ესა გემ(ოდ)სხილ-ვად გამოვთარგმნე...“⁷². აქ საგულისხმოა ის გარემოება, რომ IX-X საუ-კუნძულებში ბერძნულ, სომხურ და ქართულ ლიტერატურაში უკვე მკვიდრი ტრადიცია არსებულა, რომ ფსალმუნთა განმარტების ავტორი არის ეპი-ფანე კვიპრელი. დღეს გარკვეულია, რომ „თარგმანებაი დავითის ფსალ-მუნძისაც“ მართვნის თეოდორიტი კრიფტს⁷³.

„ეპიფანე კპტრელისად უფლისადასთჲს“ – ასე ჰქვია ერთ ძალზე მცირე ეგ ზეგეტიკური ხასიათის ტრაქტატს, რომელშიც გადმოცემულია ქრისტეს ცხოვრების ძირითადი თარიღები. იგი მოთვალებულია 5 287 ხელნაწერში (გვ. 119), რომელიც გადაწერილია XVIII საუბანის I ნახევარში რომანოს სამთავრებლის მიერ⁷⁴.

წმ. გვიფანე კვიპრელის სახელით მოღწეულია ლეგანდარული მოთხრობები წინასწარმეტყველების, ქრისტეს მოციქულებისა და მოწავეების შესხებ. ორი ახეთი თხზულება ძველ ქართველ მწერლობაშიცაა შემორჩენილი:

„საქმენი წმიდათა წინაძღვარმეტყუელთანი, გნად იყვნეს ანუ სადა მოსწყდეს ანუ სადა დაეფლნეს“ – დაცულია მხოლოდ A 691 ხელნაწერში (გვ. 92-112). ეს შრომა ბერძნულადაც არსებობს და გამოქვეყნებულია ორ რედაქციად მინის „პატროლოგიაში“ (t. 43, col. 415-428). ქართული ტექსტი წინაძღვარმეტყველთა რიგის მიხედვით ახლოს დგას პირველ რედაქციასთან, თუმცა მისგანაც მნიშვნელოვან ტექსტობრივ სხვაობებს იძლევა. თარგმანი შესრულებულია X საუკუნემდე⁷⁵, ხოლო თავად ლეგენდარული გადმოცემები წინაძღვარმეტყველებზე მომდინარეობს ებრაული წყაროებიდან, რომლებიც III-IV საუკუნეებში ქრისტიანულ ყაიდაზეა გა-

71 ა. აბულაძე, ქართველი და სომხელი ლიტერატურული ურთიერთობა IX-X სა-ებში, 142-143; 460. „შატბერიას კრიტიკოს“ შეხავლა, 44.

72 შატერლის პრეცული, 365. ი. აბელაძე, ქართველი და სომხერი ლიტ. ურთიერთობა X-XI სს. 197.

73 B. Outier, La version arménienne du Commentaire des psaumes de Théodore, *Revue des études arméniennes*, nouvelle série, t. XII, Paris, 1977, p. 169-1711.

74 ქართულ ხელნაბწერთა ძღვენილობბა... ს კოლექციისა, I, 311-316.

75 ქ: გეგმილიძე, ქველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 498.

დასხვაფერებული სხვადასხვა ავტორის ხელით.

„წმიდათა ათორმეტთა მოციქულთათკს, რომელი იყვნეს ანუ სად ქადაგეს და ანუ ვითარ სად აღესრულენ, და წმიდანი ნაწილი მათი სად არიან მდებარენი“ – შემონახულია სულხან-საბა თრბელიანის ლექსიკონის B რედაქციის შემცველ ორ გვიანდელ, XVIII საუკუნის ნუხხაში – S 454-სა (გვ. 668-672) და H 1116-ში (273v-274v)⁷⁶. საინტერესოა, რომ ეპიფანეს სახელით მოღწეულ ამ შრომას ორივე ხელნაწერში წინ უძღვის ქრისტეს 72 და 70 მოციქულთა და მოწაფეთა ინდექსი, ოღონდ უავტოროდ. ქრისტეს 70 მოწაფის შესახებ დაწერილი ინდექსის, ე.წ. სკნოპსისის, ავტორია დოროთეოზ ტვირელი, რასაც ადასტურებს გიორგი მთაწმიდელის „დიდი სკაქსარი“ (Ath. 30, 399r-401v), აგრეთვე ზემოაღნიშნული A 691 ხელნაწერი (გვ. 248), რომელშიც მოთავსებულია ამ თხზულების ტექსტის დასაწყისი. ცნობილია, რომ ამავე მწერალს ეკუთვნის სკნოპსისი ქრისტეს 12 მოციქულის შესახებაც⁷⁷. მაგრამ ეპიფანეს სახელით ქართულად მოღწეული ამავე სახელწოდების ჩვენი ძეგლი განსხვავდება დოროთეოზის ტექსტისაგან (PG 92, 1072-1073). საერთოდ კი, ინდექსები ქრისტეს მოციქულთა და მოწაფეთა შესახებ როგორც ქართულ ლიტერატურაში, ისე ბიზანტიურში, ეპიფანე კვიპრელსა⁷⁸ და დოროთეოზ ტვირელთან ერთად მიეწერება იპოლიტე რომიაცლს (ამავე მწერლებს მიეკუთვნება ლეგენდარული ცნობები წინასწარმეტყველებზე). ცხადია, არაა გამორიცხული ეპიფანეს რაიმე მონაწილეობა მისი სახელით მოღწეული ამგვარი ხასიათის შრომების შექმნაში, მაგრამ იმ სახით, როგორითაც ამ ინდექსებმა მოაღწია ჩვენამდე, მათი შექმნა VIII საუკუნეზე უწინ არ ივარაუდება.

უძველეს ქართულ ხელნაწერებში, უპირატესად კი მრავალთავებში, დაცულია რამდენიმე პომილია, რომლებშიც ავტორად ეპიფანეა დასახელებული:

„საღმრთოთა ჭორცთა უფლისა ჩუენისა იესკ ქრისტესთა დაფლვისათკს და ჯოჯოხეთს შთასლვისათკს უფლისა, შემდგომად განმაცხოველებელისა ვნებისა მისისა, რომელი-ესე იყითხკს დიდსა შაბათსა“⁷⁹. ეს პომილია, რომლის სათაური კარგად გამოხატავს მის შინაარსს, უთურდ ქრისტიანული მჭევრმეტყველების შედევრთა რიცხვს განეცუთვნება. მისი

76 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა... ს კოლექციისა, I, 583-584 (ს 454 – ხელნაწერის გადამწერია ნიკოლოზ ჩანიგასშვილი). ხელნაწერთა აღწერილობა... H კოლექცია, III, თბ., 1943, 104.

77 პ. პიპლიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 497-498.

78 Clavis patrum graecorum, vol. II, 3780-3781. ეპიფანესვე მიეწერება ეკთესის პირველწოდებულ პატრიარქთა და მიტროპოლიტთა, რომლის ტექსტი ჩართულია ბასილი სოფიელის „ნოტიციაში“ (იხ.: ს. ფუქხიშვილი, გეორგიკა, ბიზანტიული მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტ. IV, ნავ. II, თბ., 1952, 139-140; 181-182).

79 A 162 (XI ს.), 188 v-193v, Jer. 30 (XII-XIII ს.), 154v-164v. Ath. 39 (XI ს.) 7r-13v...

ერთ-ერთი წყაროა ნიკოლდიმოსის აპოკრიფული სახარება, სხვათაშორის, ის ნაწილიც („ქრისტეს ჩასვლა ჯოჯოხეთში“), რომელიც ქართულ ვერსიას არ მოეპოვება⁸⁰. ალბათ, მაღალმხატვრულობით თუ აიხსნება, რომ საკითხ-ავის ბერძნული ორიგინალი (PG 43, 440-464) ძალზე გავრცელებულია. მარტო პარიზში მისი შემცველი 46 ხელნაწერი არსებობს. შემთხვევითი არც ისაა, რომ დასახელებული პომილი თარგმნილია აღმოსავლეთის ქრისტიანი ხალხების თითქმის ყველა ენაზე – სირიულზე, სომხურზე, კოპტურზე, არაბულზე და ძველ სლავურზე. სირიულ ვერსიაში ის ანასტასი სინელს მიეწერება, ხოლო სომხურში – კირილე ალექსანდრიელს⁸¹. ქართული თარგმანი, რომელიც უდავოდ დიდოსტატური შემოქმედების ნაყოფია, 40-ზე მეტ ხელნაწერში მაინც გვხვდება. „დაფლვისათვეს უფლისა ჩუქნისა იესუ ქრისტესა და იოსებისათვეს მართლისა“ – ასე ეწოდება ამ საკითხავს ათონურ მრავალთავში (Ath. II, 101 v) – შეისწავლა პ. კმპელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის თანამშრომელმა, თ. ჩუბინიძემ. მისი მოსაზრებით, პომილიის ქართული ტექსტი მომდინარეობს უშალოდ ბერძნული დედნიდან⁸².

ქართული ორიგინალური პაგიოგრაფიის განვითარებას გარკვეული კვალი დაახნია პომილიამ, რომელსაც „აღვხებისათვეს და აღდგომისათვეს უფლისა“ ეწოდება. ცნობილია, რომ ეს ქადაგება წარმოადგენს „აბოს წამების“ ერთ-ერთ წყაროს, კრძოლ კი, მასში „სიმბოლური ეპითეტებით ჩამოთვლილია ქრისტეს სახელები ისეთივე მიზანდასახულობითა და თითქმის ისეთივე განმარტებებით (თუმცა განსხვავებული რიგით), როგორც ეს იოანე საბანისძესთანაა⁸³. ქართული თარგმანი, რომელიც დაცულია ერთადერთ ხელნაწერში, უდაბნოს მრავალთავში – A 1109 (IX ს. 150v-151v), პომილიის ავტორად ეპიფანეს აცხადებს, ისევე, როგორც მისი შემცველი სომხური ნუსხების უმეტესობა. ი. აბულაძის აზრით, ქართული და სომხური ტექსტები ერთმანეთზე დამოკიდებულებას არ ამჟღავნებენ და მომდინარეობენ ერთი საერთო წყაროდან. მანვე გამოაქვეყნა „აბოს წამებისა“ და „აღვხებისათვეს“ პომილიის პარალელური აღვილები შესაბამის სომხურ ტექსტთან ერთად და ძეგლის თარგმნის შესრულების დროის უგვიანეს მიჯნად დადო 790 წელი⁸⁴. ბერძნულ ხელნაწერ ნუსხე-

80 იხ. ნიკოლდიმოსის აპოკრიფული წიგნის ქართული ვერსია, ტექსტი გამოსაცემად მომზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ც. ქერციკიძემ, თბ., 1985.

81 Les plus anciens homéliaires géorgiens, Étude Descriptive et Historique, par Michel Van Esbroeck, Université catholique de Louvain, Institut Orientaliste Louvain-La-Neuve, 1975, p. 69.

82 თ. ჩუბინიძემ პომილიის კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი და გამოკვლევა გაგრძელებით ხელნაწერში.

83 ი. აბულაძე, ერთ-ერთი უცნობი წყარო იოანე საბანისძის აბო ტფილელის მარტინობისა, შრომები, III, 130.

84 იქვე, 131-139.

ებში ზოგჯერ იგი მიეკუთვნება ითვანე თქროპირს, ხოლო ზოგჯერ – ამფილოქე იკონიელს (მეცნიერები უფრო ამ უკანასკნელს ვარაუდობებს მის ავტორად). ჰომილიის ყველა ვერსიის მეორე ნაწილი, სადაც ჩამოთვლილია და კომენტირებული ქრისტეს სიმბოლური ეპითეტები, საკმაოდ აღრეულია. ერთადერთი სრული სერია ქრისტეს ამ სახელებისა ჩართულია „აბოს წამებაში“ და ლიტერატურის ისტორიას მხოლოდ მისი მეშვეობითია შემორჩა⁸⁵.

საკითხავი „წმიდისა მარადის ქალწულისა მარიამისათვს, რამეთუ ამისგან ჭორციელ იქმნა უფალი ჩუენი იესე ქრისტე, ძვე ღმრთისად“ დაცულია ისეთ უძველეს თარიღიან ხელნაწერში, როგორიცაა სინური მრავალთავი⁸⁶. იგი შეიცავს დოგმატურ-პოლემიკურ მსჯელობებს სამება ერთარსებაზე. ეს საკითხები ეპიფანე კვიპრელს განხილული აქვს „ანგროტოსსა“ და „პანარიონში“. ჰომილიის ზოგიერთ ადგილს პარალელიც კი შეიძლება დაეძებნოს მის თხზულებებში. მაგ.: „ნუ ვინმე დაგაჯეროს ანუ თუ გარწმუნოს ვინმე შვილმან მწვალებელთამან, რომელი იტყვან, ვითარმე დ ჭორცი არა შეისხნა უფალმან კაცთაგანო, არამედ ზეცით ჰქონდესო“⁸⁷. ესაა ვალენტიანელებისაგან მომდინარე ცნობილი დებულება, რომელიც გვხვდება ეპიფანეს „პანარიონსა“ და „ანაკეფალეოსისში“: „ხოლო ქრისტესა ზეცით აქუნდესო ჭორცი და ვითარცა სოლინარისა მიერ განვლო მარიამისგანო“ (31,8-9)⁸⁸. მიუხედავად ამისა, ძნელია იმის მტკიცება, რომ თხზულება ეპიფანესაგან მომდინარეობს. ერთი რამის თქმა კი დაბეჭითებით შეიძლება: იგი დიოფიზიტურ კაბლობაზეა გამართული და გვიანდელი გადამუშავების ნაყოფს წარმოადგენს. ამას მოწმობს ის ფაქტი, რომ მასში თრიგენესა და არიოზთან ერთად მოხსენიებული არიან ნესტორი და ევტიქი⁸⁹. ამასვე ადასტურებს საკმაოდ უცნაური ინფორმაცია, რომელსაც გვაწვდის ჰომილია ავტორის შესახებ: „თქუმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა ეტყვიანე კპპრელ მთავარეპისკოპოსისა, რომელი კონსტანტინეს ლედაქაბლაქსა იწამდა სარწმუნოებისათვს“ (შემდეგ მოდის საკუთრივ ჰომილიის სათაური). ა. შანიძის აზრით, „თავდაპირველად სათაური ასეთი უნდა ყოფილიყო: თქუმული წმიდისა

85 M. Van Eshroeck, *Les plus anciens homéliaires géorgiens*, p. 153.

86 სინური მრავალთავი 864 წლისა, ა. შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოიკვლევით, თხუ, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 5, ობ., 1959, 46-54. იხ. ძგრეთვე „მრავალთავი“, ი. აბულაძე, შრომები, III, 50; იერ. 2 (XI ს.), 110r-115r; A95 (პარხლის მრავალთავი, XI ს.), 5r-7r; H24 (1881 წ.), 31v-36v.

87 სინური მრავალთავი 864 წლისა, 48.

88 ციტატებს „ანაკეფალეოსის“ ქართული თარგმანიდან აქც და შემდგომშიც ყველან ვუთოვებთ ჩვენს მეორ დაგენილი ტრიტული ტექსტის მიხედვით. იხ.: დამატება, ეპიფანე კვიპრელი, „ოთხმეოცთა წვდელებითათვს“ (ტექსტი). პირველი ციფრი აღნიშნავს ერესის რიცხვს, ხოლო მეორე – სტრაქტის ნომერს.

89 M. Van Eshroeck, *Les plus anciens homéliaires géorgiens*, p. 69.

და ნეტარისა მამისა ჩუენისა ეტპფანე მთავარეპისკოპოსისა კონსტანტია ქალაქისა, სარწმუნოებისათვეს წმ. მარადის ქალწულისა მარიამისა⁹⁰. მაგრამ „სარწმუნოებისაკაც“ ისე გაუგიათ, თითქოს წინა სიტყვებს ეპუთვნოდეს, რამაც გამოიწვია, ალბათ, „რო“ და „იწამა“ სიტყვების ჩართვა, „კონსტანტია ქალაქი“ კი კონსტანტინეს დედაქალაქთან (კონსტანტინეპოლის) აურევიათ. ამას გარდა, „თვე“ დაერთო მარიამს და ახლი სათაური გაკეთდა: „წმ. მარადის ქალწულისა მარიამისათვე⁹¹. მართლაც, ამ თხზულების შემცველ ორ ქართულ ხელნაწერში, კერძოდ, A 19-სა (X ს.) და Jer. 2-ში „კონსტანტინეს დედაქალაქის“ ნაცვლად წერია „კოსტანტია (კოსტანტია) დედაქალაქი“. რაც შეეხება „რომელი“ და „იწამა“ სიტყვებს – ეტყობა, ისინი დედიდან უნდა მომდინარეობდეს. სამწებაროდ, ქართული ტექსტის ორიგინალთან შედარების საშუალებას მოკლებული ვართ, რადგან ჩვენი ძეგლი ბერძნულ ენაზე (ისევე როგორც სომხურზე) არ არის შემორჩენილი⁹². ჰომილიის შედარებით ძველი რედაქცია (არასრულად) დაცულია უკვე სენებულ ათონის კრებულში⁹³. აქ მისი სათაური ასეთია: „თქმული წმიდისა ეპიფანე კპტრულ მთავარებისკოპოსისა, განკაცებისათვეს უფლისა ჩუენისა წმიდისაგან მარადის ქალწულისა მარიამისა“. ყურადღებას იქცევს ისიც, რომ ათონურ ტექსტში მწვალებელთა შორის ნესტორი საერთოდ არ გვხვდება. ეს ფაქტი, სათაურთან ერთად, ამ ვერსიის სიძველის დამადასტურებლად მიგვაჩნია⁹⁴.

„მუცლადღებისათვეს ანნაისა, რაუმას ეხარა შობად წმიდისა ღმრთისმშობელისად“. ისევე როგორც წინა საკითხები, შემორჩენილია მხოლოდ ქართულ ენაზე⁹⁵. იგი ამგვარად იწყება: „რავ არს საიდუმლოვ ესე ახალი და დიდებული, ღმრთისა ქუენად გარდამოსლვად და დაძუელებულისა მის ბუნებისა ბრწყინვალედ განახლებად ზიარებითა ბუნებასა მას არსება და თკმტვლობელსა?“ რიტორიკული სიმბაფრით დასმული ეს კითხვა, რომელიც შემდეგშიც მეორდება, განსაზღვრავს ამ სადღესას-წაულო ჰომილიის მთელ შინაარსება და თხრობის ძაფს: გაპრიელ მთავარანგელოზი იოაკიმსა და ანნას ამცნობს, რომ დაებადებათ დგთისმშობელი. საიდუმლო ხარება მოასწავებდა მაცხოვრის ქვეყნად მოსვლას და ადამის ნათესავის განახლებას. ზოგიერთ ადგილას აქაც გაიყლევებს ეპიფანესთვის ჩვეული პოლემიკური ტონი: „რამეთუ არა თუ კიდესადმე

90 სინური მრავალთავი 864 წლისა, 308.

91 M. Van Esbroeck, დასახ. შრომა, 69.

92 Ath. 11 (X ს.) 23v-25v.

93 შდრ.: M. Van Esbroeck, დასახ. შრომა, 69 (აქ ჰომილიის ყველაზე ძველი ვერსიის შემცველ ხელნაწერად დასახელებულია Jer. 2).

94 A 162 (XI ს.), 15v-18v, Jer. 30 (XII-XIII სს.), 30r-38r; ქუთ. 5 (XVI ს.), 123r-130r...

განშორებულ იყვნეს მამისაგან ძე და სული წმიდათ, ვითარცა ღმრთისმო-ძულებულმან არიოზ გულისკმა-ყო ამაოდ და უგუნურად, არამედ სიტყვ-სა ამის თქუმად, ვითარმედ: „მოვედით“ – გამოაჩინებს სამგუამოვნებასა შეურევნელსა⁹⁵. სხვა რაიმე სელჩასაჭიდი ჩვენი ავტორის სასარგებლოდ, თუ არ ჩავთვლით, რომ პომილია მის „თქმულება, ტექსტში არ გვაქვს. ერთი კი აშენად: თხზულებას გვიანდელი გადამუშავების კვალი ამჩნევია. ეს ჩანს თუნდაც იქიდან, რომ მასში ისმის ანგინესტორიანული პოლემიკის გამოძახილი. მწერალი მწვალებელთა შესახებ აღნიშნავს: „რომელნი არა აღიარებენ წმიდასა ქალწულსა დედად და უთესლოდ მშობელად ძისა ღმრთისა, და შემდგომად შობისა კუალად ეგრეთვე წმიდად ქალწულად“⁹⁶. ცხადია, ეს სიტყვები არ შეიძლება ეკუთვნოდეს ეპიფანე კვიპრელს, რომელიც IV საუკუნეში მოღვაწეობდა (ნესტორი კი კონსტანტინეპოლის პატრიარქი გახდა 428 წელს). პ. კიბელიძე პომილის მთარგმნელად თეოფილე ხუცესმონაზონს მიიჩნევს⁹⁷. ზოგიერთი ძველი ხელნაწერი თარგმანის ავტორად ექვთიმე ათონელს ასახელებს⁹⁸. ეტყობა, ეს უკანასკნელი ცნობა უფრო ახლოა ჰელია ჰელმარიტებასთან⁹⁹.

როგორც ვხედავთ, ეპიფანე კვიპრელის თხზულებათ ქართულ თარგ-მანებს დიდი მნიშვნელობა აქვთ როგორც საკუთრივ ქართული, ისე ბი-ზანტიური მწერლობის ისტორიისათვის, კერძოდ კი, ამ მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობის უფრო ფართოდ წარმოქნა-შესწავლისათვის.

დასასრულს აღვნიშნავთ, რომ არაუკრი გვითქვამს ეპიფანეს უმ-თავრეს შრომაზე – „პანარიონსა“ და მის „ანაგენიულეონსისზე“. ჩვენი თემატიკის ამოცანებიდან გამომდინარე, ამ თხზულებებზე უფრო დაწვრილებით უნდა შევჩერდეთ.

95 Ier. 30, 31r-v. იბ., აგრეთვე, 37r-v.

96 Ier. 30, 37v.

97 პ. კიბელიძე, უცხო ავტორები ძველ ქართულ მწერლობაში, ეტიუდები, V, თბ., 1957, 47; იბ., აგრეთვე, გვ. 153.

98 Ier. 30, 216r (იბ. ზანდუკი), S 1276 (იბ. ე. მეტრეველი, ეფრემ მცირის ავტოგრაფი, ხელნაწ. ინხტ. მოამბე, I, თბ., 1959, 121).

99 6. გოგუაძე, მეტაფრასული კრებულების ურთიერთმიმართებისათვის, საქ. სსრ. მეცნ. აკადემია, პ. კიბელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის მრავალთავი, XI, თბ., 1985, 8.

„პანარიონი“ – თხზულება ოთხმოცი წვალების ჯინაღდებ

და მისი ადგილი ძრისტიანული მფერლოგის ისტორიაში

„**პ**ანარიონი“ ყველაზე სოლიდური და სრულყოფილი ნაშრომია ძველი ეკლესიის მწვალებლურ მიმდინარეობათა შესახებ. ეს ქანც იც, იხვევ როგორც მრავალი სხვა, ეპიფანე კვი პრელის თაყვანისმ-ცემელთა შეკითხვების საფუძველზე შექმნილი.

კოლეგიარიის ორმა არქიმანდრიტმა, აკაკიმ და პავლემ, 375 თუ 376 წელს წერილობით სთხოვეს ეპიფანეს, უფრო ზუსტად განემარტა მათ-თვის „ანგკროტოსში“ აღწერილი 80 წვალება. მაგრამ ამ თხზულებაზე ის უბეჭდ აღარ მუშაობდა. 374 (ან 375) წელს მან დაიწყო ერესებზე ახალი, დიდი ისტორიის წერა და დაამთავრა 377 წელს. ამავე დროს, ეს ვრცელი ნაშრომი იყო არქიმანდრიტთა ეპისტოლის ერთგვარი პასუხიც. საგუთარი განცხადებისავე თანახმად, ავტორს, ვითარცა ჰეშმარიტ ექიმს, სურდა გველისაგან დაკტენილთავის, ე.ი. ერეტიკული სწავლებისაგან გაბეზრებული ადამიანებისათვის, განსაკურნავი და თავდასაცავი საშუალება მიეწოდებინა და ამიტომაც უწოდდა თხზულებას „პანარიონი“ ანუ „კიდობანი“ (სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს ძეგლი ხშირად მოიხსენიება „წამლების კიდობნის“, „წამლების ყუთის“ სახელწოდებით)¹⁰⁰.

მთელი თხზულება სამ წიგნად და შვიდ ტომადად გაყოფილი. თავის მხრივ, პირველი წიგნი მოიცავს სამ, ხოლო მეორე და მესამე წიგნი ორორ ტომს. ეს დაყოფა საგმაოდ პირობით, სიმბოლურ ხასიათს ატარებს, რადგან „პანარიონის“ მთელ შედგენილობას და მასში თავების გამოყოფას საბოლოო ჯამში განსაზღვრავს ერესთა რიცხვი – ის 80 წვალება, რომელიც აღწერილია და განქიქებული ეპიფანეს მიერ. ამასთანავე, ნაშრომი აგებულია ასეთ პრინციპზე: თითოეულ ტომს წინ უძლვის მისივე მოკლე შინაარსი, ან, უკეთ, მასში შემაგალი ერესების სამიებელ-ცნობარი, მათი მოკლე დახასიათება („ანაკეფალაიოსისი“), ხოლო ტომებში უკეთ ხდება წვალებათა ვრცელი განხილვა-განჩხერება. ამგვარი ტექნიკური აპარატი, ბუნებრივია, ხელს უწყობს „წამლების კიდობნის“ შინაარსის ათვისებას, აიოლებს ამ უზარმაზარი კრებულის მოხმარებას. ძეგლი მთავრდება კათოლიკე სამოციქულო და აპოსტოლური ეკლესიის რწმენის განზოგადებული სიმბოლოთ.

ეტყობა, „პანარიონის“ სტრუქტურაც გახდა ერთ-ერთი მიზეზი, რომ ამ თხზულებამ „ანაკეფალეოსისის“ (რეკაპიტულაციის) სათაურით შემოკლე-

100 PG 41, col. 157; 177. O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, III, s. 297-298. B. Altaner. A. Stüber, Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter, s. 316.

ბული სახითაც მოაღწია ჩვენამდე¹⁰¹. იგი წარმოადგენს „წამლების კიდობნის“ ზუსტი ტექსტის შემცველ ნაწყვეტს და აერთიანებს მისი ცალკეული ტომების „ანაკეფალეოსისებს“, რომელთაც დასაწყისში, პირველი წიგნის პირველ ტომში და ბოლოში დაერთვის ამავე თხზულებიდან ამოკებილი ცალკეული ნაწილები¹⁰². ეს ნაწარმოებიც საუკუნეების მანძილზე ეპიფანე პვიპრელს მიეწერებოდა. მაგრამ როგორც კ. პოლმა გაარგვია, „ანაკეფალაიოსის“ ეპიფანეს ხელიდან არ უნდა იყოს გამოსული და რომელიდაც ჩვენთვის უცნობ ავტორს უნდა ეკუთვნოდეს¹⁰³.

ყველა მკვლევარი, მიუხედავად ეპიფანეს თეოლოგიისადმი არაერთგვაროვანი დამოკიდებულებისა, ერთსულოვანია „პანარიონის“ ისტორიული დირსებების შეფასებაში: იგი წარმოადგენს უძვირფასეს წერილობით დოკუმენტს წინაქრისტიანული და ადრექრისტიანული სანის სხვადასხვა რელიგიურ-ფილოსოფიურ სკოლათა და მიმართულებათა შესასწავლად, რომ ადარაფერი ვთქათ ჩვენი ავტორის თანამედროვე (ან თითქმის თანამედროვე) ქრისტიან მწვალებლებზე (არიოზი, აერიოსი, აეტიოს ანტიოქიელი, ევნომიოსი, აპოლინარიოს ლათილიკელი), რომელთა შესახებაც იგი გვაწვდის პირველხარისხთვან ცნობებს, რადგან საშუალება ჰქონდა „საკუთარი ყურით“ ესმინა და „საკუთარი თვალით“ ენახა ისინი. მისი შრომა შეიცავს ასევე უმნიშვნელოვანეს ინფორმაციას სამარიტულ და ოუდეურ სექტებზე, გნოსტიკურ ლიტერატურასა და მის წარმომადგენლებზე და ა.შ. რაც მთავარია, გარდა ზეპირი გადმოცემებისა, ერეტიკოსთა მოძღვრების განხილვისას ეპიფანე ძალზე ხშირად იმოწმებს მათსავე ნაწერებს, რომლებიც, თუ არა „წამლების კიდობანი“, ჩვენთვის უცნობი დარჩებოდა, რადგან ოფიციალური საეკლესიო წრეებისათვის ისინი მიუღებელი იყო.

ეპიფანე პვიპრელი „პანარიონზე“ მუშაობისას, ცხადია, ითვალისწინებს თავის წინამორბედ მწერალთა გამოცდილებას. ამ მიმართულებით და, საერთოდ, ძეგლის ლიტერატურული წყაროების შესწავლის თვალსაზრისით დიდი მუშაობა გასწიდ გერმანელმა მეცნიერმა რ. ა. ლიპსიუსმა. მან ეპიფანეს შრომა შეადარა ირინეუს ლითნელის (II ს.), ფსევდოტერტულიანეს, ფილასტრიუს ბრესკიელის (IV ს.), ფსევდოთორიგენეს და ოეოდორიტე კვირელის (IV-V სს.) ანალოგიური სასიათოს ძეგლებს. უპირველეს ყოვლისა კი, მოახდინა ამ მწერალთა მიერ წარმოდგენილი მწვალებელთა სიების შეპირისპირება-ანალიზი¹⁰⁴. კვლევის შედეგად გაირკვა

101 PG 42, col. 833-886.

102 PG 42, col. 833-840; 848-849; 876-886.

103 K. Holl, Die handschriftliche Überlieferung des Epiphanius (Ancoratus und Panarion), s. 95-98. შიდრ.: M. Richard, Les “Chapitres à Épiphane sur les hérésies” de Georges hiéromoïne (VIIe siècle), Ἐπετηρίς Ἐταιρ βυζ. Σπουδ, ἔτος κέ, Ἀθῆναι, 1955, p. 339.

104 R. Lipsius, Zur quellenkritik des Epiphanius, Wien, 1865, s. 4-32.

დამოკიდებულება და ურთიერმიმართება დასახელებულ ავტორებს შორის, გამოვლინდა მათ მიერ გამოყენებული საერთო წყაროები, რაც მთავარია, აღდგა იპოლიტე რომალის (II-III ს.) და გარგული „სინტაგმა“ – თხზულება, რომელიც 32 წვალების წინააღმდეგ იყო მიმართული¹⁰⁵. აღმოჩნდა, რომ იპოლიტეს ეს ნაწარმოები იყო „წამლების კიდობნის“ (13-57 ერესისათვის) ერთ-ერთი ძირითადი წყარო, მაშინ, როცა მისივე ეწ. „ფილოსოფუმენა“ – 10 წიგნისაგან შემდგარი ფუნდამენტალური შრომა, რომელიც შეიცავდა უკელა ერესის უარყოფას, უცნობი დარჩა ეპიფანესათვის. „პანარიონის“ მეორე ძირითადი წყარო იყო ირინეუსის ანტიგნოსტიკური თხზულება, რომელიც, ჩვეულებრივ, „წვალებათა წინააღმდეგ“ (Adversus haereses) სახელწოდებით მოიხსენიება¹⁰⁶.

აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ლიპსიუსი ზოგიერთ შემთხვევაში ზედმეტი უნდობლობით მოეკიდა ეპიფანეს ცნობებს, განსაკუთრებით კი მაშინ, როცა „წამლების კიდობნის“ მონაცემები არ თანხვდებოდა მისი მთავარი წყაროების მასალებს ან საერთოდ არ იყო მათში წარმოდგენილი, თუმცა მკლევარმა კარგად უწყოდა, რომ ჩვენი ავტორი სხვა წერილობითი დოკუმენტებითაც სარგებლობდა. მაგალითად, მან წინაქრისტიანული (იუდეური და სამარიტული) წვალებების განხილვისას, ოსენტელთა და ნასსარე-ელთა (ერ. 18 და 19) სექტები ეპიფანეს წარმოსახვის ნაყოფად სცნო, ხოლო ცნობები გოროთენელებზე (ერ. 12), ჰემერობაპტისტებზე (დღითო-დღე ნათელდებულებზე – ერ. 17), ესენტელებზე (ერ. 10), სებულელებზე (ერ. 11), სამარიტელებზე (ერ. 9) და მწიგნობრებზე (ერ. 15) არადამაჯერებლად მიიჩნია, რაკიდა მწერალს მათ შესახებ ზუსტი წყაროები ხელო არ ჰქონდათ¹⁰⁷.

ეპიფანე კვიპრელმა შეიძლება აურიოს ზოგიერთი მონაცემი ამა თუ იმ ერესის შესახებ, შეიძლება შეცდომებიც დაუშვას და ეს არცაა გასაგვირი – მას ხომ უმოკლესი დროის განმავლობაში უზარმაზარი ინფორმაციის დამუშავება მოუხდა, მაგრამ ის, რომ მან თავად გამოიგონოს მწვალებლური სექტები, – ამგვარი ეჭვები, ვთიქონოთ, უსაფუძვლო უნდა იყოს. ეს შესანიშნავად აჩვენა ა. ჰილგენფელდმა¹⁰⁸, რომელმაც ამავე დროს „პანარიონის“ სამარიტული და იუდეური (ნაწარმობრივ აგრეთვე ებრაულ-ქრისტიანული) ერესებისათვის გამოყენებულ კიდევ ერთ შესაძლო წერილობით წყაროზე მიუთითა – სექსტუს იულიუს აფრიკელის (II-III სს.) ფრაგმენტულად შემთხვენილ თხზულებაზე, რომელსაც „ნაქარგ-

105 R. A. Lipsius, დასახ. წიგნი, გვ. 33-70. შდრ.: მიხილი, Die Quellen der ältesten Ketzergeschichte neu untersucht, Leipzig, 1875, s. 91-179.

106 R. A. Lipsius, Zur quellenkritik... s. 71.

107 იქვე, 71-72.

108 A. Hilgenfeld, Judenthum und Judenchristenthum, Leipzig, 1886, s. 61-99.

ნი“ (Κεστი) ეწოდება¹⁰⁹.

წმ. ეპიფანეს წვალებათა სიის შედარება მის წინამორბედ თუ თანამედროვე ერესიოლოგთა ნაწარმოებებთან კიდევ ერთ საგულისხმო მომენტს წარმოაჩენს. ეს ეხება მისი შრომის სტრუქტურულ თავისებურებას. საქმე აქ მარტო ის ოთია, ომ მან სამარიტულ და ოუდეურ სექტებთან ერთად წინაქრისტიანულ ერესებში შეიტანა ძველბერძნული ფილოსოფიური სკოლები (ისინი იპოლიტებაც ჰქონდა განხილული ეპიფანესთვის უცნობ „ფილოსოფუმენას“ I წიგნში); მთავარი ისაა, ომ ჩვენი ავტორი მწვალებლობის ისტორიას იწყებს ბიბლიური ადამიდან, კაცობრიობის მიწვერი ისტორიის დასაწყისიდან და თავდაპირველ ოთხ ძირითად ერესად წარმოგვიდგენს: „ბარბაროსობას“, „სკვითობას“, „ელინიზმს“ და „იუდაიზმს“ (ი.e. არისტიდე ათენელის „აპოლოგია“). ეს კი მიუთითებს, ომ „პანარიონის“ მთელ აღნაგობას საფუძვლად უდევს მყარი ფილოსოფიურობის კონცეფცია, ომლის ამოსავალი, ცხადია, არის „საღმრთო წერილი“.

ცნობილი ჭეშმარიტებაა: კაცობრიობის ბიბლიური ისტორია ზნეობრივი ასპექტით არსებითად არის ბრძოლა სიკეთესა და ბოროტებას შორის. ქრისტიანობის მიხედვით, ადამის, ე.ი. ჩვენი საერთო წინაპრის, შექმნაში იმთავითვე ჩადებულია ორი სხვადასხვა საწყისი – ღვთაებრივ-ზეციური და მიწიურ-მატერიალური, ომებითა შორის მუდმივი წინააღმდეგობა არსებობს. თავად ადამიანზეა დამოკიდებული, ორგორ განვითარდება, საით წავა და რა გზას აირჩევს. ეს არჩევანი და, შესაბამისად, სიკეთისა და ბოროტების ცნებებიც, საბოლოო ჯამში, ღმერთობა მის მიმართებაში ვლინდება; ის, ვინც აღიარებს შემოქმედს, ასრულებს უზენაესის ნებას და იცავს ღვთაებრივ აღთქმას (ცხადია, ღმერთისავე დახმარებით და წყალობით), სიკეთეს ემსახურება და პირიქით, ვინც უარყოფს შემოქმედს, არ ემორჩილება და არ ასრულებს ღმერთის ნება-სურვილს, ის ბოროტების სამსახურში დგება. ამის მიხედვით მთელი ბიბლიური კაცობრიობა გაყოფილია ორ ურთიერთდაპირისპირებულ ბანაკად, ერთი თეოლოგის გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, – „დედაგაცის მოდგმად“ (სიკეთის, სათხოების ხაზი) და „გველის მოდგმად“ (ბოროტების, ეშმაგის ხაზი), ომელთა შორის წარმოებული მარადიული ბრძოლა შეადგენს მსოფლიო ისტორიის დრამის უმთავრეს ნიშანსვერებს¹¹⁰. ეს პროცესი ადამის დაცემიდან იწყება და აბელი და კაენი ამ ორი სხვადასხვა ხაზის ტიპიური წარმომადგენლები არიან¹¹¹. მაშასადამე, უპვე პირველცოდვიდან მოყოლებული, რწმე-

109 იქვე, 79-82; 88.

110 А. Покровский, Библейское учение о первобытной религии, Свято-троицкая сергие-ва лавра, 1901, 206-208; 241-242.

111 იქვე, 295-296; 339.

ნასთან ერთად ადამიანთა ერთ ნაწილში ჩნდება ურწმუნოება, ღვთისმოში შობასთან ერთად – უკეთურება, კანონიერებასთან ერთად – უკანონობა, სიკეთესთან ერთად – ბოროტება. ერთი სიტყვით, ჰეშმარიტ სარწმუნოებასთან ერთად თავს იჩენს ერესიც.

აი, ის ზოგადქრისტიანული საფუძველი, ის ამოსავალი თეოლოგიური პრინციპი, რომელსაც ემყარება „პანარიონი“. შემთხვევითი არაა, რომ ეპიფანე ხშირად ადარებს მწვალებლებს „ბოროტ მხეცებს“, „საშინელ ქვეწარმავლებს“, „შესამიან გველებს“, რითაც არცთუ თრაზეროვნად მიგვანიშნებს მათ კავშირზე ბიბლიურ გველოთან. საერთოდ კი, თხზულებაში მოცემულია ცდა, მსგავსად „ქრისტიანოფისა“¹¹², წვალებათა მთელი ისტორია გააზრებული იქნეს ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების მიხედვით, მათში გადმოცემული უმთავრესი, დირსსახსოვარი მოვლენების, დრამატული ამბების, დრმა კოლიზიების მეშვეობით.

რომელი წვალებანი არსებობდა კაცობრიობის ისტორიის გარიურაუზე? ამის შესახებ პირდაპირი მითითება ძველ აღთქმაში არ არსებობს. სამაგიეროდ, მასზე მინიშნებას ეპიფანე პოულობს ახალ აღთქმაში, კერძოდ, პავლეს ეპისტოლებში. ის არაერთგზის იმოწმებს „პანარიონში“ (იმეორებს „ანაკეფალეოსისშიც“) მოციქულის სიტყვებს: „არა არს ბარბაროზ, არა არს სკპულ, არა არს ელინ, არა არს ოუდალ, არამედ ახალი დაბადებული“ (კოლ. 3, 11, გალ. 6, 15). უმჯობელია, ამის მიხედვით ქმნის იგი ქრისტიანობამდელ 4 ძირითადი ერებისა თუ რელიგიური მდგომარეობის მოვლელს „ბარბაროსობის“, „სკპიონისა“, „ელინისმისა“ და „ოუდაიზმის“ სახით.

„ბარბაროსობა“ სათავეს იღებს მიწიერი ადამიანი და მთავრდება ნოეთი და წარლვნის დაწყებით. მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ამ დროისათვის ჯერ კიდევ არ არსებობს აზროთ სხვადასხვაობა და ხალხთა შორის განსხვავება, არაა ცნობილი ერესები, თვით კერპოლაყვანისმცემლობაც კი; ადამიანებს არ ჰყავთ ხელადები, არ გააჩნიათ ერთიანი კანონები, ყოველი მათგანი საკუთარი ნებისა და გონების კარნახით ეწევა ცხოვრებას¹¹³.

„სკპიონისა“ იწყება ნოედან და გრძელდება ბაბილონისა და გოდლის შენების ჩათვლით კიდევ მცირეოდენ ხანს – სემის შთამომავლების, ფალეკისა და რააბის, ცხოვრების წლებამდე. წარლვნის შემდეგ ნოეს შთამომავლობა (მეხუთე თაობა) არარაგის მთიანი ქვეყნიდან თანდათანობით გაიშლება სამხრეთ-დასავლეთით, მცირე აზიის მიმართულებით და მიაღწევს სენარიის ვაკეს, სადაც გადაწყდება ქალაქისა და კოშკის აგება.

112 „ქრისტიანოფის“ შესახებ იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, თბ., 1963, 81-83.

113 PG 41, col. 165; 180-181.

ყველა იმათ, ვინც ევროპის მესაზღვრე ქვეყნიდან გადაუხვევს აზისაკენ, დროის სახელწოდებისძა მიხედვით, ეწოდებათ სკვითები. ეს პერიოდი ხასიათდება ბუნებრივი კანონების დამკვიდრებით. სწორედ მისი დარღვევა იწვევს უკუთურებისა და ურწმუნოების გაჩენას. ოუმცდა ჯერჯერობით არ არსებობს ერესი, არც სხვადასხვა შეხედულება და ადამიანებიც ერთ ენაზე მეტყველებენ (იგულისხმება გოდლის შშეხებლობამდე)¹¹⁴.

მესამე ცოომილება, სარწმუნოებრივი თვალსაზრისით, კაცობრიობის ისტორიაში არის „ელინიზმი“ („წარმართობა“). იგი თავისი განვითარების რამდენიმე ეტაპს გაივლის. რაბის ძის, სერუქის დროიდან ჩნდება კერპომსახურების პირველი ჩანასახები – ხდება ცრუმორწმუნოების, მავნე წეს-ჩვეულებების აღმოცენება, მიმდინარეობს კერპების შექმნისა და დამკვიდრების პროცესი, რისთვისაც ადამიანის გონება კმაყოფილდება საღებავებითა და ფერწერული გამოსახულებებით. პარალელურად გზა ეხსნება ტირანიასა და ასტროლოგიას. სერუქის შვილიშვილის, თარას დროს, როდესაც იქმნება თიხის ქანდაკება, კერპომსახურება უპვე მტკიცედ იკიდებს ფეხს და ფართოდ ვრცელდება ძველი აღმოსავლეთის ხალხში – ეგვიპტიულებში, ბაბილონელებში, ფრიგიულებსა და ფინიკიულებში. მითიური კიკრობის დროს კერპომუვანისმცემლობა მოედება საბერძნეთსაც, კერძოდ, კადმოსი და ინაქოსი ეგვიპტიდან შეიტანენ მაგიასა და ღვთისმსახურების წესებს ელინებში. დროთა განმავლობაში შეიქმნება საკუთრივ ბერძნული რელიგიური პანთეონიც. უფრო მოგვიანებით იმ მისტერიათაგან, რომელებიც დასაბამს იდებს ორფეოსისა და სხვებისაგან, ყალიბდება ეპიკურეს, სტოკელი ზენონის, პითაგორასა და პლატონის წვალებანი¹¹⁵.

ეპიფანეს აზრით, ადამიადან აბრაამამდე ერესის არსებობა გამოწვეული იყო ბუნებრივი კანონების დალატით, რაც ბადებდა ურჯულოებას, ბოროტებასა და ურწმუნოებას. და პირიქით, ამ კანონების შესრულება ამკვიდრებდა ღვთისმოსაობას, ჰეშმარიტი სამების რწმენას, რომელსაც ჰქონდა ქრისტიანობის სახე, რასაც მტკიცედ იცავდნენ ღმერთის მიერ რჩეული პირები: ადამი, აბელი, სეიოთი, ენოსი, ნოე, ებერი და სხვები¹¹⁶.

რაც შეხება პატრიარქ აბრაამს, იგი ღვთაებრივი აღთქმის დაცვისა და ერთგულების ნიშად მიიღებს წინადაცვეთას და, ამგვარად, დასაბამს აძლევს „იუდაიზმის“ ისტორიას. ასევე განსაკუთრებულია ებრაელთა ეროვნულ-რელიგიურ კონსილიდაციასა და ფორმირებაში მათი ზოგიერთი გენესალოგიური შტოს თუ ცალკეული მამამთავრის ღვაწლი. ეს-ენი არიან: აბრაამის შვილიშვილი იაკობი, რომელსაც ღმერთმა საპატიო სახელი „ისრაელი“ მიანიჭა (აქედან მომდინარეობს ებრაელთა მეორე

114 PG 41, col. 165; 181-184.

115 PG 41, col. 168; 185-193; 197-200.

116 PG 41, col. 168; 181.

სახელწოდება – ისრაელი), იაკობის შვილის, ლევის შთამომავლობა (ლევიტელები), უპირველეს ყოვლისა კი, მოსე, რომელიც იყო იუდაელთა ბელადი, წინასწარმეტყველი და რჯულმდებელი, ახევე მისი ძმა აპრონი – ებრაელთა პირველი მღვდელმთავარი, იაკობის მეოთხე შვილის, იუდას მოდგმა (იუდეველები), რომელსაც ეკუთხოდნენ ისრაელის ძლევა-მოსილი მეფე დავითი და მისი შვილი სოლომონი და სხვ. აბრაამი და მისი რჩეული ნაშიერები ლვთისმოსავნი იყვნენ, ე.ი. ადამის მსგავსად, მათ ჰქონდათ ერთარსება სამების ოწმენა. „იუდაიზმი“ ჯერ კიდევ არ იყო ერესად სახელდებული. მისთვის დამახასიათებელი წინადაცვეთა და მოსეს კანონმდებლობა დროებით ხასიათს ატარებდა, წინასწარმოსწავებითი იყო, რადგან ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველური წიგნები ასწავლიდა ებრაელებს არა მარტო დაუცვათ თავიანთი მოძღვრება და რჯული, არამედ აუწყებდა ქრისტეს გამოცხადებასაც. და რაკიდა ებრაელებმა არ ცნეს მაცხოვარი და არ მიიღეს ახალი აღთქმა, ამიტომ „იუდაიზმიც“ მწვალებლობად იქცა¹¹⁷ და ბოლოს შვიდ სექტად იქნა წარმოდგენილი.

ამ ოთხ დედა-ერესს ეპიფანე ზოგჯერ უმატებს მეხუთესაც – „სამარიტელობას“, რომელიც ელინიზმისა და იუდაიზმის ერთგვარ ნაზავს წარმოადგენს. ებრაელთა ტყვეობის დროს სამარიაში (შეუ პალესტინაში) ჩამოასახლეს ასირიელები, მაგრამ მათ თავს ესხმოდნენ და პირდაპირ მუსრს ავლებდნენ ლომები და სხვა გარეული მხეცები. ასურეთის მეფის ბრძანებით აქ გამოგზავნეს მღვდელი ეზრა, რათა გადარჩენილი მოსახლეობისათვის ესწავლებინა ისრაელთა რჯული. გადმოსახლებულებმა მიიღეს მოსეს კანონი, თუმცა მთლიანად ვერ შეძლეს წარმართული დათავებებისა და წეს-ჩვეულებებისაგან განთავისუფლება. ამიტომ „სამარიტიზმი“ დარჩა სინკრეტული ხასიათის რელიგიად, ეკლესტიკურ იუდაიზმად. სიტყვა „სამარიტელი“ (გუშაგნი, მცველი) კი ეტიმოლოგიურად არა მარტო ამ ხალხის გეოგრაფიულ ადგილსამყოფელზე მიუთითებდა, არამედ მათ ისტორიულ მისიაზეც – წმინდად დაუცვათ, დაუფარათ მოხეს მოძღვრება და კანონები¹¹⁸.

ამ ოთხი თუ ხუთი ძირითადი ერესის ავტორისეულ დახასიათებაში არსებოს გარკვეული წინააღმდეგობები, რაც იმთავითვე შენიშვნეს მეცნიერებმა. „ბარბაროსობა“ და „სკვითობა“, განსხვავებით დანარჩენებისაგან, არ წარმოშობს სხვა წვალებებს. აქედან გამომდინარე, რამდენად მართებულია „ელინიზმება“ და „იუდაიზმთან“ მათი ერთ სიბრტყეზე დაჭრება და ერესად გამოცხადება? საერთოდ კი, როგორც ზემოთაც დავინახეთ,

117 PG 41, col. 168; 193-197; 208-216. შდრ.: P. Fraenkel, Histoire sainte et hérésie chez saint Épiphane de Salamine, p. 180.

118 PG 41, col. 169; 220-225. იხ., აგრეთვე, P. Fraenkel, Histoire sainte et hérésie... p. 181-182.

არა თუ პირველ ორ, არამედ მომდევნო თრ წვალებაზე მსჯელობისასაც ეპიფანე გარკვევით აღნიშნავს, რომ მაშინ ჯერ კიდევ არ იყო ერესი, ე.ი. არ არსებობდა ნათლად გამოკვეთილი მცდარი მოძღვრება, რომელსაც ერთი განსაზღვრული ჯგუფი იზიარებდა. მაშ, როგორ უნდა გავიგოთ და რა უნდა მოვიზროთ „ბარბაროსაბის“, „სკვითობის“, „ელინიზმის“ და „იუდაიზმის“ ცნებების ქვეშ? ბიბლიურ-ისტორიული პერიოდები და მათი ეპონიმები, რელიგიური მდგომარეობანი თუ წვალებანი?

როგორც ე. მუჟსულასმა გაარკვია, მთელი სირთულე „პანარიონში“ ტერმინ „ერესის“ განსაკუთრებულ სპეციფიკურობაშია საძიებელი. ეპიფანე ამ ტერმინს ორი მნიშვნელობით იყენებს: ნეიტრალურ-ობიექტური ასპექტით, რაც შეესატყვისება სტრუქტურული (განდგომა, განხეთქილება) მნიშვნელობას და აღნიშნავს აგრეთვე გარკვეულ კატეგორიას, განსაკუთრებულ ჯიშტს, რომელიც მთლიანისაგან გათიშველია და უმეტესად საგუთარი მოძღვრება აქვს, და მეორე – ცრუ მოძღვრების სპეციალური ასპექტით, რასაც არავითარი კავშირი არა აქვს გარკვეულ ჯგუფებთან ან სკოლასთან და, განსაკუთრებით, ჰეშმარიტი მოძღვრებისა და ნამდვილი ცხოვრებისაგან მოწყვეტის აზრით იხმარება.

თუ „ერესის“ ორივე ამ მნიშვნელობას მხედველობაში მივიღებთ, მაშინ შემოაღნიშნული წინააღმდეგობები მოიხსნება და ყველაფერი თავის ადგილზე დადგება.

„ბარბაროსაბის“, „სკვითობის“, „ელინიზმისა“ და „იუდაიზმის“ ბიბლიურ-ისტორიულ პერიოდებად მიჩნევა ბოლომდე მართებული არ არის, რაც ჩანს თუნდაც იქიდან, რომ „იუდაიზმის“ გამოხენისას „ელინიზმი“ კი არ ქრება, არამედ მის გვერდით განაგრძოს პარალელურ არსებობას. მათ უფრო მეტად რელიგიური მდგომარეობების ხასიათი აქვთ, ვიდრე წვალებების, რადგან არც ერთს პირველი თოხი დედა-ერესიდან საბუთარი ცრუ მოძღვრება არ შეუქმნია. მართალია, „ელინიზმისა“ და „იუდაიზმის“ წილიდან წარმოიშვა სხვადასხვა განსაკუთრებული ჯგუფები საბუთარი მცდარი შეხედულებებით, ე.ი. წვალებები, მაგრამ ეს მოგვიანებით მოხდა. და თუ ეპიფანე პირველ ოთხ რელიგიურ მდგომარეობას ზოგჯერ მაინც ერესს უწოდებს, ამას, უპირველეს ყოვლისა, განაპირობებს ის ნეიტრალურ-ობიექტური მნიშვნელობა, რა აზრითაც ხანდახან იგი ამ ტერმინს ხმარობს (ე.ი. ცრუ მოძღვრების ფარული მნიშვნელობის გარეშე). ამასთან, მისთვის, ისევე როგორც სხვა წმიდა მამებისათვის, ერესია ყოველგვარი მოწყვეტა ქრისტიანობისაგან და არა მარტო როგორც ჰეშმარიტი მოძღვრებისაგან, არამედ ნამდვილი ცხოვრებისაგან (ეს უპასკნელი მიიღება მხედველობაში პირველ თოხ რელიგიურ მდგომარეობაზე, როგორც თოხ დედა-ერესზე, მსჯელობისას). და ბოლოს, ჩვენი ავტორი ყველაფერ ამას იმიტომ აკვთებს, რომ ერესთა რიცხვი – 80

შეინარჩუნოს¹¹⁹.

მაგრამ რატომ ცდილობს ეპიფანე ერესთა რაოდენობის მაინცდამიანც 80-მდე მიუვანას? ანდა საიდან აიღო მან ეს მისტიკური რიცხვი?

ცნობილია, რომ ეპიფანე კვიპრელი ამ რიცხვს იღებს „ქებათა ქების“ ერთი პასაუიდან, სადაც ნათქვამია: „სამეოც არიან დედოფალნი და ოთხეოც – ხარჭნი, და ქალწულნი, რომელთა არა არს რიცხვ. ერთ არს ტრედი ჩემი, სრული ჩემი, ერთ არს დედისა თვესისა, რჩეულ არს მშობლისა თვესისა. იხილეს იგი ასულთა და პნატრეს მას. დედოფალთა და ხარჭთა აქეს იგი, ასულთა და დედოფალთა იხილეს სძალი და პნატრეს მას“ (6, 7-8).

ხარჭები სიმბოლურად წარმოადგენენ ერესებს, მაშინ, როდესაც მტრედი – ეპლესია არის ერთადერთი „საბალი“, დაკავშირებული თავის ერთადერთ მეუღლესთან – ქრისტესთან. ერესების შედარება ხარჭებთან ადვილად ავლენს მათი უამრავი შეცოდების უკანონო ხასიათს, რამდენადაც ერთი – განცალკევებული და უნაკლო ეპლესია – წარმოსახულია ქრისტეს მეუღლედ. ამასთანავე, როგორც ეპიფანე არაერთგზის განმარტავს, 60 დედოფალი განასახიერებს ადამიანთა 60 შომომავლობას, ხოლო ქალწულები – სხვადასხვა ფილოსოფიურ სისტემებსა და სკოლებს, რომლებიც ქვეყნიერებათხე არსებობენ ურიცხვი რაოდენობით¹²⁰.

მაგრამ როგორც ჩვენს მიერ უკვე დამოწმებული მკვლევარი, პ. ფრენკელი „პანარიონიდან“ მოხმობილი შესაბამისი მაგალითებით ამტკიცებს, დედოფლების, ხარჭების და ქალწულების სიმბოლური რიგი ეპიფანეს მიერ არ არის მკვეთრად გამოჯნელი, ისინი ზოგჯერ აღრეულია ერთმანეთში – ავტორს თითქოს ავიწყდება მის მიერვე შემთავაზებული განსხვავება ამ ცნებათა შორის: შესაბამისად, დაშვებულია 80-ზე მეტი ერესის არსებობაც, რაც, საბოლოო ჯამში, ცუდად ხსნის აღნიშნულ რიცხვს. უფრო მეტიც; წვალებანი, წმინდა და უწყინარ მტრედთან ანუ მკლესიასთან შედარებით, ამავე დროს განასახიერებენ მძვინვარე და საშიშ მხეცებს, მეტადრე კი, შხამიან გველებს, უფრო ზუსტად კი, ერესები, რომელთა რიცხვი 80-ს შეადგენს, წარმოადგენენ ბოროტი მხეცებისა და გველების საიდუმლო სიმბოლოებს, რაც არანაირად არ გამომდინარეობს „ქებათა ქების“ ზემოთ წარმოადგენილი ნაწყვეტიდან. საერთოდ კი, ერესი – გველის და ერესი – შხამის თემა, როგორც აღვნიშნეთ, ადამის დაცემის მოთხოვნის, აგრეთვე ზოგიერთი ფსალმუნიდან აღებული მოტივებით უნდა იყოს ნასაზრდოები¹²¹.

119 E. Moutsoula, Der Begriff "Häresie" bei Epiphanius von Salamis, Studia Patristika, vol. VII, edited by F.L. Cross, Berlin, 1966, s. 362-371.

120 P. Fraenkel, Histoire sainte et hérésie... p. 184-185.

121 P. Fraenkel, დასახ. წერილი, 185-187.

ასება თუ ისე,რა ხელოვნურადაც უნდა მოგვეჩვენოს ეპიფანეს თეოლოგიური კონცეფცია, მისი სქემის არსი ნათელია: სამყაროსა და ადამიანის შექმნიდან დაწყებული, არსებობს ქრისტიანული რწმენა და ეკლესია. პირველცოდვის შემდეგ, ჰეშმარიტ რწმენასთან ერთად წნდება ურწმუნება, ეკლესის გვერდით თავს იჩენს წვალება და, აქედან მოყოლებული, ისინი მუდმივ წინააღმდეგობაში არიან და პარალელურად ვითარდებიან. საზოგადოდ კი, მთელი კაცობრიობის განვითარების მანძილზე მტრედს, ანუ ეკლესის უპირისპირდება 80 მეტალი, ანუ ერესი, რომელიც ამავე დროს არის მაგნებული ცხოველებისა და შეამიანი გველების 80 ნაირსახეობის ფარული სიმბოლო. ქრისტეს ხორციელი გამოცხადება, ე.თ. ქრისტიანობის პრაქტიკული რეალიზაცია, „სძლევს.... აქრობს... ფანტაზე...“ ერესს, თუმცა მთლიანად ვერ სპობს და ვერ ამოძირებავს მას, რადგან ეს უკანასკნელი მის შემდეგაც განაგრძობს არსებობას. მაგრამ ქრისტეს მოძღვრება, რომელიც ამგვარად წვალებათა ისტორიის ცენტრში დგას, ხსნის გზას სახავს (სოტეროლოგიური იდეა) ერესის გველური შეამით დაგესლილი და დაცემული ადამიანების განსაკურნებლად, გადასაჩენად და ადსადგენად¹²².

„პანარიონმა“ ნაკლები გავლენა იქონია შემდგომი დროის ლიტერატურულ პროცესებზე, რაც ძირითადად თხზულების დიდი მოცულობისა და, აქედან გამომდინარე, პრაქტიკული მოუხერხებლობით უნდა აიხსნას. ზოგიერთი მკვლევარი ფიქრობს, რომ მას ერთ-ერთ ძირითად წყაროდ იყენებს ჩვენს მიერ ზემოთ უპავ ნახენები მწერალი ფილახტრიუს ბრესკიელი თავის „სხვადასხვა წვალებათა“ (Diversarum haereseon) წიგნში¹²³. VII საუკუნის ბერძენი ავტორი გიორგი ხუცესი სარგებლობს აგრეთვე ეპიფანეს „წამლების კიდობნით“, თუმცა უფრო მეტ ინტერესს ამჟღავნებს „ანაკეფალეოსისის“ ტექსტისადმი¹²⁴. ეს შემთხვევითი არც არის. ამ უკანასკნელმა, „პანარიონისაგან“ განსხვავებით, მართლაც, ღრმა კვალი დაამნია ქრისტიანული ლიტერატურის განვითარებას, რაც მოწმობს, რომ მისმა შემქმნელმა უფრო კარგად აუდო ალლო საზოგადოებრიობის გემოვნებას. საკმარისია ითქვას, რომ უკვე 428 წელს „ანაკეფალეოსის“ ოურნებს ნეტარი ავტურინე თავის თხზულებაში „წვალებათათუს“ (De haeresibus)¹²⁵. მისი ცალკეული თავები გვხვდება „პასქალურ ქრონიკში“

122 შდრ.: P. Fraenkel. Histoire sainte et hérésie... p. 188-191. E. Moutsoulias, der begriff "Häresie"... s. 368-371.

123 B. Altaner, A. Stuiber, Patrologie... s. 369.

124 F. Diekamp, Der Mönch und Presbyter Georgios, ein unbekannter Schriftsteller des 7. Jahrhunderts, B.Z. _9, Mn., 1900, s. 14-51. M. Richard, Les "Chapitres à Épiphane sur les hérésies" de Georges hiéromoine (VIIe siècle), p. 331-362. H.G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München, 1959, s. 447.

125 O. Bardenhewer, Geschichte... s. 299. B. Altaner, A. Stuiber, Patrologie... s. 316.

(*Chronicon paschale*), რომელიც VII საუკუნის კომპილირებული ქრონიკის ერთ-ერთ ნიმუშს წარმოადგენს¹²⁶. საგულისხმოა, რომ „ანაკეფალაიოსის“ შემოკლებული სახით მთლიანადაა შესული ბიზანტიური ლიტერატურის ორ უმნიშვნელოვანეს ძეგლში – იოანე დამასკელის „წყარო ცოდნისაში“ (VIII ს.) და დოგმატიკურ კრებულში „მამათა მოძღვრება“ (*Doctrina Patrum*, VII-VIII სს.), რომელთა შესახებაც უფრო დაწვრილებით ქვემოთ ვისაუბრებთ.

არსებობს „პანარიონის“ არაბული თარგმანი¹²⁷. მოღწეულია, აგრეთვე, „ანაკეფალეოსისის“ სომხური ვერსია¹²⁸.

„პანარიონი“, ისევე როგორც „ანკპროტოსი“, საქართველოს ისტორიის მკვლევართა ინტერესს აღძრავს იმით, რომ მასში დაცულია ცნობები ქართველური ტომების შესახებ. მათი შესაბამისი ბერძნული ტექსტი პარალელური ქართული თარგმანით გამოაქვეყნა ს. ყაუხჩიშვილმა¹²⁹. უმთავრესი კი მაინც ის არის, რომ ჩვენს ძველ მწერლობას შემოუნახავს „ანაკეფალეოსისის“ ქართული რედაქცია¹³⁰, რომლის უფრო ღრმად გასაგებად და ფართოდ შესამეცნებლად საჭიროდ ვცანით „წამლების კიდობნის“ წინამდებარე ვრცელი მიმოხილვა.

126 PG 92, col. 112; 172-173; 201-204.

127 G. Graf, Geschichte der christlichen arabischen Literatur, I, Citta del Vaticano, 1944, s. 356.

128 O. Bardenhewer, Geschichte... s. 299.

129 ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიეთი, I, თბ., 1961, 39-41 (აქვე დაბეჭდილია ეპიფანეს „ოულთაის“ ერთი ნაწევეტის – „ოვალი იასპისი იბერთა ქვეყანაში“ – ბერძნულ-ლათინური ტექსტი შესაბამისი ძველი ქართული თარგმანით, 42-44).

130 ბ. ძეგლიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 246. შედ.: მიხილე, ებრულები, V, 46. G. Peradze, Die altchristliche Literatur in der georgischen Überlieferung, Orients Christianus III, B. 5, Leipzig, 1930, s. 85, n. I.

თავი II

„ოთხეოცთა წვალებათათკს“ თხზულების

ქართული თარგმანი

„**ქ**აკეთალეოსისის“ ქართული თარგმანი, ანდა, ოთხორც ჩვენ
მას ვუწოდებთ, „ოთხმეოცთა წვალებათათკს“ თხზულება დაცუ-
ლია „დოდმატიკონის“ სამ ნუხხაში: A 205-ში (XIII ს.), H 601-სა (1746
წ.) და A 64-ში (1751 წ.). მისი ტექსტი სამივე ამ ხელნაწერში¹ რამე
არსებით სხვაობებს არ იძლევა, რაც გარკვეულწილად ადასტურებს იმ
აზრს, რომ A 205, H 601, A 64 კრებულები ერთი და იმავე დედნიდან უნდა
მომდინარეობდნენ².

„პანარიონის“ წვალებათა ცნობარს, ე.ი. საკუთრივ მის „ანაკეფალეოსის“
ქართულ ხელნაწერებში მოსდევს მთარგმნელის მცირე ანდერძი, რომელ-
საც, თავის მხრივ, ერთვის ორი ფრაგმენტი მასალიანელთა ერქანს
შესახებ. პირველი ფრაგმენტის³ სათაურია: „ესეცა თავისი მისვე წიგნ-
ისაგან მასსალიანელთა, უშჯულოებითთა შჯულთა ვითარებისა წარმო-
მაჩინებელინი“. მეორის⁴ სახელწოდება კი ამგვარად იკითხება: „მერმეცა
მისვე მასსალიანელთა წვალებისათკს, რომელი უფროოსნა მონასტერთა
შინა საპოვნელ არს თხრობისაგან თეუდორიტესისა“. ორივე სათაურში
დამოწმებული „მისივე“, რომელიც ბერძნულ ტექსტში არ მოიპოვება,
მიუთითებს, რომ ეს ფრაგმენტებიც იმავე დედნიდან მომდინარეობს, საიდ-
ანაც ეპიფანეს შრომა. გარდა ამისა, მეორე ფრაგმენტის ტექსტი ყველაზე
ძველ ხელნაწერში (A 205) გვირდის ნახევარზე მთავრდება, მომდევნო
გვერდიდან კი უკვე ახალი ნაწარმოები იწყება. ამიტომ ეჭვი არაა, რომ
ოთხმოცი წვალების ეს ცნობარი თავისი თრი ფრაგმენტითურთ თავი-
დანვე ერთი საერთო დედნიდან ითარგმნა და გადამწერის მიერაც ერთ
მთლიან თხზულებადან გააზრებული.

ამთავითვე უნდა ითქვას, რომ „ოთხმეოცთა წვალებათათკს“ თავი-
სივე დანართით მომდინარეობს უშუალოდ ბერძნული ენიდან. ჯერ ერთი,
მისი მთარგმნელია თეოფილე ხუცესმონაზონი – გამოჩენილი „თარგ-
მანი“ „ბერძნულიდან ქართულსა ზედა“, ე.წ. ელინოფილური ქართული

1 A 205, 145r-150v; H 601, 149-164, A 64, 95r-102v.

2 ი. ლოლაშვილი, არსენ იყალთოელი, თბ., 1978, 147-148.

3 A 205, 151r-152r; H 601, 164-167; A 64, 103r-104v.

4 A205, 152r-152v; H 601, 168-169; A 64, 104v-105r.

5 შდრ.: Migne, PG 94, col. 729; 736. B. Kotter, Die Schriften des Johannes von Damaskos, IV,
Pat. Texte und Studien, B. 22, Berlin. New York, 1981, s. 42; 46.

მთარგმნელობითი სკოლის დირსეული წარმომადგენელი; მეთრე, და რაც უმთავრესია, თვით ქართულ ტექსტში არსებული ბერძნისმები (ლექსიგა, სინგაქსური კონსტრუქციები) უკვე გამორიცხავს თარგმანის წარმომობის შუალედურ გზას – ბერძნულის გარდა მის სხვა რომელიმე ენიდან წარმომავლობის შესაძლებლობას. ამრიგად, ამ პოლემიკური შრომის ქართული თარგმანის დედანი ბერძნულ წყაროებში უნდა მოვიძიოთ. ამისათვის კი მოკლედ მაინც უნდა შევეხოთ „ანაკეფალეოსისის“ ტექსტის შემდგომ ისტორიას.

„ოთხეოცთა წვალებათათკს“ თხზულების

გერძნული დედისათვის

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ოთხმოცი წვალების საძიებელ-ცნობარის ტექსტი, გარდა „პანარიონისა“ და „ანაკეფალეოსისა“, წარმოდგენილია იოანე დამასკელის „წყარო ცოდნისაში“ და დოგმატიკურ კრებულ „მამათა მოძღვრებაში“. ამიტომ რამდენიმე სიტყვით შევჩერდეთ ამ ძეგლებზე და მათ ურთიერთმიმართებაზე.

ჩვენში საკმაოდ კარგადაა ცნობილი „წყარო ცოდნისას“ პირველი და მესამე ნაწილი – „დიალექტიკა“ და „გარდამოცემა“, რომლებიც ძველად რამდენიმეჯერმე ითარგმნა ქართულ ენაზე⁶. ყველა მკვლევარი, ვინც ამათუ იმ კუთხით უკანასკნელ ხანებამდე შეხებია ამ თხზულების ქართულ თარგმანებს, ერთხმად აღნიშნავდა, რომ მისი მეორე, პოლემიკური ნაწილი, ქართულად არ მოგვპოვება. ეს მეორე ნაწილი არის „წვალებათათკს“ (περὶ αἵρεσεων), ანდა, როგორც მას უკანასკნელი ბერძნული გრიტიკული გამოცემის მიხედვით ეწოდება – „წიგნი წვალებათათკს“ (Liber de haeresibus)⁷. იგი შედგება ძირითადად 100 თავისაგან და, შესაბამისად, მასში დახასიათებულია 100-მდე ერესი⁸. მისი უმთავრესი ნაწილი – პირველი ოთხმოცი თავი, წარმოადგენს „ანაკეფალეოსის“ შემცირებული, შეკვეცილი სახით, ე.ი. დაყვანილს „პანარიონის“ წვალებათა აღწერილობამდე. მას ერთვის ფრაგმენტი მასალიანელთა ერესის შესახებ, რომელიც

6 იხ. იოანე დამასკელი, დიალექტიკა, ქართული თარგმანების ტექსტი გამოსცა, გამოცვლება და ლექსიკიზაცია დაურთო შ. რაფაელამ, თბ., 1976. რ. მიმინოშვილი, იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ ქართული თარგმანები, თბ., 1966.

7 B. Kotter, დასახ. წიგნი, I.

8 იქვე, 2-7; 19-67. შდრ.: PG 94, col. 678-780.

გიორგი ხუცესის თხზულებაშიც გვხვდება⁹ და კიდევ ერთი ფრაგმენტი მასალიანელებზე, რომელიც თეოდორიტე კვირელის „საეკლესიო ისტორიიდან“ არის აღებული¹⁰. ამას ემატება დანარჩენი 20 თავი და, ამგვარად, ეპიფანეს 80 წვალება 100-მდე ადის.

თითქმის ახეთივე შედგენილობითაა შესული ერესთა ცნობარი „მამათა მოძღვრების“ ოცდამეთოთხმეტე თავში. სამწუხაროდ, მისი ტექსტი ამ თავის შემცველი კრებულის ერთადერთ შემორჩენილ ხელნაწერში დევეტტური სახითაა მოღწეული ჩვენამდე¹¹.

არსებობს აგრეთვე „წვალებათათუს“ შრომის გვიანდელი გადამუშავება, მისი გავრცელებილი ფორმა – *Hæreses auctae*¹², რაც კიდევ ერთხელ მოწმობს ამგვარი სახის პოლემიკური ტრაქტატის პოპულარობას შეასუსტების ლიტერატურაში.

თუ ვინაა ეპიფანეს „ანაკეფალეოსისის“ ას წვალებამდე გავრცელის ავტორი და რა დამოკიდებულებაა „წყარო ცოდნისას“ და „მამათა მოძღვრების“ ერესებს შორის, ამის შესახებ ერთიანი აზრი მეცნიერებაში არ არსებობს. ფ. დიკამპი ფიქრობდა, რომ „მამათა მოძღვრების“ შემდგენელმა ეპიფანეს სახელით ცნობილი მწვალებელთა სია, რომელიც ამ დროისათვის უკვე 100 ერესს აერთიანებდა, მზამზარეულად ჩართო თავის კრებულში 34-ე თავად, ხოლო ძეგლან იოანე დამასკელმა შეიტანა „წყარო ცოდნისაში“¹³. ბ. კოტერი, მართალია, მთლიანად ვერ უარყოფს ამგვარი მოსაზრების შესაძლებლობას, მაგრამ უფრო იქითვენ იხრება, რომ „წვალებათათუს“ იოანე დამასკელის ნაწარმოებია. მისი ვარაუდით, იგი ჯერ კიდევ ადრე გამოირიცხა „წყაროდან“, თუმცა „მამათა მოძღვრებაში“ და სხვა კრებულებში შეტანილი იქნა; მოგვიანებით გადამწერებმა იხევ შემოიტანეს მასში ეს ტრაქტატი ამავე „მამათა მოძღვრებიდან“, კანონიკური და ერესოლოგიური კრებულებიდან¹⁴.

„პანარიონის“ წვალებათა მოკლე აღწერილობის („ანაკეფალეოსისის“) შექმნისა და მისი ტექსტის შემდგრომი შევსება-ცვლილების ისტორია სქემატურად ამგვარად შეიძლება გამოისახოს¹⁵:

9 შდრ.: F. Diekamp, Der Mönch und Presbyter Georgios, ein unbekannter Schriftsteller des 7. Jahrhunderts, s. 20-23; 42-44.

10 შდრ.: PG 82, col. 1141-1145.

11 Doctrina Patrum de incarnatione Verbi, zumersten mahle vollständig Herausgegeben und Untersucht von F. Diekamp, Münster, 1907, s. LXIX-LXXII; 266-270.

12 B. Kotter, დასახ. შრომა, 7-10.

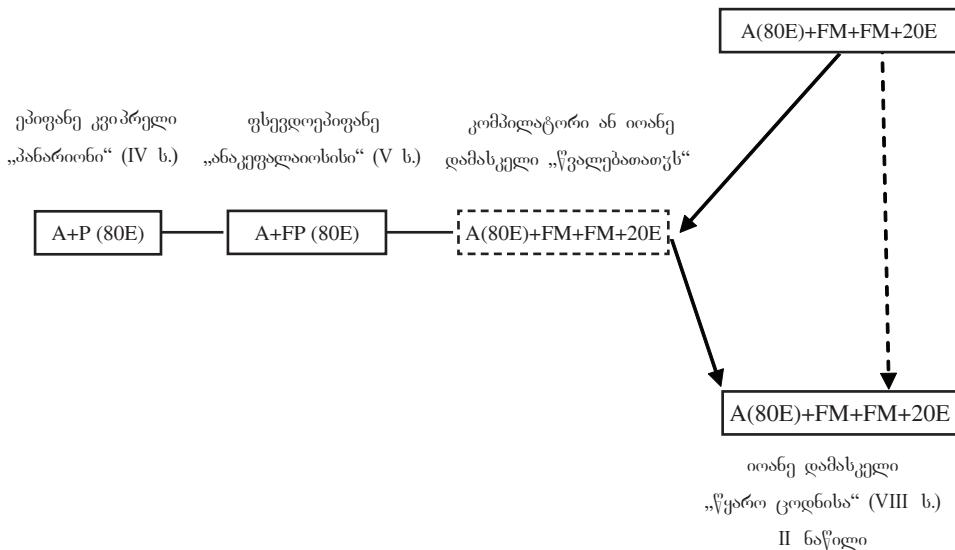
13 F. Diekamp, დასახ. ნაშრომი, LXXII; LXXXI-LXXXII.

14 B. Kotter, Die Überlieferung der Pege gnoseos des hl. Iohannes von Damaskos, Studia patristica et byzantina, 5, Ettal, 1959, s. 211-213. მიხივე, Die schriften... s. 3-4.

15 გამოყენებული გვაქსს შემდეგი დატერმინი: A – ანაკეფალეოსისი, P – პანარიონი, E – ერესი, F – ფრაგმენტი, M – მასალიანელთა წვალება.

„მამათა მოძღვრება“ (VII-VIII სხ.)

34-ე თავი

თეორიულად, სქემაზე წარმოდგენილი პიზანტიური ლიტერატურის ნებისმიერი ეს ძეგლი შეიძლება იყოს ჩვენი „ოთხმეოცთა წვალებათათუ“ თხზულების სავარაუდო დედანი. მაგრამ უკვე მარტივი შედარებისას ნათელი ხდება, რომ ქართული თარგმანის წარმომავლობა პირველი ორი ნაწარმოებიდან (პანარიონიდან“ და „ანაკეფალეოსისიდან“) ლოგიკურად გაუმართდებელია. საეჭვოა, რომ თეოფილეს თავად შემოკლებინა ეს შრომები ქართულად, როცა ამგვარი შემოკლებული ტექსტი ბერძნულ ხელნაწერებშიც არსებობდა. რაც მთავარია, ქართული თარგმანის ორი ფრაგმენტი მასალითან გამოიცხავს მის მომდინარეობას „პანარიონიდან“ და „ანაკეფალეოსისიდან“, რადგან არც ერთ მათგანს ასეთი სახის ტექსტი არ მოეპოვება. უფრო სარწმუნო ჩანს „ოთხმეოცთა წვალებათათუ“ თხზულების გამოცხადება „მამათა მოძღვრების“ 34-ე თავის ან „წყარო ცოდნისას“ მეორე ნაწილის შემოკლებულ თარგმანად, რაკიდა ამ უკანასკნელის ხელნაწერთა ერთ ნაწილში (M, S ჯგუფები და 705-ე ხელნაწერი კოტერის მიხედვით) წვალებების აგზორად ეპიფანე კვიპრელია დასახელებული¹⁶.

16 B. Kotter, Die Überlieferung... S. 201-207.

ასეც მოიქცა მ. რაფავა, რომელმაც თეოფილეს თარგმანი დამასკელის „წვალებათათკე“ შრომიდან მომდინარედ ჩათვალდა¹⁷. ჩვენ სავსებით ვიზიარებთ მკვლევრის აზრს, რომ „ოთხმეოცთა წვალებათათკე“ სტრუქტურულად და ტექსტობრივად უფრო ახლოს დგას „წყარო ცოდნისას“ მეორე ნაწილთან, ვიდრე „ანაკეფალუოსისთან“, მაგრამ მის საბოლოო დასკვნას მაინც ვერ დავეთანხმებით. ამას ხელს უშლის ქართული თარგმანის სათაური და დასაწყისი, რასაც, ჩვენი აზრით, გადამწყვეტი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მისი დედინის განსაზღვრისას.

ეს სათაური სრული სახით ასეთია: „წმიდისა ეპიფანე ქარების მთავარეპისკოპოსისად. პასუხი ეპისტოლისა, რომელი მიუწერეს მდდელობავე მისთა – აკაკიოს და პავლე, **თავ-თავოანებისათკე** თოხმეოცთა მათ წვალებათათავასა“. აქ ყურადღებას იქცევს, უპირველეს ყოვლისა, ის ფაქტი, რომ ქართულ თარგმანს ჰქვია „თავ-თავოანება“, ე.ი. „ანაკეფალუოსისი“ (‘ანაკეფალაიასი-თავ-თავოანება’) თოხმოცი წვალებისა. ამასთან, დამოწმებული ტექსტი ერთგვარი პერიფრაზია „პანარიონის“ შესავლის სახელწოდებისა: ო აντιγρაფენია პრὸς τὸν περὶ Ἀκάκιον καὶ Παῦλον πρεσβυτέρους ὑπὸ (τοῦ) αὐτοῦ Ἐπιφανίου πρὸς τὰ ὑπ’ αὐτῶν αὐτῷ γραφέντα περὶ τοῦ κατὰ αἰρέσεων γράψαι αὐτόν¹⁸. ქართული თარგმანის დასაწყისი კი ასე იგიოთხება: „არს უბუშ ყოველი საქმე ზემოთქმულთა მათთკე სამთა წიგნთა, რომელი-იგი შკდ ნაკუტთად განკუცხნით. ოჯ-თოუელსა შინა თავსა ძეს რიცხვ წვალებათა, ხოლო ჯუმლიად ყოველნივე არიან თოხმეოც... (გვ. 1,1-3) ტექსტის ეს მონაკვეთიც „პანარიონის“ შესავლიდანაა ამოღებული: კაὶ ἔστι τὰ ἐν τῇ πάσῃ πραγματείᾳ σιὰ τῶν προειρημένων τριῶν βιβλίων, πρώτου καὶ δευτέρου καὶ τρίτου, ᄾτινα τρία βιβλία εἰς ἐπτὰ τόμους διείλομεν, ἐν δὲ ἐκάστῳ τώμῳ ἀριθμός τις αἰρέσεων καὶ σχισμάτων ἔγκειται, ὅμοι δὲ πᾶσαι εἰσιν ὁγδοήκοντα...¹⁹

როგორც ვხედავთ, ქართული თარგმანის სათაურსა და დასაწყის ნაწილში უგვე მინიშნებულია, რომ თხულებათში საუბარი იქნება 80 წვალების შესახებ. ეს პროგრამა ზუსტად ხორციელდება მთელ თარგმანში, რომელშიც სწორედ 80 ერებია განხილული. მასალიანელთა შესახებ მიმატებული ორი ფრაგმენტი ამ მხრივ არაფერს ცვლის, რადგან ისინი ერთგის ეპიფანეს მეოთხმოცე თავს ამავე მასალიანელთა წვალე-

17 მ. რაფავა, თეოფილე ხუცესმონაზონის ერთი თარგმანის შესახებ (ეპიფანე კვიპრელი თუ იოანე დამასტელი?). მაცნე-ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1986, №4, 39-51. შდრ.: ს. მახარაშვილი, ეპიფანე კვიპრელის „ოთხმეოცთა წვალებათათკე“ თხულების ქართული თარგმანი და მისი ბერძნული დედანი, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1987, №1, 106-113.

18 K. Holl, Epiphanius (Ancoratus und Panarion), I, GCS, Leipzig, 1915, s. 155. PG, col. 157.

19 K. Holl, Epiphanius... I, s. 156, 26-157, I. PG. 41, col. 160. შდრ.: Anacephaliosis, PG. 42, col. 836.

ბაზე და ცალკე თავად ერესების რიცხვის მიხედვით არ გამოიყოფა. ამგვარი სათაური და, ალბათ, დასაწყისიც არაბუნებრივი იქნებოდა იოანე დამასკელის „წვალებათათკ“²⁰, რადგან ის ოთხმოცს კი არა, ას ერესს და, შესაბამისად, ას თავს აერთოანებს. მართლაც, ასეთი სახის ტექსტი მის არც ერთ ბერძნულ ხელნაწერს არ მოეპოვება. ამიტომ „წყარო ცოდნისას“ პოლემიკურ ნაწილს, ისევე როგორც „მამათა მოძღვრების“ 34-ე თავს, ვერ ჩავთვლით ქართული თარგმანის დედნად. მნელი წარმოსადგენია, რომ თეოფილე ხუცესმონაზონს ჯერ შეეცვალა თხზულების სათაური²⁰ და დასაწყისი „პანარიონის“ მიხედვით, ხოლო შემდეგ შეემოკლებინა კიდეც ქართულად მისი ტექსტი, მით უმეტეს, რომ იგი ეპუთვნის იმ მთარგმნელთა რიცხვს, რომლებიც საერთოდ ნაკლებად ცვლიან ტექსტს და მის ძლიერ გავლენასაც განიცდიან.

ზემოთქმულიდან ნათელი ხდება, რომ ქართული თარგმანის შესატყვისი ანალოგიური ბერძნული დედანი ცნობილი უნდა ყოფილიყო ბიზანტიურ მწერლობაშიც. იგი დაცული იყო, ალბათ, რომელიმე ბერძნულ ხელნაწერ კრებულში, რომელიც დღეს უკვე აღარ არსებობს. ამიტომ თეოფილეს ეს თარგმანიც გვერდით უდგას იმ ქართულ ძეგლებს, რომლებსაც „თავისებური წვლილი“ (პ. კეკელიძე) შეაქვთ ბიზანტიური ლიტერატურის ზოგიერთი საკითხის გაშუქებაში.

„ოთხმეოცთა წვალებათათკ“ თავისი ფრაგმენტებითურთ ასახავს „ანაკეფალეოსისის“ კომპილაციის პირველ საფეხურს, მისი ბერძნული ტექსტის გადასხვაფერებისა და შეცხების დასაწყისს, ვიდრე იგი ას წვალებამდე განივრცობოდა. მისმა ავტორმა, ჩვენთვის უცნობმა მწერალმა, ეპიფანეს წვალებათა ისტორიის მოკლე ცნობარს დაურთო სხვა ცნობები მასალიანელთა წვალებაზე და, ამგვარად, სათავე დაუდო თხზულების გავრცობის შემდგომ ისტორიას. საგულისხმოა, რომ თეოფილე ხუცესმონაზონის ანდერძი დართულია ეპიფანეს „ანაკეფალეოსისის“ თარგმანის ბოლოს, რითაც მკვეთრადაა გამიჯნული ეს თხზულება მისივე დანართი ნაწილისაგან მასალიანელთა შესახებ. აღნიშნული ფაქტიც ამ პოლემიკური შრომის ადრინდელ, ჯერ კიდევ დაუსრულებელ გადამუშავებაზე მეტყველებს.

ცნობილია, რომ სხვადასხვა ხასიათისა და უანრის კომპილირებული თხზულებები ძალზე გავრცელებული იყო შეა საუკუნეების სასულიერო ლიტერატურაში. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან იმ დროისათვის ავტორობის პრობლემა არ იდგა. ძეგლი მწერლები თუ გადამწერები უხვად სარგებლობდნენ თავიანთი წინამორბედების, განსაკუთრებით დიდი საეკლე-

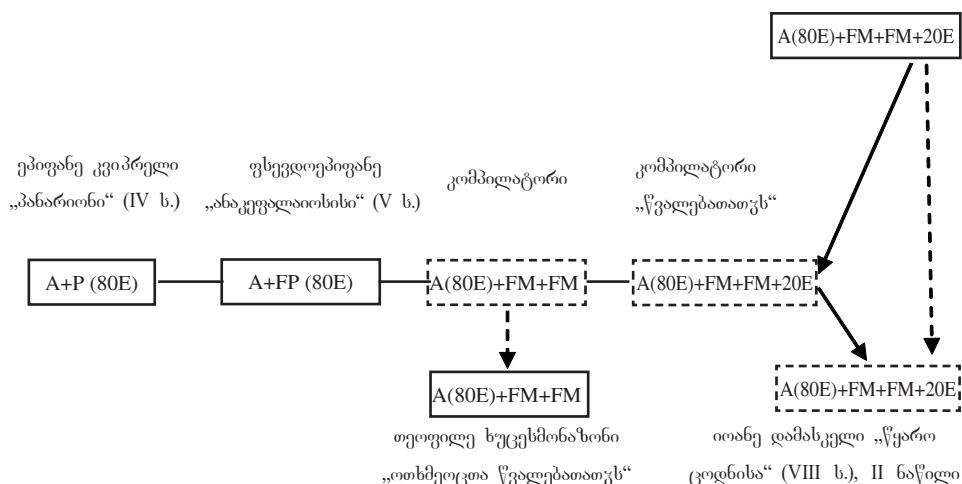
20 შესაბამობა თეოფილეს თარგმანის დასათაურებასა და იოანე დამასკელის თხულების სახელწოდებას შორის მ. რაფაგასაც აქვს აღნიშნული (დასახ. შრომა, 48). მაგრამ მცდელები არ სხნის, რამ გამოიწვია ეს შეცხაბამობა ან რატომ აკლია ქართულ ტექსტს „წვალებათათკ“ შრომის ბოლო 20 თავი.

სიო მამების ლიტერატურული შემოქმედებით – არჩევდნენ საუკეთესო ნაწარმოებებს, ცვლილებები შეპქონდათ ტექსტებში, ასხვაფერებდნენ მათ შინაარსს და, ამგვარად, დროის მოთხოვნილებისა და მკითხველის ინტერესების გათვალისწინებით, ფაქტობრივად, ხელახლა ამჟავებდნენ. ხშირად ისეც ხდებოდა, რომ ერთხელ უპვე გადამუშავებული თხზულება გადამწერების ხელში კვლავ შემდგომი კომპილაციის საგანი ხდებოდა. ასეთივე გზა უნდა გაევლო ეპიფანეს ოთხმოცი წვალების ცნობარს, ვიდრე იგი ას ერესამდე ავიდოდა. ამიტომ ფ. დიკამპის მოსაზრება, რომ „მამათა მოძღვრებისა“ და „წყარო ცოდნისას“ მწვალებელთა სია (100 თ.) უცნობი კომპილატორისაგან უნდა მოდიოდეს, ახლოს უნდა იყოს ჭეშმარიტებასთან. აშკარაა, რომ მას რამდენიმე ავტორის ხელში უნდა გაევლო, რისი ერთ-ერთი ნიმუშიც ქართულ ხელნაწერებს შემოუნახავთ. ყოველ შემთხვევაში, დღეს უპვე დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ „ანაკეფალეოსისის“ შემოკლებული ტექსტი და მასზე მიმატებული ორი ფრაგმენტი მასალიანელთა შესახებ არაა იოანე დამასკელის შემოქმედების ნაყოფი, როგორც ეს ბ. კოტერს ჰგონია²¹. ახლა შეუძლებელია იმის განსაზღვრა, თუ რა წვლილი შეიტანა თავად იოანე დამასკელმა „წყარო ცოდნისას“ პოლემიკური ნაწილის შექმნაში, მაგრამ, როგორც ჩანს, ზოგიერთი ბიზანტიოლოგის შრომაში ამ მწერლის ლვაწლი ზოგჯერ აშკარად გაზიდებული და წარმოდგენილი.

ეპიფანეს „ოთხმეოცთა წვალებათათვე“ თხზულების ქართული თარგმანის გაცნობის შემდეგ ერესების ტექსტის ისტორიის სქემა ასეთ სახეს მიიღებს:

„მამათა მოძღვრება“ (VII-VIII სს.)

34-ე თავი

21 B. Kotter, Die Überlieferung... s. 197; 213-214. მიხეილი, Die Schriften... s.3.

წმინდა ტექსტობრივი მიმართების თვალსაზრისით, „ოთხმეოცთა წვალებათათგა“ მაინც უფრო ახლო დგას „წყარო ცოდნისას“ მეორე ნაწილთან („წიგნი წვალებათათგა“), ვიდრე „პანარიონთან“ და „ანაკეცალეოსისთან“. მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს²²:

„ოთხმეოცთა
წვალებათათგა“

„წვალებათათგა“

„პანარიონი“

1. და ეგპტელთა მიერ მთღა]შერე ეწოდება და ფი[ცი]ონიტე, ხოლო ზემო კერძოთა მათგან ადგილთა – სოქრატიტე, ძვალედ სხეუთაგან – ზაგენის; ხოლო რომელთაგანმე ქალდევლნი ერქუნებ მათ, კუდლედ სხეუთაგან მწყრიან სახელ-ედებოდა მათ, რომელნი-ესე მთავრობენ ვარენ და ვერონელთა ზედა (26,2-7).

ეν Ἀιγύπτῳ δὲ Στρατιώταις καλούμενοι καὶ φιβιωνῖται, ἐν δὲ τοῖς ἀνωτερικοῖς μέρεσι Σωκράταις παρ' ἔτεροις δὲ Ζακχαῖοι. Ἀλλοι δὲ κολδιανοὺς αὐτοὺς λέγουσιν, ἄλλοι δὲ βορβορίτας αυτοὺς καλοῦσιν. Οὗτοι τὴν βαρβέλωναν σαხელ-ედებოდა მათ, καὶ βερῶ αὐτὸν σιν (Η 26,2-6).

ეν Ἀιγύπτῳ δὲ Στρατιωτικοὶ καλούμενοι καὶ Φιβιωνῖται, ἐν δὲ τοῖς ἀνωτερικοῖς μέρεσι Σεκουνδιανοί, ἐν ἄλλοις [ἄλλοις+δε A] μέρεσι Σωκρατῖται, παρὰ δὲ ἔτεροις Ζακχαῖοι ἄλλοι δὲ Κοδιανοὺς αὐτοὺς λέγουσιν, ἄλλοι δὲ βορβορίτας αὐτοὺς καλοῦσιν Οὔτοι(τὴν) βαρβηλώτην καὶ βαρβηρῶ αὐχοῦσιν [Οὔτοι - αὐχοῦσιν <A>]· (P.I.s. 235,18-22).

2. და იქმან დაფარელთა რაომე წერტათა ჩჩკლ-თა ზედა საწერტელითა რგალისათა, ვითარცა-იგი ფრპლასტონი და სისხლითა მათითა აღსურიდეს ფქვილსა და გამოაცხობდეს პურად და სეფისკურედ მიიღებდეს, ანუ ოუ ეზიარებოდეს (49,6-9).

Μοῦνται δὲ τινα κατακεντοῦντες νέον παῖδα ῥαφίσι χαλκᾶς ὥσπερ οἱ Καταφρυγαστῶν καὶ τῷ αἵματα αὐτοῦ αλευρον φυράσαντες καὶ ἀρτοποιήσαντες προσφορὰν μεταλαμβάνουσι (Η 49,6-9).

Μοῦνται δὲ τινα παῖδα κατακεντῶντες νέον (P. II,S 211, 16-17).

22 „წვალებათათგა“ ტექსტს პირობითი ნიშნით ჰ ყველგან ვიმოწმებთ პ. პოტერის გამოცემის მიხედვით: Die Schriften des Johannes von Damaskos, IV, Liber de haeresibus, ხილო „პანარიონის ტექსტს (=P) – პ. პილისეული კრიტიკული გამოცემის მიხედვით: Epiphanius (Ancoratus und Panarion), I, 1915; II, 1922; III, 1933. ამავე გამოცემაში მთითულებრივი „ანაკეფალეოსის“ ტექსტის ვარიანტები. ადგილის ეკონომიის მიზნით, ჩვენც „ანაკეფალეოსის“ (=A) სხვაობებს „პანარიონის“ ტექსტში კვადრატულ ფრჩხილებში ჩასმული ვარიანტების სახით აღვნიშნავთ.

3. Ρωμήλοντο-ογι οιωανεσ
ταρέσα σασαρηγάσασα δα
δαμοτρέσαδερέδασα μισσασ αρα
შეიწყნარებენ, ραμητუ ρω-
μηλο-ογι θωριδα δαθισαგან
ღմերտո-ხიტյար, ρωμηλո-
ογι θարածոս αրե, օցիս
αρա օրվայնեბեն (51,1-4).

οι τὸ εὐαγγέλιον τὸ κατὰ
Ἰωάννης α’θετοῦντες καὶ
τὴν Ἀποκάλυψιν αὐτοῦ
διὰ τὸ τὸν ἐλθόντα ἐκ τοῦ
πατρὸς θεῶν λόγον ὅντα ἀεὶ¹
μὴ δέχεσθαι (H 51,1-3).

οἱ τὸ εὐαγγέλιον Ἰωάννου
καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἄνωθεν
ἀπὸ πατρὸς ἀεὶ θεὸν
λόγον παρεκβάλλοντες, τὸ
ἰεὐαγγέλιον αὐτὸ δὴ τὸ
κατὰ Ἰωάννην μὴ δεχόμενοι
μήτετην αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν |
(P. II, s. 212,3-6).

4. օցլօօ (69)

օցլօօ (69 H 69)

ἡνδὲ οὔτος ὁ ”Αρειος
πρεσβύτερος Ἀλεξάνδρου
ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας
[Ἀλεξάνδρου - Ἀλεξανδρ-
είας] τῆς Ἀλεξάνδρεων
ἐκκλησίας. A] (P. III, s.2,
8-9).

როგორც ვხედავთ, როდესაც ქართული თარგმანი გადახრილია „პანარ-
იონისა“ და „ანაკეფალეოსის“ ტექსტისაგან, იგი მიჰყება იოანე დამ-
ასკელის თხზულებას (ლაპარაკი აღარაა იმაზე, რომ ზოგჯერ სამივე ამ
ნაწარმოებისაგან სხვაობს). მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ასეთივე ვითარე-
ბასთან გვაქვს საქმე „პანარიონის“ შესაბამისი წიგნის, ტომის და თავების
აღნიშვნისასაც. მაგრამ ეს მოსალოდნელი იყო, რადგან „ოთხმეოცთა
წვალებათათჯ“, როგორც ვთქვით, მომდინარეობს უბავე გადამუშავებული
„ანაკეფალეოსის“ ბერძნული ტექსტისაგან, ხოლო ამ უკანასკნელის
შემდგომი ცვლილება ძირითადად მისი შევსებით უნდა გამოხატულიყო.

საინტერესოა, რომ ქართულ თარგმანში აქა-იქ ისეთი ნიმუშებიც დას-
ტურდება, როცა ის სცილდება იოანე დამასკელისულ ტექსტს და უფრო
ახლოს მიდის ეპიფანეს თხზულებებთან. თარგმანის სათაურისა და და-
საწყისის შესახებ ზემოთ უბავე აღვნიშნეთ. ახლა დავიმოწმებთ სხვა
მაგალითებს:

„ოთხმეოცთა
წვალებათათჯ“

„წვალებათათჯ“

„პანარიონი“

1. და არცა ღმერთსა და
არცა განგებასა პყრობად
იტყვიდეს ყოვლისა (8,3-4).

καὶ μήτε θεὸν, μήτε πρόνο-
ιαν τὰ πράγματα διοικεῖν
(H 8,3).

καὶ μήτε θεὸν, μήτε
πρόνοιαν τὰ πράγματα
[τὰ πράγματα τὰ πάντα A]
διοικεῖν (P. I, s. 166,7-8).

2. Καὶ ἡμεῖς γανγράφεις
γρωποίσας αδελφῷ
θέμόντοις οὐκ εἰσήσθησα,
καὶ ἡμεῖς μαρτύρων
ζητήσας θεωρήσαμεν
(13, 3-4).

τὸν ἀπέχεσθαι ἐμψύχων,
ὅμοιως καὶ ἐν τοῖς
ἄλλοις, καὶ ἐν νηστείαις
δὲ συνεχέστατα βιοῦντες
(P.I.s. 166,29-30).

13,3-4).

3. Οὐρανοὶ οὐρανοὶ γαρ-
τούρας αὐτοῖς φοβάνθησαν,
τοῦτο μελλοντικόν
(27,1-2).

οἵ απὸ Καρποκράτους τινὸς
τῶς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Οὔτος
ἐδίδασκε... (H 27,1-2).

ἀπὸ Καρποκράτους τινὸς
τῶς ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὃς
ἐδίδασκε... (P.I.s. 235,23-24).

ასეთი შემთხვევები ძალზე იშვიათად გვხვდება და წარმოდგენილ ნი-
მუშებშიც ტექსტობრივი სხვაობანი მხოლოდ უმნიშვნელო, ნიუანსობრივ
სასიათს ატარებენ, რაც მოწმობს, რომ ამგვარ ფაქტებს ხორმის დირექ-
ულება არა აქვთ ქართული თარმგანისათვის. მაგრამ ეს მომენტიც უსათ-
უოდ გასათვალისწინებელია „ოთხმეოცთა წვალებათათვე“ თხზულების
ბერძნულ დედანთან მიმართების დასადგენად.

ასლა კი მოგლედ შევაჯამოთ ყოველივე ზემოთქმული დასკვნების
სახით:

1. „ოთხმეოცთა წვალებათათვეს“ თხზულების ქართული თარგმანის დედანი ბერძნულ ხელნაწერებს არ შემოუნახავთ. ამიტომ მას უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორიისათვის, კრემლი, „ანა კოვალევსკისის“ ტექსტის ისტორიისათვის.

2. უნდა დაზუსტდეს გამოხატვამები: „წყარო ცოდნისას“ მეორე ნაწილი ქართულად არ არის თარგმნილი“ ან თუნდაც: „თარგმნილია „წყარო დამასკელისა“ ამ ნაწილში, ეპიფანე კვიპრელის ე.წ. პანარიონის შემოკლება – ’ანაკეფალაίასიც“ (პ. კეკლიძე). უფრო მართებული იქნება თუ ვიტყვით: „წყარო ცოდნისას“, „წვალებათათვეს“ პოლემიკური შრომის უმთავრესი ნაწილის თარგმანი ქართულ ენაზეც მოვიმდევთება“.

3. წმ. ეპიფანეს „ოთხმეოცთა წვალებათათგა“ თხულების ქართული თარგმანის ბერძნულიდან მიმართების ნათელსაყოფად გამოყენებული უნდა იქნეს იოანე დამასკელის „წიგნი წვალებათათგა“ შრომის უკანასკნელი, კრიტიკული გამოცემა. ამასთანავე, გათვალისწინებული უნდა იქნას „პანარიონისა“ და „ანაკეფალეოსისის“ ტექსტებიც.

თარგმნილი თხულება, რომლის პირვანდელი დედანი აღარ არ-სებობს, ყოველთვის გარკვეულ სიძნელეებს ქმნის პირველწე-აროსთან მიმართების შესასწავლით. არადა, ასეთ შემთხვევებს ხშირად ვაწყდებით ძველი ქართული წერილობითი ძეგლების კვლევისას. ამგვარ ვითარებაში ძალზე ჭირს იმის გარკვევა, თუ თარგმნილი თხულების განსხვავებულ წაკითხვათაგან რა არის დენისულ და რა – უშეალოდ მთარგმნელის შემოქმედების ნაყოფი. ცხადია, კვლევის ინდუქციური მე-თოდი აქ უკვე სრულყოფილი აღარ არის და მიღებული დასკვნების აბსოლუტურ სიზუსტეზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია. ამიტომ უნდა გამოიძებნოს სხვა დამატებითი საშუალებებიც, რასაკვირველია, თუკი ამის შესაძლებლობა არსებობს; ანგარში უნდა გაეწიოს ინტუიციასაც, რათა ფრთხილი განსჯისა და ანალიზის საფუძველზე აღდგენილ იქნეს დაახ-ლოებით ხწორი სურათი თარგმანისა და დენის დამოკიდებულების თავ-დაპირველი ვითარებისა.

ჩვენთვის კვლევის ასეთ დამხმარე საშუალებად შეიძლება გამოდგეს ორი გარემოება: 1. გარდა იმ ძირითადი თხულებისა (იოანე დამასკელის „წვალებათათკა“), რომელთანაც ყველაზე ახლოსაა ქართული თარგმანი, დამატებით გვაქს სხვა საკონტაქტო ბერძნული ტექსტებიც უპირატეს „პანარიონისა“ და „ანაკეფალეოსისის“ სახით. 2. ცნობილია „ოთხმეოცთა წვალებათათკა“ თხულების მთარგმნელი – თეოფილე ხუცესმონაზონი და, მაშასადამე, ზოგად ხაზებში გათვალისწინებული უნდა იქნას ქართ-ველი ავტორის მთარგმნელობითი მეთოდი, მისი ენისა თუ სტილის თავ-ისებურებანი.

სამწუხაროდ, თეოფილე ხუცესმონაზონის თარგმანები ენობრივ-სტილ-ისტური სპეციფიკის თვალსაზრისით თითქმის შეუსწავლელია²³ (ამას თავისი თბილებური მიზეზებიც აქვს, რადგან ათონური ხელნაწერები, რომლებშიც თაგმოყრილია თეოფილეს თარგმნილ თხულებათა უმრავ-ლესობა, ამ ბოლო ხანებამდე ქართველ მეცნიერთათვის მიუწვდომელი იყო). ჩვენი ფილოლოგია ვალშია ამ უდავოდ ნიჭიერი და თვითმყოფადი მწერლის წინაშე. სამაგიეროდ, ჩვენ უფრო მეტი რამ ვიცით თეოფილეს მთარგმნელობითი მუშაობის ზოგად პრინციპებზე. ამ მხრივ უთუოდ

23 რამდენიმე საინტერესო დაკვირვება შემოგვთავგაზა თეოფილეს ენის თავისებურე-ბებზე ეფრემ მცირესთან მიმართებით რ. მიმინოშვილმა სტატიაში: ამბრივი მედიოლანე-ლის „ცხოვრების“ ახალი რედაქცია ქართულ მწერლობაში, საქ. სსრ. მეცნ. აკადემიის მთამბე, გ. XXIII, №6, თბ., 1959, 753-757.

უურადღებას იქცევს სექტემბრის თვის მეტაფრასულ საკითხავთა კრებულისათვის (ათ. №20) დართული მისი ანდერძი, რომლის უცნობი ნაწილები ამ რამდენიმე წლის წინ შეისწავლა და გამოაქვეყნა ი. ლოლაშვილმა²⁴. მოვიყვანთ ანდერძის იმ ნაწილს, რომელშიც თეოფილე თავის მთარგმელობით მეთოდს ეხება:

„ლოცვად ყავთ, წმიდანო ღმრთისანო, ციდვილისა თეოფილესათუს რეცა თარგმანისა, რამეთუ მე არარავთუს სხვსა, არამედ ლოცვათათუს თქენ-თა წმიდათ თავს-მიც შრომად ამისი. ხოლო ვევედრები და ვამცნებ ყოვ-ელთა ეკლესიათა, რომელსაცა მიიწიოს წიგნი ესე, რავთა უპუთუ ვინმე წერდეს ამიერ, ვითა აქა პოოს, ეგრეთ წერდინ შეუცვალებელად, რავთა არა ბრალეულ იქმნას სასჯელთაგან საღმრთოთა, და ნუცა სიტყუასა სცვალებნ, ნუცა თავსა, ნუცა წერტილსა, რამეთუ მე თავით ჩემით არარავ დამიწერია, არცა რავ ჩამირთავს და არცა დამიკლია, რაოდენი ჩემგან ეგბოდა და ქართული ენად თაგს-იდებდა, არამედ ვითარცა ბერძულად მიპოვნია წიგნთა შინა მართალთა და ფრიადცა წარჩინებულთა, ესრევე ქართულად დამიწერია. ხოლო უპუთუ ვინმე ამას ურწმუნო იყოს, შეაწა-მებ და მიერ ისწავენ ჭეშმარიტებად სიტყუასაც“²⁵.

დამოწმებული ნაწყვეტი საყურადღებოა არა მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი გვაცნობს თეოფილეს მთარგმნელობითი მუშაობის სპეციფიკას კონკრეტულად მეტაფრასულ ჰაგიოგრაფიულ საკითხავთა გადმოქართულებისას, არამედ იმიტომაც, რომ იგი წარმოაჩენს საზოგადოდ ქართველი ავტორის მთარგმნელობით მეთოდს, იმ შემოქმედებით პრინციპებს, რომელთაც ის, როგორც ჩანს, მთელი თავისი ლიტერატურული საქმიანობის მანძილზე ატარებდა. ეს პრინციპები ასეთია:

1. მწერალმა უნდა მოიპოვოს სარწმუნო დედანი, რომელიც შერწყ-ნილი და დამახინჯებული არ იქნება და იქიდან გადმოთარგმნოს თხ-ზელება.

2. თარგმნილი თხზულება ზედმიწერნით ზუსტად უნდა გადმოსცემ-დეს თავდაპირველი დედნის სახეს და, ამდენად, ნაწარმოები უნდა ითარგმნოს „შეუცვალებელად“, ყოველგვარი შემატებისა და კლების გა-რეშე.

3. თარგმნის პროცესში მწერალმა მაქსიმალურად უნდა გაითვალი-ისწინოს მშობლიური ენის სპეციფიკა, მის წიაღში დაფარული გამოხატვის მდიდარი შესაძლებლობანი, რათა თარგმანი ბუნებრივი და მისაღები იყოს ამ ენაზე მოლაპარაკე მკითხველისათვის.

²⁴ ი. ლოლაშვილი, ათონურ ქართულ ხელნაწერთა სიახლეები, თბ., 1982, 44-53. შდრ.: 6. გოგუაძე, სექტემბრის თვის მეტაფრასების ათონური ნუსხა, მრავალთავი, XII, თბ., 1986, 101-113.

²⁵ ი. ლოლაშვილი, დახახ. წიგნი, გვ. 49-50. 6. გოგუაძე, დახახ. სტატია, 104; 112.

როგორც ვხედავთ, თეოფლიე ხუცესმონაზონი მთარგმნელობითი შეხე-დულებებით გვერდით უდგას მისსავე თანამედროვე ეფრემ მცირებ²⁶. ეს ბუნებრივიცაა. ორივე მწერალი იმ შემოქმედებით ტრადიციებს ავითარებ-და, რომელსაც სათავე მათმა მოძღვარმა – დიდმა გიორგი მთაწმიდელმა დაუდო. ეს ელინოფილური ლიტერატურული სკოლა, რომელმაც განსა-გუთრებული თეორიული დასაბუთება ეფრემ მცირის მრავალრიცხვან წინაპატებსა თუ ანდერძებში ჰპოვა, მოითხოვდა თხზულების ზუსტად გად-მოეცას დედნიდან, თარგმანის მჭიდრო დახალოებას მასთან. ამასთან, თუკი ეფრემი, ვითარცა სასულიერო მწერლობის მკვლევარი-ტექსტოლო-გი და კომენტატორი, ე.წ. ზუსტი მეცნიერული თარგმანის ფუძემდებლად მოვცევლინა, თეოფილეს შემოქმედებითი გზა, ჩანს, ზუსტი მხატვრული თარგმანისაკენ იყო მიმართული²⁷. არსი კი ერთი იყო: თანდათანობით უნდა დაძლეულიყო ძველ ქართულ ლიტერატურაში დამკვიდრებული თავისუფალი თარგმანის მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია, რომელიც ექ-თიმე ათონელის უდიდესმა ნიჭმა და მხატვრულმა ტალანტმა მთარგმ-ნელობითი ხელოვნების ნორმისა და ნიმუშის სიმაღლემდე აიყვანა.

ბუნებრივია, რომ ახალი ლიტერატურული მიმართულება თავისი პრინციპების დანერგვას, უპირველეს ყოვლისა, პრაქტიკული მთარგმენ-ლობითი საქმიანობით ცდილობდა. ამიტომაცაა, რომ ძველად უკვე თარგ-მნილ თხზულებებს არცთუ იშვიათად ხელმეორედ თარგმნიდნენ გიორ-გი მთაწმიდელი, ეფრემ მცირე თუ თეოფილე ხუცესმონაზონი, თუმცადა, ზუსტი თარგმანის მიმდევრები გარკვეულ ანგარიშს მაინც უწევდნენ ძველ ლიტერატურულ ტრადიციას. რომ ადარაფერი ვთქვათ გიორგი მთაწმიდელზე, რომელიც ზოგჯერ მიმართავდა შემატება-კლების მეთოდს, თვით ეფრემ მცირეც კი ყოველთვის ვერ ახერხებდა მის მიერ წამოყენ-ებულ თეორიულ დებულებათა ზუსტ რეალიზაციას თარგმანში²⁸.

ეს მომენტიც, როგორც ერთგვარი გამონაკლისი, ალბათ, გათვალ-ისწინებული უნდა იქნეს თეოფილეს ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლისას.

საგულისხმოა ერთი გარემოებაც: თავისუფალი თარგმანის პრაქტიკა, ჩანს, ნაყოფიერ ნიადაგს ქმნიდა ფსევდოლიტერატურული მოღვაწეო-ბისათვის, კიდევ უფრო მეტ გასაქანს აძლევდა ტექსტის გადამწერთა

26 ეფრემ მცირის მთარგმნელობით მეთოდზე იხ. ი. ჯაგახიშვილი, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა (V-XVIII სს.), თხზულებანი თორმეტი ტომად, ტ. VIII, თბ., 1977, 159-164. ქ. ქმედლიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 253-255. ე. ხინთიძე, ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიისათვის, თბ., 1982, 116-118; 163.

27 შდრ.: რ. სირაძე, ქართული ეხთეტიკური აზრის ისტორიიდან, თბ., 1978, 66-67.

28 ე. ხინთიძე, დასახ. წიგნი, 163-176. შდრ.: ქ. ქმედლიძე, მთარგმნელობითი მეთოდი ძველ ქართულ ლიტერატურაში და მიხი ხახიათი, ეტიუდები, I, 189.

და კომპილატორთა საქმიანობას, რომელიც იმდროინდელი მსოფლმხედველობრივი მრწამსისა და ლიტერატურულ-ეთიკური ნორმების მიხედვით ისედაც არ იყო შეზღუდული. ძველ ქართულ მწერლობაში ცნობილიც კი იყო ერთ-ერთი ასეთი მოღვაწე – ვინმე ოზანი, რომელიც ექვთიმე ათონელის თარგმანების შერყვნასა და დამახინჯებას ეწეოდა²⁹. ამ ფაქტის შესახებ იცოდა გიორგი მთაწმიდელმა და, ცხადია, ასეთი შემთხვევები შეუმნეველი არც მის მოწაფეებს უნდა დარჩენოდათ. ამიტომაცაა, რომ ასე დაუინებით მოითხოვდა თავის ანდერძში თეოფილე, არაფერი შეეცვალათ და გადაეცემონათ მის თარგმანში, ზუსტად და სიტყვასიტყვით გადაენუსხათ მისი ნაწერი, წინააღმდეგ შემთხვევაში საღმრთო სახულითაც კი იმუქრებოდა (ამგვარ თხოვნა-მოწოდებებს გადამწერთა მისამართით არც გიორგი მთაწმდელი და ეფრემ მცირე იშურებდნენ³⁰).

ამ მიმართებით თუ შეგხედავთ ეპიფანე პვიპრელის „ოთხმეოცთა წვალებათათგა“ თხზულების ქართულ თარგმანს, რომლის ყველაზე ძველი ნუსხა XIII საუკუნის ხელნაწერითაა მოღწეული, მცირეოდენ ტექსტობრივ ცვლილებათა კადას უთუოდ მასშიც შენიშვნავთ, თუმცადა, აქ ეს ცვლილებები გადამწერის შეცდომებითა და ტექსტის ხარვეზებით არის განპირობებული.

ზემოთ მოყვანილ ანდერძში თეოფილე თარგმანის გადამწერთა და მკითხველთა ერთი ნაწილის საყურადღებოდ შენიშვნავდა: თუკი ვინმეს არ სჯერა, რომ სვიმეონ ლოდოოთების პაგიოგრაფიული საკითხავები ჩემს მიერ ზუსტადაა თარგმნილი ბერძნულიდან, თავად შეაჯეროს თარგმანი დედას და ისე ისწავლოს „ჭეშმარიტებად სიტყბად“-ო. მაგრამ ამჯერად ეს საკითხი ჩვენი თემის ფარგლებს სცილდება. ამიტომ ისდა დაგვრჩენია აპრიორულად ვირწმუნოთ, რომ თეოფილე ზუსტი თარგმანის პრინციპს ეპიფანე „ოთხმეოცთა წვალებათათგა“ თხზულების ქართულად გადმოღებისასაც დაიცავდა; მით უმეტეს, ეს უკანასკნელი განეკუთვნება პოლემიკურ-ისტორიული შრომების რიცხვს და, მაშასადამე, მასში ცვლილებების შეტანა XI საუკუნის მწერლის მიერ მაინცდამაინც მოსალოდნელი არც იყო.

²⁹ ქ. გმირელიძე, შემოქმედებითი პროცესი ძველ ქართულ ლიტერატურაში იდეოლოგიური ხასიათის ზოგიერთ მომენტთნ დაკავშირებით, ეტოულები, II, თბ., 1945, 214-215. მისვე, ქვ. ქართული ლიტ. ისტორია, I, 192-193.

³⁰ იხ. გიორგი მთაწმიდელის ანდერძი (ა. შანიძე, თხზულებანი, I, თბ., 1957, 285) და ეფრემ მცირის „გარდამოცემის“ შესავალი (ითანე დამასტელი, დიალექტიკა, 67, 4. გ. რაფაგას რედ.).

„ოთხეოცთა წვალებათათვს“ თხზულების ჩართულ-პერძული
ტექსტების ურთიერმიშართვებისათვის

Γროვ შეხედვით ისე ჩანს, რომ ოფელილე ხუცესმონაზონმა (თარგ-მანმა) თითქოს დაარღვია თავისი მთარგმენლობითი მუშაობის ერთ-ერთი პრინციპი – მწერალმა სარწმუნო დედნიდან უნდა თარგმნოს თხზულება – გადმოიდო რა ქართულდა „ოთხმეოცთა წვალებათათვს“, რომელიც, როგორც აღინიშნა, ეპიფანეს ხელიდან არ იყო გამოსული. მაგრამ, ჯერ ერთი, იმ დროისათვის ყოველთვის შესაძლებელი არ იყო სანდო და კომპილატორებისაგან შეურყვნელი ტექსტების მოძიება, მეორეც, „ანაკეფალაიოსისი“ უპე V საუკუნიდან ეპიფანე კვიპრელის დამოუკიდებელ ნაწარმოებად იყო მიჩნეული და სრულიად ბუნებრივადაც, რაკიდა მისი ტექსტი მთლიანად „პანარიონიდან“ იყო გამოკრებილი. ცხადია, ამ ტრადიციას ვერც XI საუკუნის ქართველი ავტორი დამყენებდა ეჭველებული ხოლო ის, რაც ეპიფანეს ნამდვილად არ ეკუთვნოდა – კომპილატორის მიერ დამატებული ორი ფრაგმენტი მასალიანელთა წვალების შესახებ, თეოფილემ გამოყო კიდეც „ანაკეფალეოსისი“ ტექსტისაგან, რითაც შესაშური კრიტიკული ალდო და დამოკიდებულება გამოამჟღავნა „ოთხმეოცთა წვალებათათვს“ თხზულების ბერძნული დედნის მიმართ.

ქართული თარგმანის მიმართება შესაბამის ბერძნულ ტექსტებთან და მათი კრიტიკული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ოფელილე ხუცესმონაზონს „ანაკეფალეოსისიც“ ზუსტი თარგმნის მეთოდით გადმოუდია. ოთხმეოცთა წვალების ცნობარის ქართული ტექსტი ძირითადად სიტყვასიტყვით მიჰყება ითანე დამასკელის „წვალებათათვს“ თხზულების შესატყის ნაწილს, განსაკუთრებით კი იმ ხელნაწერებს, რომელთაც ან ეპიფანეს ავტორობის ტრადიციი დაუცავთ, ანდა უავტოროდ მათთან ერთიანდებიან ჯგუფში (S - Paris. coisl. 34a. 1042, T - Vat. gr. 720_s. 10, W - Vindob hist. gr. 56 cd. a. 1000, R - Monac. gr. 467_s. II, U - Paris. gr. 1320_s. 11, კოტერის გამოცემის მიხედვით). სანიმუშოდ წარმოვადგენთ ერთ თავს ნაწარმოებიდან:

სადუპეველნი, რომელნი ითარგ-მანებიან – უმართლესნი. და იყ-ვნეს იგინი ნათესავისაგან სა-მარიტელთავსა, ესრეთვე და მღდელისაგან სადუპ წოდებულისა. და უფარ-პერფეს იგი აღდგომასა

Σαδბουκაῖοι, οἵ ἐρμηνεύομενοι δικαιότατοι, οἵ ἔκ γένους μὲν ἥσαν Σαμαρειτῶν ὁμοῦ καὶ Ἱερέως Σαδοὺκ ὀνόματι, νεκρῶν μὲν ἀνάστασιν ἀρνούμενοι καὶ μὴ παραδεχόμενοι ἄγγελον μήτε πινεῦμα, τὰ δὲ πάντα

31 შდრ.: მ. რაფაგა, ოფელილე ხუცესმონაზონის ერთი თარგმანის შესახებ, 49.

მაგდართასა და არცა ანგელოზ- ოντες Ἰουδαῖοι (H 16,1-4).
თა შეიწყნარებდეს, არცა სულსა;
ხოლო სხვთ ყოვლითურთ იყვნეს
ჰურიანი (16,1-5).

მაგალითების მოყვანა შეგვეძლო გაგვეგრძელებინა (შდრ.: ერ. 5,6,17, 18, 22, 29, 33, 40, 50, 59...), მაგრამ, ვფიქრობთ, რომ დამოწმებული პარალელური ტექსტიც საძმოდ ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის თეოფილეს მთარგმნელობითი მეთოდის საერთო ხასიათზე – ზუსტად და უკლებლივ გადმოიტანოს ქართულად თითოეული წინადადება, ფრაზა და ზოგჯერ სიტყვაც კი. თავის მხრივ, ქართული თარგმანის ცალკეული სრული თანხვდომანი „წყარო ცოდნისას“ მეორე ნაწილთან, ბუნებრივია, განპირობებულია იმით, რომ მისი ბერძნული დედნის ტექსტი რიგ ადგილებში ზუსტად ემთხვევა ამ შრომას. ხოლო იქ, სადაც ეს არ ხდება, რაც არცთუ ისე ხშირია, იგი სცილდება „წვალებათათვეს“ თხზულებას და, როგორც ზემოთ უკვე ნაჩვენებია, თავს იჩენს ტექსტობრივი განსხვავება.

ამჯერად შევჩერდებით ქართული თარგმანის ისეთ ტექსტობრივ სხვაობებზე, რომლებიც არც ითანე დამასკელის და არც ეპიფანეს წვალებათა ცნობარებში არ იძებნება. ისინი გამოიხატება ქართული ტექსტის ან მაგებით, ან კლებით, ანდა განსხვავებული წაკითხვებით.

შემატებანი ქართულ თარგმანში ისე იშვიათად გახვდება, რომ შესაძლებელი ხდება ყველა ასეთი შემთხვევის გამოყოფა:

1. „და სხუა ყოველივე აქუს სამარიტელთაი“ (10,3).
2. „ესენი კუალად კოდროგიტელნი განიყვნეს ურთიერთარს“ (48,4-5).
3. „და კაცობრივსა სახესა ქონებად ღმრთისათვს იტყვან“ (70,8).

ამ წინადადებებს შესაბამის თავებში ბოლო ადგილი უკავიათ. ისინი ისეთი ინფორმაციის შემცველი არიან, რომ საეჭვოა, თავად მთარგმნელს შეეთხას ქართულად. ამიტომ ყველა მათგანი ბერძნული დედნიდან მომდინარედ უნდა ჩაითვალოს.

4. IX თავის ბოლოს კითხულობთ:

„ხოლო ეწოდებოდა მათ სამარიტელ მთისა მისგან ხომ სახელდებულისა, ვითარცა და წინაისწარმეტყულიცა იტყვს: „და თავი იგი სომორისა, ვინა არიან სომორელნი და ჩუცელებისაებრ სამარიტელნი“ (9,11-13).

სამარიტელთა სახელწოდების შესახებ საკმაოდ ვრცლად მხჯელობს ეპიფანე კვიპრელი „პანარიონში“. აქედან გამომდინარე, მოულოდნელი აღარ ჩანს ამგვარი ჩანართის მოხვედრა „ანაკეფალეოსისი“ ტექსტიც. საფიქრებელია, რომ იგი კომპილატორის შემოქმედების ნაყოფს წარმოადგენს.

5. III თავში, იქ, სადაც ლაპარაკია პერპმსახურების ჩამოყალიბების პროცესზე და ამ საქმეში სხვადასხვა დარგის ძველ „ტელოვანთა“ და ოსტატთა წვლილზე, ჩნდება ფრაზა:

„და ყოველმანვე პელოვნებამან მოიგონა!“ (3,16).

იგი ერთგვარად განახოგადებს ყოველივე წინათქმულს და, ამავე დროს, ორგანულად უკავშირდება მომდევნო წინადადებას, სადაც უკვე ჩამოთვლილია ძველი აღმოსავლეთის ის ხალხები, რომელთა შორისაც კერპთაყვანისმცემლობა გავრცელდა.

6. ჰეროდიანელთა ებრაულ სექტას ეპიფანე ერთი არხებითი ნიშნით ახასიათებს: ისინი ჰეროდეს ქრისტედ მოელოდნენო. ამ წინადადებას ქართულ თარგმანში ასეთი ტექსტი მოჰყვება:

„რამეთუ დაამგება მან (ე.ი. ჰეროდემ – ს.მ.) ორკანონ და სამეუფოდ და სამღდელომოძღვრო შესამოხელი შეიმოსა“ (20,2-3).

თუ გავითვალისწინებოთ თეოფილეს მთარგმნელობით მეთოდს, ეს ბოლო ორი წინადადებაც დედნისეულად უნდა ვცნოთ და ფსევდოეპიფანეს ნახელავად გამოვაცხადოთ.

ახევე უმნიშვნელო ხასიათს ატარებს ქართული თარგმანის გამოგლებული ადგილები. ორი ასეთი შემთხვევა, უეჭველია, ბერძნული დედნით უნდა იყოს განპირობებული. ამას მოწმობს ეპიფანეს საკონტროლო ტექსტების მონაცემები:

1. XXXIX თავში გამოტოვებულია:

(εἰτα μετὰ...) τὸν Ἀβέλ ἀποκτανθῆναι (H 39,3) – აბელის სიკვდილის (შემდეგ).

ეს ადგილი შედარებით განსხვავებულია იკითხება „ანაკეფალეოსის“ ბერძნულ ტექსტში (P II, s. 2,10-II. PG 42, col. 860). ალბათ, იგი არ იქნებოდა თეოფილეს თარგმანის დედანშიც.

2. ოთანე დამასკელის „წვალებათათვეს“ თხზულებაში ორი-გნეს მიმდევართა შესახებ ვკითხულობთ:

Χριστοῦ δέ ποτε πεπაύσθαι τὴν βασιλείαν ληρούντες καὶ ὄμοι τοὺς ἀγγέλους παυθήσεσθαι χριστὸν δὲ σὺν διαβόλῳ βασιλευθήσομενον (H 64, 4-6).

ქართულ თარგმანში ეს ტექსტი ამგვარადაა წარმოდგენილი:

„ხოლო ქრისტესთვეს ყოფენ, ვითარმედ დასცხოეს „ხდესმე მეუფებად მისი და ქრისტე ეშმაკისა თანა მეუფებელესო“ (64,4-6).

როგორც ვხედავთ, ქართულში გამოტოვებულია: Καὶ ὄμοι τοὺς

άγγέλους παυθήσθαι – ανგεლοθεόδοταν ერთად. ოუ გავითვალისწინებთ, რომ ეს წინადადება და მისი მომდევნო ნაწილი საერთოდ არ გააჩნია „ანაკეფალუსის“ და „პანარიონის“ ზოგიერთ ხელნაწერს (P. II, s. 214, 4-5, PG 42, col. 868), შემცირებული მნიშვნელობით იმის განტვრეტა, რომ ეს „აღმა-ბაც“ დედნისეული უნდა იყოს.

ვითვალისწინებთ რა თეოფილე ხუცესმონაზონის მთარგმნელობითი მე-თოდის სიზუსტეს, ასევე ბერძნული დედნის მიზეზით ვხსნით ქართულ ტექსტში გამოტოვებულ სხვა წინადადებებსაც:

3. ဈპი ბე სათორულის თუ არχეს ჰსჯისტეს (H 29,3).

დასაბამს იდებენ სატორნილოსაგან.

4. თაუთას ეთმუა კაὶ προσεκύνει (H 27,10-11) – თაყვანს სცემ-და და გუნდრუკს უგმევდა მათ (ლაპარაკია კარპოკრატეს შესახებ – ს.მ.).

5. ბია ბე თი მუ პათის პრისაჭავა თუ პათრი ბია თუ გეგენηკენა კთისტი აუთი ლეგიმეν (H.73,3-4) – ვნების გამო კი არა შეერთებულს მამასთან, (არამედ) დაბადების მეშვეობით ვიტყვით მას შემოქმედად (საუბარია ქრისტეზე – ს.მ).

ქართული თარგმანის ზოგიერთი კლებანი მისი ხელნაწერი ტექსტის ხარვეზით უნდა იყოს გამოწვეული.

ვფიქრობთ, გადამწერის მექანიკურ შეცდომას უნდა მივაკუთვნოთ LV თავის გამოტოვება, რომელიც მელქისედეკელთა ერესს ეხება. ასევე გამორჩენია მას XLVII თავში ერთი შეხედვით უმნიშვნელო სიტყვა – „ტა-ტიანესაგან“, მაგრამ ამ ხარვეზმა მთელ წინადადებას შეუცვალა აზრი.

„ოთხმეოცთა წვალებათათუ“ თხზულების ქართული თარგმანის ტექსტი ზოგჯერ განსხვავებულდა იკითხება შესაბამის ბერძნულთა შედარებით. ერთი ნაწილი ასეთი შემთხვევებისა გამოწვეულია იმით, რომ ესა თუ ის სიტყვა (ან მეტყველების ნაწილი) ბერძნულ დედანში ამოვარდნილი უნდა ყოფილიყო.

1. XLIX თავში ლაპარაკია, რომ პეტეზიანელთა წმიდა ქალბქი პეტუზა მდებარეობს გალატიას, კაპადოკიას და ფრიგიას შორის. ქართულ ტექსტს აკლია პირველი ორი სიტყვა (49,4), რამაც, ცხადია, ბერძნულ წინადადებას შინააარ-სი შეუცვალა. „პანარიონის“ ზოგიერთ ხელნაწერში კი, პირიქით, ამოვარდნილია ფრიგია (P. II, s. 211, 14). ეს ფაქტი იმაზე მეტყველებს, რომ ეპიფანეს ტექსტი ამ ადგილას ტრადიციულად არამყარი იყო და მოსალოდნელი იყო ქართული თარგმანის დედანშიც მხოლოდ „ფრიგია“ ყო-ფილიყო დაწერილი.

2. მხედარის უალენტინინები გან-
იგულებს, და სხუაიცა რაოდენიმე
თავისა გამოცა შესძინებს (32,2-3).
τὰ ὅμοια Οὐαλεντίνῳ πεφρονηκότες,
Ἱτερα δὲ παρ' ἀυτὸν ποσῶς
διηγούμενοι Προστιθέασι... (H 32,
3-4).

ქართული ტექსტის სხვაობა გამოწვეულია იმით, რომ მის დედანში
არ იყო სიტყვა – διηγούμενοι (თხრობა). მომდევნო თრშემასმენლიანი
წინადადების პირველი ზმა – Προστιθέασι მექანიკურად ჩაჯდა მის
ადგილას და ასე ითარგმნა ქართველი ავტორის მიერაც.

3. და კუალად, კპნტილი და
პრისკილი ქირსტესა [პე]ტუზას
გამოცხადებულად და დედლითა
სახითა წარპრევენ (49,9-11).
καὶ δὴ τῇ κυιντίλλῃ ἢ πρισκίλλῃ
Χριστὸν ἐκεῖσε ἐν Πέπουζῃ
ἀποκεκαλύφθαι ἐν εἴδει θηλείας
μυθολογοῦσι (H 49, 9-10).

ბერძნული ტექსტის შინაარსი ასეთია: Ήρωαპრობენ, რომ პეპუზაში
კვინტილს ან პრისკილს ქირსტე გამოჲცხადა ქალის სახით. საბულვებუ-
ლია, რომ ქართული თარგმანის დედანში არ იყო მიცემითის ართონი –
τῇ და ოფოფილემაც ეს მისთვის გაუგებარი სახელები სახელობით ბრუნ-
ვაში დასმულად ჩათვალა და ამგვარად თარგმნა მოედი წინადადება.

4. და ღმერთსა გონებად
განაბინებდეს და სულად ყოვ-
ლისავე არსებისა და სიღრმისა
ცისა და ქუეყანისა, ხოლო ყოველ-
სავე ჭორცად იტყოდეს და თუალ-
ად ვარსკულავთა (7,3-5).
Καὶ τὸν μὲν θεὸν νοῦν ὄρίζουσι,
καὶ ὡς ψυχὴν παντὰς τοῦ ὄντος
κύτους οὐρανοῦ καὶ γῆς· σῶμα,
δὲ αὐτοῦ τὸ πᾶν, ὡς ἔφην, καὶ ὁφ-
θαλμοὺς τοὺς φωστήρας (H 7,3-5).

ვვარა აუდობთ, რომ ამ შემთხვევაშიც ნაცვალსახელი აუτοῦ გამოტოვე-
ბული უნდა ყოფილიყო „ოთხმეოცთა წვალებათათუკს“ თხზულების ბერ-
ძნულ ხელნაწერში, რამაც წინადადების აზრი გადასხვაფერა.

აშენავა, რომ ერთი რიგი განსხვავებული წაგითხვებისა, რომლებიც
გარკვეული თავების ბოლოს მოდის, თეოფილეს თარგმანში ასევე ორიგი-
ნალით უნდა იყოს განპირობებული, რაკიდა „პანარიონისა“ და „ანაკეფა-
ლეოსისის“ შესაბამისი ადგილების ტექსტიც არაერთმნიშვნელოვანია:

1. და ურიდად უბრძანებენ
მათგანთა გუმევად დედათა და
მიცემად ნათლისღებისა (42,10-11).
'Αδεῶς δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ γυναῖκ-
ες ἐπιτρέπονται λουτρὸν διδόναι
(H 42. 10-11 შდრ.: P. II, s. 3,12. PG 42,
col. 861).

2. თქუეს მისთვე მართლმა-
დიდებულთა (72,6).
'Υπὲρ τῶν αὐτοῦ λόγων ὥρθιδοξοί
τινες μέσοι ὑπεραπε λογήσαντο (H

72, 5-6 བ୍ରାହ୍ମ.: P. III, s. 230, 20-21. PG
42, col. 872).

3. ხოლო უკუანააისკნელ სხუათა მოიგონეს რამე უცხოა და ოქუცს, ვითარმებ: გონებაა არა მიიღო მან (77,7-8).

4. და რამეთუ მოციქულიცა ცხ-
ადად შეპრისხნა წვალებათა ამათ
და თქმებ (4,6-7).

ὑστερον δὲ διανοουμεῖνοι, τί οὐκ
οἶδα εἰπεῖν, νοῦν αὐτόν φασι μὴ
εἰληφέναι (H 7, 7-8 Ἡρ.: P. III, s.
415, 10-11. PG 42, col. 873).

Σαφῶς περὶ τοῦτων τῶν τεσσάρων αἵρεσεων ὁ ἀπόστολος ἀποτέμνων ἔφη (Η 4,6-7).

საგულისხმოა, რომ ამ უკანასკნელ ნიმუშით წარმოდგენილი ტექსტი საერთოდ არ დასტურდება „ანაკეფალეოსისში“ (შდრ.: P. I, s. 164,21. PG 42, col. 844).

თუ არა ბერძნებული დედნიდან მომდინარედ, სხვანაირად ვერაფრით აგხსნიდათ ქართული თარიღმანის შემდეგ განსხვავებულ წაკითხვებს:

1. ვითარება-იგი დაწყებასავე
სოფლისასა. ხოლო ვიტყვ მე: ბარ-
ბაროზთა, სკუთთა და ელენთა (3,34-
35).

ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς καὶ δεῦρο, μέσος τυγκάνων βαρβαρισμοῦ καὶ Σκιθισμοῦ καὶ Ἐλληνισμοῦ (Η 3,28-29).

2. და ამისა შემდგომად სა-
მარიტელნი (9,1).

Kaī oī ἀπὸ τούτο Σαμαρεῖται (H 9,1).

3. რომელნი-იგი მეტად კრძალავდა ცხოვნდებოდეს (15,2).

οἱ τὸ ἀκρότατον βιοῦντες (H 15, 1-2).

4. ...და ანგელოზთათვეს და
სულისათვეს წმიდისა, და ვითარმედ
არს სასჯელი (15,4-5).

Καὶ ἡ περὶ ἀγγέλων καὶ πνέματος ἀγίου, ὅτι ἔστι, συγκατά θεσιν (Η 15,3-4).

5. ებრაულთა რაომე სახელ-
თაღთა და თავსა პელის დადებითა
იქსნებისო რეცა მიცვალებული
(36,5-6).

ἐπικλήσεις τινὰς Ἐβραϊκαῖς λέξεις
σιν ἐπιλέγοντες τῇ κεφαλῇ τοῦ
δῆθεν λυτρουμένου (Η 36,5-6).

ეპიფანე გვიპრელის „ახაგეფალლეოსისის“ ტრადიციული ტექსტი ზოგჯერ იცვლებოდა გადამწერ-კომპილატორთა უგულისყურობისა და მექანიკური შეცდომების წყალობით. რამდენიმე ასეთი ცვლილება ქართულ თარგმან-შიცვაა ასახული. მიკვერცხო თუ მაგალითს:

1. ηα τρόπος της περιπέτειας στην ομάδα της θεοφυλακής και τοις έαυτών είναι η προσδοκία της απόβασης (2,4-5).

„Ἐγενέλητο δέ τοι τοποθέτης ἡμέρας την περιπέτειαν την ομάδα της θεοφυλακής στην ομάδα της απόβασης“ τοις ομάδας της θεοφυλακής στην ομάδα της απόβασης.

2. Οι ομάδες της περιπέτειας θα προσπαθήσουν να αποφύγουν την περιπέτεια της απόβασης (26,6-7).

Δεκατέταρτη ημέρα της περιπέτειας στην ομάδα της απόβασης θα γίνεται η προσπάθεια να αποφύγουν την περιπέτεια της απόβασης.

Από την προσπάθεια της απόβασης στην ομάδα της απόβασης θα γίνεται η προσπάθεια να αποφύγουν την περιπέτεια της απόβασης.

1. Οι ομάδες της περιπέτειας θα προσπαθήσουν να αποφύγουν την περιπέτεια της απόβασης (53,3-4).

Δεκατέταρτη ημέρα της περιπέτειας στην ομάδα της απόβασης θα γίνεται η προσπάθεια να αποφύγουν την περιπέτεια της απόβασης.

2. Οι ομάδες της περιπέτειας θα προσπαθήσουν να αποφύγουν την περιπέτεια της απόβασης (70,2).

Δεκατέταρτη ημέρα της περιπέτειας στην ομάδα της απόβασης θα γίνεται η προσπάθεια να αποφύγουν την περιπέτεια της απόβασης.

Οι ομάδες της περιπέτειας στην ομάδα της απόβασης θα προσπαθήσουν να αποφύγουν την περιπέτεια της απόβασης.

დახელოვნებულ ავტორთან (ბუნებრივია, თეოფილეს ამგვარ მთარგმნელად ვრაცხო) შეცდომები მინიმუმამდე უნდა იყოს დაყვანილი. ამით იმის თქმა როდი გვინდა, რომ ჩვენი ძველი მთარგმნელები უზუსტობებს არ უშვებდნენ. უნებლივ თუ მექანიკური შეცდომებისაგან არავინაა დაზღვეული და მათ შორის ის მწერალიც, რომელმაც სათარგმნელი თხულების ენა ბრწყინვალედ იცის.

ახლა კი მოვიყვანთ იხეთ ნიმუშებს, სადაც ქართული თარგმანის სხვაობის მიზეზად თანაბრად შეიძლება ვიგულისხმოთ როგორც მთარგმნელი, ისე ის ბერძნული დედანი, რომელიც მას ხელთა აქვს:

1. უცნებათა რათმე იჩემებდა ფაντასίაς δέ τινας δι' ἔκπωμάτων სასუმელთა მიეρ მსახურვალობათა, ἐξ ἐπαιοιδῆς εἰς κυάνεον χρῶμα καὶ და სახესა იცვალებდა მწუანედ და πορφυράν μεταβάλλων (H 34,2-4). ბერძნულად (34,3-4).

ბერძნულ ტექსტში ნათქვამია, რომ თვითონ (ე.ი. მარკოზი) კი არ „იცვალებდა“ სახეს, არამედ ჭურჭლის ფერს ცვლიდა მწვანედ და მეწამულად. საგულვებულია, რომ თეოფილეს უნებლიურ აერია თὸ χρῶμα, - ατός (ფერი, საღებავი) სიტყვაში – ὄχρώς, χρώτος (ფერი, ფერი კანისა, ტყავისა; კანი, ტყავი, სხეულის პირი). დასაშვებია მეორე შესაძლებლობაც – ქართულის სხვაობა განპირობებულია ბერძნული დედნით.

1. მისცემენ უგუც პირველად γυναιξί გრαμμέν დე ἀποδιδόντες τὸ ἄρχειν მღდელობასა დედათა (49,5-6). კაὶ ἱερατεύειν (H 49,5-6).

საფიქრებულია, რომ ორიგინალში, რომლითაც თეოფილე სარგებლობდა, თὸ ἔρχειν-ის (მმართველობა, მეთაურობა) ნაცვლად ეწერა ἄρχήν, ან თავად მთარგმნელს აერია ისინი ერთმანეთში. სხვანაირად გაუგებარია, როგორ უნდა აიხსნას ქართულ ტექსტში სიტყვა „პირველად“.

დასასრულს, წარმოვადგენთ ქართული თარგმანის იმ ადგილებს, სადაც უკვე ეჭვს არ იწვევს თეოფილეს მიერ დაშვებული უზუსტობები:

1. ხოლო მოქალაქობად აქუნ- πολιτεία გრαμμέν დე მιάφορος (H 15,4). და თვითოსახე (15,5-6).

მიასივრდით მთარგმნელმა გადმოიტანა ქართულად როგორც „თვითოსახე“ (ე.ი. განსხვავებული, გამორჩეული), ხოლო კონტექსტში ეს ზედსართავი ნახმარია მისი სხვა გაგებით: ჩინებული, საუკეთესო.

2. ხოლო ცოლისაგან იჯმნიდა გრαμμέν დე παραιτεῖτα φάσκων და იტყვიდა: მარცხლ-გერძოვსა არსო იგი (45,3-4). გრαμμέნ დე მიასივრდით მთარგმნელმა გადმოიტანა ქართულად როგორც „თვითოსახე“ (H 45,3-4).

ή γυνή της οικογένειας γαδάρια περιπέτεια στην θεραπεία της. Η γυναίκα αποφασίζει να παραβιάσει την παραδοσιακή περιπέτεια της γυναικότητας, αλλά το παραδοσιακό πλεονέκτημα της γυναικότητας είναι το μεγαλύτερο πλεονέκτημα της γυναικότητας.

3. Ρωμαϊκό-ιορδανικό θρησκευτικό παραδόσιο που διατηρείται στην Αραβία και την Ιορδανία. Το θρησκευτικό παραδόσιο της Αραβίας και της Ιορδανίας είναι ένα από τα παλαιότερα στην ιστορία της γης. Το θρησκευτικό παραδόσιο της Αραβίας και της Ιορδανίας είναι ένα από τα παλαιότερα στην ιστορία της γης.

Μεταξύ της Αραβίας και της Ιορδανίας υπάρχει μεγάλη συγγένεια στην παραδοσιακή περιπέτεια. Οι παραδόσεις της Αραβίας και της Ιορδανίας είναι πολύ παλαιές και πολύ σημαντικές για την ιστορία της γης.

Το θρησκευτικό παραδόσιο της Αραβίας και της Ιορδανίας είναι ένα από τα παλαιότερα στην ιστορία της γης. Το θρησκευτικό παραδόσιο της Αραβίας και της Ιορδανίας είναι ένα από τα παλαιότερα στην ιστορία της γης.

Συμπληρωματική παραδοσιακή περιπέτεια

Οι παραδόσεις της Αραβίας και της Ιορδανίας είναι πολύ παλαιές και πολύ σημαντικές για την ιστορία της γης. Οι παραδόσεις της Αραβίας και της Ιορδανίας είναι πολύ παλαιές και πολύ σημαντικές για την ιστορία της γης.

Οι παραδόσεις της Αραβίας και της Ιορδανίας είναι πολύ παλαιές και πολύ σημαντικές για την ιστορία της γης.

32 Οι παραδόσεις της Αραβίας και της Ιορδανίας είναι πολύ παλαιές και πολύ σημαντικές για την ιστορία της γης.

1. მართალია, იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება ქართულ ტექსტები იხეთ შემთხვევები, როცა ბერძნულის გავლენით სახელი სათანადო ბრუნვაში არ დგას:

δ) Ρωμείον οιαρχόθανεύδιαν – οἱ ἐρμηνεύμενοι δικαιοτάτοι (Ηγμαρτολεύσνο (16,1). 16,1).

„უმართლესნი“ ვითარებითის ნაცვლად დგას სახელობით ბრუნვაში. თუ ამ სიტყვას სახელობითში დავტოვებდით, მაშინ უნდა ჩაგვემატებინა ზმინიზედა „ვითარება-იგი“.

δ) οὗτος συνήκμασεν Τατιανὸς ιουστίνῳ τῷ ἀγιωτάτῳ μάρτυρι καὶ φιλοσόφῳ (Η 46,1-2).

ბერძნულის ანალოგით განსაზღვრება – „წმიდა მოწამე და ფილოსოფისი“, ნათესაობითის ნაცვლად დახმულია მიცემით ბერნებში.

2. ცნობილია, რომ ზმან-შემასმენელი მთავარი ძალგვია ქართული წინადაღებისა და, ცხადია, მისი გამოტოვება, როგორც არაერთხელ აღ-უნიშნავთ, არაბუნებრივია ჩვენი ქრისტიანობის და უცხოური (უპირატესად ბერძნული) სინგრაქსის გავლენით აიხსნება. წარმოვადგენთ რამდენიმე ნი-მჟ჈ს, როდესაც ბერძნული ტექსტის ანალიზით თეოფილეს თარგმანსაც აკლია ზმან:

α) δρεπαγδν ნოესით და წალ-
მართცა ვიდრე აღშენებადმდე
გოდლისა და ბაბილოვნისა, და
შემდგომად გოდლისა უამთა
მკირეფთა რათმე წელთა (2,1-3).

άπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Νῶε καὶ
μετέπειτα ἔχρι τῆς τοῦ πύργου
οἰκοδομῆς καὶ βαβυλώνος καὶ μετὰ
τὸν τοῦ πύργου χρόνον ἐπὶ ὀλίγοις
ἔτεσιν (Ἡ 2,1-3).

გ) ევიონელი, მხგავსადვე პირ-
ველოქმულთა მათ კორინთელთა
და ნაზორეპლთა (30,1-2). Ἐβιωναῖοι, παραπλήσιοι τοῖς
προειρημένοις Κηρυνθιανοῖς καὶ
Ναζωραῖοις (Η 30,1-2).

დ) მარგელიანელი – მარგელოსგან ანგურა ღაღლატიისა (72,1).
Μαρκελλιανοί, οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου τοῦ ἀπ' Αγκύρας τῆς Γαλατιας (Η 721-2).

1

3. ბერძნული ტექსტის მექანიკური კადლკირება, რაც ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდანაც კარგად ჩანს, აბუნდოვანებს ქართული თარგმანის ზოგიერთ ადგილს, ამნელებს აზრის გავეხას, უჩვეულოს ხდის წინადაღებაზე:

ა) (I) ქერდონიასგან (II) ირაგ-ლეობს მიითუალეს მათ მიმართებად იგი საცოტისათ, (III) ხოლო უმეტეს მათცა საცოტისა (41,1-2).

ἀπὸ Κέρδωνος τοῦ Ἡρακλέωνα διαδεξαμένου τὴν μετοχὴν τῆς πλάνης, προσθέντος δὲ τῇ ἀπάτῃ (Η 41,1-2).

პირველი წინადაღება გაუმართავია, რადგან აკლია ზმნა-შემასმენელი (აჯობებდა: მომდინარეობენ კერძონესაგან, ანდა: კერძონებ მისცა და-საბამი მათ წვალებას). სახელი „ირაკლეოის“ (II) ბერძნულის გავლენით არასწორი ფორმითაა ნახმარი (უნდა იყოს: ირაკლეონისგან, ან ირაკლეო-ნის მიერ). გამოტოვებულია ზმნა მესამე წინადაღებაშიც.

ბ) (I) და, მსგავსად უალენტინი-ანესსა, შჯულ-დვა, (II) ოპნიერ რათ-მე სხეულთა, რომლითა განწვალებულ იყო უალენტინისთვალის (56,3-5).

παραπλησίως Οὐαλεντίνῳ ἐδογμά-
τισε χωρὶς ἐνίων, ὃν διαφέρεται
πρὸς Οὐαλεντίνου (Η 56,3-4).

მოყვანილ ნიმუშში ქართული თარგმანის წინადაღებათწყობა ბერძნულის ანალოგიურია, რის გამოც მნელდება მისი შინაარსის გაგება. რა თქმა უნდა, ჯობდა პირველი წინადაღება მეორის შემეტყოფის დასხმული.

გ) ძუცლსა ადოქუმასა პგმობენ
და, რომელი მას შინა მეტყველებ-
და – ლერთსა (66,5-6).

παλαιὰν διαθήκην βλασφηροῦντες
καὶ τὸν ἐν αὐτῇ λαλήσαντο θεόν
(Η 66, 5).

აქაც ქართული წინადაღების კონსტრუქცია ბერძნულს მიჰყება, რის გამოც აზრი მთლიად ნათელი აღარაა. თუ უგანასსტელ სიტყვას – „ღმერ-თხა“ – ავიტანთ „რომელის“ წინ, ყველაზე ფარის ადგილას დადაგბა.

4. თეოფილეს თარგმანში გვხვდება მიმღებური კონსტრუქციები, თამაშები მათი სისარბე არ დახტურდება. დავითოწმებთ რამდენიმე ნიმუშს:

ა) ხოლო ელინ ეწოდების მათ
ელექტოს ვისგანმე კაცისა, ელადას
დამგუდრებულისა, კუადად სხეუანი
ვითარ იტყვან, ზეთისხილისაგან,
ათინას აღმოცინებულისა (3,23-25).

“Ελληνες δὲ κέκληνται ἀπὸ Ἐλένου τινὸς ἀνδρὸς τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι κατωκηκότων ἔτεροί φασιν, ἀπὸ τῆς ἐλαίας τῆς ἐν Ἀθήναις (add. βλαστησάσης RW) (H 3,19,21).

δ) Ῥωμεῖλνο-ιογιο Σζεύλιογιο
ογγένεσ δα μετρηδνο ματ μογρ
μωτεμζεύλτα ματ μετρηδνοτανο
(14,1-2).

γ) Μοσγε έενεθίσα μογμεδεύδισα
αλματρζεύλεύλνο, γασιοδιοδοισ, θα-
ριορνιολοισ τανα, θεμονιδνοισ δα
μενανδριανεύλτα μομονάτζεύλνο
(24,1-3).

Σαντρζεύλενα, ρωμ δολω μαγαληοις θερνείδησ | τελεσταί,
μα – τελεσταί (Med. Pas. Fut. sin. III p.) Καρτζεύλαδ μομδερνοιτ αρισ γαδ-
μωτεμζεύλο.

άξε ζενδα ζεγβοιθνοτ, ρωμ δερνεύλοισ γαζλεύνοιτ καρτζεύλ θελζεύλ
ζειμβενεζα θαζεισιανο (οντονιθιζερο) θωρμεύδισ μοκαράδεύλνο θεμαργεά.
μωτογεναντ ερτ μαθασιανατεύδελ θιδη:

δα αξενδα ματ γωγεληογιο ζερο-
αταρ, τζνογιρ μαγεύδισα θαρμαρ-
τασεα, δα αρτζα ζεγεύδισα γοισαμε,
δα τζνογιρ γεραρ-γωτοισα μεγυδαρ-
τα αρραρημοισα δα θεγατα ματ θι-
ναρεζθαρμεθερζεύλτα μοσεης ζεμδε-
γτα (9,8-11).

5. Κρεμησ ταργμαθησο γεκερηδεά θασιγρο ιονθρζεύλερο, ρωμελτα
θεμαργεά δα καρτζεύλ ζναθι, ρωγαρρζ θεσι, ζεζρ, ζεθρζεύλοια. θαρμογαρρεθη
μαγαληοιτεθησ, θαδαρ ζηγαραδ θανη, ρωμ θασιγρ θωμρηζησ καρτζεύλ θελζεύλ
θερνείδησ δερνεύλοισ δερδαθησο γαθαθιρωδεθησ:

α) Νικολαοισθαν, ρωμεληο-ιογιο
οινα μωτριζεύλτα μογρ θεθερζεύ-
δαδ θαζμαρησα μασ (25,1-2).

β) θωλω γοναθεθαν γελθω-
δα ρωμ ογιο θαμεύδισα, ογγεθρα
(54,4-5).

γ) θωλω θεγαταθαν ζεθεθησοι
οιθηδα, γοταρμεδ ζροηησ μοσγε θερδα
(72,4-5).

οίτινεις νομικοί μέν ήσαν και
δευτερωταί παραδόσεων τών παρ'
αύτοις πρεσβυτέρων (Η 14,1-2).

τής αύτης άισχρουργίας | τελεσταί,
άπο βασιλείδους, τού άμα Σατορνίλω,
και Σιμωνιανοίς και Μενανδριανοίς
μαθητευμένου (Η 24,1-3).

τά πάντα έχουτεις ώς Ίουδαίοι,
πλὴν τού βδελύττεσθαι τά έθνη και
μήτε προσψάειν τινῶν και πλὴν
τού ἀρνείσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν
και τὰς ἄλλας προφητείας τὰς
μετά Μωσέα (Η 9,8-10).

άπο Νικολάου τού ἐπί ταῖς χρείαις
ύπὸ τῶν ἀποστόλων ταχθέντος (Η
25,1-2).

Ἐπειδὴ οὖν οὗτος φυγῶν ὠνειδίσθη
(Η 54,4).

παρ' ἄλλων τοῦτος αύτοῖς ἐμμένειν
κατηγορήθη (Η 72,3-4).

დ) რომელთა და სახელად- ის ἐπεθέμεθα κολλυριδιανοί (Η
ცა ეწოდების კოლკრიან[ელნ]ი 79,2-3).
(79,3-4).

6. ქართულ თარგმანში, დედნის გავლენით, ძალზე ხშირად იხმარება თანდებულიანი (განსაკუთრებით – „გან“ თანდებულიანი) კონსტრუქტია. კ. დანელიას აზრით, ქართული ენა ასე თუ ისე იგუებს ამ მოვლენას, მაგრამ როცა ზმანში გამოხატული პირმიმართი თბიექტი თანდებულიან ბრუნვაში დგას, ეს ქმნის უავე მისთვის არაბუნებრივ, კონტამინაციურ კონსტრუქტიას, რაც უცხო წყაროების, პირველ ყოვლისა კი, ბერძნული წერილობითი ძეგლების გავლენითაა გამოწეული³³. ორიოდე ამგვარი ნიმუში ჩვენს ტექსტშიც დასტურდება:

ა) და რავთა განეყენებ ყოვ- თὸ ἀπέχεσθαι ἐμψύχων, ὅμοίως καὶ ლისაგანვე მშპნვიერისა (13,3). ἐν τοῖς ἄλλοις (Η. 13,3-4).

ბ) ხოლო შეერთვის ამათ თანა კლეინთაგანცა მოგონებული წვალე- Συνάπτουται δὲ τούτοις καὶ τῶν ბავ (80,1). ἀπὸ Ἐλλήνων ἐπιτετηδευμένων αἵρεσεων (Η 80,1-2).

7. ერთ ადგილას ქართულ ტექსტში გვხვდება „ზე“ თანდებული დროის გაგებით:

რომელი იყო პეტრეს ზე მოცი- თοῦ ἐπὶ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου (Η ჭულისა (21,1-2).

დღეს დადგენილია, რომ „ზე“-ს ამ მეორეულ ფუნქციას ბერძნული წყარო, კერძოდ კი, ἐπὶ (-ზე) წინდებული განაპირობებს³⁴.

8. კ. დანელიას დაკირვებით, „ვიდრე“ უდეტრიანი ფორმები ძველ ქართულ ენაში უცხოენოვან, უპირველეს ყოვლისა, ბერძნულ პირველ წერილთა გავლენის შედეგად უნდა აიხსნას. ამ კონსტრუქტიაში მიწ-ევნითობის შინაარსით ნახმარი წინდებულიანი სახელების გრამატიკული მნიშვნელობა გადმოდებულია ორმაგი საშუალებით: ერთი, ბუნებრივი ქართული შესატყვისით, -მდე თანდებულით, და მეორე, პირდაპირი შესა-ტყვისით, „ვიდრე“ წინდებულით. ასეთ შემთხვევაში საქმე გვაქს თავისე-ბურ მორფოლოგიურ პლეონაზმთან, სადაც „ვიდრეს“ ხმარება მეორეულია; იგი ქართული ფრაზისათვის ზედმეტიდ და თუ მას მაინც ხმარობს მთარგმნელი, ეს იმიტომ, რომ წინდებული წინდებულითვე იქნეს გად-

33 კ. დანელია, უცხო ენათა გავლენის კვალი ძველი ქართული წერილობითი ძე-გლების ენაში, მაცნე, ენისა და ლიტ. სერია, თბ., 1975, №4, 80; 86. შდრ.: მისივე, ქართული სამწერლი ენის ისტორიის საკითხები, თბ., 1983, 154.

34 კ. დანელია, დასახ. წიგნი, 92-93.

მოტანილი ქართულში³⁵. „ვიდრე“ წინდებულიან კონსტრუქციას ზოგჯერ თეოფილე ხუცესმონაზონიც მიმართავს:

ა) და იპყრია ადამის დღეთაგან ათი ნათებავი ვიდრე ნოესამდე (1,1-2).

ბ) და სულთა გუამითი-გუამად შესლვასა ვიდრე უნდოდ მშპნვი-ერადმდე და იძრვისად (5,5-6).

გ) რომელი-ესე ყოველი სას-წაული იყო მათ ზედა და ნიშანი ვიდრე ქამადმდე მოღუბწებისა (15,13-14).

დ) ქუალად, რაოდენი წვალე-ბად იყო სიმონითგან ვიდრე მოაქა-მომდე (27,9-10).

9. წინდებულიანი ფორმები საერთოდ არაბუნებრივია ქართულისათ-ვის და იგი ბერძნული ენის ზეგავლენითა გამოწვეული. ორ შემთხვევაში წვენს თარგმანშიც გვხვდება ამგვარი კონსტრუქცია. აქ ქართულისათვის ბუნებრივი რიგის ნაცვლად თანდებული ნახმარია სახელის წინ:

ა) და იუდას პატივ-სცემენ, და თანავე კორეს და დათანს და აბირონს და მათ ზედა სოდომელთ-აცა (38,4-5).

ბ) პეპოზან ქალაქება რასმე მოკვრებულსა შორის ფრიგგასა უგებენ (49,3-4).

ბιარკესასა აპი წმეროს თოუ ʼადამ ეპი ბერ გენესის [წმ] თოუ წმე (H 1, 1-2).

μεταγγισμοὺς δὲ ψυχων ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα ἄχρι ζῷων καὶ κνάδαλων (H 5,5-6).

ἄτινα ταῦτα ἀτύγχανε σημεῖα τῆς παρ’ αὐτοῖς ἔως καιροῦ ἐγκρατείας (H 15,10-11).

ώς αἱ ἀπὸ Σίμωνος καὶ δεῦρο αἰρέσεις (H 27,8-9).

”Αμα δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκθειάζουσιν, ὅμοιν καὶ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς Σοδομίτας (H 38,4-6).

Πέπουζαν πόλιν τινὰ ἐρημον ἀνὰ μέσον Γαλατίας καὶ Καππαδοκίας καὶ Φρυγίας ἐκθειάζοντες (H 49,3-4).

10. ქართულ თარგმანში გვხვდება ადგილობითი ზმნისწინების გამოყ-ენების შემთხვევები ადგილის ზმნიზედების ნაცვლად, თუმცადა მათი სიჭარბე შასში არ დასტურდება. როგორც ცნობილია, ეს მოვლენაც ბერ-

35 გ. დანელია, „უცხო ენათა გავლენის გვალი...“, II. „ვიდრე“ უდებრიანი კონსტრუქციები ძველ ქართულში, მაცნე, ენისა და ლიტ. სერია, თბ., 1978, №1, 93. შედრ.: მიხივე, ქართული ენის ისტორიის საბითხები, 155.

მნული ენის ზეგავლენითაა ახსნილი³⁶. საგულისხმოა, რომ თეოფილეს თარგმანში ადგილობრივი ზმინისტინების ხმარებას ზოგჯერ უშეალიდ ბერძნული დედანი არ განაპირობებს. ეს ბუნებრივიცაა. ამგვარი ფორმები გარკვეულად ფესვგადგმული იყო სალიტერატურო ქართულში, მათ შორის ორიგინალურ ქართულ ძეგლებშიც და იგი გამოწვეული იყო ბიბლიურ და ჰაგიოგრაფიულ წიგნთა ძველი ქართული თარგმანების გავლენით³⁷.

მოვიყვანთ ნიმუშებს:

ა) და რამთა არავის ესუას καὶ μηδένα γαμετὴν ἔχειν τაζის ცოლი, არამედ ვითარცა-ვის ἰδίαν, ἀλλὰ τοὺς θέλοντας ταῖς ენებოს, თანა-ეყოფვოდის (6,5-6).

ბ) რომელთაცა მიემთხუცვიან, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσι συνεο- განუკითხებელად თანავე დღესას- ρτάζοντες ἀδιαφόρως (12,2).

გ) სხუასა, რაოდენსა რას ძალ- იσα ἄλλα εἰς ὄμοίωσιν δύναται უც მოზავებად წვალებისა მის მათ- τροπολογεῖσθαι τῆς αὐτῶν αἰρέσεως, ისა, გარემოქცევით სიტყუათავთა გεχόμενοι (31,3-4).

დ) ხატებად მიიღო წინადაცუცთო- τὸν χαρακτῆρα διὰ περιτομῆς ო (4,1-2). εἰληφώς (H 4,1-2).

ე) ესინნი, არცა ერთსა რას წი- 'Εσσηνοί, οἱ μηδ' ὑποτέροις ἐναντι- ნა-აღუდგებიან (12,1). ούμενοι (H 12,1).

ვ) ესე ელენთა სწავლულებასა ზედამიწევნით მეცნიერ იყო (54,2).

ზ) სხუასა ზედა ჰგაბ ცილობა- სა, გარეშე მათსა (61,3-4).

1. ბერძნული კაὶ-ის შესატყვისად –ცა და –ვე ნაწილაკებთან ერთად ჩვენს ძეგლში მათივე უუნქციით სისტემატურად იხმარება „და“ კავშირი (მორფოლოგიური პლეონაზმი), რაც აშკარა ბერძნიზმია:

³⁶ ქ. დანელია, უცხო ენათა გავლენის გვალი..., 4. ბერძნულ ადგილობრივ ზმინისტინა გადმოცემისათვის ძველ ქართულში, ზაცქე, ენისა და ლიტ. სერია, თბ., 1981, №2 145. შდრ.: მისივა ქართული სამწურლო ენის ისტორიის საკითხები, 151-153.

³⁷ ქ. დანელია, დასახ. ნაშრომი, 154.

ა) ორნი დასაბამნი შემოიხუნა
და ამანცა (34,2).

δύω ἀρκὰς καὶ οὗτος παρεισάγων
(H 34,2).

ბ) ერთბამად და იღვძებენ და
დღესასწაულობენცა (50,3-4).

καὶ ἄμα ἀγρυπνοῦντες ἔορτάζουσιν
(H 50,4).

გ) ესრეთვე და სულსა წმინდა გოვლითურთ დაბადებულად განაჩინებენ (73,3-4).

΄Ωσαύτως καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀγίου κτίσμα παντελῶς ὄριζονται (Η 73,4-5).

დ) რომელთა თანა იყო და
ევდექსიონცა (76,4).

οἵς συνῆν καὶ Εὐδόξιος (H 76,4).

საგულისხმოა, რომ „და“ კავშირი ნაწილების დანიშნულებით ზოგჯერ გამოიყენება მაშინაც, როდესაც ბერძნულ დედანში მისი ფარდი კაί არ ზის, რაც ამ ტენდენციის სიმყარეზე მიგანიშნებს. მაგ.: ოომელთაგან იქმნებს და ორბკლიცა (2,5. შდრ.: ჩ. 2, 5-6) ესრეოვე და მკუდარობაც ძღვისა განაგდებს (41,6. შდრ.: ჩ. 41,5), ქრისტესა სახითა პმსახურებებს და მზესა და მთვარეებს (66,2. შდრ.: ჩ. 66,2).

„და“-ს ჭარბი ხმარება საერთოდ დამახასიათებელია თეოფილეს თარგ-
მანისათვის, ისევე, როგორც იგი ნიშანდობლივია ზოგადად ძველი ქართუ-
ლი ენის ძეგლებისათვის. ეს მოვლენა ჩვენს ტქესტში აისხება არა
იმდენად ბერძნული დედნის გავლენით, არამედ უკვე ერთგვარად დაკანონ-
ებული ტრადიციით, რომელიც სათავეს, როგორც კ. დანელიამ გაარკვია,
ჯერ კიდევ ბიბლიური წიგნების ძველი თარგმანებიდან იღებს³⁸. „და“
კავშირის სიხშირე ძველ ქართულში მისი ფუნქციონალური დატყიროვის
მრავალპლანიანობითაა გამოწვეული. მკვლევარი მათგან გამოყოფს შემ-
დეგ მომენტებს:

- „და“ ნახმარია ერთგვარ წევრებს შორის შერწყმულ წინადაღებაში;
 - „და“ ნახმარია სრულიად დამოუკიდებელი წინადაღების საზღვარზე;
 - „და“ გამოყენებულია თხრობის დიდი პერიოდების შემადგენელ ნაწილთა დასაცვლილებლად, ოუდი წინადაღების შემცველ ცალკეულ კომპონენტთა ერთ დიდ მონაკვეთად შესაერთობლად³⁹. ამავე გარემოებითაა გამოწვეული „და“-ს სიჭარბე-სიხშირე „ოთხმეოცთა წვალებათათვეს“ თხზულების ქართველ თარგმანშიც. წარმოვადგინოთ რამდენიმე დამახსიათებელ მაგალითს:

³⁸ Յ. Հանգլոօ, Աշխեր ղբառա ցացլեցնօն կը պալո..., 3. *vav consecutivum*-օն ցածրուցմա տանմօնթացնօնօն անգլիական լեզվում, Երևան, ՂԲՍ, 1979, №3, 96.

39 od3q, 90.

- ა) რომელთა შეერთო ეპიფანე და ისიდორე, რომელთა იგ-ივე შეთქმულებად იწუმიეს და მხგავსივე უალენტინინე-სი განიგულეს, და სხუაღცა რაოდენიმე თავისა გამოცა შესძინეს. და ხენეშისმოქმედებასა ასწავებდეს (32,1-4. შდრ.: H 32,1-4);
- ბ) და ძე-მამად ქრისტე ახწაგა, და მასგვ და ერთსა იტყო-და მამად და ძედ და სულად წმიდად (57,2-4. შდრ.: H 57,2-3);
- გ) ორიგენი[ს] ვისგანმე არიან იგი და ხენეშისმოქმედ, და იდუმალთა რათმე და უთქუამთა აღმასრულებელ; და ჭო-რცთა მათთა ხრწნილებასა მისცემენ (63,1-3).

რაც შეეხება ბერძნულ ლექსიკას, მისი ხმარებაც ჩვენს თხზულებაში საგმაოდ შეზღუდულია. მასში გვხვდება ბერძნული ენიდან შემოსული (ან მისი მოდელით შექმნილი) ისეთი სიტყვები, რომლებიც ძველთაგანვე შემოვიდა ქართულში და XI საუგუნეში მტკიცედ იყო დამკვიდრებული სალიტერატურო ენაში. ასეთებია: შაბათი, კპრიაკე, უკლესია, მონასტერი, ეპისკოპოსი, მონაზონი, მონაზონება, ანგელოზი, სატანა, კათაკუმეველი, ჰრომი, ანდამატი, პასექი, კათოლიკე, პორფირი, ექსორია-ყოფა და სხვ.

ქართული ლექსიკის მეორე, მცირე ნაწილი ნაკლებად უნდა ყოფილიყო გავრცელებული იმ პერიოდის ქართული ენის ძეგლებში (რამდენიმე ბერძნული სიტყვა თავად თეოფილეს შემოტანილი ჩანს). ესენია:

- მეროპოს (3,28) – ὁ μέροψ
 პენტატივეთ (9,6; 13,2; 19,6) – ἡ πεντάτευχος
 დელმატიკონი (15,10) – δαλματικός
 იმარმენი (15,15) – ἡ είμαρμένη
 სოლინარი (31,8) – ὁ σωλήν
 პროსვოლა (35,3) – ἡ προβόλη
 ოდდოადა (35,3) – ἡ ὀγδοάς
 ბალასინი (36,5) – τὸ βάλσαμον
 სბპტეოს (54,1) – ὁ σκυτεύς
 ირონია (73,2) – ἡ αἰρωνεία
 გოლორიდი (79,2) – ἡ κολλυρίς

და ბოლოს, წარმოვადგენთ იმ კომპოზიტებს, რომლებიც თეოფილეს თარგმანში ბერძნული როტული სიტყვების მიხედვითად გაფორმებული:

ზემოთქმული || პირველთქმული (30,1) – προ-ειρήμενος; ღმერთყოფა (3,5) – θεο-ποιέω; მშობლის-მშობელი (3,11) – ὁ προ-πάτωρ; ვერცხლისმჭედელი (3,14) – ὁ ἀργυρο-κόπος; ოქროისმჭედელი (3,14-15) – ὁ χρυσό-χοος; ღმრთისმსახურება (3,32; 3,36) – ἡ θεο-σέβεια; სჯულის-დება (14,5) – ἡ νομο-θεσία; მამათმთავარი (19,4) – ὁ πατρι-άρχης; ხე-

ნეშისმოქმედება (23,2; 24,1; 25,2-3...) – რ აისხრუგია (აისხროს ერგ); ხენეშისმოქმედი (63,1) – აისხრო-პილი; კორცისმჭამელობა (30,6; 75,8) – რ სარკო-ფაგია; დედალ-მამალი (31,6) – ძრენისტელის; თანამოხწავლე (34,1-2) – ბ სუმ-ფილტეტის სახელდაუდებელი (44,4) – ა-კათონომასთოს; ვეშპის-სახისა (45,2) – ბრაკონტეიმის (ბრაკას, ეიდის); ცრუ-წინასწარმეტყველი (53,3) – ბ ψευδი-პროფეტის; ძე-მამა (57,3) – ბ ული-პატერ; დედალი (58,2) – რ მუტრო-კამასა; წინასწარმოგსენებული (65,3-4) – (65,3-4) – პრო-კათაგელტიკის.

ვფიქრობთ, განხილული მასალა ეჭვმიუტანლად ცხადყოფს წმ. ეპიფანეს „ოთხმეოცთა წვალებათათგა“ თხზულების ბერძნული დედნიდან მომდინარეობას. აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართულისათვის უცხო ენობრივ მოვლენათა უმეტესობას (ბრუნვის აღრევა, ზმის გამოტოვება, უჩვეულო წინადადებათწყობა, მიმღეობაური კონსტრუქცია, თანდებულიანი სახელის ობიექტად შეწყობა, „ზე“ თანდებული დროის მნიშვნელობით, წინდებულიანი ფორმები, ადგილობრივი ზმისწინიანი კონსტრუქცია) თეოფილეს თარგმანში არა აქვს კანონზომიერი ხასითი და უფრო გამონაკლისების სახეს ატარებს.

ქართული თარგმანის ენობრივ-სტილისტური

თავისებურებანი

„ოთხმეოცთა წვალებათათგა“ თხზულების ქართულ-ბერძნული ტექსტების გამოწვლილვითი შეჯრება და ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გამოვყოთ ქართული თარგმანის ზოგიერთი ენობრივ-სტილისტური თავისებურება, რამდენადმე მაინც წარმოვაჩინოთ თეოფილეს ხუცესმონაზონის მთარგმნელობითი ხელწერა. როგორც დაკვირვება გვიჩვენებს, თეოფილეს უმეტეს შემთხვევაში მექანიკურად, ბრმად არ მისდევს სათარგმნო ტექსტს. ზემოთაც აღვნიშნეთ, რომ მისთვის უმთავრესია დედნისეული აზრის ზუსტად გადმოცემა ქართულად. ამიტომ ჩვენი მთარგმნელისათვის უცხო არ არის ბერძნული წინადადების კონსტრუქციის შეცვლა ქართულისათვის მისაღები ენობრივი ნორმებით, ცალკეული სიტყვების გადმოღება მშობლიურ ენაზე მონათესავე მნიშვნელობებით და ა.შ.

უპირველეს ყოვლისა, შეეჩერდებით ქართული თარგმანის ზოგიერთ სინტაქსურ მოვლენაზე, რამდენადაც ყველაზე მეტად აქ მუდავნდება მთარგმნელის ნიჭი და ოსტატობა, მშობლიური ენის ცოდნა, მისი დამოკიდებულება სათარგმნო ტექსტთან. აქ იჩნეს ხოლმე უპირატესად თავს ერთი ენის გავლენა მეორეზე. ამჯერად მოგვიხდება ზოგიერთი ისეთი

რამის პირუკუ გამეორება, რაზედაც ვსაუბრობდით ზემოთ – ქართული თარგმანის ბერძნიზებზე რომ ვმსჯელობდით.

1. ბერძნული უშემასმენლო წინადადება ქართულ თარგმანში წარმოდგენილია ზენით:

ა) ამან იწყო ქამთა აბრაჰამისთა და ხატებად მიიღო წინადაცუტითა (4,1-2).

ბ) რომელნი-იგი სიმონისგან იყვნეს მოგპსა, რომელი იყო პეტრეს ზე მოციქულისა (21,1-2).

გ) კორინთიანელნი, რომელთა და მირიათიანელცა ეწოდების (28,1).

დ) განიყვნეს თეოდოტი სპატეოს ვიზანტიელისაგან (54,1-2).

άπὸ τῶν χρόνων Ἀβραὰμ τὸν χαρακτῆρα δία περιτομῆς εἰληφώς (H 4,1-2).

οἱ ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου τοῦ ἐπὶ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου (H 21,1-2).

Κηριυθιανοί, οἱ καὶ Μηριυθιανοί (H 28,1).

οἱ ἀπὸ θεοδότου τοῦ σκυτέως ἀπὸ Βυζαντίου (H 54,1).

ეს ნიმუშები და ამის საპირისპირო მაგალითები, რომლებიც ზემოთ დავიმოწმეთ, ცხადყოფს, რომ თუ ერთ შემთხვევაში თეოფილე უცვლელად თარგმნის ბერძნულ უშემასმენლო წინადადებას, მეორე შემთხვევაში მას ცვლის ქართულისათვის მისაღები ზმნური კონსტრუქციით. ასე რომ, ქართულ თარგმანში დასტურდება ამ ორი ურთიერთსაბაწინააღმდეგო სინթაქსური მოვლენის პარალელური თანაარსებობა.

2. ბერძნული მიმღეობური კონსტრუქციები ქართულ თარგმანში, როგორც წესი, ძირითადად თარგმნილია ზმნის პირიანი ფორმით. ყველა მაგალითის მოყვანა ძალზე შორს წაგვიყვანდა (შდრ.: 16,3-5; 19,3-4; 24,3-4; 26,1-2; 32,2-3; 66,2-4; 68,1-3; 74,2-5 და ა.შ.). დავიმოწმებთ სამდაბახასიათებელ ნიმუშს:

ა) რომელნი-იგი გუცლსა ადიდებენ და ამას ქრისტედ ჰგონებდენ, რომელთა ჰყავს და ბუნებითიცა გუცლი, მძრომალე გუადრუცსა რასმე შინა (37,1-3).

οἱ τὸν ὄφιν δοξάζοντες καὶ τοῦτον Χριστὸν ἦγουμενοι, ἔχοντες δὲ φύσει ὄφιν το ἑρπετὸν ἐν κίστῃ τινί | (H 37,1-2).

ბ) რომელნი კორცთა აღდგომასა უვარ-ჰყოფდეს. ხოლო იგმარებენ იგი ძუცლსა და ახალსა აღთქუმასა და უვარ-ჰყოფენ ხრულებით ქორწინებასა, ხოლო მონაზონთა, ქალ-წულთა და მოღუაწეთა შეიწყნარებენ (67,2-5).

σαρκὸς μὲν ἀνάστασιν ἀθετοῦντες, ხρῷμενοι δὲ παλαιῷ· καὶ νέᾳ διαθήκῃ, ἀπαγορεύοντες γάμον παντελῶς, μοναζοντας δὲ καὶ παρθένους καὶ ἐγκρατευμένους || δεχόμενοι (H 67,2-4).

გ) რომელნი ქესა ღმრთისასა დაბადებულად იტყვან და... ჭორცთა ოდენ მაცხოვრისათა მარიამისგან მიხურულად დაამტკიცებენ (69,1-4).

οἱ τὸν ὑιὸν τοῦ θεοῦ κτίσμα λέγοντες καὶ... σάρκα μόνου τὸν σωτῆρα ἀπὸ Μαρίας εἰληφέναι διαβεβαιόυμενοι (Η 69,1-3).

3. ქართულ ტექსტში ზოგჯერ დედნისაგან განსხვავებულად იხმარება მხელობითი და მრავლობითი რიცხვი. თეოფილეს ამგვარი თავისუფლება რიცხვის წარმოებისას უპირატესად განპირობებულია ქართული ენის სინტაქსით, აგრეთვე თარგმნის სტილისტიკით და ზოგიერთი სიტყვის (ან შესიტყვების) ქართულში ამ დროისათვის უკვე უნივიცირებული რიცხვის ფორმით.

მრავლობითი რიცხვის ნაცვლად ქართულში მხელობითთა თარგმნილი შემდეგი სიტყვები: ნათესავი (1,2; 3,4; 9,14); შეუდგა (3,4); მძლავრი (3,6); გრძელება (3,7); ქმნის (3,7); მეძეგლე და მესაიდუმლე (3,18); ღმერთადცა (3,22; 31,7); ელინ (3,23); ეწოდების (3,23; 79,4); ეწოდა (3,28); ეწოდებოდა (26,3); დამკადრებულისა (3,23-24); აღაშენა (3,27); მეროპოსცა (3,28); წვალებადცა (3,29), წვალებისა (9,2), წვალებად (13,7; 27,10), წვალებითა (46,3); განკუოვდა (3,33); განყოფილებისათვე (4,10); სულიერსა (5,3), სულიერისა (19,2); გუამითი-გუამად (5,5; 6,6-7); უნდოდ მჟანვიერადმდე (5,6), მჟანვიერისა (13,3); იძრვისად (5,6; 6,7); ენებოს (6,6); თუალად (7,5); განკუამთეული და განუნაწილებელი ჭორცებად (8,1); მსგავსივე (8,2; 27,8; 32,2; 44,1), მსგავსესა (38,2,1) || მსგავსესავე (71,1); აქუნდა (9,8; 53,6); აქუსცა (70,7) || აქეს (13,4; 52,2; 70,2; 74,1); ყოველივე (9,8; 43,2; 53,6) || ყოველი (27,4), ყოველსა (29,2; 34,6) || ყოველსავე (18,2), ყოვლისავე (75,8); ვისამე (9,9); წესითა (13,1); მარხვითა (13,4); პრწამს (13,5; 19,3); შჯულიერ (14,1); განყენებულად || გამორჩეულად (15,1-2); ათეული (15,8)⁴⁰; სახე (15,9); დელმატიკონისა (15,10); კუართი (15,10); რომელი-ესე (15,14); შეკყვა (15,14); მძვნარედ (18,1); აღმასრულებელ (18,2); უმეტესესა (18,3); ნასსარ[ელნ]ი (19,1); კიდეგანად (19,1); წიგნსა (19,6); სხვსა (19,7), სხუაიცა (32,3; 43,3), სხუასა (61,3), სხუმბრ (70,6); საგმარსა (25,2); მოლ[ა]შქრე (26,3); ფიონიტე (26,3); სოკრატიტე (26,4); ზაქონი (26,4); მწვრიან სახელ-ედებოდა (26,5-6); ზემოთ (27,7); მირი-თანელცა (28,1); პურია (30,6); სახარებასა (30,6); სხუასა რაოდენსა (31,3); საუკუნედცა (31,7); იგივე შეთქმულებაა (32,2); პ[ტ]ოლემეი (33,1); მასვე (33,2; 72,4); მეუღლებისათვე (33,2); კოლოვარხოს (35,1); პროსვოლად და ოდღოადა (35,3); იქმნების (40,2); თქსესა (40,5); დასაბამი (42,5); ამას ზედა (43,3), ესე (46,1; 69,6; 76,8; 76,20); კუნტიანონსცა (49,1); საწერტელითა რვალისათვა (49,7); ალოგი (51,1); ლოცვასა (52,4); რომლითა

40 „ანაკეფალეოსისშიც“ მხელობითშია, P.I, s. 167,14. PG 42, col. 42,845.

(56,4); ანგელოზთა (60,2); ხენეშისმოქმედ (63,1); იოქუმისო (65,4); ყრმაი (67,5); ჟამსა დევნულებისასა (68, 2-3)⁴¹; კმელად (70,7); პნებავს (73,5; 76,11); არაინოზობასა ზედა (75,3; 76,6); მრავალი (75,4); საზრდელისა (75,9); უშჯულოცა ეწოდების (76,3); ანომი[ელნ]ი (76,8) მლოცველად (80,1); შეერთვის (80,1-2); მოგონებული წვალებად (80,2); ეწოდების შემასხმელ (80,2-3).

ასლა კი მოვიყვანო იმ სიტყვებს, რომლებიც დედნისაგან განსხვავებით, ქართულში მრავლობითი რიცხვითად გადმოტანილი: ჟამთა (2,2); კერძოთ ევროპისათა და ადგილთა სპეციალისათა (2,4); იწყებ (3,1); სამოქალაქოთა (3,3); ნეშტა (3,31)⁴²; ბარბაროზთა (3,34); სკპოთა (3,35); ელენთა (3,35; 54,2); იუდაელოთათვე (4,1; 4,6); სამარიტელთაი (9,1); ებრაელთა (9,4); შემოიღებ (9,4); მათვე (11,1) || მათ (20,6); უმეტესთადა ნეფსითთა კრძალულებათა (14,2-3); სამართალნი (14,5); შესამოსელთად (15,9); ანგელოზთა (16,3-4; 60,2); ოჯხთა (21,7) || ოჯხთაცა (25,3); აღმასრულებელნი (24,1-2); დამოწაფებულნი (24,3); ირწმუნებდებ (24,3); განყოფილცა იყვნებ (24,4); იტყოდებ (24,4), იტყპან (24,7); ანგელოზთასა დასდებდებ (24,5); ხენეშთა (26,2); ეგპტელთა მიერ (26,2-3); ვერონელთა ზედა (26,6-7); ზემოთა მათ ცათა (27,5); ცათა შინა (30,3); ჭორცთა (31,1; 38,2; 40,3; 45,6; 67,2; 77,6), ჭორცნი (31,8), ჭორცთასა (42,8; 77,6), სახელდებულთა (31,5-6); უალენტინიანესნი (33,1); უალენტინიანელთასა (35,3), უალენტინელთაგან (56,5); მსახურვალობათა (34,3-4); მარკოზელთა (35,3; 36,4); საბაგელების (40,3); მიითულებ (41,1)⁴³; ეპისკოპოსისათა (41,4); ეპლესიისათა (42,4); ყოველნი (42,7); გამოკრთომილნი (47,1); ჩჩკლთა ზედა (49,6-7); იქმან (52,3); მწვალებელთა (53,5), მწვალებელნი (68,1-2); წინადასწარმოვსენებულთა (65,3-4); მაწლობელნი (68,1), ჭორცთა ოდენ მაცხოვრისათა (69,3); ოთხშაბათ-პარასკევთად (75,7); მარხვათად (75,7); ცოომათათვე (76,16); ჭორცთა ღმრთებისათა (77,3); დღეთა (79,1); წელიწდისათა (79,2).

აქ ყურადღებას იქცევს ერთი გარემოება: როდესაც დედანში ლაპარაკია ადამიანის ხორციელ აღდგომაზე სიკვდილის შემდეგ, მთარგმნელი წ სარე-ს (ხორცი) უცვლელებდ თარგმნის მრავლობითი რიცხვით, მიუხედავდ იმისა, რომ ეს უკანასკნელი ბერძნულში ყოველთვის მხოლობითშია წარმოდგენილი. მაგალითად, ქართულ ტექსტში ხშირად გვხვდება ამგვარი ფორმულირებული შესიტყვება: „ჭორცთა აღდგომასა“

41 „პანარიონსა“ და „ანაგეფალეოსისშიც“ ეს სიტყვა მხოლობით რიცხვშია წარმოდგენილი, P. III, s. 2,4 PG 42, col. 869.

42 „პანარიონსა“ და „ანაგეფალეოსისშიც“ მრავლობითშია, P. I, s. 164, II. PG 42, col. 841.

43 „პანარიონის“ ვარიანტებში და „ანაგეფალეოსისში“ ასევე მრავლობით რიცხვშია, P. II, s. 2,20-21. PG 42, col. 861.

– σαρκὸς ἀναστάσιν (31,1; 38,3; 40,3-4; 42,8-9; 45,6; 67,2).

ასევე საინტერესოა, რომ სიტყვა ელინის (ό "Ελλην") მხილობითი და მრავლობითი რიცხვის ფორმები ქართულ თარგმანში გამოიყოფა არა მხოლოდ მორფოლოგიური ნიშნებით, არამედ ფონეტიკურადაც. მხოლო- ბითში ყველა ლიტერი იწერება „ელინ-ი“, ხოლო მრავლობითში – „ელენინი“.

დასასრულს, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზემოთ მოყვანილ ცხრილებში სიტყვები წარმოდგენილია როგორც რეალურ-შინაარსობრივი მხარის, ისე ფირმალური გრამატიკული რიცხვის გათვალისწინებით.

4. ქართულ თარგმანში არცთუ იშვიათად დასტურდება სიტყვათა რიგის ცვლა ბერძნულ წყაროსთან მიმართებით:

ა) და იქმნება წინამდლუარ
საცოტურისა მის ეგბპტელნი ერთ-
ბამად და ბაბილონელნი და ფრე-
გელნი და არაბნი და ფინიკელნი
(3,16-18).

Αἰγύπτοι δὲ ὄμοῦ καὶ Βαβυλώνιοι
καὶ Φρύγες καὶ ("Αραβεῖς καὶ
Φοίνικες ταύτης τῆς θρησκείας
πρῶτοι εἰσηγηταί (Η 3,14-15).

ბ) რომელი-იგი ჭორცოა აღ-
დგომასა სრულიად უვარ-ჰყოფენ,
და ძეგლსა შჯულსა წინა-აღ-დგე-
ბიან... და სხეულსა, რაოდენსა რას
ძალ-უც მოზავებად წვალებისა მის
მათისა, გარემოქცევითა სიტყუათა-
თა შეიწყნარებენ (31,1-4).

ὅι σαρκὸς μὲν ἀπαγοφρεύουσιν
ἀνάστασις, παλαιὰν δὲ ἀθετοῦσι
διαθήκην, ...καὶ, ὅσα ἄλλα εἰς
ὅμοιωσιν δύναται τροπολογεῖσθαι.
τῆς αὐτῶν αἱρέσεως, δεχόμενοι (H
31.1-4).

გ) შეკრტყმიანი ერთად მამანი და
დედანი შიშუცლნი, ვითარცა დედი-
საგან შობილნი და ესრუთ ლოცვა-
სა, კითხვებსა და ყოველსავე რას
აღასრულებენ (52,3-5).

Γυμνοὶ συνάγονται ώς ἐκ μητρὸς ἄνδρες καὶ γυνάκες ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ οὕτως τὰς ἀναγνώσεις καὶ τὰς εὔχας καὶ πᾶν ὅτιοῦν ἔκτελοῦσι (Η 52,2-4).

ზოგჯერ ჩვენს ტექსტში გადაბალგილებულია (ბერძნულთან შედარებით) არა მარტო ცალკეული სიტყვები, არამედ თვით რთული წინადაღების ნაწილები:

ა) ხოლო ვითარცა არს სიმტკიცე სიტყვასა და, იონნი იქმნება წინამძღვან მათდა და უხუცეს იონას ვისგანმე კაცისა (3,25-26).

Ίωνες δὲ τούτων ἀρχηγοι γέγενηνται, ως ἔχει ἡ ἀκρίβεια, ἀπὸ τοῦ Ἰωūάν, ἐνὸς ἀνδρὸς (Η 3.21-22).

ბ) და იტყოდა, ვითარებედ: უპუ-
ეთუ ვინმე არა მოვლოს ყოველი
სახე ცოდვისა... (27,3-4).

καὶ εἰ μή τις, φησί, διὰ πάντων παρέλθη... (Η 27.3).

β) Ζωαρ-ჰყოფდეთ ბუნებისაგან დაბადებულისა მიხუმასა ჭორცოასა, ესე იგი არს, მარიამისაგან (77,5-6).

ადგილშენაცვლებულად გადმოღებული სიტყვები, სიტყვათა ჯგუფები თუ წინადადებები, ცხადია, ერთ მიზანს ემსახურება: აზრი გამოხატული და გაფორმებული იქმნეს ქართულისათვის უფრო მისაღები სინტაქსური წყობით, მიეწოდოს იგი მკითხველს სიტყვათა მისთვის ჩვეულ ბუნებრივ მდინარებაში.

5. თეოფილეს თარგმანისათვის დამახასიათებელია რთული (ზოგჯერ ზერთული) წინადადებების ჭარბი ხმარება, რაც ბერძნული ტექსტის გავლენით უნდა აიხსნას. მაგრამ ამ შემთხვევაშიც წინადადების კონსტრუქციის უბრალო, მექანიკური კალკირება როდი ხდება ერთი ენიდან მეორეზე. როგორც დაკვირვება გვიჩვენებს, მთარმგნელი ხშირად ტექსტში დამატებით სვამს კავშირებს, გრძელ პერიოდებს ყოფს უფრო პატარა (დამოუკიდებელ თუ დამოკიდებულ) ერთეულებად. ეს კი, ჯერ ერთი, აადვილებს აზრის ლოგიკური თანმიმდევრობით გადმოცემას და მეორეც, ამგვარად დანაწევრებული რთული (თუ ზერთული) წინადადებები ქართულისათვის უცხოდ, არაბუნებრივად აღარ აღიქმება:

ა) და ხატი თავისი, ვითარ-ცა დიოდისი, და მის თანა მემვისა, ათინაისი, მისცა მოწაფეთა თვესთა, რაღათ თაყუანის-სცემდებ (21,5-7).

ბ) რომელი არდა ნათესავისაგან იყო მართოს და მართინის, ორთა მათ დედათა, რომელნი თაყუანის-იცემებოდეს ესევითართა მათგან მწვალებელთა, ვითარცა დმერთნი (53,3-5).

გ) მოვიდა პასუხის მიცემად მრავალგზის და მართლებად თავისა წერით, ხოლო სხუათაგან შესმენილ იქმნა, ვითარმედ ჰგიეს მასვე ზედა (72,3-5).

ე) მარკონ ნათესავით იყო პონტიელი და იყო მე ეპისტოლისად.

ήρνοუნτο აπό კτιστήს სარκόს, თουτέστιν აπό მარίას, სარკა აუτὸν εἰληφέναι (H 77,5-6).

Είκονα δὲ αύτοῦ ὡς Διὸς καὶ τῆς σύν αὐτῷ πόρηντς ὀνόματι Ἐλένης, Ἀθηνᾶς τύπον, τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παρεδίδου εἰς προσκύνησιν (H 21, 5-7).

οῦ ἔτι δεῦρο ἐκ τῆς συγγενείας ὑπῆρχεν Μαρθοῦς καὶ Μαρθίνα γυναῖκες προσκυνούμεναι ὑπὸ τῆς αἵρεσεως ὡς θεαί. (H 53,3-5).

εὶς ἀπολογίαν δὲ πολλάκις ἐλθῶν καὶ ἐγγράφως ἀπολογησάμενος παρ' ἄλλων τοῖς αὐτοῖς ἐμμένειν κατηγορήθη (H 72,3-4).

Μαρκίων ἀπὸ Πόντου | ὄρμώμενος ἐπισκόπου μὲν ἦν ὑιός, φθείρας δὲ

ამან განხრწნა ქალწული და ივლ-
ტოდა, რამეთუ განდევნა იგი ეპლუ-
სით მამამან მისმან (42,1-3).

παρθένον ἀπέδρα διὰ τὸ ἔξεωσθαι
ὑπὸ τοῦ ἴδιου πατρὸς ἀπὸ τῆς
ἐκκλησίας (H 42,1-3).

უგანასკნელ ნიმუშში ბერძნული ზერთული წინადადება ქართულად
თრი როგორც წინადადებით გადმოყიდა.

6. „ოთხმეცთა წვალებათათვე“ თხზულების ქართული თარგმანის
სტილს გარკვეულწილად ქმნის სხვათასიტყვის – ოს ხშირი ხმარება
თეოფილეს მიერ. შემჩნეულია, რომ ეს ნაწილაკი ბერძნული ფηსი-ს
შესატყვისია წინადადებაში⁴⁴. სამიოდე ასეთი მაგალითი (ე.ო. – ო=ფηსი)
ჩვენს ტექსტშიც იძებნება:

ა) და ესე, რომელ ქმნა, იპოთო
ბოროტ (44,5).

ბ) ხოლო უბეჭოუ ვისმე მის-
თაგანსა ენების მარხვაი, – ნუ
განწესებულთა მარხვათაო, არამედ
ოდეს გენებოსო, რამეთუ არა ხარო
შჯულსა ქუმშე. (75,9-11).

გ) ხოლო ცოლმათათვე, ვითარ
არს სიძვაი ანუ სხუად რაღმე ცოდ-
ვად, არარად ძნელი არსო, რამეთუ
არარას ეძიებსო ღმერთი სხუასა...
(76,16-18).

Καὶ οὗτος, φησίν, ὁ γεγονώς
πονηρός εὐριθείς (H 44,5).

Εἰ δέ τις τῶς αὐτοῦ βιύλοιτο
νηστεύειν, μὴ ἐν ἡμέραις τεταγμε-
ναις, φησίν, ἀλλ' ὅτε βιύλη οὐ γάρ
εὶ, φησίν, ὑπὸ νόμου (H 75,8-10).

ყველა სხვა შემთხვევაში სხვათასიტყვის ქართულ – ო ნაწილაკს ბერ-
ძნული შესაბამისი სიტყვა ან გრამატიკული ფორმა არ მოეპოვება მაშ,
რა სტილისტური ფუნქცია აკისრიდ მას?

ზ. სარჯველაძემ დაადგინა, რომ – ო ნაწილაკი ძველი ქართული ლიტ-
ერატურის ძეგლებში, განსაკუთრებით ექვთიმე ათონელის ნაწერებში,
იმბარება ფრაზისათვის მეტი ემოციურობის მისანიჭიბლად⁴⁵. ო. ოთხმ-
ეზურმა ამ ნაწილაკის სხვა სტილისტური ნიუბნეიც შენიშნა: იგი მდგო-
მარეობს მასალის შეგნებულ გაუცხოებაში და ამგვარად მთარგმნელის
ანგიჭარმართული დამოკიდებულების გამჟღავნებაში⁴⁶. ამ მოსაზრებას

44 ბასილი ქესარიელის „სწავლათა“ ეფოიმე ათონელისეული თარგმანი, გამოსაცე-
მბად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთა ც. ქურციკიძემ, თბ., 1983, 52.

45 ზ. სარჯველაძე, ერთი სტილისტური ხერხის ისტორიისათვის, მრავალთავი, IX,
1981, 63-65.

46 ო. ოთხმეზური, ფსევდონიმეს მითოლოგიურ კომენტართა ახალი ქართული
რედაქცია, მრავალთავი, XII, 1986, 46-47.

უნდა ადასტურებდეს ჩვენი ძეგლიც, სადაც სხვათასიტყვის —ო გამოყენებულია მწვალებელთა ძირითადი დოგმების გადმოსაცემად. თუ უფრო დავაკონკრეტებთ, ვფიქრობთ, აქ იგი უნდა ატარებდეს ერთგვარი ირონიულობის ელფერს ნიშნად იმისა, რომ დამოწმებული აზრი ერეტიკულია, დაუჯერებულია, არ შეესაბამება სიმართლეს. თუმცადა ჩვენი ეს პიპოვება შემდგომ განმტკიცებას და დადასტურებას საჭიროებს თეოფილეს სხვა თარგმანებით.

წარმოვადგენთ კიდევ რამდენიმე მაგალითს ქართული ტექსტიდან, სადაც ვვარაუდობთ, რომ სხვათა ნათქვამის გადმოსაცემად გამოყენებულ —ოს იმავდროულად ირონიულობის ბეჭედი აზის (ირონია, ბუნებრივია), არ გამორიცხავს ემოციურობის მოქმენებს): და ქრისტე მოვიდოდაო ადამსა ზედა და კუალად უამად-უამად შეიმოსსო (30,4-5); ხოლო კაენს ადიდებენ და იტყვან: უძლიერესისა ძალისაა არსო იგი (38,3-4); ესენი კუალად, სეითს ადიდებენ და იტყვან: ზეცისა დედისაგან არსო იგი, რამეთუ შეინაბაო კაენის შეწყნარებად (39,1-2); და არსო ახალი აღთქუმად უცხო ძუშლისაგან და იგიცა, რომელმან თქუა, ესრეთვე (42,6-7); და ქრისტესა ვერ ძალ-უცო ღმერთ-ყოფად ამით სახითა (76,12). ამგვარი შემთხვევები ტექსტში კიდევ მრავლადაა.

7. ცნობილია, რომ ექვთიმე და გიორგი მთაწმიდელები ქართულში შემოტანილ ბერძნულ ტერმინებს ან გამოთქმებს სათანადო აღნიშვნით („რომელი გამოითარგმანების“, „რომელ არს“) იქვე, ტექსტშივე, განმარტავდნენ. არსებობდა კომენტარის მეორე სახეც, რომელიც შემოიღო ეფრემ მცირემ და დააკანონა იოანე პეტრიწმა. ბერძნულ სიტყვას გვერდით ჰქონდა მიწერილი ქართული შესატყვისი, ოღონდ საგანგებო მითითების გარეშე⁴⁷. როგორც ე. ხინთიბიძე აღნიშვნას, ბერძნული ტერმინების სხვადასხვა ტიპის განმარტებათაგან, რომლებსაც იყენებდნენ ქართველი მთარგმნელები, უფრო პოპულარული იყო გიორგი მთაწმიდელის მეთოდი⁴⁸. ამას ადასტურებს ჩვენი თარგმანიც. თეოფილე ხუცესმონაზონი ამ შემთხვევაში თავისი დიდი მოძღვრის, გიორგის ტრადიციას მიჰყვება და თარგმანებას ტექსტში მისეული „რომელ არს“ სიტყვებით აღნიშნავს:

ა) ხოლო ვიტყვ მე: ბარბაროზთა, μέσος τυγχάνων Βαρβαρισμού καὶ სკუτთა და ელენთა, რომელ არიან Σκυθισμού καὶ Ἐλληνισμού (Η 3,28-წარმართნი (3,34-35).

ბ) ხოლო პენტაρევ्वოს წიგნსა, Τὰς δὲ τῆς πεντατεύχου γραφὰς რომელ არს დაბადება, არა მოსეს- οὐκ εἶναι Μωσέως δογματίζουσιν

⁴⁷ ე. ხინთიბიძე, ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიასთვის, გვ. 169-176.

⁴⁸ οქვე, გვ. 175-176.

გან აღწერილად იტყვან (19,5-7).

(H 19,5-6).

გ) რომელნი სახელსა ზედა მარიამისესა... კოლირიდსა შეწირვენ, რომელ არს ბოკელი ანუ თუ სხეუად მცხვარი ლიტონი და უტპფროვ (79,1-3).

დ) რომელთა შეპყვა ზმნაიცა და შობათა მეტყველებამ, რომელ არს იმარმენი (15,14-15).

ეს ბოლო ნიმუში საყურადღებოა იმ მხრივ, რომ ქართულ ტექსტში ჯერ მოყვანილია ბერძნული ტერმინის განმარტებანი, ხოლო შემდეგ, სათანადო მითითებით – „რომელ არს“, წარმოდგენილია ოვად ტერმინი.

8. „ოთხმეოცთა წვალებათათგა“ პოლემიკურ-ისტორიული სასიათის თხზულებად და ამიტომ მხატვრული თარგმანისათვის დამახასიათებელი გამომსახველობითი საშუალებანი მასში ნაკლებად მოიქმნება. იშვიათად ნახმარი მხატვრული ხერხები, ცხადია, თარგმანის საერთო სტილზე დიდ გავლენას ვერ ახდენს, თუმცადა მათი წარმოჩენა მნიშვნელოვანია თეოფილეს მხატვრული აზროვნების გასათვალისწინებლად.

გვაძვს შემთხვევები, როდესაც ცალკეული ბერძნული სიტყვები ქართულში გადმოცემულია სინონიმური ან მონათესავე მნიშვნელობის წყვილებით (ე.წ. პლეონაზმები):

ა) და შჯულითა მით ღმრთისა მიერ მოცემულითა განმწვნება და განვრცნა (4,2-3).

ბ) რომელნი ითარგმანებიან განყენებულად ანუ თუ გამორჩეულად (15,1-2).

გ) ხოლო სოფელსა არა ყოველ-სავე, არამედ კერძოსა რასმე ღმრთისაგან შექმნულად იტყვან ანუ თუ განაჩინებენ (66,6-8).

დ) ორიგენი[ს] ვისგანმე არიან იგი და ხელეშისმოქმედ, და იდუ-მალთა რათმე და უთქამთა აღმას-რელებელ (63,1-2).

ამ უგანასენელ მაგალითში აღგილი აქვს უკვე ე.წ. პენდიადისს, რად-

ი εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρία... κολλυρίδα τινὰ προσφέρουτες (H 79,1-2).

οὶ και παρεισέφερον γένεσιν καὶ είμαρμένην (H 15,11-12).

διὰ τοῦ διθέντος νόμου ὑπὸ τοῦ θεοῦ γραφεῖς [πλατυν θεῖς - P.A] (H 4,3).

οὶ ἐρμηνευόμενοι ἀφωρισμένοι (H 15,1).

κόσμον οὐ τὸν πάντα, ἀλλὰ μέρος ἐκ θεοῦ γεγενήσθαι ὄριζόμενοι (H.66,5-6).

οὶ ἀπό τινος Ὦριγένους αἰσχροποιοὶ δὲ οὗτοι εἰσιν, ἀρρητοποιοῦντες (H 63,1-2).

გან ბერძნული სიტყვა არρητოς თარგმნილია მისი ორივე მნიშვნელობით – იდუმალი და უთქმელი. მოვიყვანთ პენდიადისის კიდევ ორ სხვა მაგალითს:

- ა) ნიკოლაოსგან, რომელი-იგი იჩინა მოციქულთა მიერ მსახურებად საგმარსა მას (25,1-2).
- ბ) და ვითარცა განთქმულ და ბრალებულ იქმნა, მოვიდა პასუხის მიცემად მრავალგზის და მართლებად თავისა წერით (72,2-4).

ბოლო ნიმუშში, გარდა პენდიადისისა (მიაფემίζω – განთქმულ და ბრალებულ-ყოფა), ყურადღებას იქცევს სხვა გარემობაც: რაგილა ბერძნულ კონტექსტში მეორდება საერთო ძირის მქონე და, მაშასადამე, ერთი და იმავე მნიშვნელობის სიტყვები – რა აπოლოგია, აპილოგიური მათი კართულად გადმოდებისას გამოყენებულია ამ სიტყვის ორივე მნიშვნელობა – „პასუხის მიცემა“ და „თავის მართლება“.

ქართულ ტექსტში გვხვდება ისეთი შემთხვევაც, როდესაც ერთი ბერძნული ტერმინის შესატყვისად ნახმარია სამი სინონიმური მნიშვნელობის სიტყვა:

განშორებულთა ოდენ შეიწყ- მόνον აპოთაკტიკοὺς δεχόμενοι (H
ნარებდეს ანუ თუ განდგომილთა 61,2).
გინა წინადაღმდგომთა (61,2-3).

თეოფილეს ხელეწიფება ქართული იდიომური გამოთქმების შერჩევა და კონტექსტისათვის მისადაგება:

- ა) ხოლო პითაღორა განაწევებ- ბა ბრალებას გემოვსხილვად სუ-
ლიერსა (5,2-3).
- ბ) სულიერისა არარავსა გემოსა ემψύχων τε ουδ' ὅλως μεταλა-
იხილვენ (19,2-3).
- გ) ხოლო აღმწედრდა იგი ეტლ- ეμψύχων τε ουδ' ὅλως μεταλα-
სა ზედა უსჯულოებისასა სხუათა μβάνουσιν (H 19,2).
ვიუთმე თანა (57,1-2).

ჩვენს მიერ განხილული სინტაქსურ-სტილისტური მოვლენები, რომლებიც დამახასიათებელია „ოთხმეოცთა წვალებათათუ“ თხულების

ქართული თარგმანისათვის, ცხადყოფს თეოფილე ხუცესმონაზონის თავისუფალ მთარგმნელობით აზროვნებას. მთარგმნელის ამგვარი თავისუფლება და, გარკვეული აზრით, დედნისაგან დამოუკიდებლობა ჩანს მისი თარგმანის არა მარტო სინტაქსზე, არამედ ლექსიკა-სემანტიკაზე დაკვირვებისასაც.

თეოფილე არ იფარგლება წინადადებისა თუ მასში შემთხვევალი ცალკეული სიტყვების შეზღუდული მნიშვნელობით. კვლავ უნდა გავიმეოროთ: მისთვის უმთავრესია ავტორისეული აზრის ზუსტად დაფიქსირება თარგმანში. ამიტომ, თუ საჭიროა და თარგმნის ინტერესები მოითხოვს, იგი ამატებს სიტყვებს, ე.ი. ავრცობს წინადადებას, უფრო იშვიათად ამოკლებს კიდეც ტექსტს, ზოგიერთი სიტყვა გადმოაქვს მონათესავე ან ხულაც სხვა მნიშვნელობით, რითაც ელფერს უცვლის წინადადებაში გამოხატულ აზრს. განვიხილოთ თოთოეული ეს შემთხვევა ცალ-ცალკე.

1. სიტყვების ჩამატებით წინადადება გავრცობილია:

ა) მერმე დღეთა თარაისთა, მამისა აპრაპამისთა, გამოქანდაკებადც იწყეს კერპთა და იქმნეს წინამდლუარ საცოტრსა მას კერპთ-მსახურებისასა (3,9-10).

ბ) ესე იგი არს აბრეშუმი, პორფირი, მეწამულად გრეხილი და ფესუტბი იგი და ეჯუნები, რომელნი გარე-მოპვლიდეს ქუც-ქუცმოსა მას ზეწრისასა, რომელი-ესე ყოველი სასწაული იყო მათ ზედა და ნიშანი ვიდრე ჟამადმდე მოღუაწებისა (15,11-14).

გ) მრავალი ბოროტი შემოიდო ეპლესიასა ზედა (75,4-5).

დ) უკუეთუ ვინმე არა მოვლოს ყოვლი სახე ცოდვისად და ნებად ყოველთა ეშმაკთა და კაცთა აღასრულოს (27,4-5).

ე) ხოლო ვინაოთგან უვლტოდა რად იგი წამებასა, იყუჩდრა – მოიგონა კაცად წმიდად წოდებად ქრისტესი, ბრალსა მისთვის დმრთისა უვარისყოფისა (54,4-6).

ეπειτა ბე აπό τών χρόνων τοῦ θάρρα, πατρὸς Ἀβράαμ, καὶ δὲ ἀγαλμάτων τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας ἐισηγησάμενοι (Η 3,8-9).

τουτέστι σημάτων τῆς πορφύρας καὶ κρασπέδων καὶ ῥοίσκων ἐπὶ τὰ πτερύγια τῆς ἀμπεχόνης, ἄτινα ταῦτα ἐτύγχανε σημεῖα τῆς παρ' αὐτοῖς ἔως καιροῦ ἐγκρατείας (Η 15,9-11).

πολλὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐδογμάτισε (Η 75,4).

Καὶ εἱ μή τις, φησί, διὰ πάντων παρέλθῃ καὶ τὸ θέλημα πάντων τῶν δαιμόνων καὶ ἀγγέλων ἐκτελέσῃ (Η 27,3-4).

Ἐπειδὴ οὖν οὗτος φυγὼν ὠνειδίσθη, ἐπενόησε, ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν Χριστόν, διὰ τὸ ἔγκλημα, ὅτι θεὸν ἡρυήσατο (Η 54,4-5).

ბოლო ორ ნიმუშში საგულისხმოა არა მარტო ჩამატებული სიტყვები: „სახე ცოდვისად“ (დ), „წამებასა“ (ე), რომლებიც აზუსტებენ ავტორისეულ აზრს, არამედ ისიც, რომ მთარგმნელმა სარწმუნოებრივ-დოგმატური მოსაზრებების გამო მარტივი (ანგლოზო) ოარგმნა როგორც „კაცოდა“ (დ), ხოლო ჭილი (უბრალო, ჩვეულებრივი) – „წმიდად“ (ე). საფიქრებელია, რომ პირველ შემთხვევაში თეოფილემ ერთმანეთისაგან გათიშმა ბოროტი დემონებისა (ეშმაკებისა) და სიკეთის მატარებელი ანგელოზების წყვილი და ამ უკანასკნელის ნაცვლად კონტექსტში შეიტანა უფრო შესაფერისი „პაცინი“, რადგან ადამიანის არსება, როგორც ცნობილია, სიკეთესთან ერთად ცოდვა-ბოროტებასაც გულისხმობს; მეორე შემთხვევაში, რაკიდა ქრისტე გაიგივებული იყო კაცთან, მის ეპითეტად „უბრალოს“ ან „ჩვეულებრივის“ ნაცვლად მთარმგნელმა ამჯობინა ემარა „წმიდა“. ანალოგიური სახის მაგალითები არცუ იშვიათია ქართულ ტექსტში. ამიტომ წარმოგადგენთ ზოგიერთ ასეთ ნიმუშს.

2. სიტყვები თარგმნილი წინადადებაში მონათესავე ან სხვა მნიშვნელობებით:

- ა) ხოლო უმეტეს სხეულისა აიქმოდეს საქმეთა ხენეშთა გან- ბოროტებით (26,1-2).
 - ბ) შეიძილება მარკიონის წვა- ლებითა (46,3).
 - გ) ხოლო ქრისტეს ყევენ, ვო- თარმედ დასცხრეს ოდესმე მეუფე- ბად მისი (64,4-5).
 - დ) ხოლო ქრისტე საოცრად გამოხნდა და არა ეპნოო (66,4-5).
- πλέον δὲ τούτων πάντων τὴν αἰσχρότητα ἐμμανῶς ἐργαζόμενοι (H 26,1-2).
- προσεφθάρη τοῖς τοῦ Μαρκίωνος δόγμασιν (H 46,2-3).
- Χριστοῦ δέ ποτε πεπανθαται τὴν βασιλείαν ληρούντες (H 64, 4-5).
- Χριστὸν δὲ δοκήσει πεφηνέναι καὶ πεποιθέναι (H 66,4).

წარმოდგენილ მაგალითებში მონათესავე ან სხვა მნიშვნელობით ქართულად გადმოდებული სიტყვები, მართალია, ნიუანსურად ცვლის, გარკვეულწილად სხვა შეცვერილობას აძლევს წინადადებას, მაგრამ დედნისეული ძირითადი აზრი კვლავ უცვლელი რჩება.

3. სიტყვების გამოტოვებით წინადადება შემოკლებულია:

- ა) მათვე სხეული თანა, რომელი შეულსა ურჩ-ექმნებიან, მწვალე- ბელნი არიან ესეცა და მათსავე მსგავსსა ზრახვენ (38,1-2).
 - ბ) არა ჯერ-არს შეწირვად
- ἄμα ταῖς ἄλλαις ὡσαύτως ταῖς τὸν νόμου ἀθετούσαις αἱρέσεσιν καὶ τὸν λαλήσαντα ἐν νόμῳ τὰ αὐτὰ φρονοῦσι (H 38,1-2).
- Μὴ δεῖν φησιν προσφέρειν ὑπέρ

მსხუერპლისად შესუტნებულთათვეს და მარხვად ოთხშაბათ-პარასკევთად; და მარხვათად დაუხრწია... (75,6-8).

გ) რომელთაგანმე და – ეპნომიანი, რომელი იქმნა აეტიოს მოწაფე (76,3-4).

დ) რამეთუ არარას ეძიებს ლმერთი სხვასა, თვინიერ მათმიერსა თდენ სარწმუნოებასა (76,17-18).

ე) ყრმად უპასაკოდ ვერ შევალსო სასუფეველსა, რამეთუ არა უღუ[ა]წიეს (67,5-6).

τῶν κεκοιμημένων, οὐστεύειν δὲ τετράδα καὶ προσάββατον καὶ τεσσαρακοστὴν καὶ πάσχα κωλύει (H 75,5-7).

παρά τισι δέ Εὐνομιανοὶ δὶ Εὐνόμιόν τινα μαθητὴν Ἀετίου γενόμενον (H 76,3-4).

οὐδὲν γὰρ ζητεῖ ὁ θεός, αλλ' ἢ τὸ εἶναι τινα ἐν ταύτῃ μόνον τῇ νομιζομένῃ αὐτῶν πίστει (H 16-17).

τὰ μηδέπω ἐν ἡλικίᾳ γεγονότα παιδία μὴ μετέχειν βασιλείας διὰ τὸ μὴ ἥθληκεναι (H 67,5-6).

ბოლო მაგალითში ადგილი აქვს არა იმდენად სიტყვების გამოკლებული დადმოლებას ქართულად, რამდენადაც შესანიშნავად შესრულებულ ლაგონურ თარგმანს. საერთოდ კი, დედნისული წინადადებების შემოკლება (ბუნებრივია, მხედველობაში არ ვიღებთ ნაცვალსახელებისა და უდეტრების გამოტოვების ფაქტებს) თეოფილესათვის დამახასიათებელი არ არის და მის თარგმანში მხოლოდ გამონაკლისის სახითაა წარმოდგენილი; მოყვანილი ნიმუშები თითქმის ამოწურავს ყველა ასეთ შემთხვევას.

ქართულ ტექსტში ყურადღებას იქცევს ცალკეული ბერძნული სიტყვის ფარდად ნახმარი რამდენიმე საინტერესო და ზოგჯერ უჩვეულო ლექსინგური ერთეული თუ სპეციალური ტერმინი: τὸ ζῷον – უნდოდ მჟღვიერი (5,6. მისი სინონიმია ანალოგიურად წარმოებული „ცხოვლად მჟღვიერი“ (6,7) რომელსაც ბერძნული შესატყვისი არ გააჩნია); ὁ τόμος – ძეგლი (20,5; 20,8; 33,5...), თავი (76,19; 76,21; 80,4); ἡ μυθილογία – ზღაპრებრი სიტყეა (31,5), ზღაპრებრი (36,1-2); τὸ δόγμα – წვალება (46,3), სარწმუნოება (52,2-3), ეკრატეული მოღუაწე (52,6; 67,5); σύντακτος – აღმწერელი წერილთა (64,1-2); ὁ ἔξηγητής – გამომეტყველი (67,2); τὸ σχῆμα – სახე ჩემებული (70,1); ἀφηνιასმός – პირი განრყენილი (70,1).

ზემოთ აღვნიშნეთ ის ქართული კომპოზიტები, რომლებიც ბერძნულის მიხედვით არის გაფორმებული თარგმანში. მაგრამ გვაქვს ისეთი შემთხვევებიც, როცა ბერძნული როგორი სახელი ან ზმნა ქართულად მარტივი სიტყვითაა გადმოტანილი: ἡ δεισι-δαιμονία – უსჯულოება (3,2-3), ὁ ἄγαλματο-πιού – მექეგლე (3,18), μυθο-λογέω – წარηგვა (45,3; 49,11). ზოგჯერ კი მთარმგნელი დედნისაგან დამოუკიდებლად თავად

თხზავს ან იყენებს მშობლიურ ენაში უპვე მზამზარეულად არსებულ კომპოზიტებს: კაცად-კაცადი (3,13) – ჰიკასტოს -უ- იუ; გუამითი-გუამად (5,5; 6,6-7; 7,6) – აპბ სომატოს ეს სომატა, აპბ სომატოს ეს სომა; შობათა მეტყუელებამ (15,14-15) – რ ეიმარმენუ; დღითიდღე (17,3) – რათ' ეკასტოს რემერა; ნებისმყოფელობა (23,4) – რ გუამუ; ჟამად-ჟამად (30,4-5) – რათა კარის; სახელდებული (31,5-6) – რ ბიომასია; სატან-ქუებანა (45,2) – სატან რა გრ; მარცხლ-კერძო (45,4) – არისტერის; ასოდა კუტილნი (58,4) – აპოტეტუმენის (← აპოტემუ); წმიდამყოფელი (74,4) – აგიასტიკის; ნათელცემა (76,13; 76,15) – ანა-ბაპტიცა, ბაპტიცა და სხვ.

საერთოდ, თეოფილეს ენის ლექსიიური მარაგი საგმაოდ მდიდარი და მრავალფეროვანია. მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ თუნდაც ბერ-მნული ზმინის ათეტეა-ს გადმოდების ფაქტი ქართულად. მის შესატყვისად ტექსტის სხვადასხვა ადგილას გამოყენებულია ხუთი სინონიმური მნიშვნელობის სიტყვა: ურჩ-ქმნა (38,1-2; 42,7-8), უნმ-ყოფა (40,3-4) განგდება (41,6), უარყოფა (45,6) და არშეწყნარება (51,2).

მშობლიური ენის ღრმა ცოდნა და შემოქმედებითი ნიჭი საშუალებას აძლევს მთარგმნელს ყველა შემთხვევაში მონახოს კონტექსტისათვის შესაფერისი ლექსიიური ერთეულები და აუცილებელი ტერმინები, თუ საჭიროება მოითხოვს თავად შექმნას და აწარმოოს სპეციფიკური ცნებების გამომხატველი ახალი სიტყვები, გზა გაუხსნას და დაამკვიდროს ისინი ლიტერატურაში.

ბერძნული ტერმინის „ელინიზმის“ (Ελληνισμός) ცნების ქვეშ ეპიფანე ერთ ერესად აერთიანებს ძველი აღმოსავლეთის ხალხის (ეგვიპტელების, ბაბილონელების, ფრიგიელებისა და ფინიკიელების) რელიგიურ შეხედულებებსა და საკულტო წეს-ჩვეულებებს, ძველი ბერძნების მითოლოგიურ წარმოდგენებსა და ანტიკურ ფილოსოფიურ მიმდინარეობებს. თეოფილე ხუცემონაზონი ამ სიტყვას ქართულად გადმოსცემს უფრო მარჯვე და ტევადი რელიგიური ხასიათის ტერმინით – „წარმართობა“ (3,1) რომელიც გულისხმობს წინაპრისტიანული ხანის რელიგიებს, გარდა იუდაიზმისა. „წარმართო“, როგორც მთარგმნელი განმარტავს (3,35), არის ბარბაროსიც, სკიონიც და თვით ელინიც (9,2), ხოლო „ელინი“ და „ელენისმონი“ ქართულ თარგმანში იხმარება როგორც საკუთრივ ძველ ბერძენთა ეთნიკურ-რელიგიური ცნების გამომხატველი სიტყვები.

როგორც ზემოთ ვთქვით, ნებისმიერი გადახვევა ჰეშმარიტი სარწმუნოებიდან ეპიფანე კვპირელის შრომაში აღინიშნება ზოგადი ტერმინით – რ ამრეს (ერესი), რომელიც ქართულად „წვალებად“ ითარგმნება. ამ ტერმინს ფართო რელიგიურ-დოგმატიკური გაგებით ბერძნულ ენაში ზოგჯერ ემთხვევა თბ საქსმა-ს („სქისმა“) ცნება. იგი გულისხმობს რაიმე რელიგიური ან ფილოსოფიური უთანხმოების, განხეთქილების საფუძველზე

შექმნილ განცალკევებულ ჯგუფს, რომელსაც ხშირად თავისი საკუთარი მრწამსი აქვს. მაგრამ ეს უკანასკნელი პირველისაგან იმით განსხვავდება, რომ ცრუ მოძღვრების უარყოფითი აზრის შემცველი არახოდეს არის. ეტყობა, აღნიშნულ ტერმინთა ეს კონკრეტული მნიშვნელობები აქვს მხედველობაში ეპიფანეს, როდესაც მელიტიანელთა ერებზე მსჯელობისას უპირისპირებს მათ ერთმანეთს: ის ეს 'Αιγύπτι სχίσμა ონτეს, იუχ არესი (H.68,1). საყურადღებოა ამ წინადაღების ქართული თარგმანი: „ეგვატტეს არიან იგი მაწლობელი და არა მწვალებელი“ (68,1-2). როგორც ვხედავთ, სχίსმა (ონტეს) მნიშვნელობის გადმოსაცემად თეოფილე ახალი ტერმინის შექმნის ძალზე საინტერესო ხერხს მიმართავს: იგი იდებს მსგავსი ტერმინის არესი (ონტეს) შესატყვისს – „მწვალებელი“ (← წვალება) და მისი ფონეტიკური სახეცვლილებით გვაძლევს თვისობრივად ახალი ცნების გამომხატველ სიტყვას – „მაწლობელი“ (← მაწლობა). სხვათა შორის, მთარგმნელი აქ თავის კნინ დამოკიდებულებასაც გვიმუდავნებს სექტანტების მიმართ. სიტყვათწარმოების ამგვარი წესი სათავეს ექვთიმე ათონელიდან უნდა იდებდეს (შდრ.: „მასტულავთმრიცხუელობა“, „ფილაფორზობა“)⁴⁹.

თეოფილე უთარგმნელად არ ტოვებს არცერთ სპეციალურ ტერმინსა თუ სიტყვას, თუ არ ჩავთვლით რამდენიმე გამონაკლისს, რომელიც ზემოთ, ბერძნიშმებში წარმოვადგინეთ. ზოგიერთი ფოლოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინის ქართული შესატყვისი ბოლომდე ზუსტად ვერ გადმოსცემს ცნების არსს, ამიტომ მათი ბერძნული დატოვება, ვფიქრობთ, უფრო უპრიანი იქნებოდა. მაგ.: ო მიუა (მონადა) თარგმნილია როგორც „ერთი“ (5,1), ო აიώ (ეონი) გადმოტანილია მისი პირდაპირი მნიშვნელობით – „საუკუნე“ (31,6; 31,7).

გაქართულების ეს ტენდენცია თავს იჩენს ერესთა სახელწოდებების გადმოღებისასაც. რიგ შემთხვევაში თეოფილე თარგმნის ასეთ სახელებს, ბუნებრივია, თუკი ისინი რაიმე საგნობრივი მნიშვნელობის შემცველი არიან: 'Ημεροβαπτισταί – დღითიდღე ნათელდებული (17,1), Στρατιωτικόι – მოლაζέκρე (26,3), 'Αρειოμανται – არიოგესლი (69,1), 'Αινόμοιοι – უშჯულოცა (76,3) და სხვ. მეტიც: ერთგან ქართულ ტექსტში გეოგრაფიული სახელიც კი არის თარგმნილი: Φιλαδεლფίა – ძმათმოუერობა (58,2). თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ეს მოვლენა თეოფილეს თარგმანში მყარი არ არის, რადგან მასში გვხვდება უთარგმნელად დატოვებული წვალებათა ისეთი სახელწოდებებიც, როგორებიცაა: იგივე „ანომიი“ (76,8) – 'Ανόμοιοι, რომელიც ერთ შემთხვევაში, როგორც ზემოთ დავინახეთ, „უშჯულოდ“ გადმოიტანა ქართულად მთარგმნელმა, „ტესარის კედებატიტელი“ (50,1), „პნევმატომაქელი“ (74,1), „ანტიდიკომარი-

49 ც. ქურციკიძე, დასახ. შრომა, 53.

ამიტელნი“ (78,1) და სხვ.

დასასრულს, წარმოვადგენთ ჩვენს ძეგლში დადასტურებულ რამდენადმე მნიშვნელოვან ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ ტერმინებს, რომელთა გათვალისწინება აუცილებელია ქართული მთარგმნელობითი ისტორიისათვის;

ბერძნული ტერმინი	თეოფილესეული შესატყვისი	თანამედროვე მნიშვნელობა
ό κόσμος	სოფელი (3,34; 6,1; 7,2...)	სამყარო, მსოფლიო
ἡ πρόνοια	განგება (5,1; 8,3)	განგება, განგებულება (დვ- თისა)
τὸ εἶδος	სახე (6,1)	სახე, იდეა, ეფოსი
ἡ ὥλη	ნივთი (6,1)	ნივთიერება, მატერია
φθαρτός	განხრად-ქოფადი (6,2)	ხრადი, ხელებრივი, წა- რმავალი
ἀγεννητός	დაუბადებელი (6,2)	უშიშებელი, არა ქმნილი
ἀθάνατος	ჟღვანი (6,2-3)	მარადიული, უკვდავი
θεῖος	საღმრთო (6,3)	ღვთაებრივი, ღვთიური
ογιστικός	სიტყპერი (6,3)	გონიერი, გონებრივი, აზ- როვნებისა და განსჯის უნ- არის მქონე
θυμικός	გულისწყრომითი (6,3-4)	გრძნობადი, გაღიზიანებადი, აღმგზნებადი
ἐπιθυμητικός	გულისთქუმითი (6,4)	ნებელობითი, სასურველი, სანუკბარი
τὸ σώμα	გოლი (7,1; 7,5...), გოლიცება (8,1) გოლი (7,6...)	სხეული (როგორც თავისთა- ვადი აღენობა)
τὸ σάρξ		ხორცი, სხეული
αἰσθητός	ხილული (7,1)	გრძნობადი, ხელშესახები
ἡ οὐσία	ბუნება (7,2-3)	არსი, არსება
ἡ φύσις	ბუნება (7,3)	ბუნება, თვისება
ό νοῦς	გონება (7,3; 49,12; 77,8), ნება (40,5)	გონება, გონი; აზრი
ών	არსება (7,4)	არსებული, ყოფიერი
ἡ ὑπαρξία	არსება (65,6)	არსებობა, ყოფა
ἄτομος	განუკუთხელი (8,1)	დაუშლელი, დაურდვეველი
ἄμερής	განუხაწილებელი (8,1)	დაუგნაწილებელი

όμοιομερής	θεραπεύοντα (8,2)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
άπειρος	θεραπεύοντα (8,2)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
ή άρχη	διαφορετικός (8,2), διασασάθιο (34,2; 44,4...)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
τὸ τέλος	θεραπεύοντα (8,2)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
ή ήδονή	θεραπεύοντα (8,3)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
νεκρών ἀνάστασις	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση (9,10; 15,3...)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
σαρκός ἀνάστασις	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση (31,1; 38,2-3...)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
ή ἔνσαρκος	θεραπεύοντα (65,5)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
ή σάρκωσις	θεραπεύοντα (32,4)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
ή ἐναυθρώπεσις	θεραπεύοντα (77,2)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
τὸ στοιχεῖον	αὐτό (34,5)	γενεθλιαίο, γενεθλιαία
ή ποίησις	γένευλο (44,2)	γενεθλιαίο, γενεθλιαία
ἀνώτατος	γένεθλιον (44,4)	γενεθλιαίο, γενεθλιαία
ἀνύπαρκτος	γένεθλιον (65,1-2)	γενεθλιαίο, γενεθλιαία
οὖσα	γενογόδιο (66,4)	αριστερό, αριστερή
τὸ κτίσμα	διαδαδεύθυλο (69,2; 73,1...)	διαδαδεύθυλο, διαδεύθυλο, διαδεύθυλο
τὸ όμοιο-ούσιον	γερταρέσιο (73,4), γερταρέσιο (77,2)	γερταρέσιο, γερταρέσιο
τὸ όμοιο-ούσιον	θεραπεύοντα (73,5), θεραπεύοντα (73,5-6)	θεραπεύοντα που διατηρεί την ασθέτηση
ὅ συλλογισμός	θωρακικό (76,10-11)	θωρακικό, θωρακικό
ό λόγος	τερατομή (77,5)	τερατομή, τερατομή

ცხრილში მოყვანილი ქართული ტერმინთლოგია საკმაოდ მყარ შთაბეჭდილებას ტოვებს. თუმცა ისიც ჩანს, რომ ზოგჯერ ორ სხვადასხვა (ან მსგავს) ბერძნულ ტერმინს ერთი ქართული შესატყისი აქვს და პირიქით, ერთი და იგივე ბერძნული ცნება სხვადასხვა სიტყვითად გამოხატული ქართულად. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ ტერმინთა შექმნისა და დახვეწის პროცესი ჩვენს ლიტერატურაში გრძელდება და მის სრულყოფამდე ჯერ კიდევ საკმაო მანძილია გასაკლელი.

„ოთხეოცთა Շვաლებათათვს“ თხზულების მნიშვნელობა

ქველი ქართული ლიტერატურის ისტორიისათვის

„**ճ**ნაკეფალაიოსისის“ ქართულ თარგმანს მოსდევს თეოფილე ხუც-
ებმონაზონის მოკლე ანდერძი:

„წმიდანო მამანო, იძულებითა სხუათავთა და ვთარგმნე ესე. შემინდვეთ
და ლოცვა-ყავთ, მეცნიერთათვს არს ესე და მეძიებელთა.

ყოველნი მართლმორწმუნები იყავნ კურთხეულ! ყოველნიმცა მწვალე-
ბელნი შეჩუმნებულ არიან!“ (გვ. 23).

როგორც ვხედავთ, ანდერძი კონკრეტულად არაფერს გვეუბნება იმის
შესახებ, თუ სად, როდის და ვისი შეკვეთით ითარგმნა თხზულება. ამიტომ
ჩვენ იძულებული ვართ თარგმანის თარიღიდან დავდოთ დროის საქმარე-
ვრცელი მონაკვეთი – XI საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედი, ე.ი. ის პე-
რიოდი, როდესაც მოუწია თეოფილეს შემოქმედებითი მოღვაწეობა⁵⁰.

მიუხედავად ამისა, აღნიშნული ანდერძი მაინც იძლევა საშუალებას
განსჯისა და რამდენიმე ზოგადი ხასიათის დაკვირვების გამოთქმისა.

XI საუკუნის ბოლოს ჩვენში კარგა ხნის დაწყებული იყო ბიზანტიური
ლიტერატურის საუკუთხსო ძეგლების თარგმნისა და ათვისების პრო-
ცესი. ყოველი თხზულება, ორიგინალური თუ თარგმნილი, თავისი ეპოქის
პირმშობა. სავსებით სამართლიანი წერდა ამის შესახებ პ. ჰემლიძე:
„...ნათარგმნი თხზულებები შემთხვევით და უმიზეზოდ როდი ჩნდებიან
ამა თუ იმ ლიტერატურაში, ისინი გამოწვეულნი არიან იმ სოციალური
და კულტურულ-ისტორიული მოთხოვნილებებით, რომელთაც აყენებს აზ-
როგების ადგილობრივი მიმდინარეობა. ითარგმნება ის, რასაც თხოუ-
ლობს არსებითი, ყოველდღიური საჭიროება, ითარგმნება უცხო მასალა,
ხოლო შერჩევას აწარმოებს, თარგმნის და ითვისებს ეროვნული სპეცი-
ფიკა და შეგნება“⁵¹.

რა თქმა უნდა, წმ. ეპიფანეს „ოთხმეოცთა წვალებათათვს“ თხზულების
თარგმნა მაშინდელი ქართველი საზოგადოებრიობის შზარდი ინტელექ-
ტუალური მოთხოვნილებებით, უფრო კონკრეტულად კი, ისტორიული
ცოდნის შეგვების, მისი გაღმამავების აუცილებლობით იყო განპირობებული.
ამასთანავე, ანდერძიდან ჩანს, რომ თარგმანი ფართო მკითხველისათ-
ვის არ იყო გამიზნული. თეოფილემ ზუსტად განსაზღვრა მისი დანიშ-
ნულება და ხასიათი: „მეცნიერთათვს არს ესე და მეძიებელთა“. ამით მან

50 პ. ჰემლიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 243-245. ი. ლოლაშვილი,
ათონურ ქართულ ხელნაწერთა ხიახლენი, 36-41.

51 პ. ჰემლიძე, მთარგმნელობითი მეთოდი ძველ ქართულ ლიტერატურაში და მისი
ხასიათი, ეტიუდები, I, 185.

უურადღება გაამახვილა, უპირველეს ყოვლისა, ნაწარმოების შემცნებით მნიშვნელობაზე, მის ღრმა მეცნიერულ დირექტორების მიერ მართლების გამოყენების მიზანისა, ნაწარმოების შემცნებით მნიშვნელობაზე.

მართლაც, 80 წვდომის ეს ცნობარი, მართალია, მოკლე, მაგრამ საგამოდ ტევად ინფორმაციას გვაწვდის თითოეულ ერებზე.

აღსანიშნავია, რომ ჩვენს მიერ ზემოთ წარმოდგენილი დახასიათება პირველი ოთხი რელიგიური მდგრამარეობისა (გვ. 53-54) თითქმის ასეთივე სახითაა წარმოდგენილი „ანაკუფალეოსისში“. მაგრამ აქ დამატებით უნდა შევჩერდეთ მესამე დედა-ურესზე – „ელინისმზე“, რომელშიც ყურადღებას იქცევს რამდენიმე საგულისხმო მომენტი რელიგიის, მოთოლოგიის და ხელოვნებათმცოდნეობის ისტორიის თვალსაზრისით.

რელიგიისა და ხელოვნების ურთიერთდამოკიდებულების საკითხს ყოველთვის მნიშვნელოვანი ადგილი ეპავა ესთეტიკური აზროვნების ისტორიაში. საინტერესოა ამ მხრივ კულტმსახურების წარმოშობის ეპიფანესული ინტერპრეტაცია, რომელიც ხელოვნებასთან⁵² უშუალო კავშირშია განხილული: „და რაოდენსა რას გამოსახვიდეს და გამოხატვიდეს მათ მიერ პატივის-საცემელად მათ, თუ მძლავრი ვინმე იყვის ანუ გრძნეული ანუ თუ ქმნის რამე სოფელსა ამას შინა რეცა ღირსი ჭენებისათ, გინა ძლიერი იყვის ანუ თუ ჭორცითა სახნიერი“ (3,4-8). როგორც ავტორის სიტყვებიდან ჩანს, თაყვანისცემა ტირანებისა და გრძნეულებისადმი, საყოველთაო პატივისცემა გამოჩენილი და ღირსსახსოვარი აღამიანებისადმი, რაც მათი ფერწერული გამოსახულებების შექმნაში მდგრამარეობდა, დროთა განმავლობაში წინაპართა კულტში და მასთან დაკავშირებული რიტუალების შექმნაში უნდა გადაზრდილიყო. თიხის ქანდაკების წარმოშობის შემდეგ ეს პროცესი უკვე დასრულებული ჩანს. პირველ მოქანდაკეთა და მეოუნეთა მიერ შექმნილი წინაპართა ძეგლები, ეპიფანეს თქმით, უპირ საყოველთაო კერპებად და წმიდანებადაა შერაცხილი: „მერმე დღეთა თარავსთა, მამისა აპრაპამისთა, გამოქანდაკებადცა იწყეს ჰერპთა... და მათთა მათ მშობლის-მშობელთა გამოხატვისა მიერ პატივ-სცემდეს და პირველ მათსა აღსრულებულთათვეს ღონეულეს პირველ მეცნიერებისა კელოვნებისაგან“ (3,8-13).

როგორც ვხედავთ, კერპმსახურების წარმოშობას ჩვენი ავტორი გარდაცვლილ წინაპართა კულტის შექმნის მიზეზით ხსნის. საყურადღებოა, რომ მეცნიერება წინაპართა კულტს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან როლს

52 თეოფილეს ქართულ თარგმანში, ისევე როგორც მის ბერძნულ ტექსტში, ტერმინი „პელოვნება“ (ή τέχνη), ცხადია, იმბარება შესაუკუნისრივი გაცემით და ნიშნავს – ხელოსნობას. მაგრამ ეს ჩვენი საკითხის არსს არ ცვლის (ამ ტერმინის შესახებ ვრცლად იხ.: რ. სირაბე, მეცნიერების ქართული თეორიულ-ლიტერატურული აზროვნების საკითხები, თბ., 1975, 13-35).

აგუთვნებს პირველყოფილი რელიგიების აღმოცნებაში⁵³.

ეპიფანეს გადმოცემით, კერპთაყვანისმცემლობამ თანდათანობით თავის სამსახურში ჩააყენა ხელოვნების გარემოული დარგები: სკულპტურა, ჭედური ხელოვნება (ვერცხლისა და ოქრომჭედლობა), ხუროთმოძღვრება და სხვადასხვა ფორმით გამოვლინდა ძველი მსოფლიოს ზოგიერთი ხალხის რელიგიებში. ავტორს მხედველობაში აქვს: ეგვიპტე, ბაბილონი, ფრიგია და ფინიკია, სადაც, მართლაცდა, დიდ სიმაღლეებს მიაღწია ქვის არქიტექტურამ, სკულპტურულმა პორტრეტმა და მხატვრული ხელოვნების სხვადასხვა სახეებმა⁵⁴.

წარმართული რელიგიის წარმოშობა, მისი მიმართება ხელოვნებასთან ფიგურალურად ამგვარი სიტყვებითაა განზოგადებული თხზულებაში – „და ყოველმანვე ჯელოვნებამან მოიგონა!“ (3,16).

აქვე უნდა მივუთითოთ ერთ საყურადღებო დეტალზეც. დღესაც მეცნიერებაში კამათია იმის შესახებ, თუ სახვითი ხელოვნების რომელი სახეა უფრო ძველი – ფერწერა, ბარელიეფი, გრავიურა თუ სკულპტურა. ჩვენამდე მოღწეული ხელოვნების ნიმუშებიდან ქრონოლოგიურად ყველაზე ადრინდელია როგორც გამოქვაბულის კედლებზე, ისე ცალკეულ ფილებზე შესრულებული გრავიურები⁵⁵. ეპიფანეს წარმართობის ისტორიის სქემის მიხედვით, თავდაპირველად ფერწერა არსებობდა, ხოლო შემდეგ შეიქმნა სკულპტურა.

„ანაკეფალაიოსისში“ ნათქვამია, რომ კერპმსახურება აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან გავრცელდა საბერძნეთში. თუ გავითვალისწინებთ, რომ თვით ბერძნულ ოლიმპიურ ღვთაებათა ერთი ნაწილი (აპოლონი, არტემიდა, არესი, ჰეფსიტო, ათენა, აფროდიტე, ჰერმესი) მცირეაზიური წარმოშობისა უნდა იყოს⁵⁶ და ძველ ბერძნებს საღვთოსმსახურო და საგულტო რიტუალების ზოგიერთი ელემენტი, მართლაც, ეგვიპტელებისგან უნდა გადაედოთ, მაშინ ეს თქმულება მთლად ჭეშმარიტებას მოკლებული აღარ მოგვჩვენა.

წმ. ეპიფანე კვიპრელი ასახელებს ბერძენთა ზოგიერთ მთავარ ღვთაებას: კრონოსს, რეას, ზევსსა და აპოლონს. იგი იცნობს ელინისტურ ხანაში გავრცელებულ ვერსიებს ატიკელთა ლეგენდარულ მეფე კეპროპზე,

53 Г. Спенсер, Основания социологии, ч. I, II, С-Петербург, 1898, ст. 176-189. А. Мензис, История религии, С-Петербург, 1898, ст. 22-24. Л.Я. Штенберг, Первобытная религия в свете этнографии, Л. 1936, ст. 341-347. С.А. Токарев, Ранние формы религий и их развитие, М. 1964, 252-277 и другие.

54 А. Розенберг, История искусства с древних времен до наших дней, вып. I, С-Петербург, 7-34. Н. А. Дмитриева, краткая история искусств, М. 1975, 17-54.

55 З. А. Абрамов, Древнейшие формы изобразительного искусства, Ранние формы искусства, М. 1972, 28.

56 А. Ф. Лосев, Олимпийская мифология в её социально-историческом развитии, Учебные записки МГПИ им. Ленина, т. 72, 1953, 99-III; 139-188.

ელინთა მითიურ წინაპარ ელენოსზე თუ იონიელთა ბიბლიურ წინაპარ იონაზე; არცთუ უსაფუძვლოდ აღნიშნავს, რომ იონიელები წარმოადგენენ ელინთა მეთაურ და წინამდლოლ ტომებს.

მთავარი კი ჩვენთვის მაინც ისაა, რომ ელინისტური და ოდრეული შეა საუკუნეების მიჯნაზე გავრცელებული შეხედულებანი კერპმსახურების წარმოშობა-განვითარებაზე, წარმართული რელიგიისა და ხელოვნების ურთიერთმიმართების შესახებ, ასევე ზოგიერთი ცნობა ბერძნულ მითოლოგიურ პანთეონზე თეოფილე ხუცესმონაზონის თარგმანის საშუალებით XI საუკუნეში ცნობილი ხდება ქართული საზოგადოებრივი აზროვნებისათვისაც.

ეპიფანე „ელინიზმს“ თავის მხრივ ოთხ წვალებად ჰყოფს, სადაც წარმოდგენილია ისეთი მნიშვნელოვანი ძველბერძნული ფილოსოფიური სკოლები, როგორებიცაა: პითაგორეიზმი, პლატონიზმი, სტოიციზმი და ეპიკურეიზმი (ერ. 5-8). ბუნებრივია, ეს მასალაც გარკვეულ ინფორმაციას აწვდიდა „წარმართობით“, უფრო ზუსტად კი, ანტიკურობით დაინტერესებულ ჩვენს ძველ მკითხველს. სხვათა შორის, „ანაკეფალეოსის“ ტექსტის აღნიშნული მონაკვეთი „პანარიონის“ სხვა ფრაგმენტებთან ერთად ელინური ფილოსოფიის შესახებ შეტანილია კრებულში, რომელსაც „საბერძნეთის მოაზროვნენი“ (Doxographi Graeci) ჰქვია⁵⁷.

ასევე მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს ქართული თარგმანი სამარიტელებსა და მათ სექტებზე, 7 ებრაული პარტიის – მწიგნობრების (ერ. 14), ფარისეველების (ერ. 15), საღუკველების (ერ. 16), ჰემერობაპტისტების ანუ დღითი-დღე ნათელებულების (ერ. 17), ოსხენელების (ერ. 18), ნასსარე-ელების (ერ. 19) და ჰეროდიანელების (ერ. 20) შესახებ; ადრექრისტიანული გნოსტიციზმის თვალსაჩინო წარმომადგენლებზე – სიმონ მოგვზე (ერ. 30), ბასილიდოსზე (ერ. 24), კარპოკრატეზე (ერ. 27), ვალენტინეზე (ერ. 31), პტოლემეოსზე (ერ. 33), ჰერაკლეონზე (ერ. 36), ბარდესანეზე (ერ. 56) და მათ მიმდევრებზე და ა.შ. ყველა ერესის არა თუ შინაარსის გადმოცემა, არამედ სახელების ჩამოთვლაც კი ძალზე შორს წაგვიყვანდა. ვფიქრობთ, ამის საჭიროება არც არის. მაგრამ იმისათვის, რომ საჩინო გავხადოთ, თუ რაოდენ საჭირო ინფორმაციას იძლევა ძეგლი თითოეული წვალების შესახებ, მიუხედავად მისი ცალბეული ხარვეზებისა და უზუსტობებისა, განვიხილოთ ერთ-ერთი ერესი; კერძოდ, ნიმუშად ავიღოთ დღეს კარგად ცნობილი პლატონის ფილოსოფიური სკოლა⁵⁸.

ეს თავი ამგვარად იწყება: „— ლმერთსა, სახესა და ნივთსა და სოფელ-

57 H. Diels, Doxographi, graeci, Berolini, 1879, s. 587-593; შდრ.: Prolegomena, s. 175-177.

58 ვსარგებლობთ შემდეგი ლიტერატურით: Платон, сочинения в трёх томах, под общим редакцией А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса, Т.Т. М. 1968, ст. 5-73; 367-411; 577-593. т.2, М. 1970, II-94; 157-122; 481-505; 531-550. т. 3, ч. I, М. 1971, 39-541; 579-676. Т. 3, ч. 2, М. 1972, ст. 10-478; 571-632. ს. წერეთული ანტიკური ფილოსოფია, თბ., 1968, 230-377. ე. გათრი, ბერძენი

სა – შექმნულად და განხრწნად-ყოფად, ხოლო სულსა – დაუბადებელად და „უპუდავად და საღმრთოდ“ (6,1-3). როგორც დამოწმებული ტექსტიდან ჩანს, მასში წარმოდგენილია პლატონის კოსმოლოგიის ძირითადი კატეგორიები, რომლებიც ყველაზე უფრო სისტემური სახით გადმოცემულია „ტიმეოსში“: დმერთი, იგივე კოსმიური გონი, რომელიც არის ქვეყნიერების შემოქმედი დემიურგი და ყველაფრის საწყისი; სახე ანუ ეიდოსი (იდეა), რომლის მიხედვითაც ქმნის დემიურგი სამყაროს მოქლი თავისი მრავალფეროვნებით; ნივთი ანუ პირველადი მატერია, ნივთიერება, რომელშიც იდეალური წესრიგის შეგანით წარმოშობს დმერთი ხილულ ქვეყნას. აღსანიშნავია, რომ თეოფილეს, ბერძნულისაგან განსხვავებით, სახე (τὸ εἶδος) თავის თარგმანში ნივთის (ἡ ὕλη) წინ გადმოაქვს, რითაც უფრო თანმიმდევრულად გვაწვდის პლატონის ზემოაღნიშნულ ტრიადას. „ტიმეოსშე“ მიხედვით (28a – 29d), სამყარო, კოსმოსი არის ხილული, შეგრძებადი და სხეულებრივი, მაშასადამე, ის წარმოშობილი და ცვალებადია (შდრ.: „პოლიტიკოსი“ 269c-274d). ამის საპირისპიროდ, სული (ეტყობა, ჩვენს ტექსტში იგულისხმება როგორც მსოფლიო, ისე ადამიანის სული) დაუბადებელი, უკვდავი, მარადიული და ღვთაებრივი საწყისის მქონება (შდრ.: „ტიმეოსი“, 34b-37c; 41d-44c), რაზეც უფრო კონკრეტულად, მრავალი ასპექტით საუბარია უკვე პლატონის სხვა დიალოგებში: „მენონში“ (81b-d; 85c-86b), „ფედოში“ (70c-114e), „ფედროსში“ (245c-246a), „სახელმწიფოსა“ (X, 608d-612d) და „პანონებში“ (X, 897a-b; 899a-b).

სულის უკვდავების იდეასთან, როგორც ცნობილია, მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთგვარ მითოლოგიურ საბურგელში გახვეული, ორფიკულ-პითაგორეულ ტრადიციაზე დამყარებული სულთა გადასახლების პლატონური თეორია, რის შესახებც „ანაკეფალეოსისშიც“ არის აღნიშნული: „ესრეთვე და სულთათვს იტყოდეს გუამითი-გუამიდ შესლვასა ვიდრე ცხოვლად მშვინვირადმდე და იძრვისად“ (6,6-7. შდრ.: „ფედონი“, 80c-84b, „ფედროსი“, 246b-249d; „სახელმწიფო“, X, 614b-621b; „ტიმეოსი“, 428-d).

პლატონის მოძღვრებიდან სულის შესახებ, რომელიც მისი ფილოსოფიის ქვაბუთხედს შეადგენს, კიდევ ერთი დებულება გვხვდება ჩვენს ძეგლში. კლრძოდ, ეს ეხება სულის სამი ნაწილის არსებობას – სიტყვიერის ანუ გონებრივის, გულისწყვრომითის ანუ გრძნობადის და გულისთქმითის ანუ ნებელობითის (6,3-4). ამის თაობაზეც არის მსჯელობა უკვე სხენებულ თხზულებებში: „სახელმწიფოში“ (IV, 435d-444d), „ტიმეოსსა“ (69c-72d) და „ფედოსში“ (246ab; 253d).

ეპიფანეს ტექსტის შემდეგი მონაკვეთი ასეთია: „ხოლო დედათა ზოგად ყოველთათვს საეროდ იტყოდეს, და რათა არავის ესუას თვისი ცოლი,

ფილოსოფისები, თალესიდან არისტოტელემდე, ინგლისურიდან თარგმა გ. ნოდიამ, თბ., 1983, 96-133.

არამედ ვითაცა-ვის ენებოს, თანა-ეყოფვოდის“ (6,4-6). ეს ადგილი, რაღა თქმა უნდა, ეხმიანება „სახელმწიფოს“ V თავის (449c-461e) დიალოგის ქალის საზოგადოებრივი როლისა და ქალაქის მცველთა საერთო ცოლებისა და ბავშვების შესახებ.

დასასრულს, წარმოდგენილია პლატონის აზრი ერთი ღმერთიდან მრავალი ღმერთის წარმოშობის თაობაზე (6,7-8), რასაც, მართლაც, გარკვეული ადგილი აქვს მიჩენილი მის კოსმოლოგიურ სისტემაში („ტიმეოსი“, 39e-41d).

როგორც ვხედავთ, „ოთხმეოცთა წვალებათათუს“ თხზულებაში თუმცა არასრულად და არათანმიმდევრულად, მაგრამ მაინც პლატონის ფილოსოფიის ძირითადი დებულებებია გადმოცემული. ასეთივე ვითარებასთან გვაქვს საქმე სხვა წვალებების დახასიათებისასაც.

ამგვარ ძეგლს არ შეიძლება, რომ გარკვეული გამოძახილი არ ჰქონდა ძველ ქართულ მწრლობაში. მართლაც, როგორც პ. კმპლიდემ გაარკვია, იგი გამხდარა ერთ-ერთი წყარო ორიგინალური ლიტურგიკული ნაწარმოებისა, რომელსაც ეწოდება „გალობანი მწვალებელთა ყოველთა თვალეულისა წვალებისა შეჩუმნებისანი“⁵⁹. ეს თხზულება, რომელსაც გალობდნენ ეკლესიაში „განქიქებისა მათისათუს... კპრიაკესა წმიდათა მარხვათასა“ (341v), შექმნილი უნდა იყოს არა უძღრეს 1172 წლისა. მასში ჩამოთვლილია და ზოგჯერ მოკლედ დახასიათებული ძველი და ახალი აღთქმის მწვალებლობანი. პირველი ნაწილი, სადაც დასახელებულია ძველი ერესები, მთლიანად ეყრდნობა „ოთხმეოცთა წვალებათათუს“ ქართულ თარგმანს⁶⁰. თვალსაჩინოებისათვის წარმოვადგენთ „გალობანის“ ამ მონაკვეთს ეპიფანეს თხზულების შესაბამისი ტექსტით:

„გალობანი“

„ოთხმეოცთა წვალებათათუს“

შკდ წვალებანი იყვნეს ძუ-
ელითგან: პირველ – მწიგნო-
ბართად, სჯულ-მცნებათა არავ
კმამყოფელნი, სხეულთაცა რათ-
მე უწერელად მომპოვნნი; და
ფარისეველნი – შობისა დღისა
მზმელნი; სამსალუკევლნი, აღ-
დგომისა და სულთა და ან-

ჭურიათა წვალებად არს შკდი: (14)
მწიგნობართად... და უმეტესთადა ნეფ-
სითთა კრძალულებათა შჯულისათა
იმარხვიდეს, რომელი-იგი არა მოხეს
შჯულის ამიერ ესწავნეს, არამედ თვთ
განუწენეს თავთა თვთა მსახურებანი
და სამართლი გარეშე სჯულისდებისა.
(15) ფარისეველნი... რომელთა შეჰვა
ზმნადცა და შობათა მეტყულებად... (16)

59 A 85 (XIII, XVI ს.), 338v-341v.

60 პ. კმპლიდემ, შენიშვნები ძველი ქართული ლიტურგიატურის ისტორიიდან, ეტიუდები, I, 263-264.

გელოზთა უგარისმყოფელნი; სხვანი – დღითი-დღე ნათლისმ-ლებელნი; ხუთ – ოსინელნი, არმქერნი წინასწარმეტყუფლ-თა; მეექუსედ – ნაზარეველნი, პორცისმჭამელთა მძაგნი და წინასწარმეტყუფლთა არშემ-წყნარებელნი; შედეროდიანნი, ჰეროდეს ქრისტედ მეტყუცელ-ნი (338v).

სადუკეველნი... და უგარ-ჰყოფდეს იგი აღდგომასა მკუდართასა და არცა ან-გელოზთა შეიწყნარებდეს, არცა სულსა... (17.) დღითი-დღე ნათელდებულნი... (18) ოსინი... ხოლო უმეტესსა შემდგომთა მათ წინასწარმეტყუფლთასა განაგ[დ] ებდეს. (19) ნასსარეო... რომელნი ყოვ-ელსავე პორცისა ჭამასა სრულიად უვარ-ჰყოფენ.... ხოლო პრწამს მათ მო-სესამდე და ისო ნავისად და პენტატ-ევხომისა წმიდანი მოგვენებულნი მამათ-მთავანრი... (20) პეროდიანელნი... ხოლო ჰეროდეს ქრისტედ მოელოდეს...

რაც შეეხება საგალობლების მეორე, დიდ ნაწილს, რომელშიც გადმო-ცემულია ახალი აღთქმის „წვალებანი, იგი ძირითადად მიჰყვება გიორგი ამარტოლის „ხრონიკოსის“ ქართულ თარგმანს⁶¹. „ოთხმეოცთა წვალე-ბათათვე“ თხზულების უშუალო ტექსტობრივი გამოყენების კვალი მასში არ ჩანს, თუმცა ჰიმნოგრაფი, რასაცვირველია, მოლიანად იცნობს ამ ძეგლს და, ალბათ, ითვალისწინებს კიდევ გალობების შეთხვისას.

დღეს უკვე ცნობილია, რომ „გალობანი“ წარმოადგენს წყაროს იო-განე შავთელის „აბდულმესიანის“ X თავის იმ ნაწილისა, სადაც პოეტი ლაპარაკობს ძველი და ახალი აღთქმის მწვალებლებზე, რომელთაც მისი ხოტბის გმირი – თამარი პირს დაუყოფს და შორს განდევნის (ე.ი. მათ იდეებს უაყროფს)⁶²:

84. 1. შვიდ წვალებითა შეცვალებითა
იყენეს ძველითაგან შობის დღის მზმელნი
2. სადუბეველნი, ფარისეველნი,
მცნებათა სჯულსა არ-კმა-მყოფელნი,
3. წერილთ მომპოვნნი, თვისით მომგონნი,
სხვანი დღითი-დღე ნათლისმღებელნი,
4. ნაზარეველნი, ხუთ-ოსინელნი
მისგან შეიქმნეს პირდაყოფილნი.

85. 1. მაგედონიოს, დრგუ საბელიოს

61 ქ. გმირიძე, დასახ. ნაშრომი, 264-265.

62 ქ. გმირიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, თბ., 1981, 243-244. შდრ.: ძველი ქართველი მეხოტები, II თანე შავთელი, აბდულმესიანი (თამარ მეფისა და დავით სოსლანის შესხმა), გამისაცვმბად მოამზადა, გამოკვლეულა, კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო ი. ლოლაშვილმა, თბ., 1964, 240-242.

შეცდომით პგმობდეს სულსა წმიდასა.

2. მანი ვინმე ცით იტყოდა რეცით
გარდმოტანასა ჭორცოა მისთასა,
3. სამუსატელსა და მომფსვეტელსა
პირს დაუყოფდა წვალებათასა.
4. სომებთ მეფენი, მტერთ სისხლ-მჩქეფენი,
ღმერთმა არ ლირს-ყვნა უფლებათასა.

86. 4. მან ყო არიოზ და ევნომიოზ
საბელიოზით შორს კვებულისა⁶³.

როგორც ვხედავთ, „აბდულმესიანის“ 84-ე სტროფი ზედმიწევნით იმე-ორებს ჩვენს მიერ ზემოთ დამოწმებული საგალობლის შინაარსს. ასევე აშკარაა, რომ ხოგბის 85-ე სტროფი და 86-ე სტროფის მე4 ტაქტი ამავე „გალობანის“ ტექსტს ემყარება. ეს ჩანს, ჯერ ერთი, იქიდან, რომ მასში ჩამოთვლილი ახალი აღთქმის მწვალებლები: მაკედონიონი, საბელიონი, მანი, სამუსატელი, მომფსვეტელი, არიოზი და ევნომიოზი – ამ უკანასკნელშიც სრულად მოისხენიებიან სხვებთან ერთად. მეორეც, და რაც მთავარია, ორივე ძეგლში დასტურდება ცალკეული აზრობრივი და ფრაზელობიური ზუსტი თანხვდომანი. მაგალითად, საგალობლების ტექსტში ვხვდებით ახეთ ადგილებს: „დრკუდ საბელიოს ლიბიელი, ჰურიებრსა ერთსა პირსა აღსარებით ცოორილი... მაკედონიონი, რომელიცა სულისა წმიდასა აგებულსა ბუნებად იტყოდა ბილწი და ძისა მიერ ყოფად მოყვანებულად, რამეთუ ერთად ძისგან შექმნილთაგანად პგმობდა მას ბოროტი... მაღნი ვინმე ცით და ეთერისა ხორცოა თავისა თწესისა თანა გარდმოტანებასა და ამით ჭორცეშესმასა ქრისტესა იტყოდა“ (340v)^{*1}.

იცნობდა თუ არა იოგანე შავთელი თავად „ანაკეფალეოსისის“ თეოფილესეულ ქართულ თარგმანს? ამ კითხვაზე გადაჭრით რაიმეს თქმა ძნელია. ყოველ შემთხვევაში, პოემის ტექსტში მისი პირდაპირი ზეგავლენის ფაქტი არ აღინიშნება.

ამრიგად, ეპიფანე კვიპრელის „ოთხმეოცთა წვალებათათუ“ თხეულების ქართულმა თარგმანმა მნიშვნელოვანი კვალი დაამჩნია ჩვენს

63 ი. ლოთლაშვილი, დასახ. წიგნი, 145.

*1 „აბლობანი მწვალებელთა შენვენებისანის“ ვრცელი ინტერტექსტუალური ანალიზი – მიმართება იოანე შავთელის სახელით ცნობილ „აბდულმესიანის“ და სხვა ლიტერატურულ წერილებთან – მიცემულია მოგვაინებით გამოქვეყნებულ რამაზ ხალვა-შის წიგნში ტბელ აბექტინის „გალობანი მწვალებელთა შეზუნებისანი“, თბილისი, 2003, 11-45. ამავე წიგნზე დართულ ავტორისეულ კომენტარიში (გვ. 68-120) I-VIII გალობათა მიხედვით განხილულია ძეგლი და ახალი აღთქმის ის წვალებანი, რომელიც დასტურდება ეპიფანე კვიპრელის „ოთხმეოცთა წვალებათა“ ტექსტში (რედაქტორი).

ორიგინალურ ლიტერატურას. იგი ყოფილა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო XII საუკუნის უცნობი პოეტი-პიმნოგრაფის მიერ მწვალებელთა შესაჩვენებლად შეთხზული „გაღლობანისა“, ხოლო ამ უკანასკნელის მეშვეობით არაპირდაპირი გავლენა მოუხდენია კლასიკური სახოტბო პოეზიის თვალსაჩინო ნიმუშზე, იოვანე „შავთელის „აბდულმესიანზე“.

ძირითადი დასკვნები

6 აშრომის უმთავრესი დებულებანი და დასკვნები ასეთი სახით შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

1. წმ. ეპიფანე კვიპრელი მართლმადიდებლური საღვთისმეტყველო მოდღვრების ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გამოკვეთილი ფიგურაა IV საუკუნის აღმოსავლეთში. მისი ცხოვრება აღსავსეა დაუდალავი სამწერლო და პრაქტიკული მოღვაწეობით; მან განსაკუთრებით გაითქვა სახელი როგორც მწვალებლობის წინააღმდეგ უკომპრომისო მებრძოლმა, დაუნდობელმა პოლემისტმა, მართლმადიდებლური ქრისტიანული დოქტრინის ერთგულმა დამცველმა, ასკეტიზმისა და მონასტრული ყოფის თავგამოდებულმა პროპაგანდისტმა. ამასთანავე, ეპიფანეს, ისევე როგორც ნებისმიერი ძველი ავტორის, ლიტერატურული შემოქმედების ობიექტური შეფასება შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ ეპოქის ისტორიული რეალობის გათვალისწინებით, იმ გარემომცველ სამყაროსა და პოლიტიკურ-პულიტურულ ვითარებასთან კავშირში, რომელშიც მას უხდებოდა მოღვაწეობა.

2. ძველ ქართულ მწერლობაში დაცულია საკმაოდ უხვი წყაროები ეპიფანეს ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ. ჯერ კიდევ ადრეფეოდალიზმის ხანაში, X საუკუნემდე, უთარგმნიათ ჩვენში „ცხოვრებად ეპიფანე კპრელისად“. ამასთან, ქართულ ხელნაწერებს შემოუნახავს მისი ცხოვრების ამსახველი ფრაგმენტები, ლეგენდარული ცნობები და გადმოცემები. მის სახელზე შექმნილია სახოტბო პიმნები და სამოძღვრო იამბიკოები. ეს მასალები გაპნეულია ქართულ პიმნოგრაფიულ და სვინაქსარულ საკითხებებში, სხვადასხვა შინაარსის კრებულებში, რომელთა შემადგენელი თხზულებები ძირითადად თარგმნილია ბერძნულიდან. მართლია, ისინი ახალ, უცნობ ცნობებს ეპიფანეს ცხოვრება-მოღვაწეობის შესახებ არ შეიცავს, მაგრამ თვალნათლივ ცხადყოფს მის პოპულარობას, იმ უთურ ინტერესს, რასაც ჩვენი ძველი მწერლები იჩენდნენ ამ გამოჩენილი საეკლესიო პირისა და მწიგნობრისადმი.

3. წმ. ეპიფანე კვიპრელის ან მისი სახელით მოღწეულ ეგზეგეტიკურ და პომილეტიკურ თხზულებათა უმეტესი ნაწილი ძველთაგანვე თარგმნილია ქართულ ენაზე. ზოგი მათგანი („საზომთათუს და საწყალთა“, ათორმეტთა თუალთათუს“ „თარგმანებად დავითის ფსალმუნებისავ“ და სხვ.) წარმოადგენს დამოუკიდებელ, თავისებურ რედაქციას, რომლის ანალოგი ბერძნულად უკვე აღარ არსებობს, ზოგერთი კი („წმიდისა მარადის ქალწულისა მარიამისათუს“, „მუცლადლებისათუს ანნამასა“) შემორჩენილია მხოლოდ ქართულ ლიტერატურაში. ამიტომ მათ დიდი მნიშვნელობა აქვთ როგორც საკუთრივ ქართული, ისე ბიზანტიური მწერლობის ისტორიისათვის, ქრისტიანობის და მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობის უფრო ფართოდ წარმოჩენა-შესწავლისათვის.

4. წმ. ეპიფანეს შემოქმედებაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია „პანარიონს“ – თხზულებას 80 ერესის წინააღმდეგ. იგი ყველაზე უფრო სრულყოფილი და სოლიდური ნაშრომია ძველი ეკლესიის მწვალებლურ მიმდინარეობათა შესახებ. მასში თანმიმდევრულად და სისტემატური სახით გადმოცემულია მწერლის თეოლოგიური კონცეფცია, რომელიც თვით ნაწარმოების სტრუქტურაშიც მჟღავნდება. ჩვენთვის კი ეს ძეგლი განსაკუთრებულ ინტერესს აღძრავს იმ მხრივ, რომ ძველ ქართულ მწერლობაში დაცულია მისი მოკლე ვარიანტის – „ანაკეფალეოსისის“ განსხვავებული რედაქცია, რომელსაც „ოთხმეოცთა წვალებათათუს“ შეიძლება ეწოდოს.

5. „ოთხმეოცთა წვალებათათუს“ ქართულ თარგმანს, რომელიც დაცულია A 205, H 601 და A 64 ხელნაწერებში, ანალოგიური ბერძნული დედანი უკვე აღარ მოეპოვება. ამიტომ მას „თავისებური წვლილი“ შეაქვს ბერძნული ლიტერატურის ისტორიის ზოგიერთი საკითხის გაშუქებაში, უფრო კონკრეტულად კი, „ანაკეფალეოსისის“ ტექსტის შემდგომი ისტორიის დადგენაში. ამასთანავე, იგი ყველაზე უფრო ახლო დგას იოანე დამასკელის „წყარო ცოდნისას“ მეორე ნაწილთან. ამდენად, მართებული იქნება, თუ ვიტვით, რომ ამ ძეგლის, „წვალებათათუს“, პოლემიკური შრომის უმთავრესი ნაწილის თარგმანი ქართულ ენაზეც მოგვეპოვება.

6. წმ. ეპიფანეს „ოთხმეოცთა წვალებათათუს“ თხზულების თარგმანი ეკუთვნის XI საუკუნის II ნახევრის ქართველ ავტორს – თეოფილე ხუცემონაზონს. მისი მთარგმნელობითი მეთოდის ძირითადი არსი შემდეგში მდგომარეობს: მწერალმა უნდა მოიპოვოს სარწმუნო დედანი და შშობლიური ენის სტეციფიკის გათვალისწინებით იქიდან ზუსტად და უცვლელად გადმოთარგმნოს თხზულება.

7. თეოფილეს თარგმანის შედარება ეპიფანესა და დამასკელის შესაბამის თხზულებებთან და მათი კრიტიკული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ „ანაკეფალათოსის“ ზუსტი თარგმნის მეთოდითა გადმოღებული. უმატესი ნაწილი ქართული ტექსტის კლება-მატებისა და განსხვავებული

წაგითხვებისა, როგორც ჩანს, ბერძნული დედნიდან მომდინარებოს. ამგვარი სხვაობების დაწვრილებითი აღნუსხვა საშუალებას გვაძლევს, არა მარტო ზოგად ხაზებში გავითვალისწინოთ ქართული თარგმანის ორიგინალის რაობა, არამედ მიახლოებით აღვადგინოთ კიდევ მისი ბერძნული ტექსტის თავისებურებანი, რაც უთუოდ მნიშვნელოვანია ბიზანტიური ლიტერატურისათვის.

8. „ოთხმეოცთა წვალებათათკს“ თარგმანში დასტურდება ბერძნიზმები – როგორც ლექსიკის სფეროში, ისე სინტაქსური კონსტრუქციები, რაც ეჭმიუტანდად ცხადყოფს მის ბერძნული ენიდან მომდინარეობას. თუმცადა ქართულისათვის უცხო ენობრივ მოვლენათა უმეტესობას (ბრუნვის აღრევა, ზმის გამოტოვება, უჩვეულო წინადადებათწყობა, მიმღებათური კონსტრუქცია, თანდებულიანი სახელის ობიექტად შეწყობა, „ზე“ თანდებული დროის მნიშვნელობით, წინდებულიანი ფორმები, ადგილობით ზმისწინიანი კონსტრუქცია), ისევე როგორც ბერძნულ ლექსიკას, თეოფილეს თარგმანში არა აქვს სისტემური სასიათი და უფრო გამონაკლისების სახეს ატარებს.

9. თეოფილე ხეცესმონაზონის თარგმანის ზოგიერთი სინტაქსურსტილისტური მოვლენის განხილვა, მის ლექსიკა-სემანტიკაზე დაკვირვება ნათელყოფს მთარგმნელის თავისუფალ აზროვნებას. უმეტეს შემთხვევაში იგი მექანიკურად, ბრმად არ მიხდევს ბერძნულ დედანს: ხშირად ცვლის წინადადების უცხო კონსტრუქციას ქართულისათვის მისაღები ენობრივი ნორმებით, თუ საჭიროება მოითხოვს, ამატებს ან აკლებს ტექსტს ცალკეულ სიტყვებს, ანდა გადმოაქს ისინი მშობლიურ ენაზე მონათესავე მნიშვნელობებით, არჩევს კონტექსტისათვის შესაფერის ლექსიკურ ერთეულებსა და აუცილებელ ტერმინებს, იშვიათად თავადვე ქმნის და ამკიდრებს სპეციფიკური ცნებების გამომხატვა ახალ სიტყვებს და ა.შ., ოღონდ, ეს ყველაფერი ხდება ავტორისეული აზრის დაურღვევლად, ორიგინალის შინაარსის ზუსტი გადმოცემით თარგმანში.

10. წმ. ეპიფანე კვიპრელის „ოთხმეოცთა წვალებათათკს“ თხზულების ქართულ თარგმანს ფართო შემუცნებითი ღირებულება ჰქონდა იმდროინდელი ხვენი საზოგადოებისათვის. მას გარკვეული გამოძახილი მოპევა ძველ ქართულ მწერლობაში. იგი გამხდარა ერთ-ერთი ძირითადი წყარო XII საუკუნეში შექმნილი ორიგინალური ლიტურგიკული ნაწარმოებისა, რომელსაც ეწოდება „გადლობანი მწვალებელთა ყოველთა თპთეულისა წვალებისა შეჩუქრებისანი“, ხოლო ეს უკანასკნელი, როგორც ლიტერატურული დოკუმენტი, სხვა მასალასთან ერთად გამოუყენებია იოგანე შავთელს პოემა „აბდულმესიანის“ შეთხვისას.

1. ილ. აბულაძე, ერთ-ერთი უცნობი წყარო იოვანე საბანისძის აბო ტფილელის მარტვილობისა, შრომები, III, თბ., 1982, გვ. 128-139.
2. ილ. აბულაძე, იპოლიტე რომაელის ქრონიკის ძველი ქართული ვერსია, შრომები, III, თბ., 1982, გვ. 107-127.
3. ილ. აბულაძე, „მრავალთავი“, შრომები, III, თბ., 1982, გვ. 32-106.
4. ილ. აბულაძე, ქართული და სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა IX-X სს-ში, თბ., 1944.
5. „აღვადგინე“ ანუ „სამი ისტორიული ხრონიკისა და „წმ. ნინოს ცხოვრების“ გასაგებ-შესასწორებელი სახელმძღვანელო, შედგენილი მოსე ჯანაშვილის მიერ, დამატებით IX-X საუბანის „სამეცნიერო ქრესტომატიდან“ ამოღებული „სამკურნალო ტრაქტატისა“ და „სასწავლო წიგნისა“, ტფ., 1891.
6. ბასილი კესარიელის „სწავლათა“ ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ც. ქურციკიძემ, თბ., 1983.
7. უ. გათრი, ბერძენი ფილოსოფოსები, თალესიდან არისტოტელემდე, ინგლისურიდან თარგმნა გ. ნოდიამ, თბ., 1983.
8. 6. გოგუაძე, მეტაფრასული კრებულების ურთიერთმიმართებისათვის, მრავალთავი, XI, თბ., 1985, გვ. 3-12.
9. 6. გოგუაძე, სექტემბრის თვის მეტაფრასების ათონური ნუსხა, მრავალთავი, XII, თბ., 1986, გვ. 101-113.
10. კ. დანელია, ქართული სამწერლო ენის ისტორიის საკითხები, თბ., 1983.
11. კ. დანელია, უცხო ენათა გავლენის კვალი ძველი ქართული წერილობითი ძეგლების ენაში, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1975, №4, გვ. 79-90.
12. კ. დანელია, უცხო ენათა გავლენის კვალი ძველი ქართული წერილობითი ძეგლების ენაში, II. „ვიდრე“ უდეგრიანი კონსტრუქციები ძველ ქართულში, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1978, №1, გვ. 91-104.

13. პ. დანელია, უცხო ენათა გავლენის კვალი ძველი ქართული წერილობითი ძეგლების ენაში, 3. vav consecutivum-ის გადმოცემა თანმიმდევრობის „და“ კაგშირით, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1979, №3, გვ. 90-98.

14. პ. დანელია, უცხო ენათა გავლენის კვალი ძველი ქართული წერილობითი ძეგლების ენაში, 4. ბერძნულ ადგი-ლობით ზმისწინთა გადმოცემისათვის ძველ ქართულში, მაც-ნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1981, №2, გვ. 139-154.

15. ო. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრეს-ტომათია, ტ. I, ნაკვ. I, თბ., 1970.

16. პ. ინგოროვა, რუსთაველის ეპოქის საღიტერატურო მემკვიდრეობა, რუსთაველის კრებული, თბ., 1938, გვ. 1-80.

17. იოანე დამასკელი, დიალექტიკა, ქართული თარგმანე-ბის ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო გ. რაფაგამ, თბ., 1976.

18. „იოვანე ოქროპირის ცხოვრების“ ძველი ქართული თარგმანი და მისი თავისებურებანი 968 წლის ხელნაწერის მიხედვით, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო რ. გვარამიამ, თბ., 1986.

19. იოვანე ხუცესი, პოლობითს ეპისკოპოსი, „ცხორებად ეპიფანე პპკრელისად“, საკითხები წიგნი ძველ ქართულ ენაში, II, გამოსცა ო. იმნაიშვილმა, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 10, თბ., 1966, გვ. 92-146; 218-235.

20. პ. პეტელიძე, მთარგმნელობითი მეთოდი ძველ ქართულ ლიტერატურაში და მისი ხასიათი, ეტიუდები, I, თბ., 1956, გვ. 183-197.

21. პ. პეტელიძე, შენიშვნები ძველი ქართული ლიტერა-ტურის ისტორიიდან, ეტიუდები, I, თბ., 1956, გვ. 250-282.

22. პ. პეტელიძე, ხალხთა კლასიფიკაციისა და გეოგრაფი-ული განრიგების საკითხები ძველს ქართულ მწერლობაში, ეტიუდები, I, თბ., 1956, გვ. 168-182.

23. პ. პეტელიძე, შემოქმედებითი პროცესი ძველ ქართულ ლიტერატურაში იდეოლოგიური ხასიათის ზოგიერთ მომენტ-თან დაკავშირებით, ეტიუდები, II, თბ., 1945, გვ. 195-217.

24. პ. პეტელიძე, უცხო ავტორები ძველ ქართულ მწერ-ლობაში, ეტიუდები, V, თბ., 1957, გვ. 3-114.

25. პ. გმელიძე, ქართული ნათარგმნი აგიოგრაფია, ეტი-
უდები, V, თბ., 1957, გვ. 115-211.
26. პ. გმელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტო-
რია, I, თბ., 1980.
27. პ. გმელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტო-
რია, II, თბ., 1981.
28. ო. ლოლაშვილი, ათონურ ქართულ ხელნაწერთა სი-
ახლენი, თბ., 1982.
29. ო. ლოლაშვილი, არსენ იყალთოელი, თბ., 1978.
30. ს. მახარაშვილი, ეპიფანე კვიპრელის „ოთხმეოცთა
წვალებათათვე“ თხზულების ქართული თარგმანი და მისი
ბერძნული დედანი, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ.,
1987, №1, გვ. 106-117.
31. ე. მეტრეველი, ეფრემ მცირის ავტოგრაფი, ხელნაწე-
რთა ინსტიტუტის მოამბე, I, თბ., 1959, გვ. 115-125.
32. რ. მიმინოშვილი, ამბროსი მედიოლანელის „ცხოვრე-
ბის“ ახალი რედაქცია ქართულ მწერლობაში, საქ. სსრ მეც-
ნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XXIII, №6, თბ., 1959, გვ. 753-
757.
33. რ. მიმინოშვილი, იოანე დამასკელის „გარდამოცე-
მის“ ქართული თარგმანები, თბ., 1966.
34. ნიკოდიმოსის აპოკრიფული წიგნის ქართული ვერსია,
ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი
დაურთო ც. ქურციკიძემ, თბ., 1985.
35. ო. ოთხმეზური, ფსევდონონეს მითოლოგიურ კომენ-
ტართა ახალი ქართული რედაქცია, მრავალთავი, XII, თბ., 1986,
გვ. 37-50.
36. გ. ჟორდანია, მეხურელთა და არამ ხუტუს ვინაობის
შესახებ („ხალხთა წარმოშობის წიგნის“ ქართული ვერსიის
შესწავლისათვის), თბ., 1956.
37. გ. რაფაელ, თეოფილე ხუცესმონაზონის ერთი თარგ-
მანის შესახებ (ეპიფანე კვიპრელი თუ იოანე დამასკელი?),
მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1986, №4, გვ. 39-
51.
38. ტ. რუხაძე, ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთ-

იერთობის ისტორიიდან (XVI-XVIII სს.), თბ., 1960.

39. ზ. სარჯველაძე, ერთი სტილისტური ხერხის ისტორიისათვის, მრავალთავი, IX, თბ., 1981, გვ. 63-65.

40. ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბ., 1984.

41. სინური მრავალთავი 864 წლისა, ა. შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოკვლევით, თხუ, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 5, თბ., 1959.

42. რ. სირაძე, ქართული ესთეტიკური აზრის ისტორიიდან, თბ., 1978.

43. რ. სირაძე, ძველი ქართული თეორიულ-ლიტერატურული აზროვნების საკითხები, თბ., 1975.

44. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საექლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, I₂, თბ., 1976.

45. ხელნაწერთა აღწერილობა,... ჩ კოლექცია, III, თბ., 1943.

46. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა,... ჩ კოლექცია, IV, თბ., 1950.

47. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა ახალი (Q) კოლექციისა, II, თბ., 1958.

48. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა... (S) კოლექციისა, I, თბ., 1959.

49. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, ნაკვ. I, თბ., 1978.

50. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, ნაკვ. II, თბ., 1979.

51. ს. ყაუხხიშვილი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, თბ., 1963.

52. ს. ყაუხხიშვილი, ალ. გამყრელიძე, გეორგიკა, ბიზანტიული მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, I, თბ., 1961.

53. ს. ყაუხხიშვილი, გეორგიკა, ბიზანტიული მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტ. IV, ნაკ. II, თბ., 1952.

54. ს. ყაუხხიშვილი, შატბერდის კრებულის სახწავლო

წიგნი, ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, III, თბ., 1923. გვ. 178-185.

55. ა. შანიძე, უძველესი ქართული ტექსტების აღმოჩენის გამო, თხულებანი, I, თბ., 1957, გვ. 282-301.

56. მ. შანიძე, ეპრაული ანანის გადმოცემის შემთხვევები ძველი აღთქმის ქართულ ხელნაწერებში, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის შრომები, აღმოსავლურ ენათა სერია, II, თბ., 1957, გვ. 157-174.

57. მ. შანიძე, ფსალმუნთა წიგნის ძველი ქართული თარგმანები, თბ., 1979.

58. შატბერდის კრებული X საუკუნისა, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა, თბ., 1979.

59. ძველი ქართული მეხოტბენი, II, ითანე შავთელი, აბდულმესიანი (თამარ მეფისა და დავით სოხლანის შეხმა); გამოსცემად მოამზადა, გამოკვლევა, კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო ი. ლოლაშვილმა, თბ., 1964.

60. ს. წერეთელი, ანტიკური ფილოსოფია, თბ., 1968.

61. ე. ხინობიძე, ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიისათვის, თბ., 1982.

62. ი. ჯავახიშვილი, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა (V-XVIII სს.), თხულებანი თორმეტ ტომად, ტ. VIII, თბ., 1977.

63. 3. А. Абрамов, Древнейшие формы изобразительного искусства, Ранние формы искусства, М., 1972.

64. М. Джанашвили, Драгоценные камни, их названия и свойства, сбор. материалов для описания местностей и племен Кавказа, вып. XXIV, Тб., ст. 1-72.

65. Н. А. Дмитриева, Краткая история искусств, М., 1975.

66. Культура Византии IV - первая половина VII в., 1984.

67. А. ф. Лосев, Олимпийская мифология в её социально-историческом развитии, ученые записки МГПИ им. Ленина, т. 72, 1953, ст. 3-209.

68. Н. Mapp: М. Джанашвили, Драгоценные камни, их названия и свойства, Византийский Временник, т. IX, вып. 3-4, С.

Пб., 1902, ст. 464-466.

69. Н. Марр: М. Джанашвили, Литература IX-X веков, учебная книга, Византийский Временник, т. IX, вып. 3-4, С. Пб., 1902, ст. 464-466.
70. А. Мензис, История религии, Санктпетербург, 1899.
71. Платон, сочинения в трёх томах, под общей редакцией А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса, т. I. М., 1968.
72. Платон, сочинения в трёх томах, под общей редакцией А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса, т. 2, М., 1970.
73. Платон, сочинения в трёх томах под общей редакцией А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса, т. 3, ч.1., М., 1971.
74. Платон, сочинения в трёх томах, под общей редакцией А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса, т. 3, ч. 2., М., 1972.
75. А. Покровский, Библейское учение о первобытной религии, Свято-троицкая сергиева лавра, 1901.
76. А. Розенберг, История искусства с древних времен до наших дней, вып. I, Санктпетербург, изд. журнала «Мир божий».
77. Г. Спенсер, Основания социологии, ч. I, II, С. Пб., 1898.
78. С.А. Токарев, Ранние формы религий и их развитие, М., 1964.
79. Физиолог, Армяно-Грузинский извод. Грузинский и армянский тексты исследовал, издал и перевел Н.Марр, Тексты и разыскания по армяно-грузинской филологии, книга VI, С. Пб., 1904.
80. Л.Я. Штернберг, Первобытная религия в свете этнографии, Л., 1936.
81. B. Altaner, A. Stuiber, Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter, Freiburg. Basel. Wien, 1978.
82. D. A mand, Fatalisme et liberté dans l' antiquité grecque, Louvain-Paris, 1945.
83. O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, III, Darmstadt, 1962.
84. H. G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzan-

tinischen Reich, München, 1959.

85. Clavis patrum graecorum, vol. II, ab Atanasioad Chrusostomum, cura et studio M. Geerard, Corpus Christianorum, Brepols-Turnhout, 1974.

86. F. Diekamp, der Mönch und Presbyter Georgios, ein unbekannter Schriftsteller des 7 Jahrhunderts, byz. Zeitschr., 9, München, 1900, s. 14-51.

87. Doctrina Patrum de incarnatione Verbi, zumersten mahle vollständig Herausgegeben und Untersucht von F. Diekamp. Münster, 1907.

88. Douze récits byzantins sur saint Jean Chrysostome, publiés par Fr. Halkin, Bruxelles, 1977.

89. Doxographi Graeci, Colligit recensuit prolegomenis indicibusque intstruxit H. Diels, Berolini, 1879.

90. Epiphanius de Gemmis, by R. P. Blake, pn. d; and H. Devis, studies and Documents, II, London, 1934.

91. P. Fraenkel, Histoire sainte et hérésie chez saint Éphiphane de salamine d'après le tome I du Panarion, Revue de Théologia et de philosophie, T. XII, Lausanne, 1962, p. 175-191.

92. G. Graf, Geschichte der christlichen arabischen Literatur, I, studi e Testi 118, citta del vaticano, 1944.

93. A. Hilgenfeld, Judenthum und Judenchristenthum, Leipzig, 1886.

94. K. Holl, Die handschriftliche Überlieferung des Epiphanius (Ancoratus und Panarion), TU 36,2 Leipzig, 1910.

95. K. Holl, Epiphanius (Ancoratus und Panarion), I, GCS, Leipzig, 1915.

96. K. Holl, Epiphanius (Ancoratus und Panarion), II, GCS. Leipzig, 1922.

97. K. Holl, Epiphanius (Ancoratus und Panarion), III, GCS. Leipzig, 1933.

98. B. Kotter, Die Schriften des Johannes von Damaskos, IV, Pat. Texte und studien, B. 22, Berlin. New York, 1981.

99. B. Kotter, Die Überlieferung der Pege gnoseos des hl. Jo-

hannes von Damaskos, *studia Patristica et byzantina*, 5, Ettal, 1959.

100. Les plus anciens homéliaires géorgiens, Étude Descriptive et Historique, per M. Van Esbroeck, instit. orient., Louvain-La-Neuve, 1975.

101. Les versions géorgiennes d' Épiphane de chypre traité des Poids et des Mesures, traduit par M. Van Esbroeck, corpus scriptorum christianorum orientalium, vol. 461, Lovanii, 1984.

102. R. A. Lipsius, Die Quellen der ältesten Ketzergeschichte neu untersucht, Leipzig, 1875.

103. R. A. Lipsius, Zur Quellenkritik des Epiphanios, Wien, 1865.

104. J.P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. 26.

105. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. 41.

106. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. 42.

107. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. 43.

108. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. 67.

109. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. 82.

110. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. 92

111. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, t. 94.

112. E. Moutsoulas, Der Begriff "Häresie" bei Epiphanus von Salamis, *Studia Patristika*, vol. VII, edited by F. L. Gross, Berlin, 1966, s. 362-371.

113. B. Outier, La version arménienne du Comentaire des psaumes de Théodore, Premier bilan, revue des études arméniennes, nouvelle série, t. XII, Paris, 1977, p. 169-180.

114. G. Peradze, Die altchristliche Literatur in der georgischen Überlieferung, *Oriens Christianus* ser., III, B. 5, Leipzig, 1930, s. 80-98.

115. M. Richard, Les "Chapitres à Épiphane sur les hérésies" de Georges hiéromoine (VIIe siècle), Επετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἔτος κέ, Ἀθῆναι, 1955, p. 331-362.

გამოყენებულ ქართულ სელიჯერთა
ჩამონათვალი

A 1109 (IX ს.), A 9 (X ს.), A 38 (X-XII სს.), A 95 (XI ს.), A 97 (XI ს.),
A 162 (XI ს.), A 691 (XII-XIII სს.), A 205 (XIII ს.), A 85 (XIII, XVI სს.), A
64 (1751 წ.), A 112 (XVIII ს.), A 235 (1789 წ.).

H 1710 (XI ს.), H 2211 (XI ს.), H 601 (1746 წ.), H 1116 (XVIII ს.) H
24 (1881 წ.).

Q 661 (XVI ს.), Q 608 (1822 წ.). Q 338 (1831 წ.), Q 284 (1862 წ.).

S 1276 (XI-XIII სს.), S 269 (XVII ს.), S 287 (XVIII ს. I გან.), S 454
(XVIII ს.), S 381 (1864 წ.).

ქვე. 5 (XVI ს.).

Ath. II (X ს.), Ath. 76 (1040 წ.), Ath. 30 (1071 წ.), Ath. 39 (XI ს.).

Jer. 3 (XI ს.), Jer. 2 (XI ს.), Jer. 30 (XII-XIII სს.).

Sin I (X ს. I გან.), Sin 6 (982 წ.), Sin 14 (X ს.), Sin 64 (X ს. II გან.),
Sin 35 (XI ს.), Sin 92 (XIII-XIV სს.), Sin 94 (XIII-XIV სს.).

ეპიზადე კვიპრელი

„ოთხეერთა ჭვალებათათვე“

1. ეპიფანე კვიპრელის „ოთხმოეცთა წვალებათათუს“ თხზულების ქართული თარგმანის ტექსტი დადგენილია არსებული სამი ხელნაწერის – A 205-ის (XIII ს.), H 601-ისა (XVIII ს.) და A 64-ის (XVIII ს.) მიხედვით. ისინი შესაბამისად აღნიშნულია A, B და C ლიტერით. ძირითად ნუსხად აღებულია A ხელნაწერი.

2. B და C ხელნაწერების ვარიანტული წაკითხვები უმთავრესად ფონეტიკურ-ორთოგრაფიული ხასიათის ცვლილებებს ასახავს. ყველა ეს კითხვასხვამობანი სათანადოდაა მითითებული სქოლიოებში. მათში არაა შეტანილი მხოლოდ C-ში, და, იშვიათად, B-შიც არსებული ა-ზე ფუქტებითავებული სახელების ა-ზე დაქარაგმებული ფორმები, რომლებიც, ჩვეულებისამებრ, ა-დ ისხნება, თუკი ისინი კომპოზიტის პირველ ნაწილს შეადგენენ, ან წარმოდგენილნი არიან მხოლობითი რიცხვის მიცემით და ვითარებით ბრუნვებში და ნარ-თანიან მრავლობითში. მაგ.: ზღვ-მჭედარსა – ზღუ-მჭედარსა, ბუნებრესა-ბუნებასა, გონებრდ-გონებად, სხუმნი-სხუმანი, წვალებრთა-წვალებათა და ა.შ.

3. ძირითად ტექსტში უმთავრესად უცვლელადაა შენარჩუნებული A ნუსხის ორთოგრაფიული ნორმები, როგორც ყველაზე უფრო მიახლოებული კლასიკური ხანის ქართულთან. მხოლოდ უიშვიათეს შემთხვევაში ვამჯობინეთ B-ს და C-ს წაკითხვა A-სას, როდესაც აშკარა იყო, რომ ენობრივად ისინი გაცილებით უფრო სწორ ფორმებს გვთავაზობდნენ. მაგ.: წარმატებისა BC | წარმატებისა A, აპრონად B | აპრონდ A, უვარ-ჰყოფდეს B | უვარ-ჰყოფდნეს A და სხვ.

4. არსებითი ხასიათის ოაიმე კონიექტურა ქართულ თარგმანში არაა შეტანილი. გასწორებულია კალმისმიერი ლაფხუსები; შეცვლილია ასევე რამდენიმე საკუთარი სახელის არაზუსტი დაწერილობა და ისიც იმ შემთხვევაში, თუ ეს სახელი ან მიხაგა წარმოქმნილი ფორმა უფრო სწორი დაწერილობით ტექსტის სხვა ადგილასაც არის დადასტურებული (მაგ.: „ოროგინე“ გასწორდა როგორც: ორიგენე. შდრ.: „ორიგიანელნი“). თარგმანის ხოვიერთი აშკარა ხარვეზი და უზუსტობა – დენისეული თუ გადამწერისეული, აგრეთვე ძირითად ტექსტთან დაგავშირებული ნების-მიერი სხვა საკითხი მითითებულია შენიშვნებში, რომლებიც ვარსკვლავით (*) არის აღნიშნული.

5. ქართული თარგმანის თითოეული ნაკვეთის დასაწყისში, სქოლი-ოში, მითითებულია შესაბამისი ბერძნული ტექსტი ეპიფანე კვიპრელის „პანარიონის“ (პირობითი ნიშნით P) კ. პოლისეული და იოანე დამასკელის „წვალებათათუს“ (=H) ბ. კოტერისეული გამოცემების მიხედვით (იგივე პირობითი ნიშნებია გამოყენებული საზოგადოდ ბერძნული ტექსტის რაიმე სახით დამოწმებისას).

A 145r
B 149
C 95

*წმიდისა ეპიფანე კუპრელ მთავარეპისკოპოსისამ¹
ბასუხი ეპისტოლისამ,² რომელი მიუწერეს მღდელთავე³ მისთა -
აკაკიოს და ბავლე, თავ-თავონებისათვს ოთხმეოცთა მათ
წვალებათამსა⁴

თეოფილუ თარგმანი

არს უკუც ყოველი საქმე ზემოთქუმულთა მათთვს სამთა წიგნთა, რომელ-
ნი-იგი შვდ ნაკუცთად განვყვენით.⁵ თუთოეულსა⁶ შინა თავსა ძეს რიცხვ
წვალებათამ⁷, ხოლო ჯუმლიად⁸ ყოველნივე არიან ოთხმეოც. და ყველთავე
მათ წვალებათა მშობელ და პირმშო არიან ოთხნი, რომელთაგან და სა-
უანიცა იგი ყოველნი აღმოსცენდეს.

1. ა. ბარბაროზობა⁹, რომელი-იგი თვით თავის თავ არს. და იპყრა ადამის
დღეთაგან¹⁰ ათი ნათესავი ვიდრე ნოესამდე. ხოლო ბარბაროზ წოდებულ არს
ამისთვს, რომელ მაშინდელთა კაცთა არავინ აქუნდა მთავრად მათ ზედა და
არცა იყო მათ შორის ერთად შეთქმულებამ,¹¹ არამედ ვითარცა ვის ჰე-
ბავნ და არნ, და შვალ თუთოეულისა¹² მათისა და აღსარჩეველ იქმნებოდა
ნებამ¹³ მათი.

2. ბ. სკვობობა¹⁴. დღეთაგან¹⁵ ნოესით და წალმართცა ვიდრე აღშენებად-
მდე გოდლისა და ბაბილოვნისა, და შემდგომად გოდლისა უამთა მცირედთა
რათმე წელთა ვიდრე ფალეკ და რაგავისადმდე.¹⁶ რომელნი-იგი მისდრკეს

* P,I, გვ. 155; 156, 26-157, 1; 162-168, H, გვ. 19-25.

- 1 მთავარეპისკოპოსისა BC.
- 2 ეპისტოლისა BC.
- 3 მღულელთავე C.
- 4 წვალებათასა BC.
- 5 განვყუცნით C.
- 6 თითოეულსა BC.
- 7 წვალებათა BC.
- 8 ჯუმლად B.
- 9 დღეთამთვან A.
- 10 შეთქმულება B.
- 11 თითოეულისა BC.
- 12 ნება B.
- 13 დღეთამთვან A.
- 14 რაგავისამდე C.

*1 აშიაზეა; *2 აშიაზეა.

კერძოთა ევროპისათა და ადგილთა სკუთ[თ]ამსათა,¹⁵ და თვისთაგან წესთა წოდებულ იქმნეს ვიდრე თირამს^{*1} ჰასაკისადმდე და წაღმართცა, რომელთაგან იქმნეს და თრაკელნიცა.

3. გ. წარმართობად^{*2}. უამთა სერუქისთა იწყეს კერპთმსახურებად, და ვითარცა ვის მოაქუნდის მათ დღეთა შინა და რამსაცა¹⁶ გუარისა უსჯულოებისათვს, და უფრომსლა¹⁷ სამოქალაქოთა წესთა და ჩუტულებათა¹⁸ და კერპთა განწესებასა შეუდგა ნათესავი კაცთად.¹⁹ და რაოდენსა²⁰ რას გამოიქმოდეს, ღმერთ-ჰყოფდეს. და პირველად წამალთა მიერ გამოსახვიდეს²¹ და გამოხატვიდეს მათ მიერ პატივის-საცემელად მათ, თუ მძლავრი ვინმე იყვის²² ანუ გრძნეული ანუ თუ²³ ქმნის რამე²⁴ სოფელსა ამას შინა რეცა ღირსი ჰსენებისად,²⁵ გინა ძლიერი იყვის ანუ თუ ჭორცითა სახნიერი.

მერმე დღეთა თარამსთა, მამისა აბრაჟამისთა, გამოქანდაკებადცა იწყეს კერპთა და იქმნეს წინამძღვარ²⁶ საცოტურსა მას კეპრთმსახურებისასა; და B 150 მათთა მათ მშობლის-მშობელთა | გამოხატვისა²⁷ მიერ პატივ-სცემდეს და C 95v პირველ მათსა აღსრულებულთათვს ღონე-ყვეს²⁸ პირველ მეკეცეობისა ველოვნებისაგან. მერმე კაცად-კაცადი ველოვანთაგანი მათ მიებაძვა, რამეთუ ქვითხუროთა²⁹ ქვისად³⁰ გამო-ქმნეს, ვეცხლისმჭედელთა და ოქრომსმჭედელთა თვისისად³¹ მის ნივთისად³² შეპმზადეს, ესრეთვე - ხუროთა და გალა-

-
- 15 სკუთასათა B.
 - 16 რასაცა B.
 - 17 უფროსლა BC.
 - 18 ჩუტულებათად B.
 - 19 კაცთა BC.
 - 20 რაოდენსად C.
 - 21 გამოსახვდეს C.
 - 22 იყვს C.
 - 23 თუ] - BC.
 - 24 რამე B.
 - 25 ჸსენებისა BC.
 - 26 წინამძღვარ B.
 - 27 მშობლის-მშობელთად გამოხატვსა C.
 - 28 ღონე-ყვეს B.
 - 29 ქვითხუროთა B.
 - 30 ქვსა BC.
 - 31 თვისისა C.
 - 32 ნივთისა C.

*1 ტექსტში უნდა იყოს: თარამს (შდრ.: τοῦ θάρρα P, I, გვ. 162,15. H, გვ. 19; 2,5).

*2 აშიაზეა.

A 145v ტოზთა და ყოველმანვე კელოვნებამან მოიგონა და იქმნ[ნ]ეს წინამძღვარ³³ საცოტურისა მის ეგვეტელნი ერთბამად და ბაბილოვნელნი და ფრვგველნი³⁴ და არაბნი და ფინიკელნი. და იქმნეს მეძეგლე და მესაიდუმლე, რომელთა-გან მოიცვალა პირველობად | ელენთა ზედა კეკროპოს ჰასაკითგან და შემდგომად.

ხოლო უკუანაძე³⁵ მრავლისა ჟამისა კრონოს და არე, დია³⁶ და აპოლონ ღმერთად აღიარნეს.

ხოლო ელინ ეწოდების მათ ელენოს ვისგანმე კაცისა,³⁷ ელადას დამკვ-დრებულისა, კუალად სხუანი ვითარ იტყვან, ზეთისხილისაგან ათინას აღ-მოცენებულისა. ხოლო ვითარცა არს სიმტკიცე სიტყვსაც,³⁸ იონნი იქმნეს წინამძღვარ³⁹ მათდა და უხუცეს იონაას ვისგანმე კაცისა, რომელმან გოდ-ოლი აღაშენა, ოდეს-იგი და ენანიცა ყოველნი შეირივნეს, რომლისა მიზეზ-ისათვს მეროპოსცა ეწოდა ყოველთა განყოფილებისაებრ წმათავსა.⁴⁰

ხოლო უკუანაძეკუნელ ელლენისმონი წვალებადცა შეიქმნა შემდგომთა ჟამთა. ხოლო ვიტყვა: პითალორელთა, სტოიკელთა, პლატონიკელთა, ეპიკო-რელთა და ნეშტთა მათ.

ხოლო სახე ღმრთისმსახურებისად,⁴¹ შჯული ოდენ იყო ბუნებითი, და რომელი მას შეუდგა, სხუათა⁴² მათგან წარმართთა განპყოფდა თავსა თვა-სა, ვითარცა-იგი დაწყებასავე სოფლისასა. ხოლო ვიტყვა მე: ბარბაროზთა, სკუთთა და ელენთა, რომელ არიან წარმართნი, ვიდრემდის შეთქმულება⁴³ იქმნა ღმრთისმსახურებად⁴⁴ იგი აბრაპამისი.

4. დ. იუდაელთათვს^{*1}. ამან იწყო ჟამთა აბრაპამისთა და ხატებად მიიღო წინადაცუტითა⁴⁵ და მოსესგან, მეშვდითა აბრაპამისგან, და შჯულითა მით ღმრთისა მიერ მოცემულითა განმწვენა და განვრცნა; და კუალად,

33 წინამძღვარ B.

34 ფრიგველნი C.

35 უკანას BC.

36 დია] - BC.

37 კაცისად B.

38 სიტყვსა B.

39 წინამძღვარ B.

40 წმათასა BC.

41 ღმრთისმსახურებისა BC.

42 სხვათა C.

43 შეთქმულ BC.

44 ღმრთისმსახურება B.

45 წინადაცუტითა C.

*1 აშიაზეა.

იუდახესგან, მეოთხისა ძისა იაკობისა, რომელსა ეწოდა ისრატლ, და კუალად, დავითისგან, პირველისა მის მეფისა იუდახე⁴⁶ ტომისაგან, სრულებად იგი იუდაელთა სახელისად დაცულ იქმნა. და რამეთუ მოციქულიცა ცხადად შეპრისხნა⁴⁷ წვალებათა ამათ და თქუა: „ქრისტეს იესუსს⁴⁸ მიერ არა | არს ბარბაროზ, არა არს სკუთელ, არა არს ელინ, არა არს იუდაელ, არამედ ახალი დაბადებული“^{*1}

B 151

C 96r

განყოფილებისათვს ელენთახესა⁴⁹

5. ე. პითალორელთად⁵⁰. პერიპატიკელნი იტყოდეს ერთსა განგებასა და აყენებდეს გებად რეცა ღმერთთა მათ, ხოლო პითალორა განაწესებდა არა-რას გემომსხილვად სულიერსა და კრძალვად ღვნისაგან⁵¹. და განაჩინებდა, რამთა მთოვარესა და ყოველთავე ზენათა უკუდავად იტყოდინ, ხოლო ყოვ-ელსავე ქუცნასა - მოკუდავად; და სულთა გუამითი-გუამად შესლვასა⁵² ვიდრე უნდოდ მშვინვიერადმდე და იძრვისად, და კუალად, რამთა იღუწიდ-ენ დუმილსა ჟამთა ხუთისა წლისათა, პმოძღურიდა⁵³, ხოლო აღსასრულსა ღმერთად უწოდდა თავსა თუსსა.

6. ვ. პლატონიკელთად⁵⁴. ღმერთსა, სახესა და ნივთსა და სოფელსა შექმ-ნულად და განხრწნად-ყოფად, ხოლო სულსა - დაუბადებელად და უკუდა-ვად და საღმრთოდ. და სამთა კერძოთა იტყოდეს მისთვის: სიტყვერსა⁵⁵, გუ-ლისწყრომითსა და გულისთქმითსა⁵⁶. ხოლო დედათა⁵⁷ ზოგად ყოველთათვს საეროდ იტყოდეს, და რამთა არავის ესუას⁵⁸ თვისი ცოლი, არამედ ვითარცა-ვის ენებოს, თანა-ეყოფვოდის. ესრეთვე და სულთათვს იტყოდეს გუამითი-გუამად შესლვასა⁵⁹, ვიდრე ცხოველად მშვინვიერადმდე და იძრვისად. ეს-

46 იუდას BC.

47 შერისხნა C.

48 ქრისტე იესუს C.

49 ელენთასა BC.

50 პითალორელთა BC.

51 ღვინისაგან B.

52 შესლვასა B.

53 პმოძღვრიდა B.

54 პლატონიკელთა BC.

55 სიტყვერსა C.

56 გულისთქმითსა C.

57 დედათად C.

58 ესვას B.

59 შესლვასა B.

*1 შდრ.: კოლ. 3,11; გალ. 6,15.

რეთვე და ღმერთთაცა მრავალთა ერთისა მიერ⁶⁰ განაწესებდეს.

A 149r 7. ჰ. სტოკელთამ.⁶¹ კორცად განაჩინებდეს ყოველსავე და ხილულსა ამას სოფელსა ღმერთად იტყოდეს; ხოლო რომელნიმე ცეცხლისა ბუნებისა- გან დაამტკიცებდეს | ბუნებასა მისსა. და ღმერთსა გონებად განაჩინებდეს და სულად ყოვლისავე არსებისა და სილრმისა ცისა და ქუეყნისა⁶², ხოლო ყოველსავე კორცად იტყოდეს და თუალად⁶³ ვარსკულავთა⁶⁴. და ვითარმედ ყოველი კორცი წარწყმდების და სული ყოველთამ გუამითი-გუამად მიმოვ- ალს.

8. შ. ეპიკორელთამ⁶⁵. განუკუტოელი და განუნაწილებელი კორცებამ⁶⁶, მსგავსივე და ურიცხვ, დაწყებად ყვეს ყოვლისა; აღსასრულად⁶⁷ ბედნიერო- ბისა გემო განაჩინეს, და არცა ღმერთსა და არცა განგებასა პყრობად იტყოდეს ყოვლისა.

B 152 C 96v 9. თ. სამარიტელთამ⁶⁸. და ამისა⁶⁹ შემდგომად სამარიტელნი, ესე-იგი არს იუდაელთაგან, რომელთა პირველად შექმნადმდე ელენთა წვალებისა და პირველ-განწესებადმდე შჯულსა მას მათსა, ხოლო შემდგომად შჯულ- სა მას წარმართთასა, შუვა⁷⁰ ებრაელთა მიზეზი შემოიღეს ჟამთავთგან⁷¹ ნაბუქოდონისორისითგან და ტყუტობითგან პურიათამთ⁷²; რამეთუ აღმოს- რულ იყვნეს⁷³ ასურეთით პურიასტანად და მიიღეს პენტატევხომ⁷⁴ მოსესი, რამეთუ⁷⁵ მეფემან წარსცა მათ იგი ბაბილონით მღდელისა⁷⁶ მიერ, რომელსა ესდრა ეწოდებოდა. და აქუნდა მათ ყოველივე პურიათამ⁷⁷, თვინიერ ძაგებისა

60 მაგიერ A.

61 სტოკელთა BC.

62 ქუეჭნისამ C.

63 თვალად C.

64 ვარსკულავთა B.

65 ეპიკორელთა BC.

66 კორცება B.

67 აღსასრულულად B, აღსასრულულად C.

68 სამარიტელთა BC.

69 ამისა BC.

70 შუა C.

71 ჟამთაგან BC.

72 პურიათა BC.

73 იყუნეს BC.

74 პენტატევხომ ABC (შდრ.: პენტატევხომ 13,2; 19,3/4).

75 რამეთუ] რომელი C.

76 მღდლისა BC.

77 პურიათა BC.

წარმართთასა⁷⁸, და არცა შეხებისა⁷⁹ ვისამე, და თკნიერ უვარ-ყოფისა⁸⁰ მკუდართა აღდგომისა და სხუათა მათ წინააღმდეტყუელთა მოსეს შედე-გთა. ხოლო ეწოდებოდა მათ სამარიტელ მთისა მისგან სომორ სახელდებუ-ლისა, ვითარცა და წინააღმდეტყუელიცა იტყვს: „და თავი იგი სამორისამ, გინად⁸¹ არიან სომორელნი და ჩუტულებისაებრ სამარიტელნი“.

სამარიტელთა ნათესავი არს ოთხ:

10. ი. ღორღოთენ[ნ]ი, რომელნი-იგი სხუათა ჟამთა პყოფენ დღესას-წაულთა გარეშე იებოსელთა წესისა. და სხუად ყოველივე აქუს სამარიტელ-თად⁸².

11. ია. იებოსელნი, რომელნი-იგი მათვე დღესასწაულთა წვალებით განყო-ფილ არიან ღორღონითელთაგან.

12. იბ. ესინი, არცა ერთსა რას წინა-აღუდგებიან; ხოლო ყოველთავე, რომელთაცა მიემთხუცვიან, განუკითხველად თანავე დღესასწაულობენ.

13. იგ. დოსტინ[ელნ]ი. მითივე წესითა სამარიტელთამთა⁸³ მოქალაქობენ, წინადაცუჭითასა⁸⁴ და შაბათსა იყუმევენ და პენტატევხოსს უმეტეს სხუათა მათ იმარხვენ: და რათო განეყენენ ყოვლისაგანვე მშვენიერისა, და რათო მარხვითა⁸⁵ კშირითა მოქალაქობდენ. ხოლო რომელთამე მათგანთა აქუს ქალწულებადცა⁸⁶, კუალად, სხუანი იმარხვენ. და პრწამს აღდგომადცა⁸⁷, რომელი-იგი უცხომ⁸⁸ არს სამარიტელთაგან.

ჰურიათა წვალებად⁸⁹ არს შვდ:

14. იდ. მწიგნობართად⁹⁰, რომელნი-იგი შჯულიერ იყვნეს⁹¹ და მცირედნი⁹² მათ მიერ მოცემულთა მათ მღდელთანი. და უმეტესთაღა ნეფსითთა კრძა-ლულებათა შჯულისათა იმარხვიდეს⁹³, რომელნი-იგი არა მოსეს შჯულისა

78 წარმართთასა BC.

79 შეხებისამ C.

80 უვარის-ყოფისა C.

81 ვინა BC.

82 სამარიტელთა BC.

83 სამარიტელთა+თანა BC.

84 წინადაცვეთასა BC.

85 მარხუთა C.

86 ქალწულებაცა C.

87 აღდგომაცა BC.

88 უცხო BC.

89 წვალება B] წინააღმდეტყუელებად C.

90 მწიგნობართა BC.

91 იყუნეს BC.

92 მცირედნი] მეორედნი BC.

93 შჯულისათად იმარხვდეს C.

მიერ ესწავნეს, არამედ თკთ განუწესნეს თავთა თკსთა მსახურებანი და სამართალნი გარეშე სჯულისდებისა⁹⁴.

15. იქ. ფარისეველნი, რომელნი ითარგმანებიან განყენებულად ანუ თუ გამორჩეულად; რომელნი-იგი მეტად კრძალულად ცხოვნდებოდეს და რეცა სხუათა იყვნეს⁹⁵ უგამოცდილეს, რომელთა პრწმენა მკუდართაცა აღდგომაა, რომელი-იგი და მწიგნობართაცა და ანგელოზთათვს და სულისათვს წმიდი-
C 97r სა, და ვითარმედ არს სასჯელი. ხოლო მოქალაქობად⁹⁶ აქუნდა თკთოსახე⁹⁷,
A 146v და უამ რავდენმე ეპყრა მოღუაწებად და ქალწულებად⁹⁸, ხოლო მარხვად⁹⁹ -
B 153 ორგზის შაბათსა შინა, განცრცად¹⁰⁰ ჭურჭელთა, პინაკთად¹⁰¹ და სასუმელთაა, ვითარცა-იგი და მწიგნობართაცა; და ათეული და პირველი და განწესებ-
ულნი ლოცვანი, და სახე ნეფსითთა მათ შესაწირავთა და შესამოსელთად¹⁰²
ზეწრისა მიერ და დელმატიკონისა, რომელ არს კუართი, და განვრცობად¹⁰³
საცავთა მათთად¹⁰⁴, ესე იგი არს აბრეშუმი, პორფირი, მეწამულად გრეხილი
და ფესულები იგი და ეუუნები, რომელნი გარე-მოპვლიდეს¹⁰⁵ ქუშ-ქუშმოსა
მას ზეწრისასა, რომელი-ესე ყოველი სასწაული იყო მათ ზედა და ნიშანი
ვიდრე უამაღმდე მოღუაწებისა¹⁰⁶; რომელთა შეჰყვა¹⁰⁷ ზმნადცა და შობათა
მეტყუელებად¹⁰⁸, რომელ არს იმარმენი.

16. ივ. სადუკეველნი, რომელნი ითარგმანებიან - უმართლესნი. და იყვნეს¹⁰⁹
იგინი ნათესავისაგან სამარიტელთავსა¹¹⁰, ესრეთვე და მღდელისაგან¹¹¹ სადუკ
წოდებულისა. და უვარ-პყოფდეს იგი აღდგომასა მკუდართასა და არცა ან-

94 სჯულისდებისად C.

95 იყუნეს C.

96 მოქალაქობა B.

97 თითოო სახე C.

98 მოღვაწება და ქალწულება B.

99 მარხვა B.

100 განცრა BC.

101 პინაკთა C.

102 შესამოსელთა C.

103 განვრცობა B.

104 მათთა BC.

105 გარე-მოპლიდეს C.

106 მოღვაწებისა B.

107 შეჰყუა C.

108 [შობათა მეტყუელებად] შაბათთა მეტყუელება B, შაბათთა მეტყუელებად C.

109 იყუნეს BC.

110 სამარიტელთასა BC.

111 მღდლისაგან BC.

გელოზთა შეიწყნარებდეს, არცა სულსა; ხოლო სხვთ ყოვლითურთ იყვნეს¹¹² პურიანი.

17. იზ. დღითიდღე ნათელლებულნი, რომელნი-იგი ყოვლითურთ პურიანი იყვნეს¹¹³. ხოლო იტყოდეს, ვითარმედ: არცა ერთი ვინ მიმთხულებად არს ცხორებასა საუკუნესა, არათუ დღითიდღე ნათელს-იღებდეს¹¹⁴.

18. იც. ოსსინ[ც]ი, რომელნი მძღვარედ¹¹⁵ ითარგმანებოდეს. ხოლო იყვნეს¹¹⁶ იგინი შჯულიერსა ყოველსავე აღმასრულებელ და იჯუმევდეს წერილთაცა სხუათა¹¹⁷ შჯულსა თანა; ხოლო უმეტესსა შემდგომთა მათ წინაასწარმეტყუელთასა განაგ[დ]ებდეს.

19. ით. ნასსარ[ელნ]ი¹¹⁸, რომელნი ითარგმანებიან კიდევანად, რომელნი ყოველსავე კორცისა ჭამასა სრულიად უვარ-ჰყოფენ და სულიერისა არა-რასა¹¹⁹ გემოსა იხილვენ. ხოლო პრწამს მათ მოსესამდე და ისო ნავესად და პენტატევხომსა წმიდანი მოყსენებულნი¹²⁰ მამათმთავარნი, ვიდრე აბრაჟამ, ისაკ და იაკობ და უზემოესნიცა, და კუალად, მოსეცა და აპრონ¹²¹ და ისო. ხოლო პენტატევხომს წიგნსა, რომელ არს დაბადებად, არა მოსესგან აღწერილად იტყვან, არამედ სხვსა ქონებად მათდა დაამტკიცებენ.

20. კ. პეროდიანელნი. იგინი პურიანი იყვნეს¹²² ყოვლითურთ, ხოლო პეროდეს ქრისტედ მოელოდეს, რამეთუ დაამვუა მან ორკანონ და სამეუფომ და სამლელთმოძღურომ¹²³ შესამოსელი შეიმოსა. და ამისთვის ქრისტეს ქებასა და სახელისდებასა შეასხმიდეს.

აპა ესერა, პირველი ესე ძეგლი, რომელსა შინა წერილ არს ოცთათვს წვალებათა, და მათ შინა ქრისტეს გამოჩინებად¹²⁴ და ჭეშმარიტებისა აღსარებამ.

*| ესე წერილ არს ძეგლსა ამას შინა მეორესა პირველისა წიგნისასა, B 154
C 97v

112 იყუნეს BC.

113 იყუნეს BC.

114 ნათელ-იღებდეს C.

115 მძღვარედ C.

116 იყუნეს BC.

117 სხუამ C.

118 ნასსარეა B, ნასსარეა C,

119 არარასა B.

120 მოხსენებულნი B, მოყსენებულნი C.

121 აპარონ C.

122 იყუნეს BC.

123 -მოძღვრომ B, -მოძღრომ C.

124 გამოჩინება B.

* P, I, გვ. 234-237. H, გვ. 26-29.

რომელსა შინა აკადემიური ათცამეტთა მათ წევალებათა, რომელნი-იგი პპოვნე ქრისტეანეთა შორის.

21. კა. სიმონიან[ნ]ი¹²⁵, რომელნი-იგი სიმონისგან იყვნეს¹²⁶ მოგვასა, რომელი იყო პეტრეს ზე მოციქულისა, დაბისაგან გითონ სამარიამესა¹²⁷. ესე გამოვიდა სამარიტელთაგან და ქრისტეს სახელი შეიმოსა; და ასწავებდა საძაგელსა საქმესა ბილწსა აღრევისასა და განუგებლობასა¹²⁸ კორცთასა. ამან განიშორა აღდგომად¹²⁹ და სოფელსა არა ღმრთისად იტყოდა. და ხატი თავისი, ვითარცა დიომასი, და მის თანა მეძვისა¹³⁰, სახელით ელენისი, ვითარცა რეცა ათინამსი, მისცა მოწაფეთა თვესთა, რამთა თაყუანის-სცემდენ¹³¹. ხოლო¹³² იტყოდა თავსა თვესსა სამარიტელთა თანა მამად და ქრისტედ.

A 147r 22. | კბ. მენანდრიანელნი¹³³. სიმონის გამო მენანდრომს ვისგანმე იწყეს და განყოფილ იყვნეს¹³⁴ სიმონიანთაგან რამთმე; რომელნი-იგი ანგელოზთაგან იტყოდეს სოფელსა შექმნულად.

23. კგ. სატორიანელნი, რომელთა ასურეთს სიმონიანთავე¹³⁵ ეპყრა ხენეში[ს]მოქმედებად¹³⁶ და სხუასა რასმე მეტსა სიმონიანთასა განსაკურვებელად ქადაგებდეს. და იგინიცა, მენანდრომსებრ, ანგელოზთაგან იტყოდეს სოფელსა შექმნულად¹³⁷, თვინიერ ოდენ შვდთაგან¹³⁸ ნებისმყოფელობისათვს მამისა.

24. კდ. ვასილიდიანელნი¹³⁹. მისვე ხენეშისა მოქმედებისა აღმასრულებელნი, ვასილიდომს, სატორნილომს¹⁴⁰ თანა, სიმონიანის და მენანდრიანელთა დამოწაფებულნი, რომელნი-იგი მათსავე მას ირწმუნებდეს და რავდენითამე

125 სიმონიანი A.

126 იყუნეს BC.

127 სამარიასა C.

128 განუგებლობასა BC.

129 აღდგომა BC.

130 მეძვსა BC.

131 თაყვანის-ცემდენ B.

132 ხოლო] რამეთუ BC.

133 მენანდრიელნი BC.

134 იყუნეს BC.

135 სიმონიანთავე C.

136 ხენეში მოქმედება B.

137 შექმნლად B.

138 შვიდთაგან C.

139 ვასილიდანელნი BC (შდრ.: ვასილიდო 24,2).

140 სახორნილომს A, სახორნილოსა BC (შდრ.: სატორნიანელნი 23,1).

განყოფილცა იყვნეს¹⁴¹; რამეთუ იტყოდეს იგი სამას სამოცდახუთთა ცათა და ამათ სახელებსა ანგელოზთასა დასდებდეს ამისთვის, რამეთუ წელიწადსა შინა ესოდენი დღენი არიანო; და აბრასაქს სახელი არს სამას სამოცდახუთი, და ამას იტყვან, ვითარმედ: ესე არს წმიდად სახელი.

25. კე. ნიკოლაელნი, ნიკოლაომსგან, რომელი-იგი იჩინა მოციქულთა მიერ მსახურებად საკმარსა მას, რომელმან შურითა თვისისა ცოლისამთა ხენეშის-მოქმედებად¹⁴² სხუათავე თანა ასწავა თვისთაცა მოწაფეთა; და კავლაკაქს და პროტონიკო და სხუანი რამე ბარბაროზებრნი სახელნი შემოიხუნა სოფლად.

26. კვ. ღნოსტიკელნი, რომელთა-იგი წვალებანი მიითუალნეს¹⁴³, ხოლო უმეტეს სხუათასა იქმოდეს საქმეთა ხენეშთა განბოროტებით. და ეგვატელთა მიერ | „მოლ[ა]შქრე“ ეწოდებოდა და ფიონიტე, ხოლო ზემოკერძოთა მათგან ადგილთა - სკორატიტე, კუალად სხუათაგან - ზაკსის; ხოლო რომელთაგანმე ქალდეველნი ერქუნეს მათ, კუალად სხუათაგან „მწკრიან“ სახელ-ედებოდა მათ, რომელნი-ესე მთავრობენ ვარვერო და ვერონელთა ზედა.

27. კზ. კარპოკრატიანელნი. ესნი იყვნეს¹⁴⁴ კარპოკრატომს ვისგანმე ასიას, რომელი-იგი ასწავებდა ყოველსავე ხენეშისმოქმედებასა აღსრულებად და საქმედ ყოველსავე საქმესა ცოდვისასა¹⁴⁵. და იტყოდა, ვითარმედ: უკუეთუ ვინმე არა მოვლოს ყოველი სახე ცოდვისად და ნებად ყოველთა ეშმაკთა და კაცთამ¹⁴⁶ აღასრულოს, ვერ უძლოს აღსლვად ზემოთა მათ ცათა, არცა მთავრობათა, არცა ჭელმწიფებათა წარვლად. ხოლო იტყოდა ამასცა, ვითარმედ: იესუ სული გონიერი მიიღო და, რამ-იგი იცოდა ზემომთ, აქა მიუთხრა იგი და ვინცა ქმნეს მსგავსი მისი, იქმნეს იგი მისებრვე. შჯულსა კულა და მეუდართა აღდგომასა განაგდებდა¹⁴⁷, კუალად, რაოდენი წვალებად¹⁴⁸ იყო სიმონითგან ვიდრე მოაქამომდე, ესე შეემთხვა პრომს მარკელინას¹⁴⁹. ხოლო შექმნა ფარულად ხატი იესუსი და პავლესი, და კუალად [ო]მირომსიცა და პითაღორამსი.

141 იყუნეს BC.

142 მოქმედება B.

143 მიითუალნეს C.

144 იყუნეს BC.

145 ცოდვესად C.

146 კაცთა C.

147 განაგდებდა] განაგებდა BC.

148 წვალება BC.

149 მარკელინს C.

28. კშ. კორინთიანელნი¹⁵⁰, რომელთა და მირიათიანელცა¹⁵¹ ეწოდების. ესენი კორინთით და მირინთით ჰურიანი იყვნეს¹⁵² და წინადაცუტილებასა ზედა იქადოდეს, და სოფელსა ანგელოზთაგან იტყოდეს შექმნულად; ხოლო იქსუს წარმატებისა¹⁵³ მიერ იტყოდეს ქრისტე-წოდებულად.

29. კთ. ნაზორეველნი, რომელნი ქრისტესა აღიარებენ იქსუს ძედ ღმრ-
A 147v თისა, ხოლო სხუასა | ყოველსა შჯულისაებრ მოქალაქობენ.

30. ლ. ეგიონელნი, მსგავსადგვე¹⁵⁴ პირველთქუმულთა მათ კორინთელთა და ნაზორეველთა, ხოლო შეპყვა¹⁵⁵ მათ ვითარიმე სამფსეონთა და ელკესეონთა წვალებად¹⁵⁶, რომელნი ქრისტესა შექმნულად¹⁵⁷ იტყვან ცათა შინა და სულ-
საცა წმიდასა, და ქრისტე მოვიდოდაო ადამსა ზედა და კუალად, უამად-უა-
მად შეიმოსსო; ესრეთვე აღსრულებულად იტყვან ჭორცითა მოსლვასა¹⁵⁸ მას
მისსა. და არიან იგი ჰურია და ივმარებენ სახარებასა; ჭორცისმჭიამლობასა
სძაგებენ, წყალსა ნაცვალად¹⁵⁹ ღმრთისა ხედვენ, ხოლო ქრისტესა - კაცად,
ჭორცითა მოსლვასა¹⁶⁰ მას მისსა შემოსილად, ვითარცა ვთქუ. კშირ-კშირად
იბანებიან წყალთა შინა ზაფხულისცა და ზამთრის რეცა განწმედისათვს,
C 98v ვითარცა-იგი და | სამარიტელნიცა.

B 156 31. ლა. უალენტიიანელნი, რომელნი-იგი ჭორცითა აღდგომასა | სრული-
ად უგარ-ჰყოფენ, და ძუტლსა შჯულსა წინა-აღუდგებიან და წინასწარმე-
ტყუულთა აღმოიკითხვენ¹⁶¹ და სხუასა, რაოდენსა რას ძალ-უც მოზავებად
წვალებისა მის¹⁶² მათისა, გარემოქცევითა სიტყუათამთა¹⁶³ შეიწყნარებენ. და
სხუათაცა რათმე ზღაპრებრთა¹⁶⁴ სიტყუთა შემოიხუმენ, ოცდაათ სახელ-
დებულთა საუკუნეთა იტყვან დედალ-მამალთა, მამისაგან ყოველთამასა¹⁶⁵
შობილთა, რომელთა და ღმერთადცა სახელ-სდებენ და საუკუნედცა. ხოლო

150 კორინლიანელნი BC.

151 მირიალიანელცა C.

152 იყუნეს C.

153 წარმარტებისა A.

154 მსგავსად BC.

155 შეპყუა C.

156 წვალება BC.

157 შექმნულდ A.

158 მოსლვას] მოსვლასა BC.

159 ნაცვლად BC.

160 მოსვლასა B.

161 აღმოიკითხუენ C.

162 მის] მათ BC.

163 სიტყუათათა BC.

164 ზღაპრებრთამ C.

165 ყოველთასა BC.

ქრისტესა ზეცით აქუნდესო ჭორცნი და ვითარცა სოლინარისა მიერ განვღლო მარიამისგან.

32. ღმ. სეკონდიანნი, რომელთა შეერთო ეპიფანე და ისიდორე, რომელთა იგივე შეთქმულება¹⁶⁶ იყუმიეს და მსგავსივე უალენტინინესი განიგულეს, და სხუაძცა რაოდენიმე თავისა გამოცა შესძინეს. და ხენეშისმოქმედებასა ასწავებდეს. და იგინიცა უვარ-ჰყოფენ განკაცებასა.

33. ღგ. პ[ტ]ოლემე¹⁶⁷. მოწაფენი იყვნეს¹⁶⁸ და იგინიცა უალენტინიანესნი, რომელთა შეერთო ფლორა. და მასვე იტყვან მეუღლებისათვს, ვითარცა-იგი უალენტინიან[ელნ]ი და სეკონდიან[ნ]ი ხოლო რამთამე ესენი განყოფილ არიან.

ესე არიან მეორისა ძეგლისა პირველისა წიგნისა იგ წვალებანი.

*ესე წერილ არს მესამესა მას ძეგლსა პირველისა წიგნისასა, რომელსა შინა არიან წვალებანი იგ.

34. ღდ. მარკოსელნი. მარკოზ ვინმე გამოჩნდა კოლოვარსომს თანამოს-წავლე. ორნი დასაბამნი შემოიხუნა და ამანცა. და მკუდართა აღდგომა¹⁶⁹ განაგდო. უცნებათა რათმე იჩემებდა სასუმელთა მიერ და მსახრვალობა-თა¹⁷⁰, და სახესა იცვალებდა მწუანედ და მეწამულად და მით აცთუნებდა დედათა, რომელნი შეუდგეს. და იგიცა ოცდაოთხთა ზედა ასოთა იტყოდა ცევად¹⁷¹, ყოველსა მსგავსად უალენტინესა¹⁷².

35. ღე. კოლოვარსე¹⁷³. და ამანცა კოლოვარსოს იგივე და მათი მიუთხრა, და რამთმე განყოფილცა იყო სხუათა წვალებათაგან - ხოლო ვიტყვ მე მარკოზელთა და უალენტინიანელთასა. და პროსკოლად და ოღლოადად სხუტბრ ასწავა მათ.

36. ღვ. ირაკლიონიტელნი. და ესენიცა ოღლოადელთა ჩნანან ზღაპრე-ბრსა დამტკიცებად, სხუტბრ - მარკოზის და პტოლემეოს, უალენტინიანოს და სხუათაგან. თვინიერ აღსრულებულთათვს ჟამსა აღსრულებისა მათისასა, მსგავსად მარკოზელთა იქნიან, რამეთუ იტყვან, ვითარმედ: ზეთისა მიერ, ბალასნისა და წყლისა, და წოდებითა ებრაულთა რათმე სახელთამთა¹⁷³ და

C 99r
A 148r

B 157

166 შეთქმულება B.

167 პოლემე ABC (შდრ. პტოლემეოს 36,2).

168 იყუნეს BC.

* P, II, გვ. 1-4. H, გვ. 29-33.

169 აღდგომა BC.

170 მსახვრალობათა B.

171 ცევად B.

172 უალენტინესტიანესა BC.

173 სახელითა B.

*1 ხელნაწერშია ღე.

თავსა კელის დადებითა იქსნებისო რეცა მიცვალებული.

37. ლზ. ოფიტელი, რომელნი-იგი გუშლსა ადიდებენ და ამას ქრისტედ ჰგონებდენ, რომელთა ჰყავს და ბუნებითიცა გუშლი, მძრომალე გუადრუცა რასმე შინა.

38. ლც. კაენელი^{*1}, მათვე სხუათა თანა, რომელნი შჯულსა ურჩ-ექმნებიან, მწვალებელნი არიან ესეცა და მათსავე მსგავსსა ზრახვენ, კორცთა აღდგომასა უვარ-ჰყოფენ, ხოლო კაენს ადიდებენ და იტყვან: უძლიერესისა ძალისამ¹⁷⁴ არსო იგი. ესრეთვე და იუდას პატივ-სცემენ, და თანავე კორეს¹⁷⁵ და დათანს და აბირონს და მათ ზედა სოდომელთაცა.

39. ლთ. სეითელნი. ესენი კუალად სეითს ადიდებენ და იტყვან: ზეცისა დედისაგან არსო იგი, რამეთუ შეინანაო კაენის შეწყნარებად¹⁷⁶, და შემდგომად კაენის განდევნისა, შეეყო ზემოსა მას მამასა და თესლი წმიდად სეით შექმნა, რომლისაგან შთამოვალს და ყოველი კაცთა ნათესავი. და იგინიცა მთავრობათა და კელმწიფებათა და, რაოდენსა რას სხუანი, იგინიცა დაამტკიცებენ.

40. მ. არხონდიკელნი. ესენი კუალად მრავალმთავრობათა ყოველსავე მიაჩემებენ და, რაოდენი რაც იქმნების, მათგან ქმნულად იტყვან; ხოლო იპოებიანცა იგი¹⁷⁷ მოქმედ საძაგელების. და კორცთა აღდგომასა უსმ არიან და ძუშლსა შჯულსა განაგდებენ. ხოლო იჯუმევენ ძუშლსა და ახალსა აღთქუმასა¹⁷⁸, რამეთუ თითოეულსა სიტყუასა თვსსა ნებასა ზედა მიპართებენ.

41. მა. კერდონიანელნი. კერდონომსგან ირაკლეომს მიითუალეს¹⁷⁹ მათ მიმართებად¹⁸⁰ იგი საცოტურისაა, ხოლო უმეტეს მათცა საცოტურსა, რამეთუ ასურეთით ჰრომედ წარვიდა იგი და თვსი ქადაგებად¹⁸¹ მიუთხრა ჟამთა იგინ ეპისკოპოსისათა. ხოლო ქადაგებდა იგი ორთა დასაბამთა, ურთიერთარს¹⁸² წინააღდგომთა¹⁸³, და იტყოდა ქრისტეს არა-შობილად. ესრეთვე და

174 ძალისა BC.

175 კორეს ABC.

176 შეწყნარება BC.

177 იგინი C] იგი AB.

178 აღთქმასა BC.

179 მიითვალეს C.

180 მიმართება BC.

181 ქადაგება B.

182 ურთიერთას C.

183 წინააღდგომთა BC.

*1 ხელნაწერშია: კეანელნი A.

მკუდართაცა აღდგომასა განაგდებს და ძუშლისაცა აღთქუმასა¹⁸⁴.

42. მბ. მარკიონიტელნი. მარკიონ ნათესავით იყო პონტიელი და იყო ძე ეპისკოპოსისამ. ამან განხრწნა ქალწული და იყლტოდა, რამეთუ განდევნა იგი ეკლესიით მამამან მისმან. ესე აღვიდა პრომედ და ითხოვა სინანული მის უამისა წინამძღვართაგან¹⁸⁵ ეკლესისათა, და ვერ მიემთხვა. მერმე ამაღლდა სარწმუნოებასა ზედა და დადგა შჯულად სამი დასაბამი: კეთილი და მართალი და ბოროტი; და არსო ახალი აღთქუმად¹⁸⁶ უცხო ძუშლისაგან¹⁸⁷ და იგიცა, რომელმან თქუა, ესრეთვე. და მის გამო ყოველნი მარკიანელნი ურჩ ექმნებიან აღდგომასა კორცთასა, ხოლო ნათლისღებასა მისცემენ არა ოდენ ერთსა, არამედ ორსაცა და სამსა შემდგომად დაცემისა; და მკუდართათვს და კათაკუმეველთა¹⁸⁸ სხუანი | მათგანნი ნათელს-იღებენ. და ურიდად უბრძანებენ მათგანთა კუმევად დედათა და მიცემად ნათლისღებისა.

C 99v

B 158

A 148v

43. მგ. ლუკიანიტელნი. ლუკიანოს ვინმე, არა რომელი აწ ჟამთა კოსტანტინესთა იყო, არამედ უადრესი-რე, ყოველივე მარკიანესბრ დააწესა; და ამას ზედა სხუადცა რამე მრავალი დააწესა, ვითარცა რეცა მარკიონისვე მიერ.

44. მდ. აპელიანელნი. და ამანცა აპელის მსგავსივე მარკიანეს და ლუკიომსი განაწესა, რამეთუ სძაგებდა იგი ყოველსა ქმნულსა¹⁸⁹ და მოქმედსა. ხოლო არა მსგავსად მათსა ქიდაგებდა იგი სამთა დასაბამთა, არამედ ერთსა დასაბამსა და ერთსა ღმერთსა, უზესენელესა და სახელდაუდებელსა, და ვითარმედ ამან ერთმან ქმნა სხუად და ესე, რომელ ქმნა, იპოაო¹⁹⁰ ბოროტ და უკეთურებითა¹⁹¹ თუსითა შექმნა სოფელი.

45. მე. სევირიანელნი. სევიროს კუალად შეუდგა აპელის და ღვნომ განიშორა და ვენავსა ვეშპის-სახისა სატან-ქუეყანისაგან აღმოცენებულად წარპრევდა, შეითქუნეს რამ ურთიერთარსო. ხოლო ცოლისაგან იჯმნიდა და იტყოდა: მარცხლ-კერძომსა¹⁹² ძლიერებისად არსო იგი. და სახელთა რათმე მთავართასა და წიგნთა დაფარულთა შემოიხუმიდა. ხოლო მსგავსად სხუათასა¹⁹³ კორცთა აღდგომასა უვარ-ჰყოფდა და ძუშლისა აღთქუმასა¹⁹⁴.

184 აღთქმასა BC.

185 წინამძღვართაგან B.

186 აღთქმა BC.

187 ძველისაგან BC.

188 კათაკუმეველთა B.

189 ქმნილსა BC.

190 იპოაო C.

191 უკეთურებითად C.

192 მარცხ-კერძომსა BC.

193 სხუათასა BC.

194 აღთქმასა B.

46. მვ. ტატიანელნი. ესე ტატიანე თანა-აღორძნდა იოსტინოს, წმიდა¹⁹⁵ მოწამესა და ფილოსოფოსსა. ხოლო შემდგომად წმიდისა იოსტინომს მიცვალებისა, შეიბილწა მარკიონის წვალებითა¹⁹⁶ და სწორადვე მისა¹⁹⁷ დაამტკიცა და სხუადცა დაამატა¹⁹⁸ მისმიერსა. ხოლო ითქუმოდა¹⁹⁹ მისთვის, ვითარმედ არს იგი შუვამდინარით²⁰⁰.
- C 100r ესე არს თავები სამთა მათ ძეგლთა ბირველისა მის წიგნისათამ²⁰¹, რომელთა შინა ჩამოიტყეს ორმეოცდაექსთა მათთვს წვალებათა.
- * ესე წერილ არს მეოთხესა ამას შინა ძეგლსა მეორისა ამის წიგნისასა წვალებათათვს ათვრამეტთა²⁰²
- B 159 47. მზ. ე[ნ]კრატიტელნი²⁰³, | რომელნი-იგი გამოკრთომილნი იყვნეს...^{204;*1} და განიშორებდეს ქორწინებასა და სატანამსად უწოდდეს მას; ხოლო ყოვლისაგანვე მშვნელისა ჭამისა სრულებით²⁰⁵ იჯმნიდეს.
48. მზ. ფრიგუტლთა და მუნტანიოტელთა და კოდრუგიტონთამ²⁰⁶, რომელნი-იგი ძუტლსა და ახალსა აღთქუმასა²⁰⁷ მიითუალვენ²⁰⁸ და სხუათაცა წინამეტარმეტყუელთა შემოიხუმენ, და მუნტანომსთვს ვისმე იქადიან და პრისკილადს. ესენი კუალად და კოდროგიტელნი^{*2} განიყვნეს ურთიერთას²⁰⁹.

-
- 195 წმიდა]თანა BC.
 196 წვალებითამ C.
 197 მისსა C.
 198 დამატა BC.
 199 ითქმოდა B.
 200 შუამდინარით C.
 201 წიგნისათა BC.

- * P, II, გვ. 211-214. H, გვ. 33-37.
 202 ათვრამეტთა BC.
 203 ეკრატიტელნი ABC, (შდრ.: ენკრატიტელნი 61,3).
 204 იყუნეს BC.
 205 სრულებითა BC.
 206 კოდრუგიტონთა BC.
 207 აღთქმასა B.
 208 მიითვალვენ C.
 209 განიყუნეს ურთიერთას BC.

*1 მომდევნო სიტყვა - „ტატიანესგან“ ქართულ ტექსტს აკლია (შდრ.: ის ဈპისπაσμა თუγχάνοντεს Τατιανοῦ P, II, გვ. 211,4. H გვ. 33; 47,1).

*2 საფიქრებელია, რომ ქართული თარგმანის პირვანდელ ტექსტში „დოკოგროგიტელნის“ ნაცვლად ეწერა ორი სიტყვა: და კოდროგიტელნი (შდრ.: კოდრუგიტონთა „48,1/2“).

49. მთ. პეპოზიანელნი²¹⁰, რომელთა კუნტიანოსცა²¹¹ ეწოდების, რომელთა შეერთვიან²¹² არტოლურელნიცა²¹³ - მწვალებელნი ორნი, და მათგანნი არიან კატაფრულატელნიცა²¹⁴, ხოლო სხუასა შჯულის-მდებლობენ: პეპოზან ქალაქესა რასმე მონვრებულსა შორის ფრიგვასა უგებენ და ამას იტრუსალ-ტმად პგონებენ. ხოლო არს სხუაცცა პეპოზა²¹⁵, მისცემენ უკუც პირველად მღდელობასა დედათა. და იქმან დაფარულთა რათმე წერტათა ჩჩკლთა ზედა საწერტელითა რგალისათა²¹⁶, ვითარცა-იგი ფრკლასტონნი და სისხლითა მათითა აღსურიდეს ფქვილსა²¹⁷ და გამოაცხობდეს პურად და სეფისკუცრად²¹⁸ მიიღებდეს ანუ თუ ეზიარებოდეს. და კუალად, კუნტილი და პრისკილლი ქრისტესა [პე]პუზას²¹⁹ | გამოცხადებულად და დედლითა სახითა წარპრევენ. ხოლო ივუმევენ ძუცლსა და ახალსა აღთქუმასა²²⁰ და თვასა გონებასა ზედა გარდაპგულარძნიან²²¹.

A 149r

50. 6. ტესარისკედეკატიტელნი. ესენი ერთსა დღესა წელიწადსა შინა ალასრულებენ პასექსა, რომელსაცა დღესა მიხუდეს ათოთხმეტი მთოვარი-სამ²²² - გინათუ შაბათსა მიხუდეს, გინათუ კკრიაკესა, მას იმარსვენ; ერთბამად და იღვძებენ²²³ და დღესასწაულობენცა.

51. 6a. ალოგი²²⁴, ჩუენგან ესრეთ წოდებულ იქმნეს, რომელნი-იგი იოანეს თავსა სახარებასა და გამოცხადებასა მისსა არა შეიწყნარებენ, რამეთუ რომელი-იგი მოვიდა მამისაგან ღმერთი-სიტყუად, რომელი-იგი მარადის არს, იგინი არა ირწმუნებენ.

C 100v

210 პეპოზიანელნი BC.

211 კუნტიანოსცა ABC, (შდრ.: კუნტილლი 49,9/10).

212 შეერთკან C.

213 არტოკურელნიცა BC.

214 კატაფრულელნიცა C.

215 პეპოზა BC.

216 რგალისათა BC.

217 აღსურვიდეს ფქვლსა BC.

218 სეფისკურად BC.

219 პუზას ABC (შდრ.: პეპოზა 49; 3,5).

220 აღთქმასა BC.

221 გარდაპგულარძნიან B, გარდაგულარძნიან C.

222 მთვარისა BC.

223 იღვიძებენ BC.

224 ალოგი C.

225 სარწმუნოება B.

B 160

და დედანი შიშუტლნი, ვითარცა დედისაგან შობილნი და ესრეთ ლოცვასა, კითხვასა და ყოველსავე რას აღასრულებენ, ვითარცა რეცა მონაზონი და მოღუაწენი²²⁶, და ქორწინებასა არა შეიწყნარებენ; ხოლო მათი იგი ეკლესიამ, ვითარცა სამოთხე, შეურაცხიეს.

53. ნგ. სამფსონელნი და ელკესეველნი²²⁷, | ჯერეთ და აწცა, რომელნი იგი არაბიას მკვდრ არიან ზედა კერძო ზღუა-მკუდარსა, ილქსანის ვისგანმე ცრუ-წინამსწარმეტყუულისა ცოორმილნი, რომელი არღა ნათესავისაგან იყო მართოს და მართინის, ორთა მათ დედათა, რომელნი თაყუანის-იცემებოდეს²²⁸ ესევითართა მათგან მწვალებელთა, ვითარცა ღმერთნი; და მახლობელად ევიონელთა აქუნდა ყოველივე.

54. ნდ. თეოდოტიან[ნ]ი განიყვნეს²²⁹ თეოდოტი სკვტეოს ვიზანტელისაგან. ესე ელენთა სწავლულებასა ზედამიწევნით მეცნიერ იყო, ხოლო იყო იგი სხუათა თანა უმთა მათ დევნულებისათა და დაეცა იგი ოდენ მარტოდ, და სხუანი იწამნეს ღმრთისათვეს. ხოლო ვინაათგან²³⁰ ევლტოდა რამ იგი წამებასა, იყუტდრა - მოიგონა კაცად წმიდად²³¹ წოდებად²³² ქრისტესი, ბრალისა მისთვე ღმრთისა უფარისყოფისა*¹.

56. ნვ. ვარდისიანისტელნი²³³. ვარდისიანე ესე იყო შუვამდინარით²³⁴, და პირველად იყო იგი ჭეშმარიტისა სარწმუნოებისამ²³⁵ და ფილოსოფოსობითა იყო ბრწყინვალე. ხოლო მიდრეა ჭეშმარიტებისაგან და, მსგავსად უალენტინიანესა²³⁶, შჯულ-დვა, თვინიერ რათმე სხუათა, რომლითა განწვალებულ იყო უალენტინელთაგან.

57. ნზ. ნოიტიანელნი²³⁷. ნოიტიოს²³⁸ უკუტ იყო ზმირნით ასიამსით. ხოლო

226 მოღაწენი B.

227 ელკესევენი B.

228 თაყვანის-იცემებოდეს B.

229 განიყუნეს C.

230 ვინათგან B.

231 [წმიდად] ღმრთისად C.

232 წოდება B.

233 ვარდისიანისტელნი ABC (შდრ.: ვარდისიანე 56,1).

234 შუამდინარით C.

235 სარწმუნოებისა BC.

236 უალენტინიანესა C.

237 ნოიტიანელნი C.

238 ნუიტიოს ABC (შდრ.: ნოიტიანელნი 57,1).

*1 შემდეგი, 55-ე წვალება - „მელქისედეკელნი“ ქართულ ტექსტში გამოტოვებულია. მისი შინაარსი ასეთია: ესენი პატივს მიაგებენ მელქისედეგს. ამტკიცებენ: მას აქეს სასწაულებრივი ძალა, რომელიც არ გააჩნია ჩვეულებრივ მოკვდავს. ასევე კადნიერად ამბობენ, რომ ყოველივე ამ სახელამდე აღზევდებათ (შდრ.: H გვ. 35;55. P, II, გვ. 212,25-27).

აღმყედრდა იგი ეტლსა ზედა უსჯულოებისასა სხუათა ვიეთმე თანა და
ძე-მამად ქრისტე ასწავა, და მასვე და ერთსა იტყოდა მამად და ძედ და
სულად წმიდად. ხოლო თავსა თვესა იტყოდა მოსედ და ძმასა მისა²³⁹ -
აპრონდ²⁴⁰.

58. ნც. უვალისიან[ნ]ი. ესენი, ვითარცა ვაზმენით, არიან, რომელი
ვაკათონს მეკვდრ არიან, დედა-დაბასა არაბთა ძმათმოყურობისასა²⁴¹. ესენი,
რომელთაცა მიემთხუნენ უცხოთა²⁴², გამოსაჭურვენ; ხოლო უმრავლესნი მათ-
განნი არიან საჭურისნი, სრულიად ასოდაკუშილნი. და ასწავებენცა იგი
რასმე წვალებითა აღსავსესა, განითვებენ რეცა სჯულსა და წინამდწარმე-
ტყუულთა და სხუათა რათმე შემოიხუმენ ხენეშისმოქმედებათა.

A 149v

59. ნც. კათარონნი²⁴³. ესენი ნავატს შეუდგეს პრომსა და ორგზის ქორ-
წინებულთა სრულიად განსთხევენ და სინანულსა არა შეიწყნარებენ.

60. მ | ანგელიკასნი. ესენი სრულიად მოაკლდეს, რამეთუ იქადდეს²⁴⁴ C 101r
ანგელოზთა წესსა ქონებად ამისთვკ, რამეთუ ანგელოზებრ ეწოდებოდა.

61. მა. აპოსტოლიკომსნი, უფრომსლა განშორებულნი. იყვნეს²⁴⁵ ესენი
პისიდათ და განშორებულთა ოდენ შეიწყნარებდეს ანუ თუ განდგომილთა
გინა წინააღმდგომთა. ხოლო ახლვენ | იგი ენკრატიტელთა²⁴⁶ და სხუასა B 161
ზედა ჰგიან ცილობასა, გარეშე მათსა.

62. საბელიანელნი, რომელი-იგი მსგავსად ნოვიტომსა ადიდებენ, თვნიერ
რომელ არა იტყვან²⁴⁷ მამასა ვნებულად; ხოლო ქრისტესა სიტყუად პირისა
გამომავალად და კუალად შემავალად იტყვან.

63. მგ. ორიგიანელნი. ორიგენი[ს] ვისგანმე არიან იგი და ხენეშისმოქმედ,
და იდუმალთა რათმე და უთქუამთა აღმასრულებელ; და კორცთა მათთა
ხრწნილებასა მისცემენ.

64. მდ. ორიგიანელნი²⁴⁸ სხუანი. ესენი არიან ორიგინე ანდამატისა, აღმ-
წერელისაგან წერილთამსა²⁴⁹, რომელნი განიშორებენ მკუდართა აღდგომასა,
ხოლო ქრისტესა დაბადებულად და სულსა წმიდასა ესრეთვე ჰგმობენ, და

239 მისსა] თვესა BC.

240 აპრონდ A, აპარონად C.

241 ძმათმოყვარობისასა B.

242 უცხოთა C.

243 კეთარიანნი BC.

244 იქადოდეს BC.

245 იყუნეს B.

246 ენკრატიკელთა BC.

247 იტყვიან C.

248 ორიგინე ABC (შდრ.: ორიგიანელნი 64,1).

249 წერილთასა BC.

სამოთხისათვს და ცათა და ესევითართათვს მეტყუელებენ²⁵⁰; ხოლო ქრისტულთვს ყეფენ, ვითარმედ დასკრეს ოდესმე მეუფებაა²⁵¹ მისი და ქრისტე ეშმაკისა თანა მეუფებდესო, და ეშმაკთა ჯუარს²⁵² აცუტსო ქრისტე - მოზრახვენ.

ესე არიან²⁵³ მეოთხისა ძეგლისა და მეორისა წიგნისა წვალებანი [ათ] რვა[მეტ]ნი.

*ესე წერილ არს მეხუთესა ამას ძეგლსა წიგნისასა, რომელსა შინა არიან წვალებანი სუთინი

65. მე. პავლეანისტელნი - პავლესგან სამოსატელისა. ესე პავლე უარსებოდ კნინლა დაამტკიცებდა ქრისტესა, სიტყუად, პირით გამომავალად, გამოსახვიდა²⁵⁴ მას და მარიამისგან და მოღმართ იტყოდა მას; და წინამას-წარმოვსენებულთა მისთვს წმიდათა შინა წერილთა ითქუმისო²⁵⁵, გარნა არა არს, არამედ მარიამისგან და მოღმართ ჭორციელად მოსლვითგან იტყოდა ქონებად არსებისა.

66. მვ. მანიქეველნი და აკონიტელნი. ესენი, მანენტომს სპარსისა მოწა-ფენი, ქრისტესა სახითა ჰმსახურებენ და მზესა და მთოვარესა, ხოლო ვარსკულავთა²⁵⁶ და ძალთა და ეშმაკთა მიმართ ილოცვენ: და ორთა დასა-ბამთა შემოიხუმენ ოდესვე ყოფადთა: კეთილსა და ბოროტსა. ხოლო ქრისტე საოცრად გამოჩნდა და არა ეგნოო. ძუტლსა აღთქუმისა²⁵⁷ ჰგმობენ და²⁵⁸, C 101v რომელი მას შინა მეტყუელებდა²⁵⁹ - ღმერთსა, ხოლო სოფელსა არა | ყოვ-ელსავე, არამედ კერძოსა რასმე ღმრთისაგან შექმნულად იტყვან ანუ თუ განაჩინებენ.

67. მზ. იერაკიტელნი. ესენი იერაკოს ღეონტოპოლიტუ²⁶⁰ ეგვეტიისათ გამომეტყუელისა²⁶¹ გამოიყენეს²⁶², რომელნი ჭორცითა აღდგომასა უგარ-

250 მეტყუელებენ BC.

251 მეუფება BC.

252 ჯვარს C.

253 არნ B.

* P, III, გვ. 1-2. H, გვ. 37-38.

254 გამოსახვდა C.

255 ითქმისო BC.

256 ვარსკულავთა B.

257 აღთქმისა BC.

258 და]მდა B.

259 მეტყუელებდა B.

260 ღეონტოპოლიტუ A.

261 გამომეტყველისა B, გამომეტყუელისა C.

262 გამოიყუანეს C.

ჰყოფდეს²⁶³. ხოლო იქმარებენ იგი ძუღვლსა და ახალსა აღთქუმასა²⁶⁴ და უვარ-ჰყოფენ სრულებით ქორწინებასა, ხოლო მონაზონთა, ქალწულთა და მოღუაწეთა²⁶⁵ შეიწყნარებენ; და უძრესსაღა იტყვან, ვითარმედ: ყრმად²⁶⁶ უჰასაკომ²⁶⁷ ვერ შევალსო სასუფეველსა²⁶⁸, რამეთუ არა უღუ[ა]წიეს.

68. მც. მელიტიან[ნ]ი. ეგვაპტეს არიან იგი მაწლობელნი და არა მწვალე-ბელნი, რომელნი არა ილოცვენ მათ | თანა, რომელნი დაეცნეს ჟამსა დევნულებისასა; ხოლო უკუანასკნელ²⁶⁹ არიანოზთაცა შეერთნეს.

69. მთ. არიანოზნი, უფრომსღა არიოგესლნი და განმკუცოდელნი, რომელნი ძესა ღმრთისასა დაბადებულად იტყვან და სულსა წმიდასა - დაბადებულის დაბადებულად, და ჭორცთა ოდენ მაცხოვრისათა მარიამისგან მიხუმულად²⁷⁰ დაამტკიცებენ და არა ხოლო სულსაცა.

ესე არიან მეხუთისა ძეგლისა მეორისა წიგნისა წვალებანი.

* ესე წერილ არს მეექუსესა ამას ძეგლსა მესამისა წიგნისასა წვალე-ბათათუს შვდთა

70 ო. ავდიანელნი, სახე ჩემებული და პირი განრყუნილი, გარნა არა წვალებად²⁷¹. ამათ ქცევად და ცხორებად²⁷² აქუს განგრძობილი, ხოლო სარწმუნოებად²⁷³ სწორად აქუს კათოლიკე ეკლესიისა. და უმრავლესნი მათგანი მკვდრ არიან მონასტერთა შინა და არა ყოველთა თანა ილოცვენ, და უფრომსღა²⁷⁴ დაფარულთა. და საცხებით სძაგებენ ჩუენთა ეპისკოპოსთა მდიდართა და სხუათა - სხუცბრ. ხოლო პასექსა იქმან თვსაგან ჰურიათა თანა. და აქუსცა რამე²⁷⁵ განთვალებული და კიდევგანი, და სატებასა წმელად გამოსთარებიან და კაცობრივესა სახესა ქონებად ღმრთისათუს იტყვან.

71. ოა. ფოტიანელნი. ესე ფოტინე იყო სერმიელი და მსგავსსავე ზრახ-

263 უვარ-ჰყოფდნეს A.

264 აღთქმისა BC.

265 მოღუაწეთა]მოღუაწებათა BC.

266 ყრმა BC.

267 უასაკომ C.

268 სასუფეველსა C.

269 უკანასკნელ BC.

270 მიხმულად BC.

* P, III, გვ. 230-232. H, გვ. 38-41.

271 წვალება B.

272 ცხორება B.

273 სარწმუნოება B.

274 უფროსღა BC.

275 რამე B.

ვიდა²⁷⁶ პავლე სამოსატელისასა²⁷⁷, და რამთამე განიწვალაცა მისგან. და იგიცა მარიამისგან და მოღმართ დაამტკიცებდა ქრისტეს ყოფასა.

C 102r 72. ობ. მარკელიანელნი - მარკელომსგან ანკურა ღალატიისა. ესე პირველად მსგავსადვე საბელიომსა ზრახვიდა²⁷⁸. და ვითარცა განთქმულ²⁷⁹ და ბრალეულ იქმნა, მოვიდა პასუხის მიცემად მრავალგზის და მართლებად თავისა წერით, | ხოლო სხუათაგან შესმენილ იქმნა, ვითარმედ პგიეს მასვე ზედა. უკუანასქნელ, ნუუკუც შე-ცა-ინანა და განპმართა²⁸⁰ თავი თვისი, ვითარცა მოწაფეთა მისთა²⁸¹ - თქუეს²⁸² მისთვის მართლმადიდებელთა.

B 163 73. ოგ. იმიარიელნი რომელნი ქრისტესა დაბადებულად აღიარებენ, ხოლო ირონიას მისა დაბადებულად იტყვან - არა ერთად დაბადებულითაგანად ვი-ტყვითო ქრისტეს, არამედ ძედ. ესრეთვე და სულსა წმიდასა | ყოვლითურთ დაბადებულად განაჩინებენ და გამოაყეცბენ ძესა ერთარსობისაგან, რამეთუ მსგავსარსებად ჰენებაგს თქუმად²⁸³. კუალად სხუათა მათგანთა მსგავსბუნებობადცა²⁸⁴ იგი გამო-ვე-უღეს.

74. ოდ. პნევმატომაქელნი. ამათ ქრისტესთვის კეთილად აქუს რამე²⁸⁵, ხოლო სულსა წმიდასა სრულიად ჰემობენ, რამეთუ დაბადებულად განაჩინებენ მას და არა ბუნებისაგან ღმრთებისა; უფრომსლა²⁸⁶ ცხებით აქუსო მას მოქმედებად²⁸⁷ და მინიჭებით, რამეთუ წმიდამყოფელსა ოდენ ძალსა მარტოდ იტყვან მას ყოფად.

75. ოე. აერიანელნი. ესე აერიოს იყო პონტიელი, რომელი და ჯერეთცა განსაცდელი არს სოფელსა შინა. ხოლო იქმნა იგი მღდელ ევსტათი ეპისკოპოსისა, რომელი შესმენილ იქმნა არიანოზობასა ზედა. და ვინამთგან²⁸⁸ ესე აერიოს თვთ ვერ იქმნა ეპისკოპოს, მრავალი ბოროტი შემოილო ეკლესიასა ზედა. ხოლო სარწმუნოებითა იყო იგი სრული არიანოზი, დადვა უკუც შჯულად უმეტესლა, ვითარმედ: არა ჯერ-არს შეწირვად მსხუერპლისად შეს-

276 ზრახვდა C, + და BC.

277 სამუსატელისასა C.

278 ზრახვდა C.

279 განთქმულ BC.

280 განპმართლა B.

281 მისთად C.

282 თქუმს C.

283 თქმა BC.

284 მსგავსბუნებობაცა B.

285 რამე BC.

286 უფროსლა C.

287 მოქმედება B.

288 ვინათგან BC.

უტნებულთათვს²⁸⁹ და მარხვად ოთხშათ-პარასკევთამ; და მარხვათამ დაუხრწია, მონაზონებამ²⁹⁰ განაგდო, კორცისმჭამელობამ ყოვლისავე რამ სახისამ დამაწესა და საზრდელისა ურიდად კუმევამ. ხოლო უკუეთუ ვისმე მისთა-განსა ენების მარხვამ²⁹¹, - ნუ განწესებულთა მარხვათაო, არამედ ოდეს გენებოსო²⁹², რამეთუ არა ხარო შჯულსა ქუეშე²⁹³. ხოლო აქუს ესეცა, ვი-თარმედ არარამთ პმატს ეპისკოპოსი მღდელსა.

76. ოვ. აეტიანელნი - აეტიომესგან კილიკიელისა, რომელი იქმნა დია-კონ გეორგისგან, არიანოზელთა²⁹⁴ ეპისკოპოსისა ალექსანდრიას, რომელთა და უშჯულოცა ეწოდების, რომელთაგანმე და - ევნომიანი, რომელი იქმნა აეტიომეს მოწაფე; რომელთა თანა იყო და ევდუქსიოსცა, გარნა რეცა ში-შისათვს კოსტანტინე მეფისა განაყენა თავი თვისი, და უფრომსღა²⁹⁵ აეტი ექსორია-ყო. ხოლო ევდუქსიოს დაადგრა არიანოზობასა ზედა, გარნა არა აეტისებრ.

ესე უკუშ ანომი[ელნ]ი, იგივე და აეტიანელნი, სრულებით²⁹⁶ უცხო-ჰყოფენ ქრისტესა და სულსა წმიდასა ღმრთისაგან მამისა²⁹⁷ დაბადებულად დაამტკიცებენ, და არცა თუ მსგავსებასა რას ქონებად იტყვან. მოგონებ-ულთაგან არისტოტელებრთა და გეომეტრიკონთა პნებავს წარმოჩინებამ²⁹⁸ ღმრთისამ, და ქრისტესა ვერ ძალ-უცო ღმერთ-ყოფამ²⁹⁹ ამით სახითა. ხოლო შემდგომად მათსა ევნომიანწოდებულნი ახლად ნათელ-სცემენ ყოველთავე მათდა მიმავალთა, და არა ესოდენ, არამედ არიანოზთა-ცა-განთა; თავ-დაქცევით ფერწოთა აღმართ მოუქცევენ და ნათელ-სცემენ, ვითარცა მრავალ-გან მი-მო-ითქუმის³⁰⁰ ესე სიტყუად. ხოლო ცოთომათათვს, ვითარ არს სიძვა³⁰¹ ანუ სხუად რამე ცოდვამ³⁰², არარამ ძნელი არსო, რამეთუ არარას ეძიებსო ღმერთი სხუასა, თვინიერ მათმიერსა ოდენ სარწმუნოებასა.

289 მსხუტრპლისა შესვენებულთათვს BC.

290 მონაზონება B.

291 მარხვა BC.

292 გენებოს BC.

293 ქუეშე BC.

294 არიანოზელთამ C.

295 [უფრომსღა] უფრომსა B, უფროსად C.

296 სრულობით C.

297 მამისამ C.

298 წარმოჩინება B.

299 ღმერთ-ყოფა BC.

300 მი-მო-ითქმის BC.

301 სიძვა C.

302 რამე ცოდვა BC.

ესე არიან მეექუსისა თავისა, ხოლო მესამისა წიგნისა წვალებანი³⁰³ შკდნი.

*ესე წერილ³⁰⁴ არს მეშკდესა ამას თავსა, მესამისა ამის წიგნისასა, წვალებანი ოთხნი

77. რ. დიმირიტელნი და აპოლინარელნი, რომელნი არასრულსა ქრისტეს განკაცებასა აღიარებენ, რომელთა ერთბუნებადცა ოდესმე იკადრეს წოდებად კორცთა ღმრთებისათა; კუალად სხუანი მიღებასა სულისასა უვარპყოფდეს, სხუანი კუალად სიტყვსა ამის რეცა კრძალულებისათვს, თუ სიტყუად კორციელ იქმნა, უვარ-პყოფდეს ბუნებისაგან დაბადებულისა მიხუმასა კორცთასა, ესე იგი არს, მარიამისგან, რამეთუ კორცთა ოდენ შესხმასა იტყოდეს მარტოდ და მასცა ცილობით. ხოლო უკუანასკნელ³⁰⁵ სხუათა მოიგონეს რაძმე³⁰⁶ უცხომ და თქუმს, ვითარმედ: გონებად არა მიიღო მან.

78. რც ანტიდიკომარიამიტელნი, რომელნი წმიდასა მარადის ქალწულსა მარიამს, შემდგომად მაცხოვრისა შობისა, იოსების შერთვად იტყოდეს.

79 ოთ. კოლლკრიდიანელნი, რომელნი სახელსა ზედა მარიამისსა, დღეთა რათმე განჩინებულთა წელიწდისათა, კოლირიდსა შესწირვენ, რომელ არს ბოკელი ანუ თუ სხუად მცხვარი ლიტონი და უტკურომ, რომელთა და სახელადცა ეწოდების კოლკრიან[ელნ]ი³⁰⁷.

80. პ. მასსალიანნი, რომელნი ითარგმანებიან მლოცველად, ხოლო შეერთვის ამათ თანა ელენთაგანცა მოგონებული წვალებად³⁰⁸, რომელთა ეწოდების შემასხმელ და მარტკრიანელნიცა და სატანელნი.

ესე მეშკდისა თავისა³⁰⁹, მესამისა წიგნისა წერილ³¹⁰.

წმიდანო მამანო, იძულებითა სხუათამთა³¹¹ და ვთარგმნე ესე. შემინდვეთ და ლოცვა-ყავთ³¹², მეცნიერთათვს არს ესე და მეძიებელთა.

| ყოველნი მართლმორწმუნენი იყავნ კურთხეულ³¹³! ყოველნიმცა მწვალე-

303 წვალებისანი BC.

* P, III, გვ. 415. H, გვ. 41.

304 წერილი BC.

305 უკანასკნელ C.

306 რამე C.

307 კულკრიანი ABC, (შდრ.: კოლლკრიდიანელნი 79,1).

308 წვალება B.

309 თავისად C.

310 წერილ] - BC.

311 სხუათათა BC.

312 ლოცვა-ყავთ BC.

313 ~კურთხეულ იყავნ BC.

ბელნი შეჩერებულ³¹⁴ არიან.

*ქსეცა თავნი, მისვე წიგნისაგან მასალიანელთა³¹⁵, უშვილოებითთა შჯულთა ვითარებისა წარმომაჩინებელნი³¹⁶

ვითარმედ ერთგუამოვნებით მკვდრ არს სატანა კაცისა თანა და ყოველსა შინა უფლებს მის ზედა.

ვითარმედ სატანა და ეშმაკნი მპყრობელ არიან გონებისა კაცთამა³¹⁷ და ვითარმედ კაცობრივსა სულსა ზიარება³¹⁸ აქუს სულთა თანა სიბოროტი-სათა.

ვითარმედ მკვდრ | არიან³¹⁹ კაცისა თანა ერთბამად სატანაცა და სული B 165 წმიდამ და ვითარმედ არცალა მოციქულნი წმიდა იყვნეს³²⁰ ქსევითარისაგან მოქმედებისა.

ვითარმედ არცა ნათლისლება³²¹ სრულ-ყოფს კაცსა, არცა წმიდათა საიდუმლოთა ზიარება³²² განსწმედს³²³ სულსა, არამედ მხოლოდ მათ მიერ ზმნობილი ოდენ ღოცვამ.

ვითარმედ თანააღრეულ არს ცოდვისადა კაცი და ვითარმედ არა ნათლის-ლებისა მიერ მიიღებს უხრწნელსა და საღმრთოსა³²⁴ სამოსელსა მორწმუნე, არამედ ღოცვისა³²⁵ მიერ.

ვითარმედ ჯერ-არს უგნებელობისაცა მიღებამ³²⁶ და ხილულად³²⁷ თანა-

314 შეჩერებულ B.

* H, გვ. 42-46.

315 მასალიანელთა C.

316 კაცთასა BC.

317 ზიარება B.

318 არიან] არნ B.

319 წმიდამ იყუნეს BC.

320 ნათლისლება BC.

321 ზიარება BC.

322 განსწმენდს B.

323 სამღრთოსა B.

*1 „მესალიანელთა წვალების“ ტექსტების ეპიფანე კვიპრელის „ოთხმეოცთა წვალე-ბათათვს“ ტექსტთან მიმართების შესახებ მოგვიანებით გამოიითქვა საინტერესო მოსაზრებები ვიქტორია ჯუდელის წიგნში „ნეტარი თეოდორიტე კვირელი, ცხოვრება, მოღვაწეობა, მრწამსი, თხზულებები და მათი ქართული თარგმანები“, თბილისი, 2008, 301-305. ამავე წიგნში (გვ. 610-611) ავტორის მიერ გამოქვეყნებულია „მესალიანელთა წვალების“ მეორე ტექსტი, როგორც თეოდორიტე კვირელის ნაწარმოები (რედაქტორი).

324 ღოცვასა C.

325 მიღება C.

326 ხილულად] ხილვად BC.

მქუცეველობად სულისა წმიდისად³²⁷ და მიღებად³²⁸ გულსავსებისად³²⁹.

ვითარმედ ეგევითარი ზიარებად ყოფად არს სულისად³³⁰ ზენახსა სიძისა მიმართ, ვითარსა-იგი აგრძნობს დედაკაცი თანაყოფითა მამაკაცისამთა³³¹.

ვითარმედ სულიერნი მხედველ არიან შინაეთცა გარეგნით ცოდვასაცა და მაღლსა მოქმედსაცა და ქმნულსა და შემწესა და შეწევნულსა.

ვითარმედ არს გამოცხადებად³³² ქმნილი³³³ ცნობითა და გუამოვნებითა საღმრთომთა³³⁴, ვითარცა შვჯული.

ვითარმედ ცოცხალი დამბადებელ არს.

ვითარმედ სული, რომელსა არა აქუნდეს ქრისტე გრძნობასა და ყოველსა მოქმედებასა შინა, სამკუდრებელ არს იგი ქუშწარმავალთა და წამლიანთა მყეცთა, ესე იგი არს, ყოვლისავე წინააღმდეგომთა ძალისა.

ვითარმედ ბუნებით არიან ბოროტნი.

ვითარმედ თქსლი და სიტყუად დაეთექსნეს მარიამის შორის.

ვითარმედ პირველ გარდასლვისაცა³³⁵ უკნებელად ეზიარა ადამ ევას³³⁶.

ვითარმედ ორთად³³⁷ უკის კაცსა მოგებად³³⁸ სულთად³³⁹, ერთისად³⁴⁰, რომლითა ეზიარებოდის კაცთად³⁴¹ და მეორისად³⁴², რომლითა - ზეცისათად³⁴³.

ვითარმედ შესაძლებელ არს გრძნობადად მიმღებელ-ყოფად³⁴⁴ შეწყნარებასა სულისა წმიდისასა კაცისა მიერ ყოვლისა გულსავსებითა და ყოვლითა³⁴⁵ მოქმედებითა.

327 წმიდისა BC.

328 მიღება B.

329 გულსავსებისა BC.

330 სულისა C.

331 მამაკაცისათა C.

332 გამოცხადება B.

333 ქნილი AB.

334 საღმრთოთა C.

335 გარდასლვისაცა B.

336 ევას C.

337 ორთა BC.

338 მოგება C.

339 სულთა BC.

340 ერთისა BC.

341 კაცთა BC.

342 მეორისა BC.

343 ზეცისათა BC.

344 -ყოფა BC.

345 ყოვლითად B.

ვითარმედ შესაძლებელ არს მღოცველთადა გამოჩინებად³⁴⁶ ნათლისსახისა ჯუარისად³⁴⁷ და ომელსამე ჟამსა პოვნად კაცისად³⁴⁸ წარდგომილად³⁴⁹ წინაშე საკურთხეველისა და მუნ შემწირველობად³⁵⁰ სამთა პურთად³⁵¹, | აღსუ- არულთად³⁵² ზეთითა.

C 103v

ამას თანა განაგდებენცა კელთსაქმარსა, ვითარცა არა შესატყვსსა ქრის- ტეანეთასა. ხოლო ერთკერძო დაერდომილთა მიმართსაცა უწყალოებასა შემოიღებდეს მეტყუელნი³⁵³, ვითარმედ არა საეროდ მთხოველთა³⁵⁴ ანუ დაყს- ნილთა კელთა, არცა თითოსახეთა ჭირთა მიერ განცდილთა ანუ ტკიფილითა კორცთამთა³⁵⁵ ანუ სნეულებითა ანუ მწარეთა ვალთა ანუ ავაზაკთა ანუ ბარბაროზთა ზედამოსლვისა მიერ ანუ სხუათა³⁵⁶ რათმე ესვეითართა ძურ- თა³⁵⁷ მიერ განცდილთად³⁵⁸ უღირს ქმა-ყოფად³⁵⁹ სოფლით გამოსრულთა ანუ ყოვლისავე რაძე³⁶⁰ ქველისმოქმედებისა³⁶¹ მნებებელთა, არამედ ყოვლისავე³⁶² მათი ოდენ მიცემად, ვინაოთგან³⁶³ თავთა თვალთათვს იტყოდეს, ვითარმედ იგინი არიან ჭეშმარიტად გლახაკნი სულითა.

B 166

კუალადცა ამას თანა შესძინეს ეკლესიათა ზედა საკურთხეველთა შეუ- რაცხ-ყოფად³⁶⁴ და ვითარმედ უკმის მოღუაწეთა³⁶⁵ საეკლესიოთა³⁶⁶ უკუც არა

-
- 346 გამოჩინება B.
347 ჯუარისა BC.
348 პოვნა კაცისა BC.
349 [წარდგომილად] წარდგომად BC.
350 შემწირველობა B.
351 პურთა C.
352 აღსუარულთა BC.
353 მეტყუცლნი B.
354 მთხოველთა BC.
355 კორცთათა BC.
356 სხვათა C.
357 ძვირთა C.
358 განცდილთა BC.
359 -ყოფა BC.
360 რას B.
361 ქუცლისმოქმედებისა B.
362 ყოვლისამვე AB.
363 ვინაოთგან BC.
364 -ყოფა BC.
365 მოღვაწეთა B.
366 საეკლესიოთა C.

A 151v მისლვაა³⁶⁷ შესაკრებელთა, | არამედ ეგუტერთაშინამსა ხოლო ღოცვისა³⁶⁸ კმა-ყოფაა³⁶⁹ მათი, რამეთუ ქსეოდენსა იტყოდეს ყოფად ძალსა ღოცვისა³⁷⁰ მათისასა, ვიდრე თუთ მათდა და მოწაფეთა მათთა ხილულად წმიდა-ყოფადმდე. რამეთუ მენიშეობდეს, ვითარმედ უკმასაო ცხოვნებისა მნებებელთა ესოდენი მღოცველობამ და ყოვლითურთ³⁷¹ არარამს³⁷² სხვსა მოქმედებაა³⁷³, ვიდრემდის აგრძნობდენ ცოდვისა, ვითარცა კუამლისა რამსმე ანუ ცეცხლისა ანუ ვეშაპისა ანუ სხვსა რამსმე³⁷⁴ ეგევითარისა მკეცისა ღოცვისა³⁷⁵ მიერ დევნითა ხილულად მათგან განვდასა, ხოლო სულისა წმიდისა შესლვისა³⁷⁶ გრძნობადად შეწყნარებასა და ცხადად სულისა შორის გრძნობასა სულისა წმიდისა მკვდრობისასა. და ვითარმედ ესე არსო ჭეშმარიტი ზიარებაა³⁷⁷ ქრისტიანეთაა³⁷⁸, ვინამთგან ვერცა ნათლისლებამ, ვერცა საეკლესიოთა მწყობრთა კელთა დასხმანი მიმღებელ პყოფენ სულისა წმიდისა ნათელღებულთა, არათუ ესევითართა³⁷⁹ ამათ ღოცვათა ეზიარებოდინ უტკივილთმოყუარესად³⁸⁰, და თვინიერ ნათლისლებისაცა მიმღებელობასა სულისა წმიდისა რამსამე³⁸¹ ზიარებისასა, უკუეთუ ოდენ³⁸² მათსა და მათ მიერ მომოწაფებულთა წესსა ზედა ვინ ეგოს, ვიდრელა ხუცესთა ვიეთმე, ესრეთ მეტყუელთა³⁸³ მათდა მიმართ, ვითარმედ სარწმუნოებისა მიერ ოდენ აღვიარებთ³⁸⁴ მიღებასა³⁸⁵ სულისა წმიდისასა და არა გრძნობისაცა მიერ, აღუთქუშს მათ თანა მღოცველობისა | მათისა მიერ გრძნობაა მიმღებელობასა სულისასა.

C 104r

367 მისლვა BC.

368 ღოცვა C.

369 კმა-ყოფა BC.

370 ღოცვა C.

371 ყოვლითურთ]ყოვლით რას B, ყოვლით რამს C.

372 არარარას C.

373 მოქმედება BC.

374 რამსმე BC. რასმე BC.

375 ღოცვა C.

376 შესვლისა B.

377 ზიარება C.

378 ქრისტეანეთა BC.

379 ესევითართამ B.

380 უტკივილთმოყვარესად B.

381 რასამე C.

382 ოდენ]უდენ A.

383 მეტყუშლთა BC.

384 აღვარებთ C.

385 მღებასა B.

ვინაჟცა³⁸⁶ ესოდენი არს სილაღე ამპარტავნებისა მათისად³⁸⁷, ვიდრელა მათ შორისთა მათ რეცა თუ მიმღებელთა გრძნობასა სულისა წმიდისა მიმღებელობისასა პნატრიანცა, ვითარცა სრულთა და ყოვლისა ცოდვისგან³⁸⁸ თავისუფალ და უაღრესქმნილთა და ქებულ და განსათქმელ³⁸⁹ პყოფენ, ვითარცა არღა თანამდებთა ცოდვისა შემთხუცვისათა³⁹⁰, არამედ მიერითგან სრულიადისა ფლობილებისა და ჭამადთა უხუცებისა და ყოვლისავე ძლუცნობისა და შუცებისა და პატივისა ღირს-პყოფენ მათ, რომელთაგანნი მრავალნი, შემდგომად მიმთხუცულობისა მათ მიერ წამებასა ესევითარისა სრულებისასა, არცაღა ქრისტეანობისა ღირს არიან წოდებასა, თითოსახეთა ბოროტთა და საკმართა წარმპარველობისა და სიძვათა ბილწებისა მოქმედად³⁹¹ გამოჩინებულნი.

სხუათაცა უკუც მრავალთა ესევითართა თქუმულთა ამათ თანა მენიშეობენ, ვიდრელა ქორწინებათაცა წესიერთაგან უნახველად დაპყვითან და ქორწინებისგან³⁹² განშორებულთა მათ, ვითარცა მოღუაწეთა³⁹³, შეიწყნარებენ და პნატრიან, მამასა და დედასა შვილთმზრდელობისა უგულებელს-ქმნასა არწმუნებენ და მათდა მირთუმასა ყოვლისასავე³⁹⁴ შჯულ-უდებენ ყოველთა. ხოლო მონათაგან, ღტოლვილთა უფალთაგან, მოსწრაფედ შეიწყნარებენ და თითოსახეთა ცოდვისა შემთხუცვათაგან მათდა მიღლოლვილთა³⁹⁵ თვინიერ ნაყოფთა სინანულისათასა, თვინიერ სამღდელომსა³⁹⁶ შუამდგომელობისა, თვინიერ საეკლესიოთა კანონთამიერისა ხარისხოანად აღყვანებისა³⁹⁷, მყის აკოცასა ყოვლისავე ცოდვისასა³⁹⁸ აღუთქმენ³⁹⁹; და მხოლოდ მოსწრაფე იდენ თუ ვინმე იქმნეს⁴⁰⁰ მათ მიერ მრავალ-განთქმულისა⁴⁰¹ მის ღოცვისა⁴⁰².

386 ვინაცა B.

387 მათისა C.

388 ცოდვისაგან B, ცოდვსაგან C,

389 განსათქმელ C.

390 შემთხუცვისათამ C.

391 მოქედად B.

392 ქორწინებისაგან BC.

393 მოღვაწეთა B.

394 ყოვლისასა BC.

395 მიგლოლვილთა C.

396 სამღვდელომსა B.

397 აღყუანებისა C.

398 ცოდვსასა C.

399 აღუთქმენ BC.

400 იქმნეს BC.

401 -განთქმულისა BC.

402 ღოცვა C.

მათისა ძალისა, მექსეულად მესაიდუმლოე იქმნების სიცბილისა მის მათისა, ვინაცცა⁴⁰³ ვიეთნიმე ესევითართა მათგანნი პირველად აღსრულებისა კანონ-
თამიერისა მის მცოდველთა ძლითისა განწესებისა სამღდელომხსა წესისა
მომართ ფელთდასხმით მოყვანებასა⁴⁰⁴ მათსა და დაარწმუნებენ ეპისკოპოსთა,
მათ მიერ მოღუწედ სახელდებულთა მათ მოწამედ მოყვანებითა⁴⁰⁵ წარმ-
A 152r პარველნი მათნი. ხოლო ამას იღუწიან არა ვითარცა სამღდელოთა⁴⁰⁶ მწ-
ყობრთა პატიოსნად შემრაცხელნი, ვინამთგან⁴⁰⁷ თვი მათ ეპისკოპოსთაცა
C 104v შეურაცხ-ჰყოფენ, | ოდენ ენებოს, არამედ ძლიერებისა და ფელმწიფებისა
თვისისა მღორძინენი. ხოლო რომელნიმე მათგანნი არცალა ზიარებასა ოდეს⁴⁰⁸
წმიდათა საიდუმლოთასა აწუმევნ, არა თუ ვინმე გრძხობადად აგრძნას მას
უამსა შინა მის შორის მოსლვად სულისად⁴⁰⁹. და კუალად, ვიეთნიმე მათგანნი
უბრძანებენ მნებებელთა მოკუტათასა ბუნებითთა ასოთასა. ხოლო ადვილად
შეურაცხ-ჰყოფენ განკანონებასა და მფუცავ არიან წარკსნილად და ცრუფი-
ცობით, და ზაკუვით⁴¹⁰ შეაჩენებენ⁴¹¹ წვალებასაცა მათსა.
B 168 | მერმეცა მისვე მასსალიანელთა⁴¹² წვალებისათვს, რომელი უფროსსდა⁴¹³
მონასტერთა შინა საბოგნელ არს თხრობისაგან თეუდორიტესისა⁴¹⁴
წელთა⁴¹⁵ უალენტინიანე და უალენტომსთა აღმოეცენა⁴¹⁶ წვალებად მას-
სალიანთად, რომელთა მღოცველად სახელ-სდებენ ელლადელთა ჭმად მთარგ-
მანებელნი მათისა წოდებისანი. ხოლო აქუს მათ სხუადცა სახელი, საქმისაგან
საცნაურქმნილი, რამეთუ ენთუსიასტედ იწოდებიან, ვითარცა საეშმაკოთა
რათმე მოქმედებათა შემწყნარებელნი, რომელთაცა სულისა წმიდისა მიერ
ქმნულად აზმნობენ. ფელთსაქმარსა განაგდებენ, ვითარცა ბოროტსა რასმე,
და ძილისა ფრიადობასა განსცემენ თავთა, ენთუსიაზმონად უცნებასა სიზ-
მართასა უწოდენ; რომელთაცა წვალებისა წინამძღვარ⁴¹⁷ იქმნეს დადომ

403 ვინაცა C.

404 მოყუანებასა C.

405 მოყუანებითად C.

406 სამღდელომხთა C.

407 ვინათგან B.

408 ოდეს]ოდენ BC.

409 მოსვლა სულისა C.

410 ზაკუთ BC.

411 შეაჩენებენ B, შეაჩუმებენ C.

412 მასსალიენელთა B, მასალენელთა C.

413 უფროსსდა BC.

414 თეუდორიტესა C.

415 წელსა C.

416 აღმოეცენა]ამოეცანა A.

417 წინამძღვარ B.

და საბა⁴¹⁸ და ადელფიოს და ერმი და სკმეონ ვინმე და მათ თანა სხუანი, რომელი განდგეს ზიარებისაგან კათოლიკე ეკლესიისა ზემოწარმოთქუმულ-თა მათ სახეთა მიერ.

ვინავცა⁴¹⁹ ლიტომ, მელიტინელთა ეკლესიისა ზედამდგომელმან კაცმან, შურითა საღმრთომთა⁴²⁰ აღტყინებულმან, იხილა რამ მონასტერთა შინა სენისა ამისგან ძლიერებად⁴²¹, ცეცხლისა აღსასპოლველ-ყვნა იგინი, ხოლო მგელნი წარიოტნა სამწყსომსაგან⁴²². და ეგრეთვე ამფილოქე, ყოვლადქებულმან ლუ-კაონელთა მიტროპოლიტობისა რწმუნებულმან, განმხრწნელობისაგან მათისა თავისუფალ-ყვნა⁴²³ მონასტერნი მის ქუმშეთა⁴²⁴ ადგილთანი. ხოლო ფლაბი-ანე, ყოვლად განთქმულმან⁴²⁵ მღდელთმთავარმან ანტიოქელთამან, ისწავა რამ ყოფამ⁴²⁶ მათი ქალაქსა ედესელთასა, მივლინებით მოიყვანნა⁴²⁷ იგინი ა[ნ]ტიოქიად⁴²⁸. და ვითარცა უგარ-ყვეს⁴²⁹ ზედამდებარე სენი, რომელთამე შემასმენელად, ხოლო რომელთამე ცრუმოწამედ სახელისდებითა, ვინავცა⁴³⁰ სანატრელმან ფლაბიანე ადელფიოსს⁴³¹ ვისმე მათგანსა, ფრიად⁴³² მოხუცე-ბულსა, სიმშვდით მახლობელად თვესა დაჯდომად⁴³³ უბრძანა და ესრეთ პრეზუა მას, ვითარმედ: „ჩუენ, ჭ მოხუცებულო, უმრავლესისა გარდამკდელ-თა ცხორებისათა, უგამოუცდელესად გვცნობიეს წესი ბუნებისა კაცობრივ-ისად და წინააღმდეგომისა ეშმაკისა მეცნიერქმნილ ვართ. მზაკუვარობასა და გამოცდილებისაგან გკაწავიეს ვითარებადცა⁴³⁴ მადლთა⁴³⁵ მინიჭებისაა⁴³⁶, ხოლო ესე ჭაბუნი, ვითარცა ზედამიწევნით არცა ერთისა რამს მეცნიერნი,

C 105r

B 169

418 საბამ BC.

419 ვინაცა B.

420 საღმრთომთა]ღმრთისამთა BC.

421 ძლიერება B.

422 სამწყსომსაგან B, სამწყსოსაგან C.

423 თავისუფალ-ყუნა C.

424 ქუმშეთა C.

425 განთქმულმან BC.

426 ყოფა BC.

427 მოიყუანნა C.

428 ატიოქიად A.

429 უგარ-ყვეს C.

430 ვინაცა BC.

431 ადელფიოს C.

432 ფრიად] - C.

433 დაჯდომა BC.

434 ვითარებაცა BC.

435 მადლთამ C.

436 მინიჭებისა BC.

A 152v უსულიერესთა⁴³⁷ სიტყუათა სმენასა ვერ თავს-იდებენ. ვინაცცა⁴³⁸ განმიცხადე მე, თუ ვითარ პქადაგებთ წინააღმდეგომისა სულისა მირიდებასა და სულსა წმიდისა მადლისა⁴³⁹ დანერგვასა?“ ამათ მიერ რაც მოსამჭედურებულ იქმნა ბერი, მყის წარმოსთხია მის შორის დაფარული გესლი და თქუა: „არცა⁴⁴⁰ ერთისა სარგებელისა პოენად ნათლისლებისა მიერ ნათელლებულთამ⁴⁴¹, თკნიერ ხოლო ლოცვისა⁴⁴² მიერ ოდენ განვდაც შინაგან დამკუდრებულისა ეშმაკისამ, რამეთუ თითოეულისა ნაშობთა მისთაგანისა, ვითარცა კაცობრივისა ბუნებისა, ეგრეთვე ეშმაკისაცა მონებისა მიმღებელობისა იტყოდეს ადამის შობილთასა; და ამისგან მოსწრაფებითა ლოცვისამთა⁴⁴³ განთავისუფლებასა და ეგრეთ დანერგვასა სულისა ხილულად და გრძნობადად მოსლვისა⁴⁴⁴ თჯისა განმაცხადებელისასა და ჭორცთა აღძრვისაგან ვნებათავსა⁴⁴⁵ განთავისუფლებასა და სულისა ყოვლითურთ რამთავე⁴⁴⁶ ბიწთაგან⁴⁴⁷ შეუხებელობასა, ვიდრემდის არცაღა სათანადო არსო მიერითგან არცა მარხვამ, არცა სხუად რაიმე⁴⁴⁸ სათნოებისა შრომათაგანი. ვინაცცა⁴⁴⁹ არა ხოლო ჭორცთა აღძრვისაგან⁴⁵⁰ ოდენ გამოიყსნების მიმთხუცული ამათი, არამედ ყოფადთაცა წინამსწარ პქედავს და წმიდასა სამებასა თუალითა განიცდის“. ესრეთ საღმრთომან ფლაბიანე, სულმყრალი რაც იგი განლებად-სცა ჯურლმული და მის შორის შეკრებულთა ღუართა⁴⁵¹ გამოდინებად გზა-უყო, ბოროტადმსახურსა ბერსა ჭმა-უყო ესრეთ: „ბოროტთა დღეთა დაძულებულო, გამხილენ შენ პირმან შენმან და ბაგენი შენნი მოწამე იქმნენინ⁴⁵² შენდა“. ესრეთ უკუჭ, ვითარცა სენისა მის გარდადებისა მოშიშმან, ასურეთით განიოტნა იგინი, რომელნიცა წიაღ-ვდეს⁴⁵³ რაც პამფილეას, სიხენეშეთა თჯისა მიერ აღავსეს იგი.

437 უსულიერთა C.

438 ვინაცა BC.

439 მადლისა _ C.

440 არცა]არიანა BC.

441 ნათელლებულთა BC.

442 ლოცვა C.

443 ლოცვათა C.

444 მოსვლისა B.

445 ვნებათასა C.

446 რათვე C.

447 ბიწთაგან]ბილწთაგან C.

448 რამე BC.

449 ვინაცა BC.

450 აღძრვსაგან C.

451 ღვართა B.

452 იქმენინ B.

453 წაღჰვდეს C.

საკუთარ (პირთა, გეოგაფიულ) და ეთნიკურ სახელთა

ს ა პ ი ვ ბ ე ლ ი

აბირონ (38,5)	- jAbeirwn
აბრასაქს (24,6)	- jAbraask
აბრაამ (3,9; 3,36; 19,4)	- jAbraam
ადამ (1,1; 30,4; 52,1)	- jAdam
აერიოს (75,1; 75,4) იხ. აერიანელნი	- jAerio~
აეტი (76,5,7); აეტიო იხ. აეტიანელნი	- jEtiv~
ათინა (3, 24)	- jAqhnai (ჯალაქი) (3,20-21)
ათინა (21, 7)	- jAqhnav (21,6)
ალექსანდრია (76, 2)	- jAlexandria
ანგორა ლალატიისა (72,1)	- jAgkura th~ Galatia~
აპელი (44,1), ॥ აპელის (45,1)	- jApell h~
აპოლონ (3,21)	- jApollwn
არაბი (3, 18)	- 0*
არაბია (53, 2)	- jArabia
არაბთა ძმათმოყურობავ (58,2)	- jArabwn Filadel fia
არე (3,21)	- Rea (3,18)
არიანოზ (75,5)	- jAreianov
არისტოტელებე (76, 11)	- jAristotel h~
ასია (27,2; 57,1)	- jAsia
ასურეთი (9,6; 23,1; 41,3)	- Suria, jAssuriyi
აპრონ (19,5 ;57,5)	- jAarwn
ბაბილონი (2,2; 9,7)	- Babul wn
ბაბილონელი (3,17)	- Babul wni o~
ბარბაროზი (4,8)	- Barbarismov

*1 იქ, სადაც ქართულ თარგმანში წარმოდგენილ საკუთარ სახელს შესატყვისი არა აქვს ბერძნულ ტექსტში, ვწერო 0-ს.

- გეორგი (76,2) – Gewrgi~
 გითონ სამარიავსი (21,2) – Gitqa`th~ Samareia~

 დავით (4,5) – Dauid (4,4)
 დათან (38,5) – Daqan
 დია (3,21) – Dia (3,18)
 დიო (21,6) – Diø~ (21,5)

 ებრაელი (9,4) – Ebraikoi
 ებრაული (36,5) – Ebraikoi
 ეგვატე (67,1; 68,1) – Ai:gupto~
 ეგვატელი (3,17; 26,2-3) – Aigupto~ (3,14)
 ელადა (3,23) – Ellada (3,20)
 ელენი (21,6) – El enh~ (21,6)
 ელენი (3,19; 4,10; (54,2) 9,2; 80,2) – Ell hñg~ (3,16) // Ell hn(4,8)
 ელინ (3, 23; 4,8) – Ell hne~ // Ell hn
 ელენოს (3, 23) – Eleno~ (3,19)
 ევდუქსიოს (76,4, 6) – Eudoxio~
 ევროპა (2,4) – Eurwph
 ევსტათი ეპისკოპოსი (75, 2-3) – Euſtagio~ episkopo~
 ეპიფანე (32,1) – Epif anih~
 ესდრა (9,8) – Esdra (9,7)

 ვაკათონი (58,2) – Bakagon
 ვარდისიანე (56,1) იხ. ვარდისიანელ-ნი – Bardhsiano~

 ვარგერო (26,6) იხ. ვარგერო – Barbel .
 ვასილიფო (24,2) იხ. ვასილიფოანელი – Basileiðh~

 ვერნელი (26,6) იხ. ვერნელი – Berww
 ვიზანტელი (54,1-2) – Buzant i¶

 ზაქარი (26,5) იხ. ზაქარი – Zakcaiði (29,4).
 ზმირნა (57,1) – Smurna

თარა (3,9) თირავ (2,5)	– Qarra (3,10 ; 2,5)
თეოდოტი (54,1)	– Qewdot o~
იაკობ (4,4; 19,5)	– Jakw̩
იგინო ეპისკოპესი (41,4)	– Ugiño~ episkopo~
იერაკოს ლეონტოპოლიტუ (67,1)	– I jerako~ ol Leontopol ito~
იერუსალემ (49,4-5)	– Ierousal hm
იესუ (27,7; 27,11)	– Jhsou~
ილქან (53,2)	– Hl xaiv(53,3)
იონა (3,26)	– Jwwan (3,22)
იონნი (3, 25)	– Jwnh~ (3,21)
იოსებ (78,2)	– Jwsef
იოსტინოს (46,1; 46,2)	– Joustino~
იორაკლეონ (41,1)	– Hrakl ewn
ისაკ (19,4)	– Isaak
ისიდორე (32,1)	– Isidwro~
ისო (19,5)	– Jhsou~
ისო ნაუ (19,3)	– Jhsou~ tou` Nauh~
ისრაელ (4,4)	– Jsrah̩ (4,4)
იუდა (4,4; 4,5; 38,4)	– Jouda
იუდაელი (4,6; 4,8)	– Joudai smo~ // Joudai o~
კაინ (38,3; 39,2)	– Cain
კავლაკავხ (25,3)	– Kaul akauc
კარპოკრატო (27,1) იხ. კარპოკრა- ტონი	– Karpokrato~
კეკროპო (3,19)	– Kekroy (3,17)
კერდონო (41,1) იხ. კერდონიანელი	– Kerdw
კოლიკიელი (76,1)	
კორე (38,4)	– Korev
კოლოვარსო (34,1) კოლოვარ- სოს (35,1) იხ. კოლოვარსე[ლნ]ი	– Kol orbaso~
კორინთი (28,2)	
კოსტანტინე (43,1-2)	– Kwnstantino~
კოსტანტინე ბერძე (76,5)	– Kwnstantino~ basil ew~

ՅՐՈՒՅԹԵՍ (3,21)	– Krono~ (3,18)
ՅՇՆՅՈԱՆՈՅ (49,1) օԵ. ՅԵՑԹՅՈԱՆՅԵԼՆՈ	– Kuiñtilianoi~
ՅՇՆՅՈ[ԸԼԸ]ՅՈԱՆՈՅ (49,9)	– Kuiñtilh
ԼՌԱՋՈԱՆՈՅ (43,1) ԼՌԱՋՈՅ (44,1-2)	– Loukianov~
ՕԵ ԼՌԱՋՈԱՆՅԵԼՆՈ	
ԹԱՆԵԲՅՈ ՏՎԱՐԵՍԻ (66,1)	– Manh~ oIPersh~
ԹԱՐԹՈՒՆՈՅ (53,4)	– Marqiha
ԹԱՐԹՈՅ (53,4)	– Marquou~
ԹԱՐԻՈԱՄՈ (31,9; 65,3,5; 69,3; 71,3; 77,6; 78,2; 79,1)	– Mariam
ԹԱՐԿԵԼՈՆԱ (27,10-11)	– Markel ina
ԹԱՐԿԵԼՈ (72,1) օԵ. ԹԱՐԿՅՈԱՆՅԵԼՆՈ	– Marketlo~
ԹԱՐԿՈՈՒՆՈ (46,3)	– Markiwno~
ԹԱՐԿՅՈԱՆՅ (43,2,3; 44,1) ԹԱՐԿՅՈՈՆ (42,1) օԵ. ԹԱՐԿՅՈՈՆՅԵԼՆՈ	– Markiwn
ԹԱՐԿՈՒ (34,1; 36,2) օԵ. ԹԱՐԿՅՈՍԵԼՆՈ	– Marko~
ԹԵՆԱՆՁՐՈ (22,1; 23,3) օԵ. ԹԵՆԱՆՁՐՈ- ՅԵԼՆՈ	– Menandro~
ԹԵՐՈՒՊՈՅ (3,28)	– Merope~ (3,23)
ԹՈՐՈԽՈ (28,2)	– 0
ԹՈՍԵՅ (4,2; 9,6,10; 14,3; 19,3,5,6; 57,4)	– Mwsh~
ԹՄԵՑՅԱՆՈ (48,3)	– Mont anov~
ՆԱՑՅՈՒԴՈՒՆՈՍՈՐ (9,5)	– Nabucodonosor
ՆԱՑՅՈ (59,1)	– Nauato~
ՆՈՅՈԼՈՅ (25,1)	– Nikol aø~
ՆՈՅ (1,2; 2,1)	– Nwh
ՆՈՅՈՒ (62,1) ՆՈՅՈՅՈՍ (57,1)	– Nohto~
ՈԺՈՐՈ (27,11-12)	– Omhro~
ՈՐՈՑՅԵԽՈ (63,1)	– Wrigenh~
ՈՐՈՑՅՈԵ ԱՆՁԱՄԱՑՈԽՈ (64,1)	– Wrigenh~ tou` jAdamantiøu

პავლე (27,11)	– Paul o~
პავლე სამოსატელი (65,1; 71,2)	– Paul o~ ol Samosat e~
პეტრე მოციქული (21,2)	– Petro~ ol apostolo~
პეპუზან (49,1)	– Pepouzan
პეპუზა (49,5) პეპუზა (49,10)	– Pepouza
პითადორა (5,2; 27,12)	– Puqagora
პისიდა (61,2)	– Pisidia
პონტიელი (42,1; 75,1)	– apo Pontou
პრისკილა (48,4)	– Priskilla
პრისკილლი (49,10)	– Priskill h
პროტონიკო (25,4)	– Prwtoniko~
პ[ღ]ოლემე (33,1) პტოლემეოს (36,2)	– Ptol emai~oi Ptolemai~o~
რაგავ (2,3)	– Ragau`
საბელიო (72,2)	– Sabellio~
სადუქ (16,2) ო. სადუკეველნი	– Sadouk
სამარიტელი (9,13,14)	– 0
სატორნილო (24,2)	– Satorni~lo~
სევიროს (45,1)	– Seu~ro~
სეიოთ (39,1,3)	– Shq
სერმიოელი (71,1)	– apo Sirmiu~
სერუქ (3,1)	– Serouc
სიმონ (22,1; 27,10) სიმონ მოგბ (21,1)	– Simwn, Simwn ol mago~
სკუტელი (4,8)	– Skutkh~
სკუტნი (2,4)	– Skuqia
სომორ (9,11)	– 0
სომორელი (9,13)	– 0
ტატიანე (46, 1) ო. ტატიანელნი	– Tatianor
უალენტინე (32,2; 34,6) უალენ-	– Oujal ent ino~

ტინიანე (33,1; 56,4) უალენტიონიანოს (36,2)	
ფალეკ (2,3)	– Fal ek
ფორნიტე (26,3) იხ. დნოსტიკელნი	– Fibiwnitai
ფლორა (33,2)	– Flwra
ფოტინე (71,1) იხ. ფოტიანელნი	– Fwteinor
ფრიგა (49,4)	– Frugia
ფრგბპელი (3,17)	– Fruge~ (3,14)
ქრისტე (4,7; 20,2; 21,3,8; 30,3,4,7; 31,8; 37,1; 41,5; 49,10; 54,5; 62,2; 64,5,6; 65,2; 66,2,4; 71,3; 73,1,3; 74,1; 76,9, 12; 77,1)	– Cristor
ქრისტეანე (20,10)	– Cristiano~
შუვამდინარე (46,5; 56,1)	– Mesopotamia
ჰეროდე (20,2) იხ. ჰეროდიანელნი	– Hrwdh~.
ჰრომე (41,3; 42,3) ჰრომი (27,10)	– Rwmh
ჰრომი (59,1)	– Rwmair~
ჰერია (9,5,8; 17,1; 20,1; 70,6)	– Joudaiò~
ჰერიასტანი (9,6)	– Joudaina
 წვალებათა საძიებელი	
ადამიანელნი (52,1)	– Adamianoiv
აერიანელნი (75,1)	– Aerianoiv
აეტიანელნი (76,1, 8)	– Aetianoiv
ავდიანელნი (70,1)	– Auðdianoiv
აკონიტელნი (66,1) იხ. მანიქეველნი	– Akonitai
ალოგ[ელნ]ი (51,1)	– Al ogoi
ანგელიკოსნი (60,1)	– Aggel ikoi
ანომი[ელნ]ი (76,8)	– Anomoioi
ანტიდიკომარიამიტელნი (78,1)	– Antidikomariamitai

არიანოზნი	(68,3; 69,1; 76,14)	ი. განმკუცობელნი	—	Areianoiv
არიანოზობავ	(75,3; 76,6)		—	Areianizwn
არიოგესლნი	(69,1) ი. არიანოზნი		—	Areiomanitai
არტოტპრელნი	(49,2) ი. პეპოზ-	იანელნი	—	Artoturitai
არხონდიკელნი	(40,1)		—	Arcontikoiv
აპელიანელნი	(44,1)		—	Apellianoiv
აპოლინარელნი	(77,1)		—	Apollinarioi
აპოსტოლიკოსნი	(61,1) ი. გან-	შორებულნი	—	Apostolikoiv
ბარბაროზნი	(3,34)		—	Barbarismoiv
ბარბაროზობავ	(1,1)		—	Barbarismow
განმკუცობელნი	(69,1) ი. არიანოზ-	ნი	—	Diatomitai
განშორებულნი	(61,1) ი. აპოხტო-	ლიკოსნი	—	Apotaktikoiw
დიმირიტელნი	(77,1)		—	Dimiritai
დოსთინ[ელნ]ი	(13,1) ი. სამარი-	ტელნი	—	Dosqhnoiv
დღითიდღე ნათელდებულნი	(17,1)	ი. ჰერიანი	—	Hmerobaptistai
ებრაელი	(9,4)		—	Ioudaismo~
ევნომიანი	(76,3)		—	Eujnomion
ევნომიანწოდებულნი	(76,13)		—	Eujnomianoiw
ევონელნი	(30,1; 53,6)		—	Ebiwnaiòi
ელენ (3,35) ელლენისმონ	(3,29)		—	Ellhnismo~ (3,30; 3,24)
ელკესეონნი	(30,2) ელკესეველ-	ნი (53,1)	—	Elkesaiòi
ეგრატიტელნი	(47,1; 61,3)		—	Egkratitai

ეპიკორელნი	(8,1; 3,30-31)	- Epikoureioi
ესინნი	(12,1) იხ. სამარიტელნი	- Esshnoiv
ვარდისიანისტელნი	(56,1)	- Bardhsianistaiv
ვასილიდიანელნი	(24,1)	- basil eidianoiv
ოეოდოტიან[ელნ]ი	(54,1)	- Qeodot ianoiv
ორაკიტელნი	(2,6)	- Qrake~
იებოსელნი	(10,2; 11,1) იხ. სამარი-	- Jebousaiðoi
ტელნი	ტელნი	
იერაკიტელნი	(67,1)	- Irakit tai
იმიარიელნი	(73,1)	- Hmiareioi
ირაკლიონიტელნი	(36,1)	- Hrakl ewnitài
იუდაელნი	(4,1; 9,2)	- Joudaismov
კათარონნი	(59,1)	- Kaqaroiv
კარპოკრატიანელნი	(27,1)	- Karpokrat ianoiv
კატაფრატელნი	(49,3)	- Kataf rugastoiv
კაენელნი	(38,1)	- Kaiðanoi
კერდონიანელნი	(41,1)	- Kerdwnianoi
კოდროგიტელნი	(48,4) კოდრუ-	- 0; JAskodrougghtai
გიტონნი	(48,1)	
კოლურიდიანელნი	(79,1) კო-	- Kolluridianoiv (79,1,4)
ლურიან[ელნ]ი	(79,4)	
კოლოვარსე[ლნ]ი	(35,1)	- Kol orbasaiðoi
კორინთელნი	(30,1), კორინთიანე-	- Khrinqianoi
ლნი	(28,1)	
ლუკიანიტელნი	(43,1)	- Loukianistaiv
მანიქეველნი	(66,1) იხ. აკონიტელნი	- Manicaiðoi
მარკელიანელნი	(72,1)	- Markell ianov

მარკიანელნი	(42,7)		მარკიონ-	-	Markiwnistai
იტელნი	(42,1)				
მარკოზელნი	(35,3; 36,4)		მარკო-	-	Marko~ ta; peri; Markon
სელნი	(34,1)				Markosaīi
მარტრიანელნი	(80,3)	იხ.	მასსა-	-	Marturianoī
ლიანელნი					
მასსალიანელნი	(80,1)	იხ.: მლო-	-	Massaliānoī	
ვალნი;	სატანელნი				
მელიტიან[ელნ]ი	(68,1)		-	Meletianoī	
მენანდრიანელნი	(22,1; 24,2)		-	Menandrianoī	
მირიათიანელნი	(28,1)	იხ. კორითია-			
ნელნი					
მლოცველნი	(80,1)	იხ.: მასსალია-	-	Eujch̄tai	
ნელნი;	სატანელნი				
მოლ[ა]შქრე	(26,3)	იხ.: ღნოსტიქელნი;	-	Stratiwtikoiv(26,2)	
ქალდველნი					
მუნტანიორელნი	(48,1)		-	Montanistaīv	
მწიგნობარნი	(14,1; 15,8)	იხ. პურია-	-	Grammateī~	
ნი					
მწპრიანი	(26,5)	იგოვე ქალდველნი	-	Borboritai იხ. ღნოსტიქელნი	
ნაზორეველნი	(30,2)		-	Nazwraīi	
ნასსარე[ლნ]ი	(19,1)	იხ. პურიანი	-	Nassariaīi	
ნიკოლაველნი	(25,1)		-	Nikolaitai	
ნოიტიანელნი	(57,1)		-	Nohtianoī	
ორიგიანელნი	(63,1)		-	Qrigenianoī	
ორიგიანელნი	სხუანი	(64,1)	-	Qrigenianoi; al̄lo i	
ოსსინ[ნ]ი	(18,1)	იხ. პურიანი	-	Øsshnoī	
ოფიტელნი	(37,1)		-	Øfitai	
პავლეანისტელნი	(65,1)		-	Paulianistaīv	
პეპოზიანელნი	(49,1)		-	Pepouzianoī	
პერიპატიკელნი	(5,1)		-	Peripathtikoiv	

- პითაღორეულნი (3,30; 5,1) – *Pugagorei* (3,25)
- პლატონიკეულნი (3,30; 6,1) – *Platwnikoiv* (3,26)
- პნევმატომაქეულნი (74,1) – *Pneumatomaco*
-
- საბეჭდიანეულნი (62,1) – *Sabellianoi*
- სადუკეველნი (16,1) იხ. პურიანი – *Saddoukai*
- სამარიტეულნი (9,1,13; 13,1,6; 16,2; 21,3,8; 30,10) იხ.: დოსითეულნი; დორდო-თენნი || დორდოთინეულნი
- სამფსეონნი (30,2) || სამფსონეულ-ნი (53,1) – *Samyai*
- სატანეულნი (80,3) იხ.: მასსალიანეულ-ნი; მლოცვეულნი – *Satanianoi*
- სატორნიანეულნი (23,1) – *Satornilianoi*
- სევირიანეულნი (45,1) – *Seuhrianoiv*
- სეიოთეულნი (39,1) – *Shqianoiv*
- სეკონდიან[ელ]ნი (32,1; 33,3) – *Sekoundianoi*
- სიმონიან[ელ]ნი (21,1; 22,2; 23,1) || სიმონიან[ელთა] (24,2) – *Simwnianoi*
- სკურიადა (2,1) || სკურნი (3,35) – *Skuqismoiv* (2,1; 3,29)
- სოდომეულნი (38,5) – *Sodomitai*
- სოკრატიტე (26,4) იხ. დნოსტიტეულნი – *Swkratitai*
- სტოკეულნი (3,30; 7,1) – *Stwiko*
- ტატიანეულნი (46,1) – *Tatianoi*
- ტესარისკედეკატიტეულნი (50,1) – *Tessareskaidekatitai*
- უალენტიანეულნი (31,1) || უალენ-ტინეულნი (56,5) || უალენტინია-ნეულნი (33,3; 35,3) – *Oujalentianoi* || *Oujalentinok*
-
- უვალისიანი (58,1) – *Oujalhsioi*
- უმჯულო[ნი] (76,3) – *jAnomoioi*
-
- ფარისევეულნი (15,1) იხ. პურიანი – *Farisaioi*
- ფინიკეულნი (3,18) – *Foinike~*

- ფრიგულნი (48,1) || ფრკლა- – Katafrugastoiv
 სტონნი (49,7)
- ფოტიანელნი (71,1) – Fwt einianoi
- ქალდეველნი (26,5) იხ.: ღნოსტიკელნი; – Kol dianoi
 მოლაშქრე
- ღნოსტიკელნი (26,1) იხ.: მოლაშქრე; – Gnwestikoiv
 ქალდეველნი
- ღორდოთენ[ნ]ი (10,1) || ღორდოთო- – Goroqhnai
 ნელნი (11,2) იხ. სამარიტელნი
- შემასხმელნი (80,3) – Euf hmitai
- წარმართნი (9,4) – Ell hn (9,3)
 წარმართობავ (3,1) – JEll h̄ismo~
- ჰეროდიანელნი (20,1) იხ.: ჰერიანი – Hrwadianoi
 ჰერიანი (13,7; 16,5; 21,8; 30,6) იხ.:
 დღითიდღე ნათელდებულნი; იხ.: მწიგნო-
 ბარნი; ნასსარელნი; ოსსინნი; ფარისეველ-
 ნი; ჰეროდიანელნი

ST. EPIPHANIUS OF CYPRUS
ON EIGHTY HERESIES

The Georgian translation prepared for publication,
research and glossary added by

Soso Makharashvili

RESUME

The present work contains the critical text of the Georgian translation of “Anakephalaios” by Epiphanius of Cyprus, the monument previously unknown to Georgian scholars, accompanied by a study of all historical and philological issues connected with it.

It consists of the Georgian text of “Eighty Heresies” by Epiphanius of Cyprus, research and a glossary of proper names.

The research is divided into two chapters: I. the life and activity of Epiphanius of Cyprus; and II. the Georgian translation of “On Eighty Heresies.” Each chapter contains several subchapters.

Chapter I. The Life and Literary Activity of Epiphanies of Cyprus

Biography. Epiphanius of Cyprus had to carry out his activities in a very difficult period in the world history – the transition from Hellenism to Christianity, when old traditions and customs gave way to the developing but not fully formed Christian doctrine, which still contained a lot of different heretic trends. Epiphanius of Cyprus was one of the most outstanding figures of the so called realistic and traditional theological teaching in the 4th century east. His theology was fully based on the Holy Scripture and the official Christian dogmatics of that time. He carried out intensive literary and practical activities and became well-known for his uncompromised struggle against heresy and ardent support for monastic life. In order to defend the Orthodox Christian teaching he fought mercilessly against

every form of heresy. Objective evaluation of Epiphanius's literary activity is only possible in the light of the historical reality of his epoch, his environment and political and cultural situation.

Georgian sources about Epiphanius' life. There are quite many sources about the life and activity of Epiphanius of Cyprus preserved in the old Georgian literature. Back in the period of early feudalism, before the 10th century there existed a Georgian translation of "The Life of Epiphanius of Cyprus" (preserved in two manuscripts: Sin. 6 and Jer. 3 (incomplete)). The translator is unknown. The Georgian translation follows the Greek text published in Mine Patrology word for word. "The life" is a hagiographical work, although it has a historical meaning as well, which allows reviving some historical realities. However, some historical facts have been definitely transformed in "The Life." The monument also offers the description of everyday life in the 4th century.

Apart from "The Life" the Georgian manuscripts have preserved the fragment depicting the life of Epiphanius, legends and traditions. There are eulogy hymns and iambics dedicated to him. This material is scattered in Georgian homographic and svinaxar texts, and different collected works. The svinaxar life of Epiphanius in Georgian has been preserved in the Georgian translation of "The Great Svinaxar" performed from Greek by Giorgi Mtatsmindeli. The Georgian liturgy collections have preserved the eulogy hymns dedicated to Epiphanius. Although these monuments do not contain any new, unknown materials, they illustrate the great interest Georgian scholars demonstrated towards Epiphanius of Cyprus.

The literary heritage of Epiphanius and the Georgian translations of his works. The interests of defending the ideals of ascending monasticism and Orthodox ecclesiastical teaching, which Epiphanius served all his life, were reflected in his literary heritage as well. His works give a clear picture of the intellectual and spiritual life in his epoch. Today the great historical and educational value of Epiphanius' works is not questioned. The work written against Arian and semi-Arian heresies regarding the Holy Trinity is titled "Ancoratus" (the well anchored man). This work has not been translated into Georgian. The most part of exegetical and homiletical works written by or ascribed to Epiphanius were translated

into Georgian many centuries ago. Some of them (“On Weights and Measures,” “On Twelve Eyes,” “Translation of David’s Psalms” etc.) represent independent editions having no analogous versions in Greek, while others (“On the Holy Ever-Virgin Mary,” “On the Conception of Anna”) have been preserved only in the Georgian literature.

In the Georgian literature legendary stories about the prophets, Christ’s apostles and disciples, allegedly written by Epiphanius, have been preserved. The Georgian translations of the works by Epiphanius of Cyprus are very important for the history of both Georgian and Byzantine literatures.

“Panarion” – a work against eighty heresies and its place in the history of the Christian literature. “Panarion” is the most perfect and reputable work about the heretic trends of the old church. It presents the theological concept of its author in a consistent and systematic way, which is revealed in the structure of the work. Epiphanius of Cyprus begins the history of heresy from Biblical Adam, the beginning of a man’s earthly history and introduces the first four heresies. They are: “Barbarism”, “Scythism”, “Hellenism”, and “Judaism.” In the Georgian literature a different, revised version of “Anakephalaios” has survived titled “On Eighty Heresies.”

Chapter II. The Georgian translation of “On Eighty Heresies.” The Georgian translation of “Anakephalaios” has survived in three manuscripts of “Dogmaticon”: A 205 (XIII c.), H 601 (1746.), and A 64 (1751.). They are followed by two fragments about the Massalian heresy. The analysis of the Georgian text of “Anakephalaios” and its comparison with other similar reference books about heresies (“The Source of Knowledge” by John of Damascus and the collected dogmatic works “Fathers’ Teaching”) has revealed that the translation by Hyeromonk Theophilus represents such version of “Anakephalaios”, which existed in Greek reality, but at present is considered lost. “On Eighty Heresies” reflects the first stage of “Anakephalaios” compilation, the beginning of transformation and completion of its Greek text, before it would extend to include one hundred heresies. Its author, who is unknown

to us, enriched the short manual of history of heresies by Epiphanius with other information about Massalian heresy and thus began the process of its further expansion. Therefore the Georgian translation is extremely important for establishing the history of the Greek original.

The translation method of Hyeromonk Theophilus. The comparison of Theophilus' translation with the respective works by Epiphanius and John of Damascus and their critical analysis reveals that "Anakephalaios" has been transferred by the method of faithful translation.

The relation between the Georgian and Greek texts of "On Eighty Heresies." The most cases of shortening and extending of the Georgian text and its different interpretations seem to stem from the Greek original. Specification of such differences makes it possible not only to create a general idea about the original, but to identify the exact peculiarities of the Greek text, which is certainly very important for the Byzantine literature.

Greekisms in Theophilus' translation. In the translation of "On Eighty Heresies" there are both lexical and syntactic Greekisms, although the prevalence of foreign language forms does not have a systematic character in Theophilus' translation and such cases are mostly exceptions.

Linguistic-Stylistic peculiarities of the Georgian translation. The analysis of some syntactical-stylistic phenomena of Hyeromonk Theophilus' translation and a study of his vocabulary reveals the free thinking of the translator, who does not blindly follow the Greek original, but replaces the foreign constructions with the language norms acceptable for the Georgian language. If necessary he adds or removes separate words from the text, transfers them by the meaning they may have in his native language, selects the lexical units according to context and sometimes creates and establishes new words to convey specific concepts. All this is done without violation of the author's idea, by faithful rendition of the original's contents.

The importance of the work “On Eighty Heresies” for the history of the old Georgian literature.

The Georgian translation of “On Eighty Heresies” by Epiphanius of Cyprus had a high educational value for the Georgian society of that time. It had a certain influence on the old Georgian literature. It is supposed to have become the source of the 12th century liturgical work titled “Hymns to All Heresies, Damnations of each Heresy, which was used as a source by Ioane Shavteli for his narrative poem “Abdulmesiani.”

The text of the Georgian translation is accompanied by a glossary of personal, geographical and ethnical names as well as names of heresies.

- წინასიტყვა 5

თავი I.

- წმ. ეპიფანე კვიპრელის ცხოვრება და
სამწერლო მოღვაწეობა 7
- ცხოვრების გზა 8
- წმ. ეპიფანეს ცხოვრების ქართული წყაროები 12
- წმ. ეპიფანეს ლიტერატურული მემკვიდრეობა და
მის თხზულებათა ქართული თარგმანები 24
- „პანარიონი“ - თხზულება ოთხმოცი წვალების წინააღმდეგ და
მისი ადგილი ქრისტიანული მწერლობის ისტორიაში 37

თავი II.

- „ოთხმეოცთა წვალებათათვს“ თხზულების
ქართული თარგმანი 48
- „ოთხმეოცთა წვალებათათვს“ თხზულების
ბერძნული დედნისათვის 49
- თეოფილე ხუცესმონაზონის მთარგმნელობითი
მეთოდისათვის 58
- „ოთხმეოცთა წვალებათათვს“ თხზულების ქართულ-ბერძნული
ტექსტების ურთიერთმიმართებისათვის 62
- ბერძნიზმები თეოფილეს თარგმანში 70
- ქართული თარგმანის ენობრივ-სტილისტური
თავისებურებანი 79
- „ოთხმეოცთა წვალებათათვს“ თხზულების მნიშვნელობა
ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიისათვის 96
- ძირითადი დასკვნები 104
- ბიბლიოგრაფია 107

- გამოყენებულ ქართულ ხელნაწერთა ჩამონათვალი 115

ტექსტი

- ეპიფანე კვიპრელი „ოთხმეოცთა წვალებათათვს“ 116
- ტექსტისათვის 117
- წმიდისა ეპიფანე კვპრელ მთავარეპისკოპოსისად
ბასუხი ეპისტოლისამ, რომელი მიუწერეს მღდელთავე
მისთა - აკაკიოს და პავლე, თავ-თავოანებისათვს
ოთხმეოცთა მათ წვალებათამსა 118
- საკუთარ (პირთა, გეოგრაფიულ) და ეთნიკურ
სახელთა საძიებელი 149
- რეზიუმე 160

გამოცემობა „მერიდიანი“

თბილისი 2012

კომპიუტერული უზრუნველყოფა და ტექნიკური რედაქტორი

შორენა ფარქოსაძე

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი, ალ. ყაზბეგის გამზ. №47
E-mail: info@meridianpub.com